

**ZINTEGROWANA STRATEGIA ROZWOJU
SZLAKU JANA III SOBIESKIEGO
W GMINACH WÓLKA, SPICZYN, MEŁGIEW, PIASKI,
RYBCZEWICE, GORZKÓW**

LISTOPAD 2012

Spis treści

Spis treści.....	2
1. Wprowadzenie	7
1.1. Obszar Strategii	7
1.2. Geneza	7
1.3. Założenia Strategii	12
1.4. Cele Strategii.....	14
1.5. Spójność Strategii oraz uwarunkowania formalno-prawne	18
1.6. Zakres merytoryczny Strategii	21
1.7. Słownik używanych terminów.....	24
2. Metodologia.....	25
2.1. Ogólna metodyka prac, stosowane narzędzia, wykorzystywane źródła	25
2.2. Etapy prac.....	31
3. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych	32
3.1. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze europejskim	34
3.2. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze krajowym.....	42
3.3. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze regionalnym	57
3.4. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze lokalnym.....	61
4. Diagnoza strategiczna makrootoczenia	68
4.1. Analiza trendów ogólnoeuropejskich - mody, tendencje, regulacje, uwarunkowania prawne.....	68
4.1.1 Trendy rozwoju turystyki w Europie	68
4.1.2 Zrównoważony rozwój	73
4.1.3 Zrównoważony rozwój a turystyka	75
4.2. Analiza konkurencji	78
4.2.1 Konkurencyjne podregiony w województwie lubelskim	78
4.2.2 Konkurencyjne podregiony w województwie świętokrzyskim	80
4.2.3 Konkurencyjne podregiony w województwie podkarpackim	81
5. Diagnoza strategiczna podregionu	83

5.1.	Inwentaryzacja podregionu pod kątem zasobów środowiskowych.....	83
5.1.1	Środowisko przyrodnicze podregionu	83
5.2.	Inwentaryzacja podregionu w kontekście zasobów kulturowych	93
5.2.1	Okres świetności podregionu.....	93
5.2.2	Miejsca w podregionie związane z rodziną Sobieskich	109
5.2.3	Dwory, dworki, pałace i kompleksy pałacowo-parkowe w podregionie.....	111
5.2.4	Architektura sakralna w podregionie	115
5.2.5	Znane osoby z podregionu	121
5.2.6	Stan obecnych działań kulturalnych podregionu	129
5.2.7	Tradycje kulturalne podregionu.....	131
5.3.	Inwentaryzacja zasobów podregionu w kontekście rolnictwa i hodowli	132
5.3.1	Gleby.....	133
5.3.2	Podział gruntów na terenie podregionu.....	133
5.3.3	Produkcja roślinna	134
5.3.4	Produkcja zwierzęca.....	135
5.4.	Inwentaryzacja podregionu pod kątem przedsiębiorczości i przetwórstwa.....	136
5.4.1	Charakterystyka ilościowa działalności gospodarczej w podregionie	136
5.4.2	Typologia działalności gospodarczej w podregionie.....	138
5.4.3	Przedsiębiorstwa o szczególnym znaczeniu dla podregionu.....	141
5.4.4	Znaczące czynniki rozwoju przedsiębiorczości w podregionie	143
5.5.	Waloryzacja podregionu pod kątem rozwoju turystyki	144
5.5.1.	Opinie mieszkańców gmin na temat szans rozwoju turystyki Szlaku Jana III Sobieskiego.....	145
5.6.	Waloryzacja podregionu pod kątem rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa...	149
5.6.1.	Opinie mieszkańców gmin na temat szans rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa.....	150
6.	Segmentacja rynku.....	156
6.1.	Zdefiniowanie kryteriów segmentacji	156
6.2.	Opis poszczególnych segmentów	157
7.	Analiza SWOT, wnioski i rekomendacje rozwojowe.....	164

8.	Drzewo problemów.....	171
9.	Długofalowa koncepcja rozwoju	173
9.1.	Koncepcja rozwoju Szlaku Jana III Sobieskiego.....	175
9.1.1.	Wizja.....	175
9.1.2.	Misja	175
9.1.3.	Drzewo celów Strategii	176
9.2.	Docelowa koncepcja rozwoju obszaru gmin Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Gorzków jako modelowe rozwiązanie w zakresie stymulowania rozwoju na poziomie lokalnym	183
9.3.	Operacyjne scenariusze rozwoju.....	184
9.4.	Oddziaływanie realizacji Strategii na inne gminy regionu	187
10.	Wdrażanie Strategii	191
10.1.	Organizacja i koordynacja wdrażania.....	191
10.2.	Obszary koncentracji działań	200
10.3.	Harmonogram wdrażania.....	201
10.4.	Potencjalne źródła finansowania.....	204
10.5.	Monitoring i ewaluacja Strategii	206
11.	Zakończenie	212
12.	Załączniki.....	213
Spis wykresów:		
	Wykres 1 Respondenci w podziale na wiek.....	28
	Wykres 2 Respondenci w podziale na miejsce zamieszkania.....	29
	Wykres 3 Odnowiona Strategia Lizbońska	36
	Wykres 4 Procentowa liczba podmiotów działalności gospodarczej w podziale na gminy ..	137
	Wykres 5 Sołectwa gmin partnerskich z zarejestrowaną i niezarejestrowaną działalnością gospodarczą.....	138
	Wykres 6 Ocena sytuacji kulturalnej	145
	Wykres 7 Ocena stanu rozwoju gminy w obszarze środowiska naturalnego.....	146
	Wykres 8 Źródła informacji na temat Szlaku Jana III Sobieskiego	147

Wykres 9 Działania promocyjne Szlaku Jana III Sobieskiego na które natrafili respondenci	148
Wykres 10 Spodziewane obszary rozwoju gminy związane z udziałem w projekcie „Szlak Jana III Sobieskiego”	149
Wykres 11 Ocena sytuacji ekonomicznej	152
Wykres 12 Ocena sytuacji ekonomicznej w poszczególnych gminach.....	153
Wykres 13 Ocena sytuacji społecznej	153
Wykres 14 Ocena sytuacji pod względem edukacji	154
Wykres 15 Ocena rozwoju gminy w zakresie współpracy z innymi gminami w regionie.....	154
Wykres 16 Ocena rozwoju gminy w obszarze współpracy międzynarodowej	154
Spis zdjęć:	
Zdjęcie 1 Ślady bobrów	84
Zdjęcie 2 Piwnice Jana III Sobieskiego.....	97
Zdjęcie 3 Stryjno.....	99
Zdjęcie 4 Gardzienice.....	103
Zdjęcie 5 Kijany.....	109
Zdjęcie 6 Mełgiew Podzamcze	113
Zdjęcie 7 Zbór kalwiński (Piaski)	119
Zdjęcie 8 Warsztaty kowalskie.....	132
Spis tabel:	
Tabela 1 Lokalizacje i terminy spotkań warsztatowych	27
Tabela 2 Liczba uczestników warsztatów w poszczególnych gminach	30
Tabela 3 Rodzaj gruntów w podziale na poszczególne gminy	134
Tabela 4 Najpopularniejsze w podregionie typy wykonywanej działalności gospodarczej...	138
Tabela 5 Segmenty podstawowe – turystyka kulturowa.....	158
Tabela 6 Segmenty podstawowe – turystyka edukacyjno-rekreacyjna dzieci i młodzieży ...	159
Tabela 7 Segmenty podstawowe – turystyka aktywna i specjalistyczna	159
Tabela 8 Segmenty podstawowe – turystyka na obszarach wiejskich, agroturystyka i	

ekoturystyka	160
Tabela 9 Segmenty podstawowe – turystyka weekendowa	161
Tabela 10 Segmenty uzupełniające – turystyka motywacyjna	162
Tabela 11 Segmenty uzupełniające – turystyka hobbystyczna	163
Tabela 12 Analiza SWOT. Obszar: środowisko, rozwój rolnictwa i przetwórstwa w podregionie	164
Tabela 13 Analiza SWOT. Obszar: rozwój przedsiębiorczości, turystyki, kultury i promocji	166
Tabela 14 Drzewo celów strategii	178
Tabela 15 Główne kierunki działań w ramach obszarów priorytetowych strategii	179
Tabela 16 Scenariusze rozwoju	184
Tabela 17 Podmioty zaangażowane w realizację strategii	193
Tabela 18 Ogólny harmonogram wdrażania	201
Tabela 19 Harmonogram wdrażania uwzględniający intensywność podejmowanych działań wg działań	203

1. Wprowadzenie

1.1. Obszar Strategii

Strategia obejmuje swym zasięgiem sześć gmin województwa lubelskiego: gminy wiejskie – Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Rybczewice, Gorzków oraz gminę miejsko-wiejską – Piaski. Obszar ten w całości objęty jest koncepcją projektowanego międzynarodowego Szlaku Jana III Sobieskiego, a wymienione gminy tworzą partnerstwo na rzecz realizacji zadania Szlak Jana III Sobieskiego.

Strategia odwołuje się do mechanizmu sprzężenia zwrotnego, jakie następuje między Szlakiem Jana III Sobieskiego (biegnącym w zamierzeniu od Ukrainy do Austrii poprzez Lubelszczyznę) a wymienionymi gminami. Szlak wzmacnia spójność podregionu, a podregion i jego zasoby ubogacają Szlak. Razem podkreśla to specyfikę podregionu – zarówno na tle regionu, jak i na tle Szlaku JIIS.

1.2. Geneza

GENEZA PROGRAMU I SZLAKU

Począwszy od 2005 roku Jakub Kuśmierczyk, Przemysław Kuśmierczyk, Katarzyna Sieńko i Dariusz Wlazlik (mieszkańcy gmin Piaski i Spiczyn, współtwórcy produktów firmy Instytut Adaptacji Kulturowej i Językowej oraz stowarzyszenia Ekologiczny Klub UNESCO) prowadzili szereg działań służących poszukiwaniu i odnalezieniu tożsamości podregionu. W wyniku prac trwających blisko dwa lata udało się odnaleźć wiele wyróżników na tyle silnych, że ich renoma mogłaby przysłonić powszechnie zauważalne niedoskonałości gmin, ale żaden z nich nie był na tyle uniwersalny, by mógł dotyczyć całego obszaru. W 2007 r. zmieniono więc zakres poszukiwań. Po kilku miesiącach znaleziono spoiwo na tyle powszechne, że odnosi się do wszystkich gmin podregionu i jednocześnie na tyle uniwersalne, że nie budzi sprzeciwów.

Tym spoiwem jest postać charyzmatyczna, ceniona, powszechnie szanowana w Polsce i rozpoznawalna w Europie - Jan III Sobieski (1629-1696), wybitny władca formatu europejskiego, król Polski, Wielki Książę Litewski, Ruski, Pruski, Żmudzki i Mazowiecki.

Powszechnie znana jest troska króla o katolicyzm, mniej znana jest wiedza o tolerancji, z jaką odnosił się zarówno do kwestii religijnych, etnicznych, jak i kulturowych. Pochodził z protestanckiej rodziny – Marek Sobieski (1550-1605), dziadek króla był wyznawcą kalwinizmu, zaś ojciec Jakub (1580-1646) coraz częściej uznawany jest przez badaczy za luteranina. Sobieski też nie stronił od kontaktów z protestantami, a wielu z nich wspierał swoim mecenatem, jak choćby historyka Joachima Pastoriusa de Hirtenberg czy astronoma

Jana Heweliusza. Był władcą przychylnym osadnictwu żydowskiemu w Rzeczypospolitej – zakładał synagogi, wydawał przywileje gminom żydowskim, a jednego z Żydów (Becelera Jakuba syna Natana, pochodzącego z Żółkwi) uczynił swoim najważniejszym doradcą finansowym oraz głównym celnikiem Rusi Czerwonej i Podola. Trudno znaleźć w historii Rzeczypospolitej władcę bardziej od Sobieskiego otwartego na wpływy tureckie, arabskie i muzułmańskie i bardziej przychylnego kulturze islamu. Sobieski bywał w Turcji, a nawet przebywał z poselstwem w Stambule. Kultura Rzeczypospolitej zawdzięcza mu rozprzestrzenianie się takich między innymi zwyczajów muzułmańskich, jak palenie fajki, któremu do dziś w języku polskim towarzyszy słownictwo zaczerpnięte z języka tureckiego (m.in. cybuch, kopciuch, lulka, itd.), parzenie i picie kawy, ozdabianie domostw safianami, kurdybanami, kobiercami, zamiłowanie do orientalnego przepychu w stroju szlacheckim, czy chociażby szereg modyfikacji żołnierskich ważnych dla kultu polskiego oręża, począwszy od kulbakowego siodła, a skończywszy na karabelach.

Potwierdzeniem zainteresowania i szacunku, z jakim król odnosił się do muzułmanizmu jest fakt, że w dobrach królewskich osiedlał Turków i Tatarów, pozwalając im zachowywać swoją tożsamość religijną, etniczną i kulturową. Ślady tego osadnictwa przechowały się w niektórych miejscach RP po dziś dzień w postaci meczetów, cmentarzy, języka (np. Kobylany, Lebedziew), jako nazwy lokalne (np. Turka, Bazar), legend i opowieści, a także w postaci zauważalnych, charakterystycznych rys twarzy potomków ówczesnych Turków i Tatarów osadzanych w dobrach królewskich. Sobieski był osobą wykształconą (Niderlandy, Niemcy, Anglia, Francja, Polska). Władał wieloma językami, w tym łaciną, greką, francuskim, niemieckim, hiszpańskim, tureckim i tatarskim.

Był mecenasem kultury, sztuki i nauki. Jako osoba wykształcona, otwarta i tolerancyjna wobec różnorodności kultur i religii, a także sławna jako król i strateg dużego formatu, wybitnie nadaje się na patrona działań podejmowanych w podregionie, w co nie wątpi chyba nikt z mieszkańców obszaru 6 gmin oraz spoza podregionu.

Analiza danych historycznych wskazuje, że Jan III Sobieski jest człowiekiem związanym z obszarem projektowym – stąd bowiem, „z dziada pradziada” pochodzi jego rodzina. To, że urodził się w Olesku, a dzieciństwo spędził w Żółkwi nie zmienia faktu, że już w młodości przyjeżdżał tu wielokrotnie, i że z czasem rozsmakował się w ciszy tego obszaru, traktując go jako odskocznnię od żołnierskiego i królewskiego życia. Tu przez wiele lat spotykał się z miłością swojego życia – królową Marysieńką. Stąd pisał do niej miłosne listy, o czym świadczą podpisy pod listami. Tutaj również prawdopodobnie odbył się ich potajemny ślub. Wśród wszystkich zachowanych listów Sobieskiego te podpisane nazwą Pilaskowice (Pilaskowice) stanowią obszerną grupę.

Koncepcja Szlaku JIIS jest naturalną konsekwencją odkrycia, że dziedzictwo Sobieskiego

zachowało się w wielu miejscach, i że miejsca te można połączyć. Autorami koncepcji są wspomniani już współtwórcy produktów Instytutu Adaptacji Kulturowej i Językowej, którzy w pierwszej kolejności postarali się dookreślić dziedzictwo Sobieskiego w gminach Spiczyn, Wólka, Piaski, Mełgiew, Rybczewice, a później także w sąsiedniej gminie Gorzków.

Na podstawie dokonanej przez nich wstępnej inwentaryzacji wiadomo, że ślady lub pamiątki bytności króla i jego rodziny w podregionie zachowały się co najmniej w: Pilaszkowicach (dwór Marysieńki, listy, potajemny ślub, piwnice), Bazarze (miejscowość powstała poprzez zasiedlenie osadnictwem tureckim), Częstoborowicach (obraz Matki Boskiej Zwycięskiej zabierany według legendy przez króla na wszystkie ważniejsze bitwy, w tym pod Wiedeń w 1683 roku), Piaskach (miejsca pobytu Sobieskiego w prywatnych włościach rodziny Suchodolskich), Jadwisinie (miejsce co najmniej trzech polowań króla), Kijanach (w kościele Jan III Sobieski złożył śluby wdzięczności za udaną bitwę w trakcie powrotu z wiktorii wiedeńskiej), posiadłości w Zawieprzycach pobudowanej przez Atanazego Miączyńskiego wraz z lipą zasadzoną na pamiątkę przyjazdu króla do Zawieprzyc (do dziś dnia rośnie boczna odnoga tego drzewa), Turce (miejsce obozowania żołnierzy tureckich przed bitwą z wojskami Rzeczypospolitej pod wodzą Jana III Sobieskiego), Sobianowicach Kolonii (według legendy figurę Jana Nepomucena ufundował tu Jan III Sobieski jako votum dziękczynne za wygraną bitwę z Turkami stoczoną nad rzeką Bystrzycą), Krzesimowie (nieistniejący już dwór będący świadkiem spotkania Sobieskiego z Teodorem Suchodolskim) oraz Gorzkowie, któremu król nadał prawa miejskie. Co więcej, lista ta z pewnością nie jest kompletna. Jeśli do tego zestawu dodać inne miejsca obszaru projektowego związane z najbliższą rodziną Sobieskiego (jak na przykład Jakubowice w gminie Wólka będące we władaniu rodu Sobieskich, Popów, gdzie dziadek króla remontował cerkiew, Chorupnik, gdzie ojciec króla postawił zbór protestancki, a później kaplicę katolicką, itd.) liczba miejsc mających związek z królem staje się całkiem pokaźna. Ilość odwiedzin, wotów, spotkań, listów, przyjazdów, polowań, a także związków genealogicznych króla, choć mało znana i zupełnie nierozpropagowana świadczy niezbicie, że omawiane tereny to strony rodzinne – bliskie Janowi III Sobieskiemu. Wraz z tradycjami kulinarnymi z czasów Sobieskiego, śladami bytności ludzi różnych kultur, religii i wyznań (protestantyzmu, katolicyzmu, judaizmu i islamu), zwyczajami sięgającymi co najmniej XVII wieku, praktyką przetwarzania produktów rolnych w usytuowanych tu dworach i folwarkach szlacheckich (wędrzenie wędlin, wyrób miodów pitnych i piwa, przetworów owocowo-warzywnych, itd.) stanowi to duży potencjał dla rozwoju produktu turystycznego w podregionie.

W 2008 roku Instytut Adaptacji Kulturowej i Językowej przekonał pięć gmin województwa lubelskiego: Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski i Rybczewice, by podpisały umowę partnerską na rzecz realizacji zadania o nazwie „Szlak Jana III Sobieskiego”. Porozumienie to stworzyło

zaczyn dla rozwoju podregionu. Gminy zobowiązały się w nim do współpracy nad dalszymi działaniami z Instytutem Adaptacji Kulturowej i Językowej, a w rezultacie koncepcja Szlaku znalazła odzwierciedlenie w planach i strategiach gmin z podregionu.

Szlak JIIS to pomysł o zasięgu, co najmniej transgranicznym. Z początkiem 2008 roku autorzy koncepcji przekonali Wójta oraz Radę Gminy Rybczewice, do podjęcia polsko-ukraińskich prac nad zaadoptowaniem dziedzictwa Jana III Sobieskiego do pełnienia funkcji turystycznych. Napisany przez nich w tym celu wniosek aplikacyjny (złożony w dniu 31.03.2008 r.) do Norweskiego Mechanizmu Finansowego pod nazwą „Szlak Dziedzictwa Sobieskiego szansą współpracy wschodniej Polski i Zachodniej Ukrainy” uzyskał wsparcie sponsorów i po podpisaniu umowy dotacyjnej został zrealizowany. W ramach projektu zawieszono polsko-ukraińskie porozumienia partnerskie między gminą Rybczewice, a Ekologicznym Klubem UNESCO z Piask, Stowarzyszeniem Pro Kultura z Lublina, Towarzystwem Lwa ze Lwowa, Centrum Informacji Turystycznej z Żółkwi, a także ukonstytuowano polsko-ukraiński zespół naukowców badający pozostałości i ślady Jana III Sobieskiego we wschodniej Polsce i na zachodniej Ukrainie, celem poszerzenia ram terytorialnych Szlaku JIIS o kilkaset kilometrów.

Szlak JIIS to pomysł na zrównoważony rozwój regionalny. Ideą przyświecającą działaniom podjętym przez Instytut Adaptacji Kulturowej i Językowej jest opieranie na idei Szlaku JIIS wielowymiarowego rozwoju. Koncepcję turystyczną wzbogacają ważne elementy spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej oraz rozwój przedsiębiorczości poprzez prezentowanie Szlaku JIIS jako koncepcji zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Pierwszym wnioskiem aplikacyjnym, w którym Szlak JIIS traktowany był jako koncepcja rozwoju regionalnego jest złożony przez partnerstwo 5 gmin Szlaku zarys programu „Marka lokalna gwarantem rozwoju przedsiębiorczości na Szlaku JIIS” dający podstawy dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości turystycznej i okołoturystycznej oraz przetwórstwa wspomagającego rozwój turystyki. Aplikację złożono 23 grudnia 2008 r. do MRR, w ramach Polsko-Szwajcarskiego Programu Współpracy. Program zyskał wstępną akceptację WWPE, MRR oraz strony szwajcarskiej. Już w trakcie opracowywania kompletnej propozycji programu, w wyniku zainteresowania ze strony przedsiębiorców i organizacji pozarządowych kolejna gmina postanowiła przyłączyć się do projektu i w grudniu 2009 r. została przyjęta do początkowego partnerstwa. W związku z tym ostatecznie program ma być realizowany na terenie sześciu gmin. Szóstą gminą jest gmina Gorzków.

Od marca 2009 roku partnerstwo złożyło kilka wniosków aplikacyjnych na różne projekty nawiązujące do dziedzictwa Jana III Sobieskiego. W międzyczasie Ekologiczny Klub UNESCO z Piask dzięki dotacji otrzymanej od niemieckiej Fundacji „Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość” przeprowadził międzynarodowe badania dotyczące

genealogii rodu Sobieskich, pod nazwą „Podobno mój dziadek to Sobieski?”, zapraszając do udziału w pracach między innymi różne osoby noszące takie samo jak król nazwisko.

Jednym z ważnych efektów badań jest potwierdzenie faktu, że wśród obecnie żyjących nikt nie jest w stanie potwierdzić wyłącznego prawa do posługiwania się sławą Jana III Sobieskiego. Fakt ten w dużej mierze jest konsekwencją tego, że wśród potomków króla Jana III Sobieskiego nie było żadnego wnuka (król miał tylko wnuczki), a tym samym, bezpowrotnie wygasła jego linia męskich potomków.

Obecnie autorzy koncepcji tworzą najszerze jak do tej pory ramy Szlaku Jana III Sobieskiego, sytuując go w perspektywie Europy Środkowej. Wyznaczony wstępnie zakres geograficzny Szlaku JIIS sięga od Oleska na Ukrainie, gdzie król się urodził, do Wiednia, gdzie w roku 1683 wstąpił się wielką wiktoria (pokonując wojska tureckie pod wodzą Kara Mustaffy). W zamierzeniach jednak, Szlak otwarty jest na inne regiony Europy i Azji włącznie z Turcją, Mołdawią, Rumunią, Niemcami, gdyż jego tworzenie opiera się na idei dialogu kultur, a istniejący potencjał historyczno-kulturowy pozwala na tak szerokie ramy.

Nadrzędną ideą koncepcji jest współpraca oraz możliwość wielowymiarowej wymiany doświadczeń. Ten wielopłaszczyznowy i zakrojony na wiele lat zamysł opiera się o ideę Szlaków Dziedzictwa Kulturowego, w których granice i różnice między państwami okazują się wtórne wobec tożsamości i ciągłości kulturowej. Koncepcja ta stanowi najszerze ramy odniesienia dla realizacji Strategii, a część działań podejmowanych w ramach programu jest w niej traktowana jako działania pilotażowe.

GENEZA STRATEGII

Podstawę dla tworzenia niniejszego dokumentu stanowi koncepcja rozwoju regionalnego nakreślona w zarysie programu „Marka lokalna gwarantem rozwoju przedsiębiorczości na Szlaku JIIS”. Zarys programu został przedłożony do Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy przez partnerstwo międzygminne Szlaku JIIS w grudniu 2008 roku.

Jak sama nazwa dokumentu wskazuje, prezentuje on jedynie ramowy schemat działań przewidzianych do realizacji dla osiągnięcia zakładanych celów. Podstawowym z nich jest zapewnienie podregionowi partnerstwa sześciu gmin Szlaku JIIS zrównoważonego rozwoju w oparciu o sukcesywne poszerzanie oferty szeroko pojętej gospodarki turystycznej, obejmującej także przetwórstwo produktów rolnych oparte o tutejsze tradycje. Parasolem wspierającym osiągnięcie celów częściowych programu jest w zakładanej koncepcji silna marka, obejmująca swym oddziaływaniem szereg produktów i usług turystycznych i okołoturystycznych, dla których wspólny mianownik stanowią: pochodzenie geograficzne, jakość oraz odwołanie do dziedzictwa Jana III Sobieskiego. Należy stwierdzić, iż lokomotywą rozwoju obszaru projektowego jest w pierwszym etapie szeroko pojęta gospodarka

turystyczna, która dopiero w kolejnych etapach wdrożeniowych da asumpt do rozwoju innych gałęzi lokalnej ekonomii.

Po przeanalizowaniu zarysu programu, strona szwajcarska zaakceptowała go wstępnie, wskazując jednakże na te elementy koncepcji, które zdecydowanie wymagają uszczegółowienia na rzecz przyszłej prawidłowej realizacji. W dokumencie zatytułowanym „Stanowisko Dotyczące Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy (SPPW) – Rozwój Regionalny Polski” z dnia 7 września 2009, który stanowi zbiór wytycznych dla wszystkich programów wstępnie wybranych do dofinansowania w danym komponentcie, czytamy: „Dla strony szwajcarskiej jest wysoce istotne, aby wszelkie czynności związane z każdym projektem były wsparte średnio- lub długoterminową strategią, która musi skupiać się na zrównoważonym rozwoju (finansowym, instytucjonalnym, skutkach rozwoju).” We wskazówkach przekazanych partnerstwu międzygminnemu bezpośrednio odnośnie proponowanego zarysu programu odnajdujemy uwagi dotyczące proponowanego trybu pracy nad strategią: „... po pierwsze, partnerstwo podregionu tworzy zintegrowaną strategię i dopiero wówczas wdraża związany z nią, wielotematyczny, lokalny program rozwoju”.

Poniższy dokument jest odpowiedzią na wytyczne ze strony szwajcarskiej.

1.3. Założenia Strategii

1. Niniejsza Strategia jest strategią zrównoważonego rozwoju, co oznacza nie tylko użytkowanie zasobów (zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju), ale także konieczność podtrzymywania dobrobytu ludności ze szczególnym uwzględnieniem społeczności lokalnych i z zastrzeżeniem, że wzrost ten nie może spowodować ograniczenia zdolności przyszłych generacji do zaspokojenia ich własnych potrzeb. Rozwój zrównoważony – jest to taki sposób prowadzenia działalności gospodarczej, kształtowania i wykorzystania potencjału środowiska i taka organizacja życia społecznego, które zapewnią dynamiczny rozwój jakościowo nowych procesów produkcyjnych, systemów zarządzania, trwałość użytkowania zasobów przyrodniczych oraz poprawę (w pierwszym okresie), a następnie zachowanie wysokiej jakości życia. W tym kontekście umiejętne gospodarowanie oznacza podejmowanie działań efektywnych ekonomicznie, a więc zapewniających najwyższy efekt z każdej zainwestowanej kwoty, skutecznych ekologicznie, a więc zapewniających wysokie tempo rozwoju przy możliwie najmniejszym obciążeniu.
2. Okres planowania strategicznego to 2013-2020, podzielony na podokresy związane chociażby z perspektywą finansową Unii Europejskiej (od 2014 wchodzi nowy okres programowania w odniesieniu do funduszy UE).
3. Podmiotem Strategii są władze samorządowe i ich partnerzy współdziałania

strategicznego, co daje szansę na rozszerzenie samorządowych możliwości jej realizacji o potencjał realnie zainteresowanych współpracą partnerów. Skutkiem tego zwiększeniu ulega nie tylko zakres przedmiotowy Strategii, ale także skuteczność i efektywność działań realizowanych w jej ramach. Niebagatelne znaczenie ma też zwiększenie potencjału zasobów pieniężnych i kadrowych zaangażowanych w proces wdrożeniowy. Kolejną korzyścią jest zwiększenie prawdopodobieństwa konsekwentnej realizacji Strategii w przyszłych kadencjach władz samorządowych, będące wynikiem wielopłaszczyznowej jej realizacji oraz współuczestniczenia w niej podmiotów pozasamorządowych. W koncepcji zespołu opracowującego dokument podmiotem głównym Strategii są władze samorządowe i na nich spoczywa zobowiązanie realizacji zadań i osiągnięcia celów Strategii. Władze samorządowe są również zobligowane do pozyskania, utrzymania i aktywizacji partnerów współdziałania. Konsekwencją przyjęcia takich założeń jest obarczenie Rad i włodarzy gminnych odpowiedzialnością za prawidłową realizację Strategii. Jednocześnie nadaje się równie istotne znaczenie interesariuszom rynku, zainteresowanym turystycznym sukcesem tj. głównie przedsiębiorstwom prywatnym działającym w sferze turystycznej i okołoturystycznej, instytucjom zajmującym się promocją, w tym turystyczną, kulturalną, gospodarczą, instytucjom zajmującym się budowaniem oferty turystycznej, kulturalnej, sportowej itd., pracownikom naukowym, lokalnym partnerstwom.

4. Przedmiotem Strategii są materialne i niematerialne elementy, odnoszące się i mogące mieć wpływ na rozwój turystyki obszaru (ujmowanego jako obszar projektowy zdelimitowany powyżej) oraz procesy zachodzące między tymi elementami, które mieszczą się w zakresie kompetencji samorządu i współpracujących z nim partnerów. To oznacza rozszerzenie zakresu przedmiotowego Strategii na wiele obszarów, istotnych dla rozwoju turystyki, pozostających poza dyspozycjami ustawowymi przynależnymi samorządowi.
5. W związku z powyższym pozytywne efekty realizacji Strategii obejmują większość gospodarki, z uwagi na interdyscyplinarne powiązania turystyki. Wielosektorowość turystyki powoduje, że na potrzeby realizacji niniejszej Strategii przyjmuje się jako jej przedmiot elementy gospodarki turystycznej, takie jak: obiekty materialne, wartości niematerialne, ludzie, podmioty gospodarcze, czynniki zewnętrzne, które oddziałują lub mogą oddziaływać na szeroko pojętą turystykę i znajdują się pod bezpośrednim lub pośrednim wpływem samorządu oraz jego partnerów strategicznych we wdrażaniu Strategii. Przedmiot Strategii dotyczy również relacji podmiotu Strategii z otoczeniem.
6. Strategia będzie realizowana metodą partycypacyjno-eksperymentalną, co oznacza zaangażowanie interesariuszy na każdym etapie jej tworzenia za pomocą metod takich,

jak: uczestnictwo w pracach badawczych i analitycznych, uczestnictwo w pracach koncepcyjnych za pośrednictwem platformy internetowej, spotkań indywidualnych, uczestnictwo w spotkaniach startowych, warsztatach i spotkaniach konsultacyjnych, uczestnictwo w badaniach sondażowych.

7. Strategia znajduje się w ścisłej korelacji i w związku przyczynowo-skutkowym z obowiązującymi dokumentami strategicznymi różnych szczebli: międzynarodowymi, krajowymi, wojewódzkimi i lokalnymi. Dotyczy to zarówno dokumentów ogólnych, jak i sektorowych.
8. Zgodnie z metodyką planowania strategicznego dokument będzie realizowany w trzech etapach:
 - diagnostycznym, stanowiącym podstawę do opracowania części strategicznej (w szczególności drzewo problemów ma bezpośredni wpływ na drzewo celów),
 - strategicznym definiującym pożądaną wizję rozwoju oraz pokazującym cele i działania służące osiągnięciu wizji,
 - operacyjnym, prezentującym możliwości i sposoby wdrożenia zaproponowanej koncepcji rozwoju.
9. Znaczenie tego dokumentu mierzyć można dwojako: z jednej strony to rzetelna i wielowymiarowa diagnoza (jako punkt wyjścia do programowania strategicznych kierunków rozwoju oraz jako aktualne kompendium wiedzy o potencjałach rozwoju turystyki oraz wielu innych aspektach – trendach, analizie status quo), z drugiej to kluczowy dokument definiujący wizję, misję, główne obszary priorytetowe, cele i działania. Znaczenie dokumentu wynika z kilku podstawowych przesłanek:
 - Jest kluczowy w kontekście pozyskiwania środków zewnętrznych, zwłaszcza funduszy Unii Europejskiej, gdzie preferowane są projekty zgodne z dokumentami strategicznymi.
 - Porządkuje i hierarchizuje wielość zadań realizacyjnych, ujmując je w harmonogram działań. Dzięki temu władze obszaru posiadają skuteczny długofalowy plan najważniejszych działań w kontekście rozwoju gospodarki turystycznej
 - Stanowi istotną informację dla potencjalnych inwestorów, wskazującą na stabilność i przewidywalność działań samorządu oraz zachodzących zmian, co jest istotną przesłanką do planowania własnych przedsięwzięć.

1.4. Cele Strategii

Strategia rozwoju jest bardzo ważnym dokumentem warunkującym efektywne wykorzystanie

posiadanego potencjału obszaru objętego programem. Im lepiej napisana Strategia, tym większe możliwości realizacji poszczególnych zadań przyczyniających się do rozwoju społecznego i gospodarczego gmin objętych projektem.

W związku z powyższym cele Strategii można podzielić na dwie grupy: cel bezpośredni i cele pośrednie. Cel bezpośredni dotyczy opracowania rzetelnego, ambitnego, a jednocześnie realnego w realizacji dokumentu, stanowiącego z jednej strony szczegółową, wielowymiarową i przede wszystkim aktualną inwentaryzację posiadanych potencjałów gospodarczych, społecznych i kulturowych obszaru programu oraz ich waloryzację w kontekście otoczenia zewnętrznego, co wyznacza możliwości wykorzystania tych potencjałów dla wielosektorowego i zrównoważonego rozwoju podregionu. Ta część dokumentu będzie mogła być wykorzystywana w różnych celach diagnostyczno-analitycznych, będzie również bezcenna podczas opracowywania kolejnych projektów, wymagających zdefiniowania sytuacji wyjściowej.

Oprócz diagnozy strategicznej cel bezpośredni Strategii wiąże się z określeniem wizji, misji, celu nadrzędnego oraz wskazania najważniejszych obszarów rozwojowych, a w ich ramach zdefiniowania celów strategicznych, celów operacyjnych oraz działań i zadań realizacyjnych. Kluczową częścią dokumentu w kontekście jego przydatności jest opis wdrażania Strategii tj. harmonogram realizacji działań, źródła finansowania, system wdrażania, monitoring i ewaluacja. Dokument strategiczny zawiera zarówno koncepcję rozwoju szlaku, jak i koncepcję rozwoju obszaru 6 gmin stanowiących partnerstwo na rzecz lokalnego, podregionalnego i regionalnego rozwoju gospodarczego i społecznego.

Oprócz celu bezpośredniego, jakim jest opracowanie dobrego dokumentu można również wskazać główny cel pośredni, jakim jest wielosektorowy rozwój obszaru 6 gmin partnerstwa w oparciu o endogenne zasoby i potencjały, stymulujący zrównoważony rozwój w skali regionu, oraz powiązane z nim pozostałe cele pośrednie, które zostaną osiągnięte dzięki wdrożeniu (realizacji) Strategii. Cele te można pogrupować w zależności od oddziaływania skutków ich osiągnięcia na poszczególne obszary i dziedziny życia.

CELE ROZWOJU REGIONALNEGO:

- ukierunkowanie procesów rynkowych na zrównoważony i trwały rozwój podregionu, skutkujące zwiększeniem wykorzystywania lokalnych potencjałów oraz wzrostem pozycji gospodarczej podregionu,

- zwiększenie zaufania społecznego, skutkujące wzrostem partycypacji społecznej i działań partnerskich w podregionie,
- zbudowanie wspólnej marki, skutkujące wzrostem rozpoznawalności podregionu,
- zaadaptowanie dziedzictwa kulturowego podregionu dla identyfikacji kulturowej, skutkujące wzmocnieniem tożsamości kulturowej podregionu,
- ukierunkowanie planowania przestrzennego gmin podregionu na budowanie spójności terytorialnej, skutkujące wzmocnieniem funkcjonalnych powiązań przestrzennych w podregionie,
- budowanie powiązań (instytucjonalnych, proceduralnych, itd.) oraz ujednocianie standardów współpracy, skutkujące wzrostem jakości produktów, usług i procedur w podregionie,
- wykorzystywanie w rozwoju zasobów odnawialnych, skutkujące zmniejszeniem presji na środowisko naturalne podregionu oraz utrwaleniem wizerunku podregionu jako obszaru ekologicznego.

CELE GOSPODARCZE:

- rozwój przedsiębiorczości w podregionie, zwłaszcza w obszarze usług turystycznych oraz produktów regionalnych i lokalnych (produkty żywnościowe, rzemiosło i twórczość lokalna, produkty i usługi około-turystyczne),
- zmniejszenie ilości pośredników w kanałach dystrybucji,
- wprowadzenie systemów utrzymujących jakość produktów i usług obdarzonych marką podregionu, w tym poprzez systemy certyfikacji,
- wzrost obrotów handlu i usług w podregionie,
- utworzenie Funduszu Lokalnego wspomagającego zrównoważony rozwój gospodarczy podregionu,
- rozwój umiejętności pozyskiwania funduszy wśród mieszkańców podregionu,
- rozwój w podregionie metod tworzenia powiązań kooperacyjnych, współpracy klastrowej, spółdzielczej i ekonomii społecznej,
- wprowadzenie do podregionu innowacyjnych technologii i rozwiązań technologicznych, w szczególności w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego,
- wzrost dochodów podatkowych samorządów gmin tworzących podregion,
- wzrost dochodów firm z podregionu,
- wzrost atrakcyjności gospodarczej, turystycznej i inwestycyjnej podregionu,

- rozkwit turystyki jako czynnika stymulującego zdywersyfikowany rozwój podregionu.

CELE SPOŁECZNE:

- wzrost aktywności zawodowej mieszkańców (nowe przedsięwzięcia),
- spadek bezrobocia (nowe miejsca pracy, samozatrudnienie),
- rozwój społecznej odpowiedzialności biznesu,
- podniesienie poziomu wykształcenia (jako skutek konieczności dostosowania się do istniejących na rynku wymagań),
- wzrost wiedzy i umiejętności mieszkańców podregionu (transfer know-how europejskiego, w tym również szwajcarskiego),
- poprawa warunków i jakości życia mieszkańców podregionu (w warstwie ekonomicznej, społecznej, estetycznej),
- ograniczenie wykluczenia społecznego (stymulowanie do podejmowania różnych działań, aktywizacja wokół planowanych przedsięwzięć),
- wzrost w podregionie sektorowych i międzysektorowych przedsięwzięć partnerskich (jako konsekwencji działań wspierających rozwój trzech sektorów życia społecznego),
- rozwój w podregionie społeczeństwa obywatelskiego oraz demokracji partycypacyjnej jako konsekwencji wprowadzenia mechanizmu partycypacji społecznej w przygotowaniu, realizacji oraz rozwoju programu,
- wzrost aktywności społecznej lokalnych liderów,
- aktywizacja młodzieży oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodych ludzi,
- rozwój społeczeństwa otwartego na nowe technologie ICT.

CELE MARKETINGOWE:

- wykreowanie marki podregionu, budowanie tożsamości marki,
- utrwalenie wizerunku podregionu jako atrakcyjnej lokalizacji gospodarczej, co korzystnie wpływa na pozyskanie dodatkowego kapitału,
- wzrost zainteresowania obszarem realizacji programu, skutkujący decyzjami zakupowymi,
- budowanie dobrych i trwałych relacji z klientami (zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi),
- wykreowanie podregionu jako miejsca atrakcyjnego wypoczynku.

CELE KULTURALNE:

- zachowanie i rozwijanie kulturowego dziedzictwa i tradycji podregionu,
- wymiana idei i poglądów,
- nowe imprezy i wydarzenia kulturalne podregionu,
- nowe produkty kulturowe w podregionie oparte o dziedzictwo.

CELE PRZESTRZENNE:

- poprawa dostępności komunikacyjnej podregionu, w tym poprawa stanu technicznego dróg,
- zabezpieczenie środowiska naturalnego,
- poprawa krajobrazu oraz estetyki podregionu,
- wyznaczenie terenów inwestycyjnych w podregionie (w tym dla OZE).

CELE PRAWNO-POLITYCZNE:

- rozwój współpracy podregionu na arenie regionalnej, międzyregionalnej oraz międzynarodowej,
- ujednoczenie standardów pracy jednostek samorządowych w podregionie,
- budowanie funkcjonalnych powiązań między projektami (a z czasem instytucjami) programu,
- budowanie w podregionie powiązań łączących funkcjonowanie różnych mechanizmów, w tym łączenie mechanizmu rozwoju zasobów ludzkich z mechanizmem rozwoju przedsiębiorczości.

1.5. Spójność Strategii oraz uwarunkowania formalno-prawne

Opracowanie oraz wdrożenie strategii jest zgodne z treścią umowy ramowej między RP a Szwajcarią w sprawie realizacji Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy wraz ze wszystkimi obowiązkowymi załącznikami tej umowy dotyczącymi realizacji programów w ramach priorytetu „Inicjatywy regionów peryferyjnych i słabo rozwiniętych”, a także zgodne z prawodawstwem RP oraz unijnym, w tym m.in. z: rozporządzeniem KE Nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE do pomocy de minimis; rozporządzeniem KE Nr 1535/2007 z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE do pomocy de minimis w sektorze produkcji rolnej; rozporządzeniem KE (WE) nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 uznającym niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu; „Wytocznymi do przygotowania schematów dotacyjnych Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy”, ustawami i ich nowelizacjami, w tym, m.in. ustawą z dnia 29.01.2004 Prawo Zamówień Publicznych

(nowelizowaną ustawą z dnia 2 grudnia 2009 o zmianie ustawy- Prawo Zamówień Publicznych); ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o *ochronie danych osobowych*; ustawą z dnia 6 września 2001 r. o *dostępie do informacji publicznej*; ustawą z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym, w szczególności z art. 6, (zakres kompetencji gminy), art. 7 (zaspokajanie zbiorowych potrzeb), art. 9 (realizacja zadań we współpracy z innymi podmiotami, w tym NGO's), art. 10 (współdziałanie między JST), ustawą z dnia 2 lipca 2004 o swobodzie działalności gospodarczej, w szczególności art. 8, art. 11 (wsparcie przedsiębiorczości oraz przedsiębiorstw przez administrację publiczną), art. 77 (kontrola przedsiębiorstw); ustawą z dnia 30 kwietnia 2004 o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej, w szczególności art. 2 pkt. 12 (organ administracji publicznej jako jednostka udzielająca pomocy publicznej); ustawą z dnia 6 grudnia 2006 o zasadach prowadzenia polityki rozwoju; ustawą z dnia 19 grudnia 2008 o partnerstwie publiczno-prywatnym; ustawą z dnia 24.04.2003 o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w szczególności art. 4 (określającym sferę zadań publicznych możliwych do powierzenia lub zlecenia organizacjom pozarządowym); ustawą z dnia 27 sierpnia 2009 o finansach publicznych, w szczególności z art. 216 (środki ze Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy jako możliwy wydatek po stronie JST), art. 220 (pomoc finansowa dla innych JST); ustawą z dnia 13 listopada 2003 o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (art. 3 – dochody JST); ustawą z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych; ustawą z dnia 7 lipca 1994 Prawo budowlane; ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, w szczególności z art. 6, (dialog społeczny i partnerstwo na rynku pracy). Ponadto opracowanie jest zgodne z ustawami i nowelizacjami ustaw dotyczących zakładania i funkcjonowania nowych podmiotów, tj. m.in. ustawą z dnia 7 kwietnia 1989 prawo o stowarzyszeniach, ustawą z dnia 20 sierpnia 1997 o Krajowym Rejestrze Sądowym; ustawą z dnia 6 kwietnia 1984 o fundacjach; ustawą z dnia 30 maja 1989 o izbach gospodarczych; ustawą z dnia 16 września 1982 Prawo spółdzielcze; ustawą z dnia 27 kwietnia 2006 o spółdzielniach socjalnych; ustawą z dnia 15 grudnia 2006 o grupach producentów rolnych i ich związkach; ustawą o ubezpieczeniu społecznym z dnia 2 lipca 2004. Jest również zgodne z przepisami wprowadzającymi ustawę o swobodzie działalności gospodarczej, wspomnianą już ustawą z dnia 27 sierpnia 2009 o finansach publicznych, w szczególności z art. 45 (prawo realizacji zadań publicznych przysługujące ogółowi podmiotów) i innymi. Realizacja Strategii jest również zgodna z zapisami pozwalającymi utworzyć i zarządzać kapitałem żelaznym, w tym w szczególności ustawą z dnia 4 września 2008 o zmianie ustawy o obrocie instrumentami finansowymi; powiązaną nowelizacją ustawy z dnia 15 lutego 1992 o podatku dochodowym od osób prawnych, tj. głównie art. 17 (zwolnienia dochodu od podatku jeśli są przeznaczane na cele statutowe, w tym także dochody związane z obrotem papierami wartościowymi). Strategia jest również

zgodna z prawodawstwem dotyczącym realizacji projektów w ramach programu oraz realizacji zadań przez przedsiębiorców i innych beneficjentów programu, w tym. m.in. ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 o usługach turystycznych; ustawą z dnia 22 maja 2009 o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych, ustawą z dnia 5 lipca 2001 o cenach; ustawą z dnia 6 grudnia 2008 o podatku akcyzowym; ustawą z dnia 17 grudnia 2004 o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych; traktatem singapurskim o prawie znaków towarowych i regulaminem do Traktatu singapurskiego o prawie znaków towarowych; ustawą z dnia 12 grudnia 2003 r. o ogólnym bezpieczeństwie produktów; ustawą z dnia 25 czerwca 2009 o rolnictwie ekologicznym; ustawą z dnia 20 grudnia 1990 o ubezpieczeniu społecznym rolników. Ponadto zachodzi zgodność z przepisami dotyczącymi dobrej praktyki laboratoryjnej, materiałów i wyrobów przeznaczonych do kontaktów z żywnością (ustawą z dnia 22 czerwca 2001 o organizmach genetycznie zmodyfikowanych; ustawą z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia; ustawą z dnia 27 lipca 2001 r. o diagnostyce laboratoryjnej; ustawą z dnia 29 stycznia 2004 r. o inspekcji weterynaryjnej; ustawą z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych; ustawą z dnia 30 sierpnia 2002 r. o systemie oceny zgodności; ustawą z dnia 11 maja 2001 r. o opakowaniach i odpadach opakowaniowych; ustawą z dnia 7 maja 2009 r. o towarach paczkowanych; ustawą z dnia 11 maja 2001 r. Prawo o miarach), pozostałymi przepisami dotyczącymi organizacji rynku przetworów owocowych i warzywnych (m.in. ustawą z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa; ustawą z dnia 22 stycznia 2004 o wyrobie i rozlewie wyrobów winiarskich, obrocie tymi wyrobami i organizacji rynku wina; ustawą z dnia 18 października 2006 r. o wyrobie napojów spirytusowych oraz o rejestracji i ochronie oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych; ustawą z dnia 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego), pozostałymi przepisami dotyczącymi produktów zwierzęcych (m.in. ustawą z dnia 16 grudnia 2005 o produktach pochodzenia zwierzęcego; ustawą z dnia 7 stycznia 2005 o zmianie ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt; ustawą o odpadach, ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych) i innymi ustawami, ich nowelizacjami i aktami wykonawczymi ważnymi dla realizacji programu przez wzgląd na gałęzie przedsiębiorczości i przetwórstwo produktów wspierane w ramach realizacji programu.

1.6. Zakres merytoryczny Strategii

Niniejsza Strategia dotyczy trzech podstawowych części: diagnozy, koncepcji i wdrożenia. W części pierwszej obejmuje szczegółową analizę diagnostyczną podregionu w kontekście rozwoju turystyki, która ewokuje rozwój przedsiębiorczości turystycznej i okołoturystycznej (w tym przetwórczości). Jej zawartość odzwierciedla filozofię postrzegania branży turystycznej jako istotnej interdyscyplinarnej gałęzi rozwoju regionalnego, tworzącej szereg powiązań o charakterze ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. W związku z powyższym sporządzona analiza diagnostyczna obejmuje wiele czynników, które mają i mogą mieć wpływ na rozwój przedsiębiorczości i turystyki, stymulując je lub ograniczając. Na etapie diagnostycznym równolegle prowadzone są badania i analizy nad trzema podstawowymi filarami istotnymi dla tworzenia strategii rozwoju podregionu:

- otoczeniem, a w szczególności tymi jego elementami, które mogą najsilniej oddziaływać na podregion i realizowany w nim program,
- konkurencyjnością podregionu w wymiarze regionalnym i krajowym,
- zdolnością podregionu do osiągnięcia realnego rozwoju gospodarczego na bazie endogennych zasobów.

Do zakresu diagnozy należą następujące rozdziały:

METODOLOGIA

Rozdział traktuje o metodologii zastosowanej podczas sporządzania diagnozy, określając ogólną metodykę prac, stosowane narzędzia oraz wykorzystywane źródła. W konstruowaniu strategii stosuje się metodę partycypacyjno-ekspercką, pozwalającą łączyć doświadczenie ekspertów z wiedzą społeczności lokalnych. W procesie zbierania danych wykorzystuje się zarówno źródła pierwotne (badania ankietowe mailingowe, telemarketing, konsultacje eksperckie, wizje lokalne, badania jakości, konsultacje społeczne, itd.), jak wtórne (opracowania i dane statystyczne instytutów, urzędów, think-tanków, obowiązujące strategie rozwoju, analizy marketingowe, itd.).

ANALIZA DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH

Rozdział dotyczy dokumentów strategicznych na poziomie europejskim, krajowym, wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym. W kręgu zainteresowania znajdują się zapisy związane pośrednio lub bezpośrednio z turystyką, przedsiębiorczością oraz rozwojem regionalnym. Rozdział ten jest ważny, ponieważ dokładna analiza zapisów strategicznych pozwala na stworzenie dokumentu kompatybilnego z zapisami na szczeblu krajowym i regionalnym. Ze względu na wybitnie lokalny zakres działań ważne jest precyzyjne odniesienie do dokumentów lokalnych, a w szczególności do lokalnych strategii rozwoju

6 gmin podregionu, zarówno, jeśli chodzi o obszary wspólne, jak i wykluczające się.

DIAGNOZA STRATEGICZNA MAKROOTOCZENIA

Rozdział zawiera analizę otoczenia obszaru projektowego, warunkującą wykorzystanie potencjałów wewnętrznych, które nie funkcjonują „w próżni”. Do ważnych elementów diagnozy otoczenia należy analiza trendów ogólnoeuropejskich - mód, tendencji, regulacji, uwarunkowań prawnych itd. oraz analiza konkurencji w kluczowych dla realizacji programu branżach. W kręgu zainteresowania znajdują się zarówno kwestie rynkowe, marketingowe, jak i polityczne, np. siła i moc marek terytorialnych, długość i dostęp do kanałów dystrybucji, polityki branżowe, wymogi kapitałowe, itd. Analiza w pierwszej kolejności odnosi się do istniejących i projektowanych działań z zakresu marketingu terytorialnego. Określa się tu grupę strategiczną oraz pozycję programu w grupie strategicznej.

DIAGNOZA STRATEGICZNA PODREGIONU

Rozdział zawiera inwentaryzację podregionu pod kątem tych zasobów, które bezpośrednio lub pośrednio odnoszą się do możliwości tworzenia produktu turystycznego, a więc zasobów przyrodniczych (środowiska ożywionego i nieożywionego), kulturowych (biorąc pod uwagę zarówno historię i stan obecny, z podziałem na dziedzictwo materialne i niematerialne), rolnictwa i hodowli (zasobów, które stanowią łącznik między sferą środowiska przyrodniczego a sferą środowiska kulturowego), przedsiębiorczości (budownictwo, handel, transport, usługi, przetwórstwo i pozostałe – zarówno, jeśli chodzi o stronę podażową, jak i popytową) i przetwórstwa rolnego, a także zasobów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Celem przeprowadzenia analizy jest zebranie jak największej ilości danych o infrastrukturze turystycznej, zasobach przyrodniczych, kulturowych, zabytkach, atrakcjach turystycznych, krajobrazie rolniczym, przedsiębiorczości, metodach hodowli i technikach przetwórstwa podregionu oraz ich udokumentowanie. Kontekstem dla prowadzonej inwentaryzacji jest tradycja, a w szczególności czasy Jana III Sobieskiego, w związku z czym w rozdziale dokonuje się zestawienia danych współczesnych i historycznych.

Celem waloryzacji jest ocena potencjału podregionu pod kątem rozwoju produktu turystycznego – tj. wybranie spośród wszystkich parametrów tych, które są kluczowe dla rozwoju przedsiębiorczości w podregionie. Analizy oparte są na metodologii audytu turystycznego, który obejmuje m.in. analizę i ocenę walorów naturalnych i antropogenicznych oraz infrastruktury turystycznej i paraturystycznej istniejącej w podregionie. Audyt zawiera również ocenę dostępności komunikacyjnej obszaru i analizę instytucji działających na rzecz rozwoju turystyki.

SEGMENTACJA RYNKU

Segmentacja rynku wskazuje główne segmenty rynku i opisuje je według kryteriów geograficznych, demograficznych, ekonomicznych, motywacyjnych. Poprzez segmentację rynku identyfikuje się głównych klientów, jako odbiorców oferty produktowej i usługowej obszaru projektowego oraz produktu, jakim jest podregion. Opisanie profilu odbiorców umożliwia przygotowanie oferty dostosowanej do ich preferencji i oczekiwań.

ANALIZA SWOT

Strategię uzupełnia analiza SWOT, która precyzuje mocne i słabe strony podregionu w kontekście rozwoju przedsiębiorczości, a także czynniki jej sprzyjające oraz zagrożenia mogące ten rozwój utrudnić lub zahamować. Analiza SWOT stanowi niejako podsumowanie całej diagnozy, a także punkt wyjścia do rozważań strategicznych. Jest także bazą do określenia kierunków rozwoju turystyki w podregionie.

DRZEWO PROBLEMÓW

Rozdział obrazuje główne przeszkody i elementy negatywne obecnej sytuacji podregionu oraz wzajemne relacje pomiędzy tymi elementami. Odzwierciedla wnioski sformułowane podczas spotkań warsztatowych przeprowadzonych i moderowanych w ramach opracowywania Strategii. Stanowi swoistego rodzaju syntetyczne podsumowanie diagnozy, definiując bezpośrednio problemy, które mają zostać rozwiązane poprzez wdrażanie Strategii. Jest to więc punkt wyjścia do budowania drzewa celów, które bezpośrednio musi się odwoływać do istniejących problemów obszaru 6 gmin obszaru projektowego.

KONCEPCJA ROZWOJU

Zdefiniowanie głównych kierunków rozwoju produktu turystycznego Szlak JIIS w obszarze projektowym w kontekście specyfiki programu oraz posiadanych walorów, atrakcji oraz zaplecza infrastrukturalnego - w perspektywie wizji, misji, celu nadrzędnego, celów operacyjnych oraz działań i zadań realizacyjnych ujętych w domenach strategicznych.

WDROŻENIE

Rozdział określa harmonogram wdrażania (z planem operacyjnym na najbliższe lata), źródła finansowania działań w perspektywie finansowej 2015 (2013+2) oraz założenia systemu monitoringu i ewaluacji (wraz ze wskaźnikami), w tym również podmioty odpowiedzialne za implementację całej Strategii oraz poszczególnych działań i zadań realizacyjnych.

1.7. Słownik używanych terminów

Autorzy koncepcji – Zespół Instytutu Adaptacji Kulturowej i Językowej;

Partnerstwo międzygminne – partnerstwo 6 gmin w Województwie Lubelskim: Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Gorzków związane na rzecz realizacji zadania o nazwie Szlak Jana III Sobieskiego;

Podregion – nazwa zbiorcza dla terytorium 6 gmin (tj. Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Gorzków) na którym wdrażane są pilotażowe rozwiązania dla Szlaku;

Program – program zatytułowany „Marka lokalna szansą rozwoju przedsiębiorczości na Szlacheckim Szlaku w województwie lubelskim” będący rozwinięciem zarysu programu „Marka lokalna gwarantem rozwoju przedsiębiorczości na Szlaku Jana III Sobieskiego”, przedłożonego do Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy w grudniu 2008;

Projekt – jeden z pięciu zespołów programu;

Szlak Jana III Sobieskiego (JIIS) – koncepcja Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Kulturowego związanego z postacią Jana III Sobieskiego, oparta na idei dialogu kultur, która z założenia ma w swej specyfice przyczynić się do rozwoju obszarów wiejskich;

2. Metodologia

2.1. Ogólna metodyka prac, stosowane narzędzia, wykorzystywane źródła

Strategia jest budowana według metody partycypacyjno-eksperckiej, czyli uspołecznionej, w której równoważne jest doświadczenie konsultantów oraz wiedza i potencjał społeczności lokalnych. Konsultanci wnoszą w tym układzie swoje doświadczenie w zakresie budowania strategii rozwoju, natomiast mieszkańcy wiedzę na temat obszaru, jego mocnych i słabych stron, jego potencjału oraz optymalnych kierunków rozwoju. Koncepcje mieszkańców są weryfikowane przez konsultantów zewnętrznych, których główną zaletą jest brak zaangażowania emocjonalnego i spojrzenie na obszar projektowy „z zewnątrz” oraz jego niezależna ocena.

Metoda partycypacyjno-ekspercka zakłada silną współpracę konsultantów i ekspertów ze społecznością lokalną na każdym etapie opracowywania dokumentu. Łączy ona zalety obu podejść metodycznych (eksperckiego i partycypacyjnego), a polega na tym, że:

- część prac wykonywana jest w wersji uczestniczącej (partycypacyjnej) z udziałem władz samorządowych, sektora prywatnego i organizacji pozarządowych z obszaru projektowego,
- część prac wykonują konsultanci i eksperci (np. niektóre analizy, raporty, syntezy, diagnozy), wykorzystując dane także pozyskane od społeczności lokalnych,
- wyniki prac konsultantów są udostępniane i konsultowane z samorządami, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi,
- niektóre działania (zebranie i dostarczenie niezbędnych informacji, organizacyjna strona konsultacji społecznych) wykonywane są przy doradztwie konsultantów.

O kształcie Strategii stanowi gremium osób wypracowujących elementy zarysu planu strategicznego (w tym oceny, diagnozy oraz możliwości rozwojowych), w skład którego wchodzi:

- przedstawiciele władz samorządowych, pracownicy urzędów,
- przedstawiciele organizacji społecznych,
- przedstawiciele podmiotów gospodarczych, instytucji lokalnych i innych grup interesów,
- inne osoby o wysokiej aktywności lub pozycji społecznej – tzw. lokalne autorytety, lokalni liderzy, którzy zgłoszą chęć włączenia się do pracy nad Strategią,

- przedstawiciele instytucji zewnętrznych (np. banków, instytucji prowadzących działalność kulturalną itp.),
- konsultanci zewnętrzni.

Zastosowanie takiej metody przy tworzeniu dokumentu, oprócz partycypacji pozwala na zdobycie doświadczenia przyczyniając się jednocześnie do integracji środowisk w oparciu o planowanie rozwoju lokalnego. Doświadczenie zdobyte przez liderów lokalnych w pracach nad Strategią będzie mogło owocować podczas jej wdrażania.

Punktem wyjścia do właściwego skonstruowania części strategicznej, a więc kierunków rozwoju, celów i działań jest precyzyjna diagnoza obszaru projektowego, oparta przede wszystkim na pozyskanych na obszarze projektowym danych wewnętrznych oraz na danych zewnętrznych. W przygotowaniu Strategii wykorzystano dostępne źródła wtórne. Proces badawczy realizowany na potrzeby powstającego opracowania strategicznego obejmował również badania pierwotne, wykorzystując następujące metody badawcze:

- badania ankietowe – na potrzeby Strategii przeprowadzono badanie ankietowe metodą CAWI (za pomocą elektronicznego formularza ankiety) oraz metodą PAPI (za pomocą papierowego formularza ankiety). Zaproszenie do badania zostało zamieszczone pod wskazanymi witrynami internetowymi (zarządzanymi przez gminy – partnerów projektu). Użytkownikowi, który odwiedzał taką stronę internetową, wyświetliło się zaproszenie do badania przenoszące do elektronicznego formularza ankiety. Dodatkowo wysłano zaproszenia do badania pod przygotowane adresy e-mail przedsiębiorców (w tym szczególnie z obszaru turystyki), organizacji pozarządowych oraz najważniejszych instytucji z obszaru objętego badaniem. Prowadzono również badania za pomocą ankiet papierowych. Ankiety w postaci formularzy papierowych zostały rozdane uczestnikom spotkań warsztatowych realizowanych w ramach niniejszego projektu.
- spotkania warsztatowe – spotkania były realizowane z wykorzystaniem wizualnych technik moderacji i technik multimedialnych, które pozwoliły na:
 - uzyskanie bardzo wysokiego poziomu interakcji między uczestnikami spotkań,
 - bardzo efektywne z punktu widzenia czasu dochodzenie do wyników dyskusji,
 - ogniskowanie dyskusji, trzymanie się tematu,
 - wizualizację przebiegu pracy i jej wyników.

Wsparciem prowadzonych prac podczas spotkań bezpośrednich była internetowa platforma Cyfrowy Manager, która umożliwiła prowadzenie prac po zakończonych spotkaniach konsultacyjnych. Platforma umożliwiała:

- zbieranie opinii drogą elektroniczną za pomocą interaktywnego formularza,
- prezentację informacji i dokumentów na temat przedsięwzięcia i jego konsultacji.

Tabela 1 Lokalizacje i terminy spotkań warsztatowych

Lp.	Lokalizacja spotkania warsztatowego	Termin
1.	Mełgiew – I warsztat	28.09.2012
2.	Piaski – I warsztat	1.10.2012
3.	Rybczewice – I warsztat	1.10.2012
4.	Spiczyn – I warsztat	2.10.2012
5.	Wólka – I warsztat	2.10.2012
6.	Gorzków – I warsztat	3.10.2012
7.	Piaski – II warsztat	5.11.2012
8.	Gorzków – II warsztat	5.11.2012
9.	Mełgiew – II warsztat	6.11.2012
10.	Wólka – II warsztat	6.11.2012
11.	Rybczewice – II warsztat	7.11.2012
12.	Spiczyn – II warsztat	7.11.2012

Źródło: Opracowanie własne

BADANIA ANKIETOWE

Metoda i technika badania

Badanie zostało metodą CAWI (za pomocą elektronicznego formularza ankiety) oraz przy wykorzystaniu metody PAPI (za pomocą papierowego formularza ankiety). Głównym problemem badawczym było zdiagnozowanie potencjałów rozwojowych gmin objętych projektem.

Zaproszenie do badania zostało zamieszczone pod wskazanymi witrynami internetowymi, były to:

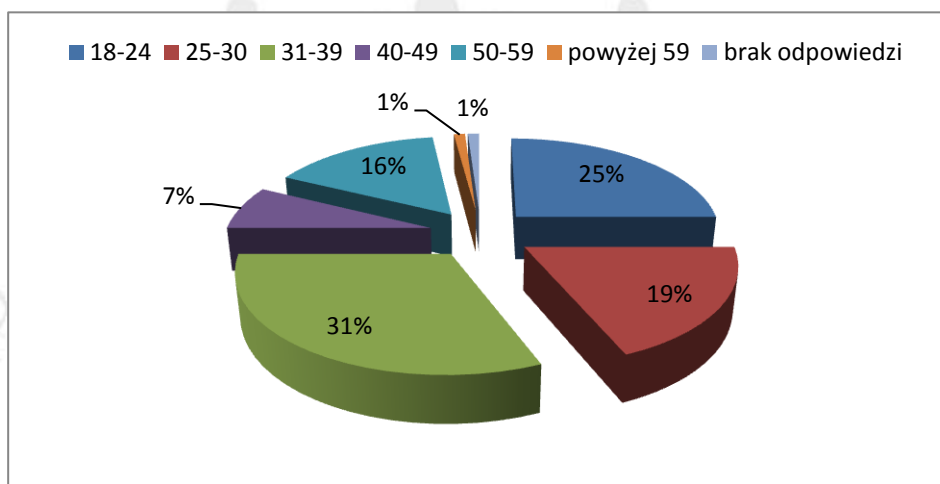
- www.szlaksobieskiego.info,
- www.tarczasobieskiego.pl,
- www.melgiew.pl,
- www.piaski.pl,
- www.spiczyn.pl,
- www.wolka.pl,
- www.rybczewice.pl,
- www.gorzkow.eu.

Ankiety w postaci formularzy papierowych zostały rozdysponowane w urzędach gmin – partnerów Projektu.

Profil społeczno-demograficzny respondentów

W badaniu udział wzięło 206 mieszkańców punktów węzłowych Szlaku Jana III Sobieskiego. Większość respondentów stanowiły kobiety – 53,1%. Pod względem wieku najbardziej liczną grupą byli ludzie młodzi z przedziałów: od 31 do 39 roku życia i od 18 do 24 roku życia – razem 56% wszystkich badanych. Najmniej respondentów – 1% stanowiły osoby powyżej 59 roku życia.

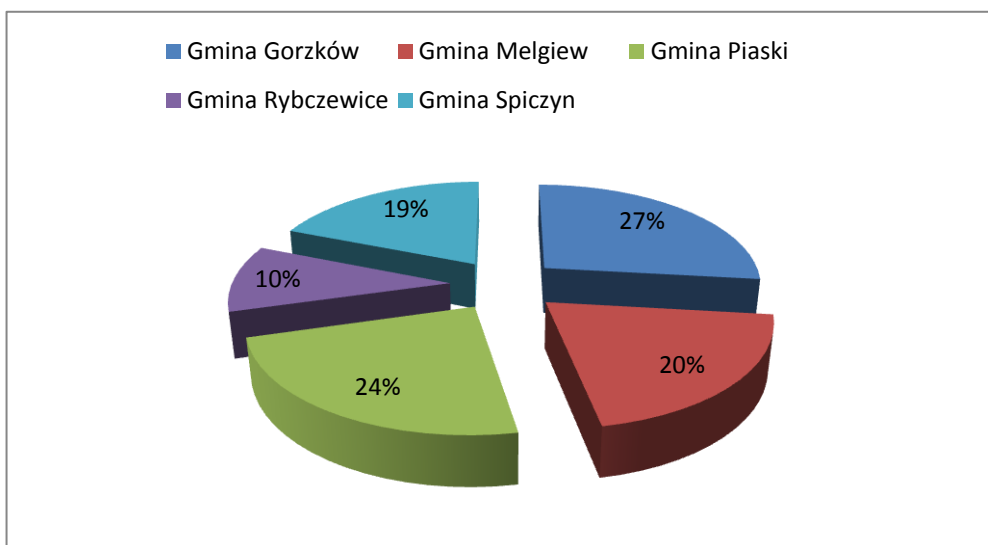
Wykres 1 Respondenci w podziale na wiek

Źródło: Opracowanie własne

Wśród osób, które uczestniczyły w badaniu nieznacznie przeważają mieszkańcy gminy Gorzków. Wyniki w poszczególnych gminach nie są jednak bardzo zróżnicowane. Wyjątek stanowi gmina Rybczewice. Jako swoje miejsce zamieszkania wskazała ją jedynie 10% ankietowanych.

Wykres 2 Respondenci w podziale na miejsce zamieszkania

Źródło: Opracowanie własne

Pełny raport z przeprowadzonego badania stanowi załącznik nr 1.

SPOTKANIA WARSZTATOWE

W ramach realizacji projektu zostały przeprowadzone dwie serie spotkań warsztatowych w każdej z 6 gmin, biorących udział w projekcie. W spotkaniach wzięli udział przedstawiciele mieszkańców, instytucji publicznych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców z obszaru gmin. Warsztaty prowadzone były przez doświadczonych konsultantów firmy ResPublic.

Podczas pierwszej serii warsztatów, uczestnicy pracowali nad sformułowaniem głównych problemów, z którymi borykają się gminy oraz nad określeniem mocnych i słabych stron wewnątrz gminy oraz szans i zagrożeń w otoczeniu (analiza SWOT).

Na drugich warsztatach, uczestnicy każdej z gmin określili misję, cele strategiczne, operacyjne oraz działania, które mogą przyczynić się do rozwoju gminy.

Poniższa tabela zawiera szczegółowe informacje na temat liczby uczestników spotkań w poszczególnych gminach:

Tabela 2 Liczba uczestników warsztatów w poszczególnych gminach

Nazwa gminy	Liczba uczestników – I warsztat	Liczba uczestników – II warsztat
Gorzków	21	15
Mełgiew	21	15
Piaski	18	15
Rybczewice	17	20
Spiczyn	10	2
Wólka	8	13

Źródło: Opracowanie własne

Wypracowane materiały na obu seriach warsztatów strategicznych w każdej z gmin, pozwoliły na opracowanie drzewa problemów, analizy SWOT, drzewa celów a także misji dla całego podregionu, będących elementami „Zintegrowanej Strategii Rozwoju Szlaku Jana III Sobieskiego w Gminach Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Gorzków”.

Raporty z warsztatów strategicznych w poszczególnych gminach, stanowią załączniki 2-12 do niniejszego opracowania.

Przedstawiony proces badawczy pozwala na zebranie kompletnych danych i informacji dotyczących aktualnego stanu gospodarczego i społecznego obszaru, w tym również stanu zagospodarowania oraz przygotowania społeczeństwa do uczestniczenia w procesach rozwojowych.

Obok wskazanych narzędzi badawczych, do równie istotnych w konstruowaniu Strategii należały konsultacje społeczne, pozwalające na określenie preferencji przedstawicieli sektora gospodarczego oraz społecznego obszaru, mieszkańców, turystów w odniesieniu do kierunków rozwoju obszaru.

Dla efektywnej realizacji projektu kluczowe były również spotkania i warsztaty mające na celu promocję Projektu wśród lokalnej społeczności oraz pozyskanie niezbędnej wiedzy o obszarze. Spotkania i warsztaty stanowiły jeden z głównych elementów metodologii stosowanej podczas opracowania niniejszego dokumentu.

Realizacja warsztatów analitycznych i strategicznych przyczyniła się do osiągnięcia następujących celów:

- analizy potencjału obszaru objętego projektem,
- formułowania wizji i misji obszaru objętego projektem,
- analizy opcji rozwojowych,
- analizy głównych problemów – budowie drzewa problemów,

- określenia, identyfikacji obszarów priorytetowych rozwoju oraz głównych działań,
- rekomendacji, wskazania podmiotów odpowiedzialnych za realizację Strategii.

2.2. Etapy prac

Proces opracowywania Strategii obejmował następujące etapy:

Etap diagnostyczny – związany z analizą stanu wyjściowego (otoczenie zewnętrzne, konkurencyjność, potencjały endogenne) oraz oceny możliwości rozwoju obszaru we współpracy ze społecznościami lokalnych 6 gmin.

Etap koncepcyjny – dotyczący wypracowania wizji, misji, celu nadrzędnego, identyfikacji domen strategicznych oraz określenia celów i działań w ramach domen. W etapie tym określono główne założenia do procesu wdrażania Strategii w kontekście ramowego harmonogramu działań, programu operacyjnego na najbliższe lata, możliwych źródeł finansowania oraz systemu monitorowania i ewaluacji Strategii (podmiot, zasady, wskaźniki). Ten etap miał na celu przede wszystkim wspólne (przez konsultantów i mieszkańców) wypracowanie wizji rozwoju obszaru, zdefiniowanie najważniejszych celów do osiągnięcia oraz sposobów realizacji tych celów. W ten sposób zadania w Strategii stały się powszechnie akceptowalne. W tym etapie kluczowe znaczenie miały warsztaty strategiczne oraz bezpośrednie konsultacje indywidualne, służące wypracowywaniu głównych założeń rozwojowych.

3. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych

Uwarunkowania rozwoju obszaru objętego niniejszą Strategią wynikają w dużym stopniu z istniejących dokumentów strategicznych. Wynika to z faktu, że opracowane i funkcjonujące dokumenty wyznaczają pożądaną wizję rozwoju wydyskutowaną i akceptowaną, zarówno przez władze, jak i społeczność lokalną. W związku z powyższym, każdy powstający w następstwie czasowym materiał planistyczny powinien być kompatybilny z wcześniej opracowanymi strategiami i wpisywać się w ich założenia.

Znaczenie dokumentów strategicznych jest związane również z faktem, iż umożliwiają one zdefiniowanie działań przypisanych poszczególnym interesariuszom rynku w zależności od ich roli i zakresu kompetencji.

Niniejszy rozdział został tak skonstruowany, aby prześledzić dokumenty w układzie pionowym od dokumentów europejskich poprzez krajowe, wojewódzkie po lokalne. Powstał jedynie na bazie dokumentów źródłowych, stąd w większości (uwzględniono jedynie w tych przypadkach, kiedy trudno byłoby bez nich dotrzeć do dokumentu źródłowego) pominięto w nim przypisy do poszczególnych części. Opis poszczególnych zagadnień jest zdeterminowany stopniem szczegółowości dokumentów źródłowych.

Analiza dokumentów strategicznych dostarcza informacji na temat priorytetowych obszarów wyznaczonych do realizacji. Jak wcześniej wspomniano poszczególne dokumenty planistyczne powinny być ze sobą skorelowane, aby umożliwić ich efektywne wdrażanie.

Zintegrowana „Strategia Rozwoju Szlaku Jana III Sobieskiego...” swe uwarunkowania czerpie z następujących dokumentów strategicznych:

Poziom europejski:

- Strategia Lizbońska
- Strategia Goeteborska
- Strategia Europa 2020
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego¹

¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego”, Bruksela, 30.06.2010

- Piąte Sprawozdanie dotyczące spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej
- Pakiet legislacyjny dotyczący polityki spójności – Kompromisowy tekst prezydencji w sprawie koncentracji tematycznej

Poziom krajowy:

- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie,
- Krajowy Program Reform 2013,
- Strategia Rozwoju Kraju 2007 – 2015,
- Polska 2030 Wyzwania rozwojowe,

Poziom regionalny:

- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020,
- Program Wojewódzki Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego dla Województwa Lubelskiego,
- Wojewódzki Program Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego,
- Program Rozwoju Energetyki dla Województwa Lubelskiego,
- Program Rozwoju Produktów Turystyki aktywnej i kulturowej w Województwie Lubelskim,
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego.

Poziom lokalny:

- Cztery strategie powiatów: lubelskiego, łączyńskiego, świdnickiego, krasnostawskiego,
- 6 strategii gminnych gmin podregionu.

Celem rozdziału jest przeanalizowanie wyżej wymienionych dokumentów strategicznych w kontekście zdefiniowanych przez nie kierunków rozwojowych, tak, aby w części strategicznej uzyskać spójność niniejszej Strategii z dokumentami strategicznymi powstałymi wcześniej. Zagadnienie uzyskania spójności jest kluczowe w kontekście pozyskiwania środków zewnętrznych i wnioskowania o fundusze.

3.1. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze europejskim

STRATEGIA LIZBOŃSKA I STRATEGIA GOETEBORSKA

Celem Strategii Lizbońskiej, przyjętej na szczycie przywódców UE w marcu 2000 r. oraz uzupełnionej na szczycie w Goeteborgu (Strategia Goeteborska) w czerwcu 2001 r. o wymiar środowiskowy, było uczynienie z Unii Europejskiej w ciągu 10 lat najbardziej dynamicznej, konkurencyjnej i opartej na wiedzy gospodarki na świecie, zdolnej do zapewnienia zrównoważonego wzrostu, oferującej więcej lepszych miejsc pracy, większą spójność społeczną, jak również poszanowanie środowiska naturalnego.

Sama Strategia skupia się na czterech kwestiach:

- innowacyjności (gospodarka oparta o wiedzę),
- liberalizacji (rynków telekomunikacji, energii, transportu oraz rynków finansowych),
- przedsiębiorczości (ułatwienia w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej),
- spójności społecznej (kształtowanie nowego, aktywnego państwa socjalnego).

Podczas szczytu wiosennego w 2005 r. Rada Europejska stwierdziła, że realizacja celów lizbońskich okazała się niejednolita w poszczególnych państwach członkowskich, a jej wcześniejsze wyzwania stają się jeszcze bardziej naglące w obliczu obserwowanych przekształceń w sferze gospodarczej i społecznej związanych z procesami globalizacyjnymi, wzrastającą konkurencją, procesami restrukturyzacyjnymi i wzrostem bezrobocia, migracjami zarobkowymi oraz starzeniem się społeczeństwa. Jako przyczyny niezadowalającego stopnia realizacji Strategii wskazano zbyt obszerną listę priorytetów, niski poziom koordynacji między państwami członkowskimi oraz niezaangażowanie odpowiednich nakładów finansowych na wdrażanie działań lizbońskich.

W oparciu o tak zdiagnozowane źródła niepowodzenia „Lizbony”, podjęto wspólne działania nad wypracowaniem stosownych rozwiązań mających doprowadzić do skoordynowania i spójnego osiągania poszczególnych elementów Strategii Lizbońskiej we wszystkich państwach członkowskich.

Wyrazem tych działań stało się przyjęcie pakietu tzw. Zintegrowanych Wytucznych na rzecz wzrostu i zatrudnienia na lata 2005-2008 zawierającego wykładnię odnowionej Strategii Lizbońskiej oraz nakładającego na państwa członkowskie obowiązek opracowania Krajowych Programów Reform (KPR) stanowiących wyraz „unarodowienia” celów i priorytetów lizbońskich.

W ślad za tymi dokumentami przyjęto Strategiczne Wytyczne Wspólnoty dla spójności na lata 2007-2013, stanowiące mapę drogową dla transpozycji poszczególnych elementów polityki spójności na założenia „Lizbony” w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NSRO).

Owa mapa drogowa m.in. określa trzy główne nurty działań prolizbońskich:

1. Rozwój wiedzy i innowacji:

- wzrost i poprawa inwestycji w sferze B+R,
- pobudzenie innowacji, wykorzystanie ICT oraz zrównoważone wykorzystanie zasobów,
- przyczynienie się do rozwoju silnej europejskiej bazy przemysłowej.

2. Rozwój atrakcyjności UE jako miejsca dla inwestowania i pracy:

- rozszerzenie i pogłębienie wspólnego rynku,
- poprawa prawodawstwa europejskiego i krajowego,
- stworzenie otwartych i konkurencyjnych rynków w obrębie UE i poza nią,
- rozszerzenie i poprawa infrastruktury europejskiej.

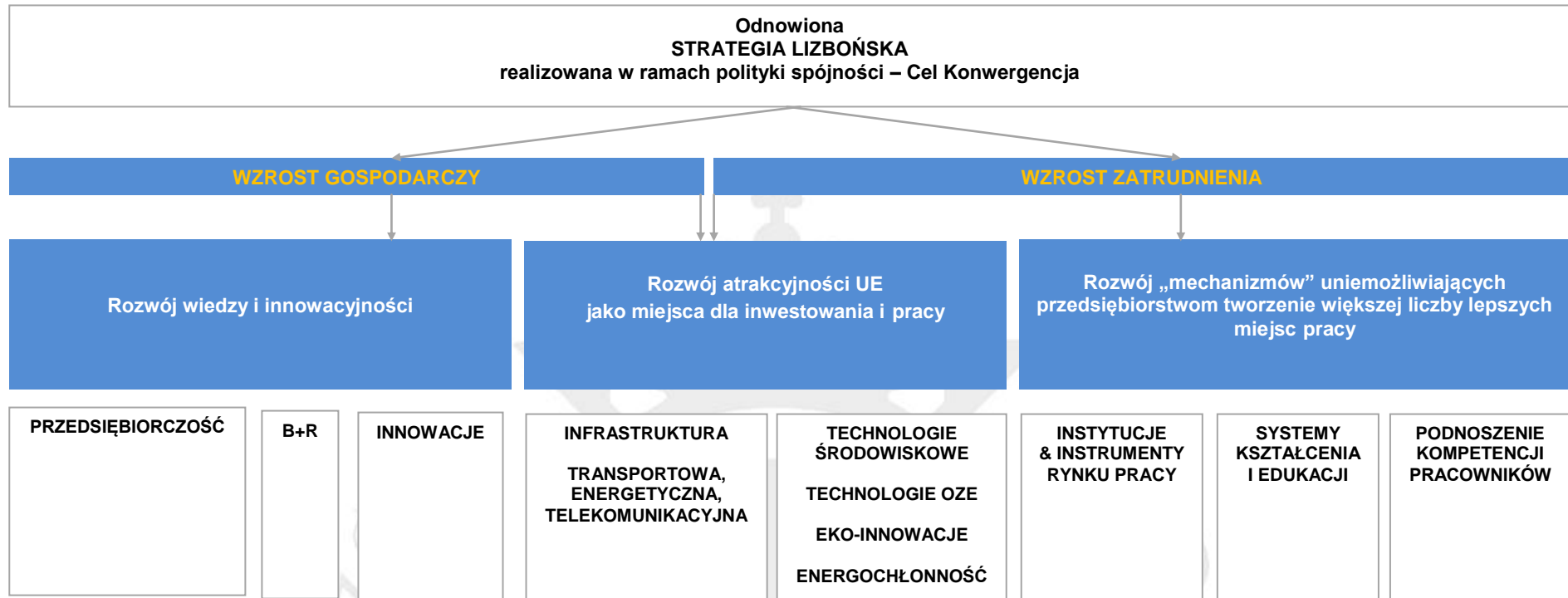
3. Rozwój „mechanizmów” umożliwiających przedsiębiorstwom tworzenie większej liczby lepszych miejsc pracy:

- zaangażowanie większej liczby osób w aktywną działalność zawodową oraz modernizacja systemów zabezpieczeń społecznych,
- zwiększenie zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw oraz elastyczności rynków pracy,
- wzrost inwestycji w kapitał ludzki poprzez lepsze systemy edukacji i zdobywanie umiejętności.

Dalszą konsekwencją reformy Strategii Lizbońskiej było również „odnowienie” polityki spójności UE. Za fundamentalną zmianę należy uznać fakt uczynienia z polityki spójności kluczowego instrumentu finansowania realizacji strategii na szczeblu krajowym oraz ustanowienie tzw. Lisbon earmarking, czyli zasad wyodrębniania środków polityki spójności na realizację celów lizbońskich.

Liczne cele wcześniej przyświecające Strategii Lizbońskiej zostały ograniczone do dwóch: osiągnięcie zrównoważonego wzrostu gospodarczego oraz trwałego wzrostu zatrudnienia, pokazane poniżej.

Wykres 3 Odnowiona Strategia Lizbońska

Źródło: Opracowanie własne

STRATEGIA EUROPA 2020 - STRATEGIA NA RZECZ INTELIGENTNEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU SPRZYJAJĄCEGO WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU

Strategia Europa 2020 opiera się na trzech priorytetach:

- wzrost inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- wzrost zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Priorytet *Zrównoważony rozwój* oznacza budowanie zrównoważonej i konkurencyjnej gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, wykorzystując do tego pierwszoplanową pozycję Europy w wyścigu do nowych procesów i technologii, w tym technologii przyjaznych środowisku, przyspieszając wprowadzanie inteligentnych sieci opartych na technologiach ICT, wykorzystując możliwości sieci obejmujących całą UE, a także wzmacniając przewagę konkurencyjną europejskiego biznesu, szczególnie sektora produkcji i MŚP oraz pomagając klientom docenić wartość efektywnego korzystania z zasobów. Dzięki takiemu podejściu Europa będzie mogła prosperować w niskoemisyjnym świecie ograniczonych zasobów, jednocześnie zapobiegając degradacji środowiska, utracie bioróżnorodności i nierównoważonemu wykorzystywaniu zasobów. Działania te zwiększą również spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

W ramach priorytetu *Zrównoważony rozwój* (wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej) wyodrębniono projekt przewodni „Polityka przemysłowa w erze globalizacji”. W ramach jego realizacji Komisja będzie ściśle współpracować z zainteresowanymi podmiotami z różnych sektorów (środowiskami biznesu, związkami zawodowymi, środowiskiem akademickim, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami konsumenckimi) i opracuje ramy prawne nowoczesnej polityki przemysłowej mające na celu wsparcie przedsiębiorczości, oferujące wskazówki i pomoc w sprostaniu nowym wyzwaniom, wsparcie konkurencyjności europejskiego przemysłu podstawowego, sektora wytwórczego i sektora usług oraz pomoc w wykorzystaniu możliwości, jakie niesie ze sobą globalizacja i gospodarka przyjazna środowisku. Przepisy te będą obejmowały wszystkie elementy coraz bardziej międzynarodowego łańcucha wartości, od surowców aż po usługi posprzedażne. Co najbardziej interesujące w kontekście niniejszego dokumentu na poziomie UE Komisja podejmuje się zwiększyć konkurencyjność europejskiej turystyki. Europa powinna pozostać najpopularniejszym kierunkiem turystycznym na świecie, a także czerpać z bogactwa i różnorodności znajdujących się w jej

granicach obszarów.

KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW „EUROPA – NAJPOPULARNIEJSZY KIERUNEK TURYSTYCZNY NA ŚWIECIE – NOWE RAMY POLITYCZNE DLA EUROPEJSKIEGO SEKTORA TURYSTYCZNEGO”

Określone w Komunikacie KE „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie- nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego” działania mają na celu przede wszystkim tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju turystyki w Europie. Działania te skupiają się wokół czterech filarów.

1. Stymulowanie konkurencyjności sektora turystycznego w Europie.

W ramach tego kierunku prowadzone będą działania mające na celu:

A. Zachęcanie do różnicowania oferty turystycznej – poprzez:

- opracowanie spójnej strategii promowania zróżnicowanej oferty turystycznej i intensywniejszego waloryzowania wspólnego europejskiego dziedzictwa, która opierać się będzie między innymi na znaku dziedzictwa europejskiego oraz innych działaniach, takich jak Europejskie Dni Dziedzictwa oraz Nagroda Unii Europejskiej związana z Dziedzictwem Kulturowym,
- wspieranie integracji strategii turystycznych w zakresie dziedzictwa przyrodniczego, w kontekście którego również planowane jest wprowadzenie wspólnych znaków.

B. Rozwijanie innowacji w sektorze turystycznym – poprzez:

- uruchomienie platformy „TIK i Turystyka”, która będzie miała za zadanie ułatwić przystosowanie sektora turystycznego i aktywnych w nim przedsiębiorstw do rozwijającego się rynku nowych technologii informacyjnych oraz podniesienie ich konkurencyjności przy maksymalnym wykorzystaniu synergii między tymi dwoma sektorami,
- ocenę wdrożenia dyrektywy o handlu elektronicznym, pod kątem możliwości lepszego uwzględnienia sektora turystycznego w tym zakresie.

C. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych – poprzez:

- informowanie o możliwości udziału przez osoby zatrudnione w branży turystycznej w szkoleniach finansowanych ze środków UE.

D. Działania na rzecz przedłużenia sezonu turystycznego – poprzez:

- usprawnienie mechanizmu dobrowolnej wymiany turystycznej między państwami członkowskimi, umożliwiającej przede wszystkim kilku grupom docelowym, takim jak

ludzie młodzi, osoby starsze, osoby o ograniczonej mobilności oraz rodziny o niskich dochodach podróżowanie przede wszystkim poza sezonem turystycznym,

- opracowanie mechanizmu dobrowolnej internetowej wymiany informacji, który usprawni koordynowanie terminów wakacji szkolnych pomiędzy państwami członkowskimi, z uwzględnieniem tradycji kulturowych państw członkowskich.

E. Rozbudowanie bazy wiedzy społeczno-gospodarczej na temat turystyki – poprzez:

- prowadzenie przez KE obserwacji rynku turystycznego, mierzenie zadowolenia europejskich konsumentów z różnorodnych usług turystycznych (transport, wynajem, zakwaterowanie, podróże, wakacje i wycieczki),
- opracowanie przez KE pilotażowego projektu na rzecz tworzenia sieci ośrodków prowadzących badania w turystyce, instytucji monitorujących branżę turystyczną,
- w oparciu o wyniki ww. badania pilotażowego uruchomienie „Wirtualnego obserwatorium turystyki”, którego zadaniem będzie wspieranie i koordynowanie w ramach sieci działalności badawczej poszczególnych krajowych ośrodków badawczych i dostarczanie na poziomie europejskim danych o charakterze społeczno-gospodarczym na temat turystyki.

2. Wspieranie rozwoju zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki wysokiej jakości poprzez:

- opracowanie zestawu wskaźników dla zrównoważonego zarządzania kierunkami turystycznymi. Na podstawie takiego zestawu wskaźników Komisja opracuje oznakowanie służące promowaniu kierunków turystycznych,
- organizowanie kampanii uświadamiających dla europejskich turystów, które obejmą kwestie wyboru kierunków turystycznych, środków transportu, ich związki z miejscową ludnością w odwiedzanych regionach oraz walkę z wykorzystywaniem dzieci i kobiet,
- utworzenie europejskiego oznakowania „Turystyka wysokiej jakości”, na podstawie dotychczasowych doświadczeń państw członkowskich,
- pomaganie europejskiemu sektorowi turystycznemu w identyfikowaniu zagrożeń związanych ze zmianą klimatu, co pozwoli uniknąć nietrafionych inwestycji i zbadać nowe możliwości rozwijania alternatywnej oferty turystycznej,
- zaproponowanie karty zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki oraz utworzenie europejskiej nagrody dla przedsiębiorstw i obiektów turystycznych, które najlepiej wypełniają będą zawarte w tej karcie założenia,
- zaproponowanie strategii dla zrównoważonej turystyki przybrzeżnej i morskiej,

- nawiązanie lub zacieśnienie współpracy między Unią Europejską i największymi gospodarkami wschodzącymi (Chiny, Rosja, Indie, Brazylia) oraz krajami regionu Morza Śródziemnego na rzecz propagowania modeli rozwoju zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki oraz wymiany najlepszych praktyk.
3. Konsolidacja wizerunku i widoczności Europy jako zbioru zrównoważonych kierunków turystycznych wysokiej jakości poprzez:
- utworzenie, we współpracy z państwami członkowskimi, prawdziwej europejskiej marki, która wspomże działania promocyjne na poziomie krajowym i regionalnym oraz umożliwi europejskim kierunkom turystycznym wyróżnienie się spośród innych atrakcyjnych dla turystów miejsc na świecie,
 - promocję portalu „visiteurope.com” w celu podniesienia atrakcyjności Europy jako zbioru zrównoważonych kierunków turystycznych wysokiej jakości, zwłaszcza w stosunku do wschodzących gospodarek,
 - wspieranie wspólnych działań promocyjnych podczas dużych imprez międzynarodowych lub podczas zakrojonych na szeroką skalę targów i salonów turystycznych.
4. Pełne wykorzystanie potencjału różnych obszarów polityki i instrumentów finansowych.
- Komisja podejmie wszelkie konieczne kroki, aby zapewnić pełniejsze uwzględnienie turystyki w pozostałych obszarach swojej polityki i skuteczniejsze wykonywanie obowiązujących przepisów mogących stanowić podstawę do podniesienia konkurencyjności tego sektora. Wzmocze ona również swoje wysiłki na rzecz koordynacji poszczególnych związanych z turystyką obszarów polityki, tak by ułatwić kompleksowe ujęcie interesów i potrzeb sektora turystycznego przy określaniu kierunków polityki i ich wdrażaniu.

PIĄTE SPRAWOZDANIE DOTYCZĄCE SPÓJNOŚCI GOSPODARCZEJ, SPOŁECZNEJ I TERYTORIALNEJ

Zgodnie z poprawką 20 niniejszego sprawozdania Kultura jest uznawana za ważny element rozwoju gospodarczego oraz atrakcyjności europejskich miast i regionów. Europejska branża kultury i branża twórcza stanowią jedno z głównych źródeł dynamiki gospodarki europejskiej. W ostatnich latach ich wzrost był wyższy niż większości innych sektorów i posiadają one potencjał generowania kreatywności, innowacji oraz przedsiębiorczości w szerokim zakresie działań. W związku z tym kultura może być postrzegana jako katalizator kreatywności i innowacji w kontekście Strategii Europa 2020. Konieczne jest zatem promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwój produktów i usług, transfer technologii, innowacji społecznych, branż kultury i branż twórczych, aplikacje z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez

inteligentną specjalizację.

PAKIET LEGISLACYJNY DOTYCZĄCY POLITYKI SPÓJNOŚCI – KOMPROMISOWY TEKST PREZYDENCJI W SPRAWIE KONCENTRACJI TEMATYCZNEJ

Pakiet wskazuje cele tematyczne funduszy objętych zakresem wspólnych ram strategicznych oraz wspólne ramy strategiczne. Cele tematyczne zgodnie ze swoją misją przyczyniają się do realizacji unijnej strategii na rzecz inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu. Należą do nich:

- wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji,
- zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR),
- wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach,
- promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem,
- ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów,
- promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych,
- wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników,
- wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem,
- inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie,
- wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

Cele tematyczne są przekładane na priorytety specyficzne dla każdego funduszu objętego zakresem wspólnych ram strategicznych i określone w przepisach dotyczących poszczególnych funduszy.

3.2. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze krajowym

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO (KSRR) 2010 – 2020: REGIONY, MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE

Celem strategicznym KSRR jest:

Efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.

Niniejsza Strategia, poprzez wykorzystanie lokalnego i regionalnego potencjału w szczególności w zakresie dziedzictwa historyczno-kulturowego oraz przyrodniczego wpisuje się zatem ww. cel strategiczny KSRR, co potwierdzają niżej podane cele polityki regionalne oraz przypisane im kierunki działań.

CEL 1. WSPOMAGANIE WZROSTU KONKURENCYJNOŚCI REGIONÓW („KONKURENCYJNOŚĆ”)

1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji na obszary poza ośrodkami wojewódzkimi

1.2.3. Pełniejsze wykorzystanie potencjału rozwojowego obszarów wiejskich

1.2.4. Efektywne wykorzystanie w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej

1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne)

1.3.1. Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego

1.3.5. Dywersyfikację źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne

1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego

CEL 2. BUDOWANIE SPOJNOŚCI TERYTORIALNEJ I PRZECIWDZIAŁANIE MARGINALIZACJI OBSZARÓW PROBLEMOWYCH

2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe

CEL 3. TWORZENIE WARUNKÓW DLA SKUTECZNEJ, EFEKTYWNEJ I PARTNERSKIEJ REALIZACJI DZIAŁAŃ ROZWOJOWYCH UKIERUNKOWANYCH TERYTORIALNIE

3.4. Budowanie kapitału społecznego dla rozwoju regionalnego w oparciu o sieci współpracy

między różnymi aktorami polityki regionalnej

KRAJOWY PROGRAM REFORM 2013

Zgodnie z metodologią przyjętą przy opracowywaniu Założeń do Krajowego Programu Reform, zaproponowane w nim działania są ukierunkowane na odrabianie zaległości oraz budowanie nowych przewag konkurencyjnych polskiej gospodarki. Przedmiotowa Strategia jest zgodna z postanowieniami i zapisami Krajowego Programu Reform.

Kluczowym w tym procesie jest uporządkowanie obowiązujących dokumentów strategicznych, co pozwoli na większą przejrzystość, bardziej efektywne wydatkowanie środków z budżetu państwa oraz w konsekwencji skuteczniejszą realizację celów rozwojowych kraju, przy zachowaniu dyscypliny budżetowej. Podstawę nowego systemu zarządzania polityką rozwoju kraju stanowi zhierarchizowany zestaw dokumentów, na czele z długookresową strategią rozwoju kraju, przedstawiającą wizję modernizacji społeczno-gospodarczej kraju.

Przedmiotowa Strategia wpisuje się w następujące postanowienia KPR 2013:

1. Infrastruktura dla wzrostu zrównoważonego.

1.1 Zarządzanie strategiczne

DZIAŁANIA:

- 1.1.1 Dokończenie procesu uporządkowania systemu planowania strategicznego.
- 1.1.2 Zwiększenie efektywności wykorzystania środków publicznych, w tym wprowadzenie kontraktowego zarządzania rozwojem między administracją rządową a instytucjami samorządowymi.
- 1.1.3 Uporządkowanie systemu planowania i zarządzania przestrzennego, z uwzględnieniem potrzeb rozwoju gospodarki.
- 1.1.4 Dokończenie procesu wdrażania budżetu zadaniowego.

1.2 Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska

Istotną kwestią w obszarze ochrony środowiska, zarządzania przestrzennego oraz kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej jest efektywne korzystanie z zasobów naturalnych, konieczność zachowania różnorodności biologicznej oraz dostosowanie do zmian klimatu.

DZIAŁANIA:

- 1.2.1. Działania w zakresie adaptacji do zmian klimatu.
- 1.2.2. Działania na rzecz zrównoważonego gospodarowania zasobami w rolnictwie.

1.2.3. Zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych, w tym zwłaszcza surowców.

1.2.4. Reforma systemu gospodarki wodnej.

1.2.5. Reforma systemu gospodarki odpadami.

1.3 Rozwój i modernizacja infrastruktury transportowej

Odpowiedni poziom poszczególnych części składowych infrastruktury transportowej (drogi, koleje, lotniska, porty morskie i śródlądowe, terminale transportowe oraz śródlądowe drogi wodne) sprzyja napływowi kapitału (w tym zagranicznego) i wymianie handlowej (w tym międzynarodowej), zwiększając atrakcyjność inwestycyjną gospodarki, a przez to również konkurencyjność globalną. Dobrze rozwinięta infrastruktura wpływa również na warunki prowadzenia działalności gospodarczej oraz zwiększenie dostępności do rynków pracy. Jednocześnie inwestycje infrastrukturalne mają za zadanie zwiększyć spójność terytorialną, a dzięki niej poszerzyć zakres oddziaływania rynku pracy, co przełoży się na zwiększenie spójności społecznej. W tym celu należy rozwijać infrastrukturę transportową i komunikacyjną wpływającą na zwiększenie dostępności komunikacyjnej ośrodków miejskich w celu zapewnienia możliwości dojazdu do pracy z obszarów wiejskich. Planowanie transportu i zarządzanie ruchem powinno także zmierzać do ograniczenia negatywnego wpływu transportu na środowisko naturalne, a jednocześnie być przyjazne dla mieszkańców poprzez podnoszenie jakości usług.

DZIAŁANIA:

1.3.1 Polityka Transportowa Państwa na lata 2006-2025.

1.3.2 Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2011-2015.

1.3.3 Program wieloletni „Narodowy program przebudowy dróg lokalnych 2008-2011”.

1.3.4 Program Rozwoju Sieci Lotnisk i Lotniczych Urzędzeń Naziemnych, w tym prace analityczne związane z przygotowaniem decyzji w sprawie budowy nowego lotniska centralnego dla Polski.

1.3.5 Rozwój infrastruktury dla potrzeb modernizacji transportu kolejowego.

1.3.6 Rozwój infrastruktury dla potrzeb modernizacji transportu morskiego (tj. infrastruktury portowej, infrastruktury dostępu do portów i przystani morskich od strony morza i lądu, w tym utrzymanie torów podejściowych do portów oraz systemy bezpieczeństwa morskiego i oznakowanie nawigacyjne, etc.).

1.4 Rozwój i modernizacja infrastruktury energetycznej

Niski poziom rozwoju infrastrukturalnego na terenach wiejskich, a w efekcie brak

bezpieczeństwa energetycznego na poziomie lokalnym, utrudnia prowadzenie na tych terenach działalności gospodarczej. Na obszarach wiejskich niezbędny jest zatem rozwój sieci dystrybucyjnej energii elektrycznej na nowocześniejszą i bardziej wydajną oraz zmiana struktury (typologii) sieci przesyłowych i dystrybucyjnych, w tym m.in. poprzez rozwój rozproszonych sieci przesyłowej, co umożliwi w szczególności efektywne podłączenie Odnawialnych Źródeł Energii (OZE). Jednocześnie rozwój i modernizacja infrastruktury budowlanej, w tym termomodernizacja, powinna prowadzić do wzrostu efektywności energetycznej budynków. Skuteczne wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju w obszarze budownictwa. Niezbędne pozostaje wspieranie rozwoju budownictwa o niskim poziomie zużycia energii oraz rozwoju i wdrażania innowacyjnych technologii, przede wszystkim kolektorów słonecznych, ogniw fotowoltaicznych, wysokosprawnych układów kogeneracyjnych, a także układów rekuperacyjnych z wykorzystaniem pomp ciepła zwiększających sprawność energetyczną budynku.

DZIAŁANIA:

- 1.4.1. Rozwój sieci energetycznych.
- 1.4.2. Rozwój inteligentnych sieci energetycznych.
- 1.4.3. Zwiększanie efektywności energetycznej.
- 1.4.4. Dywersyfikacja źródeł energii.
- 1.4.5. Inwestycje w odnawialne źródła energii.
- 1.4.6. Poprawa lokalnego bezpieczeństwa energetycznego.
- 1.4.7. Stosowanie technologii energetycznych ograniczających emisje pyłów oraz NO_x i SO₂.

1.5 Rozwój i modernizacja infrastruktury teleinformatycznej i telekomunikacyjnej

Inwestycje w technologie teleinformatyczne są jednym z głównych motorów wzrostu zaawansowanych gospodarek. Projektowane w tym względzie działania powinny gwarantować impet cyfrowy, który przyczyni się do wzrostu konkurencyjności polskiej gospodarki oraz pozytywnie wpłynie na poziom kapitału ludzkiego. Dostęp szerokopasmowy jest również podstawą innowacji i zwiększa wydajność szeregu sektorów gospodarki poprzez możliwość zastosowania outsourcingu i offshoringu. Umożliwia on również prezentację użytkownikom zdigitalizowanego dziedzictwa kulturowego – zbiorów bibliotek, muzeów i archiwów. Konieczne jest zapewnienie powszechnego dostępu do telekomunikacji, ze szczególnym naciskiem na szerokopasmowy dostęp do Internetu.

DZIAŁANIA:

- 1.5.1. Rozwój infrastruktury teleinformatycznej poprzez inwestycje publiczne (rządowe

i samorządowe) oraz publiczno-prywatne skutkujące zmniejszeniem kosztów dostępu do Internetu oraz cyfrowego radia i telewizji.

1.5.2. Rozwój sieci teleinformatycznej, w tym zapewnienie dostępu do Internetu szerokopasmowego, w szczególności na obszarach wiejskich.

1.5.3. Wspieranie procesu cyfryzacji przestrzeni medialnej w Polsce, w tym konwersji nadawania sygnału telewizyjnego i radiowego analogowego na cyfrowy.

1.5.4. Digitalizacja zasobów, w tym m.in. dorobku narodowego, czy w zakresie edukacji.

1.6 Rozwój i modernizacja infrastruktury B + R

Poprawa jakości i nowoczesności infrastruktury badawczej pozwoli na zwiększenie szans uzyskania niezbędnego elementu wzrostu konkurencyjności polskiej gospodarki, jakim jest komercjalizacja wyników badań poprzez ich wdrożenie w przedsiębiorstwach.

DZIAŁANIA:

1.6.1. Wzrost inwestycji w modernizację i rozwój bazy laboratoryjnej nauki, przy jednoczesnym utrzymaniu koncentracji finansowania, w tym z funduszy strukturalnych UE, na najlepszych jednostkach naukowych oraz zwiększenie udziału nakładów budżetowych na aparaturę badawczą (dystrybucja środków w trybie konkursowym).

1.6.2. Monitorowanie postępów w zakresie komercjalizacji wyników badań w gospodarce.

1.6.3. Finansowanie inwestycji w infrastrukturę badawczą ze środków Funduszu Nauki i Technologii Polskiej oraz funduszy strukturalnych – PO IG Priorytet 2 – Infrastruktura sfery B+R.

1.7 Rozwój i modernizacja infrastruktury społecznej

Inwestycje w infrastrukturę społeczną m.in. w zakresie edukacji, ochrony zdrowia, kultury, turystyki i sportu umożliwiają uwolnienie potencjału regionów oraz zapobiegają pogłębianiu się nierówności i sprzyjają włączeniu społecznemu. Przekładają się również bezpośrednio na zwiększenie spójności społecznej poprzez wyrównanie dostępu do usług wysokiej jakości. Dlatego też kluczowe jest zapewnienie powszechnej dostępności do wysokiej jakości usług publicznych, co pozwoli na wykorzystywanie potencjałów poszczególnych grup społecznych oraz jednostek, a także ograniczy skalę bierności zawodowej, przeciwdziałając wykluczeniu z rynku pracy oraz przyspieszając powrót do aktywności.

DZIAŁANIA:

1.7.1. Zwiększenie liczby dostępnych cenowo mieszkań na rynku wynajmu, w tym uelastycznienie regulacji prawnych w zakresie wynajmu mieszkań.

1.7.2. Zapewnienie bardziej harmonijnego rozwoju usług społecznych w wymiarze

terytorialnym.

1.7.3. Rozwój infrastruktury społecznej, w tym w szczególności infrastruktury edukacyjnej, ochrony zdrowia, kultury, turystyki i sportu.

1.7.4. Rozbudowa i rozwój zintegrowanego systemu informacji turystycznej.

1.7.5. Wdrożenie informatycznych systemów zarządzania i świadczenia usług w obszarze ochrony zdrowia.

2. Innowacyjność dla wzrostu inteligentnego

2.3 Nowe kierunki rozwoju innowacyjności

W aktualnym nowym podejściu do polityki innowacyjności podkreśla się znaczenie nowych form innowacji obejmujących nowatorskie sposoby tworzenia nowych produktów w oparciu o nowe metody i wysoki stopień współpracy (open innovation, user driver innovation). Jednocześnie ze względu na fakt, że kreatywność staje się w coraz większym stopniu determinantą przewagi konkurencyjnej, znaczenia nabierają przemysły kultury i przemysły kreatywne jako obszary zarówno tworzenia, jak i wykorzystywania innowacji.

Podjęte zostaną działania na rzecz wdrażania wyników projektów foresight. W dalszym okresie konieczne jest określenie tzw. planów *smart specialisation* dla kraju i regionów. W kształtowaniu rozwoju gospodarki niskoemisyjnej kluczowe jest utworzenie korzystnych warunków dla rozwoju rynku zielonych technologii i produktów (ekoinnowacji). Konieczne są działania zmieniające postrzeganie ekoinnowacji, nie tylko w kontekście „trendu” ale poprzez wskazanie wartości dodanej zastosowania takich rozwiązań. Działania będą podejmowane dwutorowo: z jednej strony dotyczyć będą wsparcia B+R w obszarze zielonego wzrostu, ale jednocześnie będą ukierunkowane na zachęcanie firm do inwestycji w zielone technologie. Rozwój oraz wdrażanie technologii środowiskowych powinno być traktowane w sposób priorytetowy, głównie ze względu na ich wpływ na realizację zobowiązań wynikających z regulacji prawnych UE (pakiet energetyczno-klimatyczny), bezpieczeństwo energetyczne, zdrowie publiczne, transformację w kierunku niskoemisyjnej gospodarki czy adresowanie globalnych wyzwań zrównoważonego rozwoju.

Zgodnie z założeniami współczesnego modelu procesów innowacyjnych, innowacje są traktowane jako efekt współpracy i interakcji między ludźmi i organizacjami, a ich otoczeniem. Istotą działań w tym obszarze powinno być wzmocnienie współpracy pomiędzy uczestnikami rynku kształtującymi zarówno stronę popytową jak i podaźową gospodarki, m.in. poprzez promocję samoregulacji oraz podejmowanie wspólnych inicjatyw wewnątrz i międzysektorowych w ramach sieci partnerskich porozumień na rzecz usprawniania funkcjonowania rynku. Najwięcej interakcji i współpracy występuje na poziomie regionalnym (np. w ramach klastrów i powiązań sieciowych), a także na styku branż i sektorów

w środowisku charakteryzującym się stosunkowo wysokim poziomem zaufania i kapitału społecznego. Rosnące znaczenie i popularność koncepcji klastra oraz wpływ klasteringu na rozwój gospodarczy prowadzą do kształtowania polityki rozwoju gospodarczego opartej o klastry, która powinna koncentrować się na wypracowaniu mechanizmu selekcji (konkurs i analiza jakościowa) najbardziej konkurencyjnych klastrów w tym klastrów technologicznych o największym potencjale innowacyjnym oraz skupieniu na nich środków publicznych (w tym funduszy z UE).

Te wyselekcjonowane inicjatywy klastrowe powinny być preferowane w ramach istniejącego systemu wydatkowania funduszy strukturalnych. Klastry powinny rozwijać się w oparciu o regionalne systemy innowacyjne wspierane przez władze samorządów poszczególnych województw oraz władze centralne, a ich rozwój powinien iść w kierunku utworzenia sektora wysokich technologii i podnoszenia konkurencyjności polskiej gospodarki poprzez z jednej strony stworzenie atrakcyjnej oferty dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych (FDI) tworzącej dynamiczne i innowacyjne zaplecze naukowo-badawcze oraz z drugiej strony tworzenie sieci klastrów branżowych o wysokim potencjale innowacyjnym, zdolnych do samodzielnego konkurowania na rynku globalnym. Równolegle należy wspierać innowacje nietechnologiczne, odnoszące się m.in. do obszarów takich jak kreatywność, zarządzanie czy usługi. Należy umożliwić przedsiębiorcom skorzystanie z pomocy doradczej w zakresie tworzenia planu wdrożenia innowacji oraz wesprzeć przedsiębiorstwa w zakresie realizacji działań „miękkich” (np. szkoleniowo-doradczych) wynikających z planu wdrożenia.

W działaniach ukierunkowanych na rozwój technologii, koniecznym elementem uzupełniającym jest wspieranie ochrony praw własności przemysłowej, w tym stworzenie lepszego systemu prawnoinstytucjonalnego w zakresie ochrony własności przemysłowej, a przede wszystkim zwiększenie wiedzy i świadomości przedsiębiorstw w zakresie nowoczesnych metody ochrony IP, nie tylko w systemie ochrony patentowej.

DZIAŁANIA:

2.3.1 Wskazanie obszarów i technologii o największym potencjale rozwoju.

2.3.2 Wspieranie lepszego wykorzystania wyników B+R.

2.3.3 Dalsze działania służące rozwojowi społeczeństwa informacyjnego.

2.3.4 Wspieranie przemysłów kultury i przemysłów kreatywnych jako obszarów innowacji.

2.3.5 Usprawnienie procedur uzyskiwania ochrony własności przemysłowej w Polsce.

2.3.6 Efektywne korzystanie z surowców, w tym ponowne wykorzystanie surowców wtórnych (recykling) oraz odzysk energii wraz z działaniami na rzecz ograniczenia materiałowej i energochłonności procesów produkcyjnych.

2.3.7 Rozwój inicjatyw klastrowych oraz ich monitoring, a także rozbudowa instrumentarium wspierania powstawania i umiędzynarodowienia działalności klastrów i powiązań sieciowych.

2.3.8 Wykorzystanie specjalnych stref ekonomicznych w celu inicjowania i rozwoju powiązań między przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, jednostkami naukowymi, parkami technologicznymi, inkubatorami przedsiębiorczości, centrami transferu technologii, Centrami Obsługi Inwestorów i Eksporterów.

2.3.9 Wspieranie kreatywności społeczeństwa i gospodarki poprzez zmianę modelu nauczania na wszystkich poziomach edukacji, w tym oparcie nauczania na efektach uczenia się oraz wsparcie dla innowacyjnych rozwiązań w gospodarce.

2.3.10 Rozwój działalności stowarzyszeń branżowych, zrzeszeń przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwoju branży i biznesu, w tym wspieranie i rozwój samoregulacji oraz oddolnych inicjatyw branżowych.

2.3.11 Pobudzenie innowacyjności w ochronie środowiska i energetyce.

2.3.12 Prowadzenie prac rozwojowych nad czystymi technologiami węglowymi.

2.4 Kapitał intelektualny dla innowacyjności

Kapitał ludzki jest najmocniejszą stroną gospodarki Polski w zakresie potencjału innowacyjnego. Wynika to przede wszystkim z sukcesów w zakresie edukacji młodego pokolenia. Powyższa diagnoza pozwala na sformułowanie wniosku o możliwości i konieczności przeniesienia punktu ciężkości z budowy potencjału (który dokonuje się w sposób naturalny) na jego właściwe wykorzystanie i ukierunkowanie.

DZIAŁANIA:

2.4.1. Realizacja projektu systemowego „Rozwój zasobów ludzkich poprzez promowanie wiedzy, transfer i upowszechnianie innowacji” oraz projektu „Poprawa wizerunku przedsiębiorców i promocja postaw przedsiębiorczych”.

2.4.2. Program Rozwoju Szkolnictwa Wyższego.

2.4.3. Modernizacja szkolnictwa wyższego przez podnoszenie roli i jakości prowadzonych badań oraz zwiększanie współdziałania z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

2.4.4. Wdrażanie do systemu szkolnictwa wyższego Krajowych Ram Kwalifikacji.

2.4.5. Realizacja programów rozwoju szkół wyższych.

2.4.6. Modernizacja kształcenia ogólnego i zawodowego oraz edukacji dorosłych.

2.4.7. Zmiana zasad kształcenia oraz zwiększenie dostępności edukacji przedszkolnej i podstawowej.

2.5 Nauka bliżej gospodarki

Projakściowe finansowanie instytucji naukowych, efektywniejsze wykorzystanie środków na badania i lepsza współpraca nauki z gospodarką – to filary pakietu sześciu ustaw reformujących system nauki „Budujemy na Wiedzy – Reforma Nauki dla Rozwoju Polski”. Ustawy te weszły w życie 1 października 2010 r. Działania w tym obszarze w najbliższym okresie będą się koncentrowały na skutecznym wdrożeniu zmian wprowadzonych ww. pakietem sześciu ustaw.

DZIAŁANIA:

2.5.1. Wdrażanie reformy nauki, która weszła w życie w październiku 2010 r.

2.5.2. Uruchamianie na mocy nowelizowanej ustawy o NCBIr nowych instrumentów adresowanych do przedsiębiorców.

2.5.3. Reforma i wzmocnienie systemu wsparcia udziału w Programach Ramowych Badań i Innowacji UE.

2.5.4. Program Rozwoju Przedsiębiorstw.

2.5.5. Program Rozwoju Nauki.

2.6 Świadome zarządzanie motorem innowacyjności

Innowacyjność nie może mieć charakteru incydentalnego, dlatego też przedsiębiorstwa, w szczególności z sektora Mikro- Małych i Średnich Przedsiębiorstw (MMSP), muszą zwiększyć swoją zdolność adaptacji do zachodzących zmian. Oznacza to przede wszystkim umiejętność zarządzania strategicznego, zarządzania zmianą oraz zarządzania zasobami ludzkimi. Kompetencje w tych zakresach pozwolą przedsiębiorcom przejść ze strategii utrzymania się na rynku/przetrwania (a tak jest niestety w znacznej większości przypadków) na strategię rozwoju, a także na efektywne wykorzystanie zasobów ludzkich jakie są w ich dyspozycji. Te dwa elementy stanowią klucz do rozwijania innowacji w przedsiębiorstwie, nie tylko technologicznej ale także społecznej. Przedsiębiorcy myślący o swojej przyszłości w kategoriach rozwoju, a nie przetrwania, będą chcieli i mogli podejmować działania proinnowacyjne, które nie będą miały przypadkowego i sporadycznego charakteru. Dodatkowo wzmocnienie kadry zarządzającej MMSP w umiejętności i wiedzę z obszaru zarządzania zasobami ludzkimi to jedno z najważniejszych narzędzi pobudzania rozwoju kapitału ludzkiego oraz wykorzystywania jego potencjału, który jest niezbędnym do tworzenia innowacji.

DZIAŁANIA:

2.6.1. Uruchomienie portalu HR skierowanego do MMSP.

2.6.2. Promocja i upowszechnienie nowoczesnych/innovacyjnych narzędzi HR oraz

podnoszenia kwalifikacji pracowników.

2.6.3. Upowszechnienie standardów zarządzania wiekiem w przedsiębiorstwie i wykorzystania potencjału starszych pracowników.

2.6.4. Wsparcie w obszarze rozwoju systemów zarządzania zasobami ludzkimi.

2.6.5. Wsparcie w obszarze rozwoju zarządzania strategicznego.

2.6.6. Uruchomienie centrum wsparcia adaptacyjności przedsiębiorstw.

3. Aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu

3.1 Nowoczesny rynek pracy

Budowa nowoczesnego rynku pracy sprzyjającego wzrostowi gospodarczemu musi podążać w kierunku wzmocnienia wszystkich elementów modelu *flexicurity*. Głównym priorytetem powinno być odpowiedzenie na wyzwania związane z przemianami demograficznymi, jakie ujawnią się w przeciągu kilku najbliższych lat poprzez działania służące zwiększaniu zatrudnienia. Dlatego też podejmowane działania muszą prowadzić do aktywizacji tych grup społecznych, które do tej pory w niewystarczającym stopniu były obecne na rynku pracy. Chodzi tu w szczególności o młodzież, kobiety, osoby powyżej 50 roku życia, osoby niepełnosprawne oraz inne grupy pozostające w bierności zawodowej. Młodzi ludzie kończący edukację mają problemy ze znalezieniem stabilnego i satysfakcjonującego zatrudnienia, które odpowiadałoby ich wykształceniu, a odsetek bezrobotnych osób do 25. roku życia dwukrotnie przekracza średni poziom bezrobocia ogółem. Natomiast osoby starsze, które nie nadążają za postępem technologicznym i coraz bardziej wymagającymi warunkami pracy często podejmują decyzję o przedwczesnej dezaktywacji.

DZIAŁANIA:

3.1.1 Wdrażanie polityki na rzecz uczenia się przez całe życie.

3.1.2 Wdrażanie Krajowych Ram Kwalifikacji spójnych z założeniami Europejskich Ram Kwalifikacji.

3.1.3 Ułatwienie przechodzenia z edukacji do pierwszego zatrudnienia.

3.1.4 Zwiększanie opłacalności podejmowania pracy.

3.1.5 Prowadzenie dalszych działań mających na celu wzrost aktywności zawodowej kobiet.

3.1.6 Przygotowanie do podniesienia przeciętnego wieku wychodzenia z zatrudnienia.

3.1.7 Doskonalenie aktywnej polityki rynku pracy.

3.1.8 Przeprowadzenie zmian w systemie zatrudniania osób niepełnosprawnych.

3.1.9 Przeprowadzenie zmian w systemie szkolnictwa zawodowego w celu lepszego

powiązania z potrzebami rynku pracy.

3.1.10 Ograniczanie sztywności i segmentacji rynku pracy.

3.1.11 Zwiększanie konkurencji w zakresie świadczenia usług kierowanych zarówno do bezrobotnych, jak i poszukujących pracy.

3.1.12 Ułatwienie godzenia życia zawodowego i rodzinnego – rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3.

3.1.13 Polityka migracyjna zapewniająca napływ cudzoziemców odpowiadający potrzebom rynku pracy.

3.1.14 Tworzenie miejsc pracy w nowych, mniej podatnych na kryzys branżach (np. tworzenie zielonych miejsc pracy).

3.1.15 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości typu business & biodiversity.

3.1.16 Realizacja działań profilaktycznych i rehabilitacyjnych z zakresu ochrony zdrowia wpływających na dłuższe pozostawanie osób na rynku pracy.

3.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu

Działania na rzecz ograniczenia skali ubóstwa i wykluczenia społecznego będą koncentrowały się w znacznej mierze na zwiększaniu szans na zatrudnienie osób defaworyzowanych na rynku pracy (osoby młode, o niskim poziomie wykształcenia, o złym stanie zdrowia, niepełnosprawne, osoby migrujące). Osoby i rodziny dotknięte bezrobociem i biernością są najbardziej narażone na ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wynika to z przekonania, iż przeciwdziałanie i walka z ubóstwem może się dokonywać efektywnie głównie przez rynek pracy. Państwa nie dysponują instrumentami np. z zakresu zabezpieczenia społecznego, które są w stanie w zdecydowany sposób rozwiązywać długofalowo kwestie wykluczenia społecznego. W celu poprawy sytuacji osób wykluczonych społecznie z powodu ubóstwa, konieczne jest także zwiększanie zakresu aktywnych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i integracji społecznej osób wykluczonych. Niezbędne jest kontynuowanie działań na rzecz zwiększenia wykorzystania zatrudnienia socjalnego oraz rozwoju sektora ekonomii społecznej, które umożliwią rozbudowę instrumentów zapewniających osobom wykluczonym dostęp do usług społecznych oraz pozwalających na powrót na rynek pracy. Należy zwrócić uwagę na konieczność podejmowania działań zapobiegających wykluczeniu społecznemu także w odniesieniu do obszarów wiejskich. Uzasadnione jest to ze względu na występujące różnicowania społeczno-ekonomiczne oraz fakt, że 45% osób zarejestrowanych na początku 2009 r. w urzędach pracy jako bezrobotni, mieszkało na wsi.

DZIAŁANIA:

3.2.1 Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego, w tym wśród młodzieży w wieku 15-24 lata.

3.2.2 Rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych.

3.2.3 Integracja społeczna imigrantów.

3.2.4 Rozwój sektora ekonomii społecznej.

3.2.5 Zaprojektowanie systemu usług społecznych odpowiadających na nowe wyzwania w zakresie wykluczenia społecznego.

3.2.6 Budowa spójnego systemu wspierania rodziny i opieki nad dzieckiem.

STRATEGIA ROZWOJU KRAJU (SRK) 2007 – 2015

Głównym celem SRK jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin. Realizacja tego celu ma nastąpić poprzez trwały rozwój gospodarczy w perspektywie długookresowej, w oparciu o:

- rozwój kapitału ludzkiego,
- zwiększenie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki i regionów (w tym inwestycje w sferze badań i rozwoju),
- uzyskanie stabilnych warunków ekonomiczno-społecznych i środowiskowych.

Cel główny jest możliwy do osiągnięcia jedynie w warunkach realizacji zasad zrównoważonego rozwoju oraz pielęgnowania i zachowania dziedzictwa kulturowego Polski. Założenia projektowe niniejszej Strategii wpisują się zatem wprost w główne założenia planistyczne na poziomie krajowym. Warto również podkreślić, iż koncepcja Szlaku Jana III Sobieskiego zmierza do zniwelowania znaczących różnicowań poziomu w stosunku do pozostałych regionów Polski oraz zapobiega marginalizacji obszarów wiejskich, na co wskazują wybrane priorytety i działania opisane poniżej.

Priorytet 1 – Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki

Działanie b) Rozwój przedsiębiorczości, w szczególności poprzez wzmocnienie powiązań między sektorem badawczo-rozwojowym a przedsiębiorstwami, wspieranie współpracy przedsiębiorstw w zakresie tworzenia grup producenckich oraz udzielanie pomocy we wdrażaniu wspólnych inicjatyw przedsiębiorstw, jednostek naukowych i instytucji odpowiedzialnych za rozwój regionalny.

Działanie d) Podniesienie poziomu technologicznego gospodarki poprzez wzrost nakładów na badania i rozwój oraz innowacje, w szczególności poprzez zwiększenie wykorzystania wyników badań przez podmioty gospodarcze, w tym zwiększenie transferu nowoczesnych rozwiązań technologicznych, produktowych i organizacyjnych oraz poprzez

eko-innowacje, prowadzące do wzrostu PKB i jakości życia, przy coraz mniejszym zaangażowaniu zasobów naturalnych i wytwarzaniu zanieczyszczeń. Działania w tym zakresie będą realizowane m.in. w oparciu o tworzenie miejsc pracy w dziedzinach przyjaznych środowisku, w tym rolnictwo ekologiczne i powiązane z nim przetwórstwo, a także ekoturystyka. Podejmowane też będą działania na rzecz znaczącego ograniczenia przestrzeni trwale zagospodarowanej, zwłaszcza w obszarach cennych przyrodniczo i kulturowo.

Działanie g) Eksport i współpraca z zagranicą – działanie realizowane w szczególności poprzez polepszenie promocji gospodarczej Polski jako partnera handlowego oraz kraju atrakcyjnego pod względem inwestycyjnym i turystycznym.

Działanie h) Rozwój sektora usług, w szczególności poprzez pomoc państwa polegającą m.in. na pobudzaniu i stwarzaniu dogodnych warunków dla usług rynkowych w tym turystyki oraz promocji działalności rynkowej na arenie międzynarodowej.

Priorytet 2 Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Działanie a) Infrastruktura transportowa – działanie realizowane w szczególności poprzez zapewnienie dostępności komunikacyjnej do ośrodków gospodarczych dla terenów je otaczających, szczególnie dla obszarów wiejskich, przy jednoczesnym zmniejszaniu uciążliwości transportu dla środowiska poprzez wspieranie rozwiązań alternatywnych i ekologicznych w tym obszarze.

Działanie d) Infrastruktura energetyki – działanie realizowane w szczególności poprzez wykorzystanie krajowych nośników energii oraz rozwijanie innowacyjnych technologii produkcji energii, w tym w zakresie produkcji energii odnawialnej jako alternatywy dla tradycyjnych metod.

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Działanie a) Infrastruktura edukacyjna – działanie realizowane w szczególności poprzez rozbudowę i modernizację infrastruktury edukacyjnej oraz zapewnienie równego dostępu do edukacji dobrej jakości, zwłaszcza dzieciom i młodzieży z małych miast i wsi.

Działanie c) Infrastruktura kultury, turystyki i sportu – działanie realizowane w szczególności poprzez:

- budowę i modernizację obiektów kultury, które pozwalają upowszechniać dobra kultury oraz umacniać tożsamość narodową, a także więzi w ramach społeczności lokalnych poprzez pielęgnację i promocję jej dziedzictwa,
- wspieranie i promocję znaczących dzieł i produktów kultury polskiej (w tym promocja

nowoczesnych ośrodków kultury narodowej i światowej, przyczyniających się do uzupełnienia oferty turystycznej i wypełnienia czasu wolnego mieszkańców),

- rewitalizację i ochronę materialnego dziedzictwa kulturowego, w tym religijnego (renowacja, konserwacja, adaptacja obiektów zabytkowych dla celów kulturalnych i turystycznych, wdrożenie monitoringu i zabezpieczeń),
- tworzenie wirtualnego dostępu do polskich zasobów kulturowych,
- rozwój infrastruktury turystycznej (baza noclegowa, gastronomiczna, konferencyjno-kongresowa, rekreacyjna i rozrywkowa),
- budowę obiektów o charakterze turystyczno-rekreacyjnym na terenie uzdrowisk,
- zagospodarowanie na cele turystyczne terenów oraz obiektów przemysłowych i powojkowych,
- rozwijanie kompleksowych szlaków turystycznych.

Priorytet 3 Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości

Działanie c) Inicjatywy na rzecz równości szans na rynku pracy – działanie realizowane w szczególności poprzez wykorzystanie możliwości kreowania miejsc pracy w ramach działalności prośrodowiskowej, jak np. rolnictwo ekologiczne, ochrona przyrody i krajobrazu, ekoturystyka, alternatywna energetyka (tzw. zielone miejsca pracy).

Priorytet 4 Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa

ZINTEGROWANA WSPÓLNOTA

Działanie b) Wspieranie samoorganizacji społeczności lokalnych, w szczególności poprzez wspieranie inicjatyw w zakresie lokalnego rozwoju gospodarczego, tworzenia miejsc pracy, edukacji, troski o środowisko, itd., kształtowanie infrastruktury obywatelskiej, inicjowanie i wspieranie programów edukacji społecznej służących budowaniu spójności społecznej, promowaniu postaw prośrodowiskowych i tożsamości kulturowej oraz rozwijanie sieci komunikacji społecznej (prasa lokalna, lokalne strony internetowe i in.).

Priorytet 5 Rozwój obszarów wiejskich

Działanie a) Rozwój przedsiębiorczości i aktywności pozarolniczej, w szczególności poprzez wsparcie mieszkańców wsi zajmujących się działalnością handlową, usługową, rzemieślniczą (tzw. drobna wytwórczość) i turystyczną, wykorzystując zasoby własne gospodarstw rolnych (modernizacja zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego, sprzyjających poprawie konkurencyjności sektora rolnego i leśnego oraz handlu hurtowego artykułami rolnymi), przy zachowaniu dbałości o walory przyrodnicze, tak, aby rozwój gospodarczy nie prowadził do degradacji środowiskowej (atrakcyjność przyrodnicza,

krajobrazowa i kulturowa obszarów wiejskich stanowią podstawowy warunek rozwoju agroturystyki).

Działanie b) Wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych, w szczególności poprzez techniczną i organizacyjną modernizację, inwestycje w nowe technologie, wysokowydajny sprzęt, budowę urządzeń melioracyjnych nawadniających i odwadniających, wpływających na rezultaty produkcji rolnej, wsparcie realizacji projektów związanych z produkcją biopaliw i biokomponentów, wsparcie produkcji i promocji produktów tradycyjnych i ekologicznych, stworzenie sprzyjających warunków do organizowania się rolników w trwałe grupy producenckie.

Działanie c) Rozwój i poprawa infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich, w szczególności poprzez wsparcie projektów w zakresie zaopatrzenia w wodę i gospodarki ściekowej, tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu i utylizacji odpadów komunalnych, rozwoju lokalnej infrastruktury dostępu do internetu, elektryfikacji i reelektryfikacji wsi, infrastruktury transportowej, modernizacji przestrzeni publicznej, obiektów pełniących funkcje turystyczne, kulturalne i rekreacyjne oraz tradycyjnego, regionalnego budownictwa wiejskiego. Przyczyni się to do wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej, zaspokojenia potrzeb społecznych i kulturalnych oraz wpłynie na rozwój tożsamości społeczności wiejskiej i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Priorytet 6 Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej

Działanie a) Podniesienie konkurencyjności polskich regionów, w szczególności poprzez wsparcie infrastruktury transportowej w relacji miasto-wieś, wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego jako potencjału rozwojowego, wsparcie dla ochrony i poprawy stanu materialnego dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju inwestycji kultury regionów, tworzenie sprawnego systemu innowacyjnego na danym terenie, wspieranie rozwoju instytucji szkoleniowych działających na rzecz poprawy kapitału ludzkiego, wspieranie upowszechniania dostępu do usług elektronicznych, wspieranie rozwoju regionalnej przedsiębiorczości w tym stymulowanie rozwoju „gron przemysłowych” oraz inicjatyw na rzecz rozwoju turystyki, przyczyniające się do zwiększenia miejsc pracy i wpływające na wzrost konkurencyjności regionów.

Działanie b) Wyrównanie szans rozwojowych obszarów problemowych, w tym m.in. obszarów wiejskich oraz obszarów cechujących się niekorzystnymi warunkami położenia poprzez wspieranie szeroko rozumianej infrastruktury, wspieranie procesów modernizacyjnych i drobnej przedsiębiorczości (w tym usług), wspieranie działań wykorzystujących specyficzne uwarunkowania rozwoju regionów, np. turystyczno-krajobrazowe, klimatyczne, wodne oraz wspieranie procesu odbudowy gospodarczego

potencjału małych miast i miasteczek, opartego na endogenicznych walorach tych ośrodków.

Odrębnym zadaniem SRK jest wspieranie najslabiej rozwiniętych województw Polski Wschodniej, w tym województwo lubelskie, w szczególności w zakresie:

- poprawy infrastruktury transportowej (co pozwoli na lepsze powiązanie z najważniejszymi ośrodkami kraju),
- wsparcia współpracy transgranicznej,
- rozwoju ośrodków o randze ponadregionalnej,
- wzmocnienia potencjału badawczo-rozwojowego i szkolnictwa wyższego,
- restrukturyzacji rolnictwa, m.in. poprzez wspieranie rolnictwa ekologicznego i specjalistycznego,
- zwiększenia udziału sektora kultury i turystyki w gospodarce (promowane będą uzdrowiska oraz zespoły zabytkowe o unikalnej architekturze).

POLSKA 2030 WYZWANIA ROZWOJOWE

3.3. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze regionalnym

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2006-2020

Niniejszy dokument zgodny jest z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020, tym samym wpisując się w misję, cel nadrzędny, priorytety (cele pośrednie) i cele operacyjne strategii wojewódzkiej.

Misją Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 – 2020 jest:

„uruchomienie wielokierunkowych procesów rozwojowych w regionie umożliwiających trwałą i zrównoważony rozwój województwa, przyczyniających się do poprawy jakości życia i wzrostu dobrobytu mieszkańców Lubelszczyzny”.

Przedmiotowa Strategia zgodna jest z celem nadrzędnym strategii wojewódzkiej, który brzmi następująco:

„osiągnięcie trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Lubelszczyzny poprzez zwiększenie konkurencyjności województwa oraz optymalne wykorzystanie jego wewnętrznych potencjałów rozwojowych”.

Niniejszy dokument wpisuje się w priorytetowe kierunki rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020, którymi są:

1. Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc

pracy.

2. Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy.
3. Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego.
4. Rozwój współpracy międzyregionalnej oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu.

Przedmiotowa Strategia spełnia zapisy poszczególnych celów operacyjnych zdefiniowanych w ramach n/w priorytetów.

Priorytet 1: Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy.

Cel operacyjny 1.1: Restrukturyzacja tradycyjnych gałęzi regionalnej gospodarki i dostosowanie jej do reguł wspólnego rynku;

Cel operacyjny 1.2: Rozwój i podnoszenie konkurencyjności regionalnego agrobiznesu;

Cel operacyjny 1.3: Specjalizacja województwa w wybranych sektorach produkcji i usług cechujących się wysokim poziomem konkurencyjności;

Cel operacyjny 1.4: Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzrost poziomu ich innowacyjności;

Cel operacyjny 1.5: Rozwój regionalnego potencjału B+R oraz jego wykorzystanie dla potrzeb gospodarki;

Cel operacyjny 1.6: Rozwój społeczeństwa informacyjnego.

Priorytet 2: Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy.

Cel operacyjny 2.1: Kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej w województwie;

Cel operacyjny 2.2: Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców regionu;

Cel operacyjny 2.3: Wzrost zatrudnienia oraz lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich w regionie;

Cel operacyjny 2.4: Wspieranie integracji społecznej i ograniczanie poziomu ubóstwa w regionie;

Cel operacyjny 2.5: Wzmocnienie i wykorzystanie kapitału kulturowego i społecznego w regionie;

Cel operacyjny 2.6: Poprawa bezpieczeństwa i ładu publicznego.

Priorytet 3: Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego.

Cel operacyjny 3.1: Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa;

Cel operacyjny 3.2: Zachowanie i wzmocnienie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej Lubelszczyzny;

Cel operacyjny 3.3: Rozwój ośrodków miejskich oraz funkcji metropolitalnych Lublina;

Cel operacyjny 3.4: Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

Priorytet 4: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu.

Cel operacyjny 1: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa w układzie międzynarodowym, krajowym i transgranicznym;

Cel operacyjny 2: Zwiększenie zdolności instytucjonalnej regionu do prowadzenia efektywnej polityki regionalnej;

Cel operacyjny 3: Poprawa skuteczności promocji regionu i zdolności do przyciągania inwestycji z zewnątrz.

Przedmiotowa Strategia realizuje postanowienia wskazanych priorytetów i celów operacyjnych wpisując się jednocześnie w zaprogramowane w ramach celów operacyjnych działania.

PROGRAM WOJEWÓDZKI ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO DLA WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Cele nadrzędne Programu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego dla Województwa Lubelskiego to:

1. Stworzenie warunków do dynamicznego i równomiernego rozwoju gospodarki, społeczeństwa i poszczególnych osób,
2. Podniesienie poziomu konkurencyjności (atrakcyjności regionu) oraz rozwój przedsiębiorczości i zatrudnienia,
3. Zachowanie i wykorzystanie naturalnych zasobów Lubelszczyzny.

Przedmiotowa strategia wpisuje się w zapisy szczegółowe i postanowienia Programu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego dla Województwa Lubelskiego.

WOJEWÓDZKI PROGRAM ROZWOJU ALTERNATYWNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII DLA WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Niniejsza strategia jest w swych zapisach spójna z wytycznymi zawartymi w Programie Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego. W szczególności wpisuje się w następujące cele strategiczne:

Cel strategiczny 1: Realizacja polityki energetycznej Państwa.

Cel strategiczny 2: Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa energetycznego regionu.

Cel strategiczny 3: Ochrona środowiska i redukcja emisji zanieczyszczeń.

Zapisy niniejszej strategii są zgodne z celami operacyjnymi i dedykowanymi im działaniami wynikającymi z zapisów Wojewódzkiego Programu Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego.

PROGRAM ROZWOJU ENERGETYKI DLA WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Niniejsza strategia jest zgodna z następującymi celami Programu Rozwoju Energetyki dla Województwa Lubelskiego:

Cel szczegółowy 1: Pełne zaspokojenie obecnych i przyszłych potrzeb odbiorców na media energetyczne.

Cel szczegółowy 3: Racjonalne użytkowanie energii.

Cel szczegółowy 5: Zwiększenie udziału odnawialnych źródeł w produkcji energii.

Przedmiotowa strategia wpisuje się w zapisy szczegółowe zawarte w celach programu.

PROGRAM ROZWOJU PRODUKTÓW TURYSTYKI AKTYWNEJ I KULTUROWEJ W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Przedmiotowa strategia jest zgodna z Programem Rozwoju Produktów Turystyki Aktywnej i Kulturowej w Województwie Lubelskim.

W szczególności strategia wpisuje się w Cel Koncepcji Rozwoju, który brzmi następująco „określenie sposobu wyboru i tworzenia konkurencyjnych produktów turystyki aktywnej i turystyki kulturowej w województwie lubelskim. Produkty te powinny przyczynić się do zrównoważonego wykorzystania potencjału kulturowego i przyrodniczego Lubelszczyzny, skutkującego lokalnym i regionalnym rozwojem gospodarczym oraz wzrostem poziomu życia ludności”.

Produkty turystyki aktywnej i kulturowej wynikające z założeń Szlaku Jana III Sobieskiego

powinny zostać wpisane do kolejnego Programu Rozwoju Produktów Turystyki Aktywnej i Kulturowej w Województwie Lubelskim, przy okazji jego aktualizacji.

REGIONALNA STRATEGIA INNOWACJI WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Niniejsza strategia jest w swych zapisach spójna z wytycznymi zawartymi w Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego 2008 – 2015.

Przedmiotowy dokument wpisuje się w Cel główny: Rozwój nowoczesnej gospodarki Lubelszczyzny. Jednocześnie niniejsza strategia zgodna jest z postanowieniami następujących celów szczegółowych:

Cel szczegółowy 1: Wzrost świadomości kadr i kreowanie ich kompetencji.

Cel szczegółowy 2: Wykorzystanie istniejących i nowych obszarów o dużym potencjale innowacyjnym.

Cel szczegółowy 3: Stymulowanie synergii w Lubelskim Systemie Innowacji.

Jednocześnie strategia zgodna jest z zapisami działań dedykowanych celom szczegółowym Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego 2008-2015.

3.4. Zgodność z dokumentami strategicznymi o charakterze lokalnym

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU LUBELSKIEGO NA LATA 2007-2015

Niniejszy dokument jest jedną z inwestycji strategicznych wpisujących się w realizację celów operacyjnych:

1.3. Rozwój infrastruktury poprawiającej atrakcyjność turystyczną powiatu,

1.4. Promocja oraz rozwój współpracy międzynarodowej powiatu.

określonych w ramach Priorytetu 1. Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki.

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POWIATU ŁĘCZYŃSKIEGO NA LATA 2004-2013

Niniejsza Strategia wpisuje się w:

PRIORYTET 3: Zwiększenie możliwości zatrudnienia, edukacji i usług społecznych dla społeczności Powiatu Łęczyńskiego poprzez poprawę stanu infrastruktury technicznej, turystycznej i społecznej;

PRIORYTET 4: Zachowanie i odbudowa dziedzictwa kulturowego

PRIORYTET 7: Rozwój turystyki

PRIORYTET 9: Współpraca międzynarodowa

Ze względu na fakt, iż „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Łęczyńskiego...” obejmuje okres do 2013 roku, autorzy niniejszego dokumentu zalecają weryfikację powyższych zapisów po upływie tego terminu.

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU ŚWIDNICKIEGO NA LATA 2007-2020

Niniejsza Strategia wpisuje się w:

PRIORYTET 1. Podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej i spójności terytorialnej Powiatu poprzez modernizację i rozwój infrastruktury

CELE OPERACYJNE (DZIAŁANIA):

- 1.4 Rozwój infrastruktury edukacyjnej i sportowej;
- 1.5 Rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej i kulturalnej.

PRIORYTET 2. Inicjowanie i wspieranie procesów restrukturyzacyjnych oraz wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw z terenu Powiatu pod kątem ich zdolności do tworzenia nowych miejsc pracy

CELE OPERACYJNE (DZIAŁANIA):

- 2.1 Poprawa warunków do rozwoju przedsiębiorczości;
- 2.3 Wsparcie we wdrażaniu innowacji;
- 2.4 Przyciąganie inwestorów zewnętrznych;
- 2.6 Inicjowanie i wspieranie działań związanych z rozwojem działalności agroturystycznej.

PRIORYTET 5. Rozwój współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej oraz poprawa skuteczności działań promocyjnych

CELE OPERACYJNE (DZIAŁANIA):

- 5.1 Rozwój i nawiązywanie kontaktów międzyregionalnych i międzynarodowych;
- 5.2 Kreowanie pozytywnego wizerunku Powiatu poprzez skuteczną promocję Powiatu.

STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO POWIATU KRASNOSTAWSKIEGO NA LATA 2008-2020

Niniejsza Strategia wpisuje się w:

Cel strategiczny 1. Poprawa jakości życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury społecznej

Cel operacyjny 2. Doskonalenie bazy oświatowej, sportowej i kulturalnej.

Cel operacyjny 3. Ochrona dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 9. Rozszerzenie oferty w zakresie organizacji czasu wolnego dzieci

i młodzieży.

Cel strategiczny 2. Aktywizacja funkcji gospodarczych – pobudzenie przedsiębiorczości w powiecie, szczególnie w zakresie rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości:

Cel operacyjny 2. Rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej.

Cel strategiczny 3. Rozwój turystyki, sportu i rekreacji wraz z promocją powiatu

Cel operacyjny 1. Rozwój turystyki i sportu.

Cel operacyjny 2. Organizacja i rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.

Cel operacyjny 3. Promocja walorów turystycznych powiatu.

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY GORZKÓW NA LATA 2004-2006 I 2007-2013

Niniejsza Strategia realizowana jest w ramach Celu operacyjnego 7. Aktywizacja funkcji turystycznych i rekreacyjnych Gminy poprzez następujące działania:

7.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego Gminy oraz wzrost atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej gminy jako dźwigni rozwoju.

7.3. Wzrost dostępności obiektów turystycznych i rozwój szlaków i ścieżek turystyczno-rowerowych.

7.4. Rozwój bazy kultury fizycznej oraz popularyzacja sportu i turystyki.

7.5. Rozwój turystyki kwalifikowanej i agroturystyki.

7.6. Kreowanie cyklicznych imprez turystyczno – kulturalno – sportowo – rozrywkowych charakterystycznych dla gminy.

Ze względu na fakt, iż „Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Gorzków...” obejmuje okres do 2013 roku, autorzy niniejszego dokumentu zalecają weryfikację powyższych zapisów po upływie tego terminu.

STRATEGIA ROZWOJU GMINY MEŁGIEW NA LATA 2007-2015

Dla niniejszej Strategii istotne znaczenie mają następujące cele i działania wyspecyfikowane w wyżej wymienionym dokumencie, tj.:

I Cel strategiczny „Poprawa jakości życia w Gminie”

- Cel operacyjny I-2. „Wzmacnianie kulturalnej oraz sportowo-rekreacyjnej atrakcyjności Gminy”
 - Działanie I-2.1. „Stworzenie atrakcyjnej oferty spędzania wolnego czasu dla mieszkańców Gminy”
 - Działanie I-2.3. „Przywrócenie walorów obiektom historycznym”

- Działanie I-2.4 „Wytyczenie szlaków turystycznych”

II Cel strategiczny „Wzmocnienie tożsamości gminy”

- Cel operacyjny II-1. „Wzmacnianie więzi społecznych w Gminie”
 - Działanie II-1.4. Kultywowanie tradycji i zwyczajów lokalnych

III Cel strategiczny „Kształtowanie ładu przestrzennego i infrastrukturalnego”

- Cel operacyjny III-3 „Wzrost jakości infrastruktury w Gminie”
 - Działanie III-3.2. „Rozwój *infrastruktury turystycznej*”
 - Działanie III-3.3. „Rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej i sportowej w Gminie”

IV Cel strategiczny „Wspieranie rozwoju gospodarczego gminy”

- Cel operacyjny IV-1. „Gmina przyjazna przedsiębiorcom”
 - Działanie IV-1.2. „Tworzenie klimatu dla rozwoju Gminy o silnym potencjale turystycznym”
 - Działanie IV-1.3. „Wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych”
 - Działanie IV-1.4. „Promocja Gminy”

Warto również nadmienić, iż projekt „Marka lokalna szansą rozwoju przedsiębiorczości na szlacheckim szlaku w województwie lubelskim” wpisuje się w priorytet Gminy, którym jest „pielęgnowanie historycznego dziedzictwa przeszłości i budowanie tożsamości pozwalających na podtrzymanie jej atrakcyjności, jako miejsca zamieszkania i rekreacji w przyjaznym środowisku i krajobrazie”.

STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO GMINY PIASKI W LATACH 2008-2015

Przedmiotowa Strategia spełnia zapisy poszczególnych celów operacyjnych zdefiniowanych w ramach n/w celów strategicznych.

Cel strategiczny 1: „Podniesienie jakości infrastruktury technicznej i społecznej do poziomu stwarzającego warunki dla zrównoważonego rozwoju gminy oraz zapewniającego podniesienie standardu usług dla mieszkańców i turystów”

- Cel operacyjny 1.1.: Cel operacyjny: „Rozwój infrastruktury w zakresie ochrony środowiska i kształtowanie świadomości ekologicznej mieszkańców gminy”
- Cel operacyjny 1.2.: „Zachowanie i wzmocnienie walorów kulturowych i turystycznych gminy”
- Cel operacyjny 1.3.: „Poprawa warunków technicznych systemów komunikacyjnych w celu zwiększenia atrakcyjności dla inwestorów oraz

polepszenia dostępności do usług mieszkańcom gminy”

Cel strategiczny 2: „Wzrost konkurencyjności lokalnej gospodarki”

- Cel operacyjny 2.1.: Rozwój produkcji rolnej, przetwórstwa rolno– spożywczego i agroturystyki
- Cel operacyjny 2.2.: Kreowanie konkurencyjności inwestycyjnej gminy

Cel strategiczny 3: „Rozwój kapitału ludzkiego i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu”

- Cel operacyjny 3.1: „Rozwój infrastruktury społecznej i świadczenie wysokiej jakości usług edukacyjno-oświatowych”
- Cel operacyjny 3.2: „Informatyzacja gminy i jej promocja”

STRATEGIA ROZWOJU GMINY RYBCZEWICE NA LATA 2007-2020

Przedmiotowa Strategia spełnia zapisy poszczególnych celów operacyjnych i działań zdefiniowanych w ramach n/w priorytetów.

Priorytet II. „Zwiększenie jakości zasobów ludzkich”

- Cel operacyjny 4 „Budowa społeczeństwa zakorzenionego w polskiej kulturze, a jednocześnie otwartego na świat”
 - Działanie: „Organizacja i wspieranie imprez kulturalnych”
 - Działanie: „Zapewnienie zróżnicowanej oferty kulturalnej”
 - Działanie: „Rewitalizacja obiektów o znaczeniu kulturalnym, historycznym. Rewaloryzacja zabytków architektury”
 - Działanie: „Budowanie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej oraz poszanowania kultury i dziedzictwa kulturowego”

Priorytet III. „Rozwój turystyki i agroturystyki oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich”

- Cel operacyjny 1 „Dywersyfikacja gospodarcza gminy oraz rozwój terenów inwestycyjnych”
 - Działanie: „Wspieranie rozwoju funkcji usługowych o znaczeniu ponadlokalnym”
 - Działanie: „Przygotowanie uzbrojonych terenów inwestycyjnych”
 - Działanie: „Przygotowanie kompleksowej bazy terenów inwestycyjnych”
 - Działanie: „Promocja terenów inwestycyjnych”
 - Działanie: „Pozyskanie znaczących inwestorów”
- Cel operacyjny 2. „Rozwój turystyki i agroturystyki”

- Działanie: „Rozwój turystyki i agroturystyki”
- Działanie: „Wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej”
- Działanie: „Rozwój bazy noclegowej”
- Działanie: „Kreowanie produktów turystycznych o znaczeniu regionalnym”
- Działanie: „Rewitalizacja obiektów o znaczeniu kulturalnym, historycznym. Rewaloryzacja zabytków architektury”
- Działanie: „Zwiększenie różnorodności usług turystycznych bazujących na walorach przyrodniczych, ofercie sportowej i kulturalnej oraz dziedzictwie historycznym”
- Działanie: „Stworzenie warunków dla rozwoju lokalnego handlu i usług”

Priorytet IV. Lokalne grupy działania oraz wspieranie działań na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy

- Cel operacyjny 2. „Rozwój współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej”
 - Działanie: „Współpraca z Białorusią i Ukrainą w celu rozwiązywania wspólnych problemów trans granicznych”
 - Działanie: „Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna w dziedzinie gospodarczej, społecznej, kulturowej i turystycznej”
- Cel operacyjny 4. „Promocja gminy”
 - Działanie: „Wydawanie publikacji promujących zasoby gospodarcze, społeczne i kulturowe gminy”
 - Działanie: „Organizacja imprez promujących potencjały oraz działalność gminy”

STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO GMINY SPICZYN NA LATA 2007 - 2015

Dla niniejszej Strategii istotne znaczenie mają następujące cele i działania wyspecyfikowane w wyżej wymienionym dokumencie, tj.:

Priorytet IV. „Odnowa i zachowanie dziedzictwa kulturowego”

- Cel operacyjny „Remont i odnawianie obiektów zabytkowych”
 - Zadanie: „Wkomponowanie tutejszych obiektów kulturalnych i religijnych, związanych z działalnością Jana III Sobieskiego w koncepcję międzynarodowego Szlaku Jana III Sobieskiego wraz z przebudową, budową lub pozyskaniem niezbędnej do tego celu infrastruktury”

- Cel operacyjny „Tworzenie obiektów użyteczności publicznej na bazie odnawianych obiektów zabytkowych”
 - Zadanie: „Utworzenie ośrodka typu Think – Tank Szlaku Jana III Sobieskiego w zespole pałacowo-parkowym w Zawieprzycach”
- Cel operacyjny „Kultywowanie tradycji i obrzędów charakterystycznych dla regionu”
 - Zadanie: „Prezentacja dziedzictwa Jana III Sobieskiego i w trakcie trwania imprez o charakterze masowym”
 - Zadanie: „Wspieranie działań na rzecz rozwoju międzynarodowej marki Szlaku Jana III Sobieskiego w celu zwiększenia możliwości zbytu produktów tradycyjnych i regionalnych”

VI. Poprawa jakości kapitału ludzkiego i aktywizacja społeczno- gospodarcza mieszkańców

- Cel operacyjny „Współpraca z organizacjami pozarządowymi”
 - Zadanie: „Ankietyzacja mieszkańców nt. realizacji kluczowych przedsięwzięć inwestycyjnych”

STRATEGIA ROZWOJU GMINY WÓLKA NA LATA 2007-2020

Przedmiotowa Strategia spełnia zapisy poszczególnych celów i działań zdefiniowanych poniżej.

Cel strategiczny operacyjny III: „Podniesienie spójności Gminy”

- Kierunek działania: „Prowadzenie przedsięwzięć o charakterze społecznym, zmierzających do wzmocnienia stopnia identyfikacji z gminą ze strony jej mieszkańców, niezależnie od okresu zamieszkiwania na jej obszarze”

Cel strategiczny operacyjny IV: „Zapewnienie rozwoju zrównoważonego Gminy”

- Kierunek działania Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, wykorzystującej naturalne zainteresowanie walorami gminy Wólka ze strony mieszkańców pobliskiego Lublina.

4. Diagnoza strategiczna makrootoczenia

4.1. Analiza trendów ogólnoeuropejskich - mody, tendencje, regulacje, uwarunkowania prawne

4.1.1 Trendy rozwoju turystyki w Europie

Światowa turystyka zanotowała znaczące zmiany w ciągu ostatnich kilku lat. Europejska turystyka jest zdeterminowana w szczególności poprzez globalne trendy lub tzw. mega trendy. Niniejszy rozdział w oparciu o podane źródło jest analizą zewnętrznych czynników, które będą miały wpływ na europejską turystykę i przedsiębiorstwa turystyczne w ciągu następnych kilku lat. Spośród wszystkich trendów wybrano na potrzeby niniejszego dokumentu jedynie te, które mają bezpośredni wpływ na projektowanie rozwoju turystyki na obszarze objętym Strategią. Należy jednak mieć świadomość, iż turystyka jest tak wrażliwą dziedziną gospodarki (co po części wynika z jej interdyscyplinarności), że bardzo trudno jest określić perspektywy i trendy jej rozwoju, wystarczy bowiem jeden czynnik, który wpłynie pozytywnie lub negatywnie na jej prosperity.

Trendy zostały przedstawione w trzech częściach:

I Analiza globalnego zewnętrznego otoczenia turystyki m.in. ekonomia, polityka, trendy społeczne i środowiskowe (zewnętrzne otoczenie turystyki);

II Trendy mogące mieć wpływ na popyt turystyczny poprzez zmiany stylu życia i wzorów konsumpcji (trendy konsumenckie);

III Trendy wpływające bezpośrednio na funkcjonowanie branży turystycznej takie, jak trendy marketingowe, transport oraz technologie informacyjne (produkty turystyczne i marketing).

I ZEWNĘTRZNE OTOCZENIE TURYSTYKI

Demografia

- Liczba osób starszych w Europie zwiększy się w krótkoterminowej i średnioterminowej perspektywie. Poprawi się ich stan zdrowia, co umożliwi im również korzystanie z wcześniejszego przejścia na emeryturę i funkcjonowanie w dobrej sytuacji finansowej.
- Ważną grupą będzie również młodzież, która liczy 20% globalnego rynku. Rosnące dochody młodych, wzrost liczby singli, nowa struktura społeczna niewątpliwie prowadzą do wzrostu ilości podróży w grupie 16-35-latków.
- Na rynkach wschodzących (Chiny, Indie, Rosja) krótkoterminowo wystąpi tendencja

wzrostu znaczenia segmentu ludzi starszych, aby w długofalowej perspektywie (w miarę poprawy warunków ekonomicznych) przechylić się na stronę młodych.

Konsekwencje dla sektora turystycznego:

- Zwiększenie udziału w rynku osób zasobnych w czas i zasobnych w dobra materialne w kontekście segmentacji rynku usług turystycznych. Osoby starsze nie posiadają ograniczeń czasowych, co stwarza duże możliwości korzystania z ofert pozasezonowych. Jednocześnie grupa ludzi w wieku produkcyjnym cechuje się coraz większymi trudnościami w skorzystaniu z czasu wolnego, co oznacza, że oni będą skłonni zainwestować więcej, aby zaoszczędzić czas, którego nie mają. To kreuje popyt na usługi specjalne i bardziej dostosowane do potrzeb i oczekiwań.
- Globalnie ilość czasu wolnego wzrasta, choć w praktyce dotyczy to tylko seniorów, podczas gdy główne, bogate grupy klientów coraz bardziej znajdują się pod presją czasu.
- W Europie ta presja czasu będzie prowadzić do wzrostu ilości podróży, ale krótkich, co jest związane z zapotrzebowaniem na więcej produktów, wydarzeń kulturalnych i atrakcji. Stwarza to możliwości do rozwoju pozasezonowych festiwali i eventów.
- Ograniczenia w czasie będą skutkować również wyborem produktów all-inclusive. Klienci cierpiący na brak czasu wolą kupować i płacić jeden raz za transport, wyżywienie, nocleg i wstęp do atrakcji. Chcą kupować ofertę spakietowaną, ponieważ to ułatwia transakcję oraz planowanie podróży, oszczędzając czas.
- Jednocześnie malejąca ilość czasu wolnego spowoduje, że wiele osób będzie oszczędzać czas na tzw. podróż życia (wtedy klienci szukają wyjątkowych ofert typu: długodystansowe chodzenie lub jazda na rowerze, kursy kulinarne, warsztaty malarskie etc.). Brak czasu na rozwój kreatywny powoduje zapotrzebowanie na turystykę kreatywną, podczas której turyści chcą rozwijać swoje kreatywne umiejętności na wakacjach.
- Starzenie się społeczeństwa i wzrastająca dbałość o zdrowie spowodują wzrost zapotrzebowania na produkty turystyki zdrowotnej i usługi Spa&Wellness. Wzrośnie również zainteresowanie turystyką kulturową i programami dedykowanymi starszym turystom.
- Z kolei segment ludzi młodych będzie szukał ofert aktywnych, w szczególności różnych form turystyki przygodowej.
- Trendy te w konsekwencji doprowadzą do wzrostu zapotrzebowania na samodzielnie organizowane wakacje przy spadku zainteresowania tradycyjnymi pakietami.

Zindywidualizowane destynacje luksusowe będą się rozwijać w dalszym ciągu.

Trendy makroekonomiczne

- Rozwój zanotują wschodnia Azja i Zachód, spadki natomiast Afryka i Środkowy Wschód.
- Rozwój globalizacji i jej skutków spowoduje umocnienie się regionów.
- Nastąpi globalny rozwój handlu dobrami i usługami, co spowoduje wzrost znaczenia kultury i wartości. Usługi, w tym turystyka nabiorą większego znaczenia w światowej gospodarce (wkład w PKB, zatrudnienie, inwestycje etc.).

Konsekwencje dla sektora turystycznego:

- Globalne środowisko będzie bardziej konkurencyjne, turyści będą poszukiwać tanich ofert przez Internet.
- Wschodzące gospodarki wykreują nowe destynacje turystyczne, które będą poszukiwały w promocji turystycznej możliwości wzmocnienia własnej pozycji politycznej i ekonomicznej.
- Istnieje potrzeba wzmocnienia marketingu spójnej destynacji, w tym rozwoju nowych produktów turystycznych oraz odnowienia produktów tradycyjnych.
- Globalizacja i jej rozwój niewątpliwie będą wpływać na kształtowanie wartości cenionych przez młodych podróżników i oczekiwania dotyczące podróży – potrzeba informacji i zakwaterowania na dobrym poziomie (przy zachowaniu dostępności przez Internet oraz inne kanały komunikacji).
- Globalizacja niewątpliwie będzie wpływać na powstanie „klasy nomadów”, czyli tych którzy mają domy i żyją w krajach innych niż kraj urodzenia. To z kolei będzie stymulować podróże typu „powrót do korzeni”.

Kultura

- Turystyka kulturowa notuje rozwój w Europie. Głównym czynnikiem wzrostu konsumpcji jest rozwój edukacji.
- Turystyka kulturowa (w kontekście motywacji) będzie zdążać w kierunku ogólnego zainteresowania kulturą, a nie w kierunku bardzo wyspecyfikowanych zainteresowań w obszarze turystyki kulturowej. Ten trend zmusza do łączenia w przyszłości produktów kultury, rozrywki i wypoczynku.

II TRENDY KONSUMENCKIE

Doświadczenia w podróży

- Rozwój turystyki tj. wzrost ilości podróży powoduje, iż ludzie staną się bardziej

świadomości kultury i środowiska miejsc, do których podróżują, co rzutuje na ich własne doświadczenia i styl życia. W związku z powyższym obok determinant zewnętrznych (demografia, klimat) zyskują na znaczeniu determinanty wewnętrzne (takie jak potrzeba samorozwoju). Doświadczenia z podróży są coraz bogatsze, tym samym generują one potrzebę kolejnych wyjazdów. Ludzie kreują więc niekończący się popyt na nowe doświadczenia i szukają coraz bardziej głębokich przeżyć w miejscach, do których się udają (co prowadzi do zmian relacji między gospodarzami a gośćmi).

- Im więcej ludzie podróżują tym bardziej rozwija się szacunek do innych kultur, tolerancja i zrozumienie.

Konsekwencje dla sektora turystycznego

- Doświadczeni i świadomi „podróżnicy” są doskonale zaznajomieni ze wszystkimi aspektami podróży i wymagają wysokiej jakości usług odpowiadającej zapłaconej cenie.
- Niektóre destynacje mogą mieć problem ze zbudowaniem grupy lojalnych klientów i mogą się pojawić problemy w rozwoju turystyki w nowych obszarach i walką z sezonowością, jeżeli nie będą miały podstawowego rynku powtarzalnych klientów.

Styl życia

- Podróże będą stymulowane poprzez wzrastającą liczbę indywidualnych turystów, mających przekonanie, że jakość życia jest wyższa i styl życia jest ciekawszy w innych krajach.
- Dla wielu osób podróżowanie nie będzie luksusem, ale sposobem na życie i częścią życia (co oznacza, że przeważać będą decyzje podejmowane w ostatniej chwili – szczególnie w odniesieniu do podróży krótkich).
- Istotną będzie wolność podróżowania w każdym wieku.
- Nowe społeczności staną się źródłem wiedzy, rozrywki i bezpieczeństwa.
- Wysokiej jakości usługi medyczne w Europie staną się szansą rozwoju turystyki medycznej dla specyficznych segmentów niszowych. Będzie się rozwijał również wewnątrz europejski rynek turystyki medycznej.
- Będzie wzrastał popyt na produkty wysokiej jakości, zdrowe, fitness, antystres.

Konsekwencje dla sektora turystycznego

- Potrzeba rozwoju większej ilości produktów niszowych.
- Klienci będą poszukiwać ofert ekstremalnych (intensywne doznania, kontrolowane niebezpieczeństwo, poszukiwanie przygody).

- Wzrost popytu na produkty duchowe bazujące na przeżyciach wewnętrznych, które paradoksalnie łączą się z produktami zdrowotnymi i Spa. Ważne produkty kombinowane – zdrowie i turystyka kreatywna.

III PRODUKTY TURYSTYCZNE I MARKETING

Trendy w marketingu

- Konsumenci szukają porady innych konsumentów przez Internet (blogi etc.), wzrasta liczba wyedukowanych konsumentów, którzy znają produkty niszowe lepiej niż branża.
- Wzrastać będzie znaczenie i inwestycje w internetowe strategie promocji i techniki nowoczesnego poszukiwania, wzrastać będzie znaczenie branding.

Konsekwencje dla sektora turystycznego

- Wzrastać będzie znaczenie Internetu w dystrybucji produktów turystycznych.
- Internet będzie również dominującym źródłem wiedzy o profilu klientów – motywacje i zainteresowania konsumentów. Najważniejsze – segmentacja i pozycjonowanie.
- Wzrastać będzie znaczenie Unique Selling Proposition, ale musi być ukierunkowane na przygodę, przeżycie, doświadczenie etc.
- Przekazy marketingowe bazujące na doświadczeniach, przeżyciach i uczuciach będą dominujące w sensie efektywności wpływu na decyzje wyjeżdżających.
- Ważne będą podróże „szyte na miarę” i produkty spersonalizowane.
- Biura podróży i tour operatorzy muszą oferować wartość dodaną do podstawowej korzyści z podróżowania poprzez własne usługi dla klientów.

Nowe technologie informacyjne i komunikacyjne

- Internet jest uznawany za uniwersalne narzędzie komunikacyjne i marketingowe, co znakomicie zwiększy rynek (szybki i tani kontakt z podróżującymi). Tym samym klienci mogą dokonać rezerwacji, płatności, organizacji wycieczki, pobytu samodzielnie, nawet bez wychodzenia z domu.
- Informacja o produktach będzie dostępna poprzez różne media = większa możliwość wyboru.
- Nastąpi rozwój nowych elektronicznych systemów płatności – łatwość i szybkość transferu pieniędzy.

Konsekwencje dla sektora turystycznego

- Rozwój tanich form komunikacji oraz transportu spowoduje rozwój rynku turystyki

i podróży.

- Internet umożliwi planowanie podróży indywidualnym turystom dzięki komunikowaniu się z innymi społecznościami.
- Przewiduje się dalszy stały rozwój Internetu w zakresie poszukiwania informacji o produktach kulturalnych, imprezach i innych aktywnościach i sposobach spędzania czasu w miejscu docelowym.
- Wzrost znaczenia innych nowych technologii (m.in. GPS) pozwoli dostawcom usług i atrakcji na przyciągnięcie klientów.

Transport

- Samochód pozostanie głównym środkiem transportu – w krajach uprzemysłowionych ponad 70%.
- Dla autokarów głównym problemem pozostaną miejsca parkingowe i możliwość wjazdu do centrów miast. Niskie ceny biletów lotniczych również negatywnie wpłyną na ten rodzaj transportu.
- Transport lotniczy niewątpliwie będzie spowolniony przez wzrost kosztów paliwa, bezpieczeństwo i opłaty lotniskowe.
- Spadną ceny biletów kolejowych, poprawi się jakość usług na kolei i skróci się czas przejazdu (nowe inwestycje).

Konsekwencje dla sektora turystycznego

- Nowe destynacje powstaną dzięki łatwej dostępności (m.in. lotniska).
- Otwarcie nowych tras spowoduje rozwój nowych rynków docelowych.
- Destynacje niedostępne lub mało dostępne dzięki wykorzystaniu bezpośrednich lub intermodalnych środków transportu będą tracić na znaczeniu.
- Dla krótszych podróży kolej stanie się ważnym środkiem transportu.

4.1.2 Zrównoważony rozwój

Rozwój zrównoważony jest główną ideą w planowaniu rozwoju jednostek terytorialnych (przepis w ustawach: o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, o ochronie i kształtowaniu środowiska, Prawo ochrony środowiska). Jest zaleceniem Agendy 21 z Rio de Janeiro w 1992 r. oraz w traktacie z Maastricht.

Termin „sustainable development” po raz pierwszy został użyty w 1978 r. w Raporcie Światowego Komitetu ds. Środowiska i Rozwoju. Według autorów Raportu „rozwój zrównoważony to taki proces wzrostu i zmian, który zapewnia zaspokojenie istniejących

potrzeb bez ograniczenia przyszłym generacjom możliwości zaspokojenia ich własnych potrzeb”. Terminem tym określa się obecnie nie tylko użytkowanie zasobów (zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju), ale także konieczność podtrzymywania dobrobytu ludności ze szczególnym uwzględnieniem społeczności lokalnych i z zastrzeżeniem, że wzrost ten nie może spowodować ograniczenia zdolności przyszłych generacji do zaspokojenia ich własnych potrzeb. Termin „sustainable development” nie oznacza dokładnie „rozwój zrównoważony”, ale raczej „rozwój podtrzymywalny” lub „rozwój możliwy do kontynuowania w długim czasie”. Od kilku lat kraje wysoko rozwinięte podejmują wysiłki mające na celu skonkretyzowanie i wdrażanie tak rozumianego rozwoju.

W Polsce oficjalna definicja pojawiła się w 1997 r. w znowelizowanej ustawie z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, a następnie w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. Przez rozwój zrównoważony rozumie się „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”.

Przyjmuje się na ogół następujące zasady wynikające z celów rozwoju zrównoważonego:

- poprawa warunków życia mieszkańców,
- uwzględnianie interesów obecnego i przyszłych pokoleń,
- sprawiedliwość wewnątrzgeneracyjna w dostępie do środowiska i innych szans rozwoju,
- dotyczące sposobów realizacji celów zrównoważonego rozwoju:
 - odtwarzanie zasobów odnawialnych,
 - substytucja zasobów nieodnawialnych,
 - zachowanie różnorodności biologicznej,
 - emitowanie takich ilości zanieczyszczeń, które środowisko jest w stanie przyjąć i zneutralizować,
- dotyczące opracowania i wdrażania koncepcji rozwoju:
 - podejście kompleksowe, ale z koncentracją na kluczowych problemach,
 - planowanie zintegrowane,
 - wielowariantowość rozwiązań koncepcji planistycznych,
- dotyczące planowania przekształceń zagospodarowania:

- dostosowywanie zagospodarowania do uwarunkowań przyrodniczych i kulturowych,
- zachowanie właściwych proporcji między terenami biologicznie czynnymi i zabudowanymi, minimalizacja uciążliwości zagospodarowania,
- koncentracja zagospodarowania.

Zapewnienie zrównoważonego rozwoju wymaga więc:

- zwrócenia większej uwagi na integrację polityczną, administracyjną i organizacyjną,
- doskonalenia partnerstwa, kooperacji i współuczestnictwa obywatelskiego,
- myślenia w kategoriach ekosystemowych,
- zachowania równych praw dla wszystkich grup ludności i wszystkich pokoleń.

Reasumując, rozwój zrównoważony jest to taki sposób prowadzenia działalności gospodarczej, kształtowania i wykorzystania potencjału środowiska i taka organizacja życia społecznego, które zapewnią dynamiczny rozwój jakościowo nowych procesów produkcyjnych, systemów zarządzania, trwałość użytkowania zasobów przyrodniczych oraz poprawę (w pierwszym okresie), a następnie zachowanie wysokiej jakości życia.

W tym kontekście umiejętne gospodarowanie oznacza podejmowanie działań efektywnych ekonomicznie, a więc zapewniających najlepszy efekt z każdej zainwestowanej kwoty, skutecznych ekologicznie, a więc zapewniających wysokie tempo rozwoju przy możliwie najmniejszym obciążeniu środowiska przyrodniczego oraz akceptowalnych społecznie, a więc przynoszących wzrost jakości życia możliwie największej części lokalnej społeczności.

4.1.3 Zrównoważony rozwój a turystyka

Turystyka jest działalnością, która ma istotnie znamieny wpływ na zrównoważony rozwój. Po części wiąże się to z rozmiarem sektora turystycznego. Państwa europejskie odnotowały ponad 440 milionów odwiedzających w 2005 r. Jeszcze większa aktywność turystyczna przybiera formę turystyki krajowej i wycieczek jednodniowych. Turystyka, bezpośrednio i pośrednio, stanowi około 10% europejskiego PKB oraz zapewnia 20 milionów miejsc pracy. Turyści europejscy odbywają ponad połowę wszystkich podróży międzynarodowych, a podróże Europejczyków są istotnym źródłem dochodów dla wielu rozwijających się państw. Równie istotny dla zrównoważonego rozwoju jest jednak szczególny związek turystyki, w porównaniu z innymi dziedzinami gospodarki, ze środowiskiem naturalnym i społeczeństwem. Jest on spowodowany unikalną zależnością turystyki od dobrej jakości środowiska, różnorodności kulturowej oraz społecznej interakcji, poczucia bezpieczeństwa

i dobrobytu. Z drugiej strony, źle planowana lub nadmiernie rozwijana turystyka może przyczynić się do niszczenia tych szczególnych jakości, które mają tak kluczowe znaczenie dla zrównoważonego rozwoju.

Turystyka może być siłą napędową dla ich ochrony i promocji – bezpośrednio przez podnoszenie świadomości oraz gromadzenie funduszy na ich wsparcie, oraz pośrednio przez dostarczanie gospodarczego uzasadnienia dla zapewnienia takiego wsparcia przez innych.

Turystyka może być narzędziem wspomagającym lub sprzyjającym regeneracji i rozwojowi gospodarczemu, jak również podnosić jakość życia odwiedzających oraz społeczności lokalnych. Bardziej zrównoważona turystyka przyczyni się znacznie do zrównoważonego rozwoju społeczeństwa europejskiego. Stworzenie właściwej równowagi między dobrem turystów, społeczności lokalnych i środowiska, redukcja konfliktów i uznanie wzajemnej zależności, wymaga szczególnego podejścia do zarządzania destynacjami.

W 2005 r. Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) oraz Program Narodów Zjednoczonych do spraw Ochrony Środowiska (UNEP) określiły agendę 12 celów dla zrównoważonej turystyki. Unijna Strategia Zrównoważonego Rozwoju (SDS) wyróżnia trzy kluczowe cele: dobrobyt gospodarczy; równość i spójność społeczną; oraz ochronę środowiska. Biorąc pod uwagę każdy z nich po kolei, odzwierciedlając ww. 12 celów, proponuje się następujące cele dla rozwoju zrównoważonej turystyki europejskiej:

1. Dobrobyt gospodarczy.

- a) Zagwarantowanie długookresowej konkurencyjności, rentowności i dobrej koniunktury przedsiębiorstwom turystycznym i destynacjom.
- b) Zapewnianie szans na zatrudnienie dobrej jakości, sprawiedliwych płac i warunków dla wszystkich pracowników oraz unikanie wszelkich form dyskryminacji.

2. Równość i spójność społeczna.

- a) Poprawa jakości życia społeczności lokalnych za pośrednictwem turystyki oraz zaangażowanie ich w planowanie i zarządzanie.
- b) Zapewnianie turystom bezpiecznych, satysfakcjonujących i wzbogacających doświadczeń, dostępnych dla wszystkich, bez dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, niepełnosprawność lub z innych względów.

3. Ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego

- a) Minimalizowanie zanieczyszczeń i degradacji środowiska globalnego i lokalnego oraz wykorzystanie skąpych zasobów na potrzeby turystyki.
- b) Utrzymanie i wzmacnianie bogactwa kulturowego i bioróżnorodności oraz

przyczynianie się do ich zrozumienia i ochrony.

Istnieje wiele zasad dotyczących koncepcji zrównoważonego rozwoju, które mają szczególne znaczenie dla turystyki oraz podejścia, które należy przyjąć planując rozwój turystyki na poziomie lokalnym.

- Przyjęcie podejścia holistycznego i zintegrowanego

Wszystkie, różnorodne wpływy turystyki powinny zostać wzięte pod uwagę przy jej planowaniu i rozwoju. Ponadto, turystyka powinna być zrównoważona i zintegrowana z całym zakresem działań, które mają wpływ na społeczeństwo i środowisko.

- Planowanie długookresowe

Zrównoważony rozwój oznacza zajęcie się potrzebami przyszłych pokoleń na równi z naszymi. Planowanie długookresowe wymaga zdolności zrównoważenia działań w czasie.

- Osiągnięcie odpowiedniego tempa i rytmu rozwoju

Poziom, tempo oraz kształt rozwoju powinny odzwierciedlać i respektować charakter, zasoby i potrzeby społeczności lokalnych oraz destynacji.

- Zaangażowanie wszystkich zainteresowanych stron

Zrównoważone podejście wymaga powszechnego i zaangażowanego udziału w procesie podejmowania decyzji oraz praktycznej realizacji tego, co przewidziano w ich wyniku.

- Wykorzystanie najlepszej dostępnej wiedzy

Polityki i działania powinny wykorzystywać najnowszą i najlepszą dostępną wiedzę. Informacje na temat trendów oraz wpływów na turystykę, oraz umiejętności i doświadczenia, powinny być wspólne dla całej Europy.

- Minimalizowanie ryzyka i zarządzanie ryzykiem – zasada ostrożności

W przypadku niepewności co do wyników, należy przeprowadzić ocenę i zastosować działania zapobiegawcze, w celu uniknięcia szkód dla środowiska lub społeczeństwa.

- Odzwierciedlenie wpływu w kosztach – koszty pokrywa użytkownik i zanieczyszczający

Ceny powinny odzwierciedlać prawdziwe koszty związane z konsumpcją i produkcją poniesione przez społeczeństwo. Ma to konsekwencje nie tylko dla zanieczyszczenia, ale również wpływa na opłaty za korzystanie z udogodnień generujących istotne koszty eksploatacji z nimi związane.

- Określenie i przestrzeganie ograniczeń, w stosownych przypadkach

Pojemność poszczególnych miejsc i większych obszarów powinna zostać określona z możliwością ograniczenia, tam gdzie i kiedy to stosowne, w zależności od rozwoju turystyki oraz ilości turystów.

- Wprowadzenie stałego monitoringu

Zrównoważony rozwój wiąże się ze zrozumieniem wpływów i ciągłego zdawania sobie z nich sprawy, tak, by można było wprowadzić konieczne zmiany i ulepszenia.

4.2. Analiza konkurencji

W chwili obecnej konkurencję dla Szlaku Jana III Sobieskiego stanowią podregiony turystyczne oferujące turystom ofertę z dziedziny turystyki kulturowej, edukacyjnej i emocjonalnej. Na Szlaku Jana III Sobieskiego te trzy motywy uprawiania turystyki realizowane są w oparciu o istniejące dziedzictwo kulturowe związane z rodem Sobieskich, ofertę edukacyjną realizowaną między innymi przez Fundację Nadwieprzańskie Horyzonty i Chorągiew Suchekomnaty z Zawieprzyc oraz serię gier edukacyjnych oferowanych gościom Szlaku na terenie podregionu (wciąż rozbudowywana oferta gier typu LARP) oraz w przestrzeni wirtualnej (gra MMORGG dostępna pod adresem www.szlaksobieskiego.pl).

W perspektywie czasu należy rozważyć konkurencyjność podregionu Szlaku Jana III Sobieskiego również w dziedzinie turystyki biznesowej.

4.2.1 Konkurencyjne podregiony w województwie lubelskim

TRÓJKĄT KAZIMIERZ- PUŁAWY- NAŁĘCZÓW

Dominujące formy turystyki	kulturowa, uzdrowskowa i weekendowa
Standard usług	wysoce zróżnicowany
Ceny usług	zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	duży
Siła marki	duża

Największy ruch turystyczny na obszarze projektowym generują Kazimierz Dolny i Nałęczów. Ugruntowana pozycja turystyczna podregionu sprawia, że jest on w stanie pozyskiwać turystów ogólnopolskich i zagranicznych. Choć w bazie noclegowej przeważają kwatery prywatne oraz gospodarstwa agroturystyczne, to możliwe jest również skorzystanie z hotelów o standardzie cztero- i pięciogwiazdkowym wraz z kompleksowym zapleczem konferencyjnym i spa. Wśród obiektów gastronomicznych funkcjonują głównie bary i restauracje. Podregion jest bardzo popularny jako atrakcyjne miejsce tzw. turystyki

weekendowej.

ROZTOCZE (W TYM ZAMOŚĆ)

Dominujące formy turystyki	kulturowa, aktywna i weekendowa
Standard usług	średnio zróżnicowany
Ceny usług	średnio zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	duży
Siła marki	średnia

Roztocze jest przede wszystkim kojarzone z turystyką aktywną – spędzaniem czasu wolnego na wędrowniach wśród pięknych i lesistych krajobrazów. Zdziwiał bogactwo Roztoczańskiego Parku Narodowego. Przyciąga coraz lepiej rozbudowana 7 stoków narciarskich. Zamość – perła Renesansu, przyciąga turystów zainteresowanych kulturą Polski Złotego Wieku. W bazie noclegowej Roztocza dominują kwatery prywatne i gospodarstwa agroturystyczne, noclegi o wyższym standardzie znaleźć można w Zamościu. Wypoczynek na Roztoczu jest szczególnie popularny wśród rodzin z dziećmi i osób starszych ze względu na przystępność kosztów pobytu.

GOTANIA

Dominujące formy turystyki	kulturowa i weekendowa
Standard usług	mało zróżnicowany
Ceny usług	mało zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	średni
Siła marki	mała

Kraina Gotów budowana przez partnerstwo kilku samorządów wokół Hrubieszowa w oparciu o odkrycia archeologiczne w miejscowości Masłomęcz, gdzie odkryto osady i cmentarzyska Gotów z II i IV wieku, jest stosunkowo nową propozycją turystyczną na Lubelszczyźnie. Infrastruktura turystyczna opiera się na gospodarstwach agroturystycznych. Istnieje niewielkie zaplecze restauracyjne, głównie w Hrubieszowie. Ceny usług są stosunkowo niskie. Oferta ma wciąż charakter sezonowy i opiera się na wydarzeniach cyklicznych odwołujących się do kultury gockiej.

SZLAK ŻELAZA I KOWALSKICH TRADYCJI

Dominujące formy turystyki	kulturowa i weekendowa
Standard usług	mało zróżnicowany
Ceny usług	mało zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	średni
Siła marki	średnia

Wykorzystując wizerunek Wojciechowa jako stolicy kowalstwa polskiego, w oparciu o funkcjonujące atrakcje turystyczne powstał Szlak Żelaza i Kowalskich Tradycji zamieniający Wojciechów w wioskę tematyczną, która obejmuje sześć „gwoździ programu”, pozwalających podczas całonocnego pobytu poznać kowalstwo od procesu wytopu metali do powstania gotowej podkowy. Na szlaku znajduje się Wieża Ariańska z XVI wieku. Na osoby, które chcą w Wojciechowie zatrzymać się na dłużej czekają miejsca noclegowe w kwaterach agroturystycznych.

4.2.2 Konkurencyjne podregiony w województwie świętokrzyskim

BAŁTÓW

Dominujące formy turystyki	edukacyjna i weekendowa
Standard usług	średnio zróżnicowany
Ceny usług	średnio zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	duży
Siła marki	duża

Główną atrakcją turystyczną Bałtowa jest Park Dinozaurów, gdzie obejrzeć można figury prehistorycznych gadów w naturalnej wielkości. Wokół atrakcji turystycznych Bałtowa przeznaczonych głównie dla rodzin z dziećmi oraz dziecięcych grup zorganizowanych, w charakterze miejsc noclegowych znaleźć można głównie kwatery agroturystyczne oraz kilka prywatnych pensjonatów. Co ważne, atrakcje turystyczne mają już charakter całoroczny za sprawą Bałtowskiej Szwajcarii – stoku narciarskiego.

GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE

Dominujące formy turystyki	aktywna, kulturowa i uzdrowiskowa
Standard usług	zróżnicowany
Ceny usług	zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	duży
Siła marki	średnia

Góry Świętokrzyskie kojarzą się turystom z wędrownkami pieszymi, w trakcie których skorzystać można z noclegów w schroniskach. Rodzinom kojarzą się ze stosunkowo tanim pobytem z dziećmi w gospodarstwach agroturystycznych i pensjonatach oraz zwiedzaniem zamków. Osobom starszym – z turystyką uzdrowiskową. Wszystko to za rozsądną cenę dopasowaną do wybranego standardu, bo hotele trzy- i czterogwiazdkowe to również oferta Gór Świętokrzyskich. Owiane magią, czarują.

4.2.3 Konkurencyjne podregiony w województwie podkarpackim

SZLAK IKON

Dominujące formy turystyki	kulturowa, aktywna i weekendowa
Standard usług	zróżnicowany
Ceny usług	zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	średni
Siła marki	średnia

Szlak zbudowany jest wzdłuż trasy cerkwi dawnej ziemi sanockiej. Są one pozostałością po dawnych mieszkańcach tej ziemi- Bojkach, Łemkach, Ukraińcach. Stanowi on niewątpliwą atrakcję dla osób interesujących się dziejami Bieszczadów, Beskidu Niskiego i Pogórza Przemyskiego. Infrastrukturę turystyczną stanowią głównie pensjonaty, pokoje gościnne i kwatery, ale również pola namiotowe i hotele o wysokim standardzie. Szlak oferuje wyciągi narciarskie, wypożyczalnie sprzętu turystycznego, pływalnie, możliwość wędkowania.

GARNCARSKI SZLAK

Dominujące formy turystyki	kulturowa i weekendowa
Standard usług	mało zróżnicowany
Ceny usług	mało zróżnicowane
Potencjał rozwojowy	średni
Siła marki	mała

Garncarski Szlak w podłańcuckiej gminie Czarna. W tej malowniczej okolicy w połowie XIX wieku, w Medyni Głogowskiej i sąsiadujących z nią wioskach, rozwinęło się garncarstwo. Na szlaku zachowała się Zagroda Garncarska, utworzona z dwóch starych chałup z tradycyjnym wyposażeniem oraz dwa piece garncarskie. Tu odbywają się sezonowe doroczne jarmarki garncarskie i wakacyjne warsztaty garncarskie. Infrastruktura turystyczna nie odpowiada jeszcze możliwościom rozwojowym szlaku. Opiera się głównie na kilku gospodarstwach agroturystycznych, bez zaplecza gastronomicznego.

5. Diagnoza strategiczna podregionu

5.1. Inwentaryzacja podregionu pod kątem zasobów środowiskowych

5.1.1 Środowisko przyrodnicze podregionu

Obszar objęty niniejszą strategią charakteryzuje się dużą różnorodnością szaty roślinnej. Mozaikowy układ powierzchni leśnych, łąkowych oraz w niewielkim stopniu torfowych, a także bogactwo gatunkowe flory i fauny decydują o dużej wartości przyrodniczej Szlaku Jana III Sobieskiego.

FLORA

Wśród roślinności przeważają gatunki leśne i łąkowe. W olsach i łęgach można spotkać np. zawilca żółtego (*Anemone Ranunculoides*) rutewkę orlikolistną (*Thalictrum Aquilegiifolium*), a w lasach gradowych i borach mieszanych występuje wroniec widlasty (*Huperzia selago*).

Spośród 46 gatunków roślin leczniczych i użytkowych występujących na szlaku Jana III Sobieskiego jest kilka objętych ścisłą lub częściową ochroną prawną, jak np.: ciemniżyca zielona (*Veratum Lobelianum*) wielosił błękitny (*Polemonium Coreuleum*) krwawnik pospolity (*Achillea Millefolium*), czy kopytnik pospolity (*Asarum Europaeum*). Najciekawszym bo najrzadszym gatunkiem wpisanym do czerwonej księgi roślin występującym na szlaku Jana III Sobieskiego jest obuwik pospolity (*Cypripedium Calceolus*).

Wśród roślin leśnych i zaroślowych w dużych skupiskach występują: konwalia majowa (*Convallaria Majalis*), kalina koralowa (*Viburnum Opulus*) oraz wierzba purpurowa (*salix purpurea*). Ostatni gatunek potocznie nazywany wikliną występuje w dużych skupiskach, co pozwala na wykorzystanie tego gatunku do produkcji przemysłowej.

Lasy występujące na szlaku Jana III Sobieskiego to głównie lasy mieszane składające się ze świerka pospolitego (*Picea bies*), sosny zwyczajnej (*Pinus Silvestris*), graba zwyczajnego (*Carpinus betulus*), dębu bezszypułkowego (*Quercus petraea*), brzozy zwyczajnej, oraz lipy.

Charakter lasów i dogodne warunki klimatyczne sprzyjają występowanie grzybów jadalnych oraz owoców leśnych w dużych ilościach, co pozwala na wykorzystanie tych zasobów w przetwórstwie, dlatego w podregionie występują skupy owoców leśnych. Wśród lasów od maja do października licznie występują: borowik szlachetny (*Boletus edulis*), podgrzybek brunatny (*Xerocomus radius*), koźlarz czerwony (*Leccinum aurantiacum*), koźlarz babka (*Leccinum scabum*), pieprznik jadalny (kurka - *Cantherellus cibarius*), czy opienka miodowa (*Armillariella mellea*).

Wśród owoców dzikich licznie występuje borówka czarna (*Vaccinium myrtillus*), poziomka pospolita (*Fragaria vesca*), jarząb pospolity (*Sorbus aucuparia*) oraz jeżyna fałdowana (*Rubus fruticosus*).

Ilość "skarbów leśnych" jest bardzo duża ze względu na dobre gleby oraz sprzyjający mikroklimat, problemem może być jednak chęć wykorzystywania lasu w sposób nieprzemysłany, co może doprowadzić do zaniku pewnych gatunków i "wyjąłowieniu" lasów z najcenniejszych gatunków (np. pieprznik jadalny, czy borówka czarna).

FAUNA

Na obszarze objętym Strategią można zaobserwować bardzo rzadkie gatunki świata zwierząt. W lasach występują m.in. wiewiórka zwyczajna (*Sciurus vulgaris*), nornica ruda (*Clethrionomys glareolus*), kuna leśna (*Martes martes*) oraz z roku na rok coraz więcej dzików (*Sus scrofa*), które stają się plagą dla upraw rolników. Ponadto w lasach licznie występuje jeleń szlachetny (*Cervus elaphus*) oraz sarna (*Capreolus capreolus*). Bardzo licznie występują także zając szarak (*Lepus europeus*) oraz wydra i bóbr europejski (*Castor Fiber*) – ten ostatni poprzez nadmierną ochronę staje się plagą dla rolników.

Zdjęcie 1 Ślady bobrów

Źródło: Zasoby własne

Na terenie podregionu dość często obserwowane są również łosie (*Alces alces*).

W rzekach na obszarze Szlaku Jana III Sobieskiego występują liczne gatunki ryb, m.in.: płoć (*Rutilus rutilus*), lin (*Tinca tinca*), kleń (*Leucissus caphalus*), karp (*Cyprinus carpio*), a także gatunki drapieżne takie jak okoń (*Perca fluviatilis*) sandacz i szczupak (*Esox Lucius*). Ponadto w rzece Wieprz występują miętusy, bolenie i klenie. Szczególnie liczne występowanie miętusa powszechnie uważanego za najsmaczniejszą rybę słodkowodną sprawia, że obszar Szlaku Jana III Sobieskiego z jego meandrującymi rzekami staje się prawdziwym rajem dla wędkarzy. Warto dodać, że na terenie szlaku występują stawy hodowlane (Piaski, Częstoborowice) oraz zbiorniki retencyjne (Mełgiew, Rybczewice, Gorzków), które przyciągają coraz więcej amatorów połowu ryb, a czyste wody sprawiają, że ryba jest smaczna i zdrowa.

Wśród ponad 100 rzadkich ptaków w obszarach leśnych możemy zaobserwować bądź usłyszeć dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*), dzięcioła zielonego (*Picus viridis*), kukułkę (*Cucullus canorus*), bociana czarnego. Ponadto występują ptaki drapieżne takie jak jastrząb gołębiarz (*Accipiter gentilis*), krogulec (*Accipiter nisus*), a także myszołów zwyczajny (*Buteo buteo*) oraz orlik krzykliwy i pustułka (*Falco tinnunculus*). W obszarach łąkowych można zaobserwować rzadkiego błotniaka łąkowego (*Cirrus pygarrus*) oraz czajkę (*Venellus venellus*) bażanta (*Phasianus colchicus*), a w obszarach podmokłych – licznie występujące czaple siwe, bociany białe oraz kuliki wielkie (*Numenius arguata*).

Ponadto występują: brzegówka, bąk, bączek, cyraneczka, czapla siwa, czernica, drozd śpiewak, dzięcioł duży, dzięcioł średni, dziwonia, głowienka, grubodziób, górniczek, grzywacz, gąsiorek, kokoszka wodna, kos, kowalik, kruk, krzyżówka, łożówka, łyska, makolągwa, muchołówka białoszyja, muchołówka mała, muchołówka żałobna, pełzacz leśny, perkoz rdzawoszyi, perkozek, piecuszek, pierwiosnek, pliszka żółta, pliszka siwa, pokląskwa, pokrzewka cierniówka, sikorka bogatka, sikorka modra, sójka, skowronek polny, strzyżyk, świstunka leśna, słowik szary, świergotek drzewny, srokosz, szpak, wilga, zausznik, wróbel, zięba, jaskółka, żuraw, kropiatka, wodnik, zielonka, brodziec, słomka, ostrygojad, kulon, siewka rzeczna, rycyk, bekas, siewka obroźna, batalion, samotnik, mewa czarnogłowa, mewa pospolita, mewa śmieszka, mewa srebrzysta, rybitwa zwyczajna, rybitwa białoczelna, rybitwa czarna, rybitwa białoskrzydła, perkoz dwuczuby, podróżniczek, bręczka, strumieniówka, remiz, ortolan, czyż, zimorodek, dudek, kraska, płomykówka, puchacz, pójdzka, sowa uszata, sowa błotna, kania czarna, bielik, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, kobuz.

Świat zwierzęcy na terenie objętym Strategią reprezentują również bezkręgowce oraz płazy i gady.

Wśród bezkręgowców zaobserwować możemy takie gatunki jak: paż królowej, mieniak tęczowiec, listkowiec cytrynek, modraszek ikar, rusałka kratkowiec, rusałka pawik, rusałka

pokrzywnik, rusałka wierzbowiec, rusałka żałobnik, trzmiel ciemnopasy, trzmiel ogrodowy, trzmiel parkowy, trzmiel rudy, trzmiel rudonogi, trzmiel ziemny, trzmiel zmienny, trzmiel żółty.

Wśród płazów i gadów występują takie gatunki jak: kumak nizinny, ropucha szara, ropucha paskówka, rzekotka drzewna, jaszczurka zwinka, traszka grzebieniasta, traszka zwyczajna, żółw błotny, padalec zwyczajny, jaszczurka żyworodna, zaskroniec zwyczajny, żmija zygzakowata.

FORMY OCHRONY PRZYRODY

Gminy Szlaku Jana III Sobieskiego znajdują się w obrębie trzech parków krajobrazowych a mianowicie w Krzczonowskim, Nadwieprzańskim oraz Kozłowieckim Parku Krajobrazowym. Najwięcej terenu na Szlaku Jana III Sobieskiego podlegającym ochronie prawnej znajduje się w gminie Rybczewice (45%), a najmniej w gminie Mełgiew (0,1 %).

Gmina Rybczewice

Gmina obejmuje część Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego. Do gminy należy około 37,2 km² obszaru Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego. Krzczonowski Park Krajobrazowy został utworzony w 1990 r. w celu ochrony typowych dla Wyniosłości Giełczewskiej krajobrazów i obejmuje około 45% obszaru gminy Rybczewice. Na obszarze gminy występują tereny atrakcyjne krajobrazowo, m.in. dolina rzeki Giełczew oraz południowe krańce gminy znajdujące się w strefie ochronnej Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego. Dolina rzeki Giełczew wraz z jej lewym dopływem, Radomirką łączy obszar gminy i Krzczonowski Park Krajobrazowy z Nadwieprzańskim Parkiem Krajobrazowym, a tym samym i dolinę Wieprza, która stanowi korytarz ekologiczny w systemie obszarów chronionych województwa lubelskiego.

Ochroną prawną jako pomnik przyrody objęte są następujące drzewa:

- jesion wyniosły o obwodzie pnia 390 cm, rosnący w parku w Rybczewicach,
- dwa dęby o obwodzie pni 300 i 360 cm rosnące w parku w Rybczewicach,
- dąb o dwóch pniach o obwodzie 250 i 200 cm, rosnący w parku w Rybczewicach,
- trzy lipy drobnolistne o obwodach pni 441-518 cm, rosnące przy kościele w Częstoborowicach.

Gmina Rybczewice leży w całości w obszarze ochronnym Głównego Zbiornika Wód Podziemnych ustanowionym dla ochrony kredowych wód podziemnych, narażonych na zanieczyszczenia powierzchniowe.

Gmina Piaski

W gminie Piaski znajduje się rezerwat przyrody „Wierzchowiska” o powierzchni 24,5 ha utworzony 1983 r. Występują tu okazałe drzewostany, w tym 140-letnie okazy dębów szypułkowych i lip oraz sztucznie posadzonego modrzewia. Do osobliwości rezerwatu można zaliczyć brzozę o wymiarach 250 cm obwodu i wysokości 29 m, 3 dęby o wymiarach 310, 495, 400 cm obwodu oraz modrzew o wymiarach 237 cm obwodu.

Teren chroniony stanowi także niewielką część osłony Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego, która na obszarze gminy zajmuje powierzchnię łącznie około 8,5 km². Ponadto na terenie gminy Piaski został utworzony użytek ekologiczny Piaski-Brzezice o powierzchni 250 ha, Na terenie użytków ekologicznych możemy spotkać wiele cennych gatunków roślin i zwierząt, w tym wpisane do czerwonej księgi zwierząt (m.in. bąk oraz bączek).

Na terenie gminy występuje 8 pomników przyrody :

- Brzezice – dąb 360 cm w parku podworskim,
- Brzezice – jesion wyniosły w parku podworskim,
- Kozice Górne – lipa drobnolistna 450 cm w parku podworskim,
- Kozice Górne – lipa drobnolistna 400 cm w parku podworskim,
- Kozice Górne – lipa drobnolistna 320 cm w parku podworskim,
- Nadleśnictwo Świdnik – dąb szypułkowy 570 cm,
- Nadleśnictwo Świdnik – dąb szypułkowy 430 cm,
- Brzeziczki – aleja lipowa o długości 600 m obsadzona 86 lipami.

Gmina Mełgiew

W gminie Mełgiew można wskazać następujące obszary chronione:

- Otulina Nadwieprzańskiego Parku Krajobrazowego, która obejmuje północno-wschodni skraj gminy, od ujścia ciek pod Lubieńca do granic gminy. Otulina zajmuje w gminie powierzchnię 10 ha, co stanowi 0,1% ogólnej powierzchni gminy.
- Czerniejewski Obszar Chronionego Krajobrazu, który obejmuje swoim zasięgiem kompleks leśny położony w południowo-zachodnim narożu gminy, po południowej stronie drogi krajowej, na południe od miejscowości Krępiec Stary. Obszar ten w granicach gminy zajmuje powierzchnię ok. 100 ha.

Warto zaznaczyć, iż w obrębie gminy Mełgiew istnieje 17 pomników przyrody.

Gmina Spiczyn

Gmina Spiczyn leży w zlewni dwóch rzek Bystrzycy i Wieprza; ich doliny zostały zakwalifikowane jako korytarze ekologiczne o randze krajowej. Nadwieprzański Park Krajobrazowy obejmujący dolinę Wieprza, którego powierzchnia na terenie gminy wynosi 6,65 km² co stanowi 8% powierzchni gminy i jest bardzo atrakcyjnym terenem dla turystów. Park krajobrazowy na terenie gminy obejmuje fragment doliny Wieprza znanej jako Łęczyński Przełom Wieprza. Poza występowaniem w strefie głównej parków krajobrazowych gmina Spiczyn znajduje się w otulinach Nadwieprzańskiego i Kozłowieckiego Parku Krajobrazowego i zajmuje odpowiednio 17,5 km² i 5,4 km². Stanowią one strefę ochronną dla parków krajobrazowych. Gmina Spiczyn posiada również 3 pomniki przyrody.

Ponadto w gminie projektowane są użytki ekologiczne tj :

- „Zawidzki Kąt” w dolinie rzeki Wieprz (ok.15 ha) z rzadkimi i chronionymi gatunkami roślin i zwierząt.
- „Torfowisko k. Kolonii Zawieprzyce” przy lesie Zawieprzyckim (ok.30 ha). Chronione gatunki flory występujące na terenie projektowanego użytku to: żurawina błotna, modrzewica zwyczajna, wełnianka pochwowata, wełnianka wąskolistna, rosiczka okrągłolistna i rosiczka pośrednia oraz mszaki. Jest to także miejsce bytowania wielu zwierząt (miejsca lęgowe, miejsca żerowania, kryjówek itp.).
- Użytek ekologiczny w Ziółkowie w obrębie Nadwieprzańskiego Parku Krajobrazowego. Rzadkie gatunki roślin występujące na tym terenie to: jeżyna popielica, szczaw omszony, rutewka mniejsza, werbena pospolita i dziewięcił pospolity.
- Użytek ekologiczny w kolonii Spiczyn – w dolinie Bystrzycy składający się z obszaru źródłiskowego obejmującego boczną dolinkę z wypływem wody podziemnej i płynącym strumykiem oraz kilku torfiarek położonych przy wylocie dolinki.
- Użytek ekologiczny w Charleżu – obejmuje strome zbocze doliny Bystrzycy na wchód o wsi Charleż ze zbiorowiskami kserotermicznymi.

Gmina Gorzków

Położona jest na Wyniosłości Giełczewskiej, w środkowej, malowniczej części Wyżyny Lubelskiej. Występują tu liczne wąwozy, wzniesienia oraz około 100-metrowe spadki terenu.

Atrakcyjne położenie gminy przy drodze, jej walory krajobrazowo-przyrodnicze nie przyczyniły się niestety do stworzenia specjalnych form ochrony przyrody; na terenie gminy położonych jest jedynie 5 pomników przyrody.

Gmina Wólka

Spośród obszarów chronionych największy powierzchniowo jest Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Ciemni”. Obejmuje on atrakcyjną krajobrazowo dolinę rzeczną, wcinającą się na 30–40 m poniżej terenów sąsiadujących. Dolina jest dość kręta, z płaskim dnem o zmiennej szerokości 100–500 m, oraz stromymi, a na niektórych odcinkach urwistymi zboczami. W kilku miejscach zbocza te rozcięte są przez wąwozy. Na obszarze OCK „Dolina Ciemni” występują istotne ograniczenia swobody gospodarowania, polegające zwłaszcza na ochronie punktów i panoram krajobrazowych, naturalnego krajobrazu dolin rzecznych oraz powiązań pomiędzy obszarami o wysokiej aktywności biologicznej.

Oprócz OCK „Dolina Ciemni”, na obszarze gminy Wólka zostało ustanowionych 13 pomników przyrody obejmujących pojedyncze cenne drzewa lub skupiska rzadkiej roślinności. Są to m.in. płaty roślinności stepowej w Łysakowie oraz cenne drzewa lub szpalery drzew w zespołach dworsko-parkowych w Bystrzycy i Sobianowicach.

ZASOBY WODNE

Każda z gmin Szlaku Jana III Sobieskiego posiada i zamierza rozbudowywać turystykę w oparciu o zasoby wodne oraz duże walory ekologiczne i turystyczne, a więc rekreacyjne. Dolina rzeki Gielczwi, Sierotki, Wieprza, Żółkiewki oraz Bystrzycy, a także stawy rybne (Piaski, Gorzków, Mełgiew, Częstoborowice, Siedliszczki, Kozice) stanowią spójny obszar o znaczeniu turystycznym i mogą być jedną z szans dla rozwoju agroturystyki, turystyki pieszej, rowerowej i konnej, zielonych szkół czy ośrodków wypoczynku dłuższego lub weekendowego. Przykładem tego typu działań są plany utworzenia w gminach: Piaski i Rybczewice zalewu, który ma stać się atrakcją turystyczną regionu. Zasoby wodne terenu objętego Strategią leżą głównie w pokładach kredy oraz utworach trzeciorzędowych i czwartorzędowych. Na tych terenach występują bardzo liczne tereny źródłkowe. Na analizowanym obszarze jest ponad 150 ha stawów hodowlanych.

Obszar gminy Piaski należy do dwóch dorzeczy rzek III rzędu, bezpośrednich dopływów Wieprza. Do Stawka odwadniany jest obszar północno-zachodni, stanowiący 35% pow. gminy. Pozostała część jest hydrograficznie podporządkowana Gielczwi. W górnej części rzeka ta została uregulowana i wybudowano dwa betonowe stopnie spiętrzające wodę. Rzeka Sierotka, dopływ Gielczwi, ma długość 8 km. Na długości 2,5 km została uregulowana i wybudowano tam dwa jazy. Na jazie wodnym w Piaskach istnieje możliwość wybudowania młyna wodnego do 35 KW/h. Sierotka w swoim biegu od źródeł nie pobiera wody, lecz ją traci. W obrębie gminy znajduje się także górny bieg Stawka o długości 6 km. Na terenie gminy znajduje się pięć zespołów stawów o powierzchni blisko 100 ha, które związane są ze wszystkimi trzema rzekami.

W gminie Mełgiew główną rzeką jest Stawek-Stoki wraz ze swoimi dopływami. Rzeka w obrębie gminy płynie na odcinku 15 kilometrów i wpada do Wieprza. Rzeka bierze swój początek poza obrębem gminy w miejscowości Kawęczyn i płynie w kierunku miejscowości Wierzchowiska, gdzie zasila stawy. Poniżej stawów rzeka zanika okresowo i pojawia się na stałe na terenie gminy Mełgiew przejmując wody dopływu bez nazwy spod Krępcza. Ciek ma długość ok. 1,5 km i nieregularne koryto. Prowadzi on wody z dwóch źródeł podboczowych i kilku wypływów korytowych o łącznej wydajności ok. 23 dm³/S. Poniżej dopływu spod Krępcza woda Stawek-Stoki płynie korytem nieregularnym do Minkowic, przyjmując na tym odcinku wodę z rowów melioracyjnych.

Ponadto na obszarze gminy występują dwa stawy: w miejscowości Lubieniec i Krępiec. Łączna powierzchnia stawów wynosi ok. 4,66 ha. Wody podziemne w obrębie gminy związane są z utworami czwartorzędowymi, trzeciorzędowymi i kredowymi. Główny poziom wodonośny tworzy lite utwory węglanowe. Korzystne warunki do zasilania wód podziemnych sprzyjają wykształcenia litologiczne skał, małe miąższości czwartorzędu, niewielkie spadki terenu oraz istnienie obszarów bezodpływowych.

Obszar gminy Spiczyn położony jest na terenie dwóch zbiorników wód podziemnych. Zbiorniki są umiejscowione na utworze kredy górnej i należą do najbardziej zasobnych na terenie gminy. W czterech miejscowościach tj. w Jawidzu, Kijanach, Ziółkowie i w Spiczynie występuje wypływ wód podziemnych, ale ich wydajność jest niewielka (w granicach 10l/s).

System wód powierzchniowych gminy tworzy rzeka Wieprz (która jest główną arterią wodną gminy) oraz rzeka Bystrzyca (która płynie przez teren gminy na odcinku 6,3 km). Silne meandrowanie rzeki Wieprz powoduje, że długość nurtu w granicach gminy wynosi 26,5 km. Szerokość doliny Wieprza waha się od 0,1 km do 2 km. Dolina rzeki Bystrzyca waha się w granicach 1 km. W początkowej części odcinka rzeka płynie przy zachodniej krawędzi doliny, a w dalszej części zmienia swój nurt w kierunku krawędzi wschodniej. Średnie roczne przepływy rzek wyliczone na podstawie danych wieloletnich wynoszą: Wieprza – ok. 20 m³/s Bystrzyca – ok. 5 m³/s. W gminie występują również wody stojące w starorzeczu Wieprza i torfianki w północnej części gminy.

Prawie cały obszar gminy Wólka leży w zlewni Bystrzyca, stanowiącej także główny ciek powierzchniowy gminy. Meandrująca w granicach szerokiej doliny Bystrzyca ma na obszarze gminy kilka lewobrzeżnych dopływów. Wśród nich najważniejsza jest Ciemięga. Stan czystości wód rzek gminy jest, pomimo poprawy będącej efektem stałej modernizacji pobliskiej oczyszczalni ścieków „Hajdów”, wciąż niezadowolający. Zarówno Bystrzyca, jak i Ciemięga, sklasyfikowane są jako rzeki niosące wody pozaklasowe.

Całość obszaru gminy Gorzków wchodzi w skład obrębu Hydrologicznego Regionu Kredy

Lubelskiej utrzymujących się w pokładach górnej kredy. Część zasobów obecna jest natomiast w utworach czwartorzędowych. Poziom wodonośny jest powiązany z występowaniem i z głębokością zalegania skał węglanowych. Na obszarze gminy występują również Wody Artyzyczne, a badania jakości wód wykazały, że jest to woda średnio twarda o odczynie obojętnym, o niskiej zawartości chlorków i braku żelaza. Woda ta nadaje się do picia bez uzdatniania.

Głównym ciekim wodnym przepływającym przez gminę jest rzeka Żółkiewka drenująca utwory Kredowe (w III klasie czystości). Po uregulowaniu rzeki w latach 50 ubiegłego wieku obniżyło się zwierciadło wód podziemnych, a tym samym zmniejszyła się wydajność lub całkowicie zanikły źródła. W gminie Gorzków zlokalizowane są ponadto dwa kompleksy stawów.

ZASOBY GEOLOGICZNE PRZYRODY

Obszar Szlaku Jana III Sobieskiego jest stosunkowo zasobny w surowce mineralne, choć ich znaczenie gospodarcze nie jest jak na razie kluczowe dla gospodarek gmin partnerskich Szlaku. Należy przy tym zaznaczyć, iż przy odpowiednim wsparciu samorządów oraz firm zasoby geologiczne mogą stać się lokalnym skarbem.

W gminie Wólka rozpoznano nieznaczne złoża gazu ziemnego, ropy naftowej i torfu (zalegającego w dolinie Bystrzycy i obniżeniach dolinnych Świdnika Dużego i Łuszczowa). W południowej i wschodniej części gminy występują złoża kredowych opok, margli i geiz, natomiast w okolicach Łuszczowa i Wólki – złoża piasków, które są wykorzystywane przy budowach na terenie podregionu .

W gminie Spiczyn trzon budowy geologicznej stanowią skały wapienne pochodzenia organicznego z okresu kredowego, na których zalegają młodsze utwory trzeciorzędowe i czwartorzędowe. Na powierzchni występują utwory czwartorzędowe pochodzenia wodno-lodowcowego wykształcone głównie w postaci pyłów zwykłych, piasków gliniastych lekkich pylastych, piasków słabo gliniastych na piaskach luźnych, rzadziej glin pylastych. Około 50% powierzchni gminy pokrywają utwory pyłowe zwykłe o różnej miąższości, najczęściej podścielone piaskami słabogliniastymi, rzadziej glinami lekkimi pylastymi. Na terenie gminy występuje również glina, która jest używana przez lokalnych garncarzy do ceramiki i garncarstwa.

W gminie Rybczewice dominują mezozoiczne skały węglanowe wytworzone w wyniku sedymentacji morskiej w rozległych basenach, jakie były w górnej jurze i górnej kredzie oraz osady czwartorzędowe występujące wyłącznie w dolinie rzeki Giełczew. Głównym elementem rzeźby terenu są rozcięcia erozyjne, na które składają się doliny rzeczne, doliny denudacyjne i wąwozy. Na terenie gminy Rybczewice istnieją nieczynne kopalnie białego

kamienia, które po 1989 roku przestały istnieć.

W budowie geologicznej gminy Piaski znaczącą rolę odgrywa kompleks skał węglanowych wieku kredowego. Wykształcone są one w formie opok o słabym zróżnicowaniu litologicznym w pionie. Liczne i rozległe płyty opoki spotyka się po prawej stronie rzeki Sierotki oraz we wschodniej części gminy. Większą część powierzchni gminy stanowią gezy i opoki najczęściej pokryte cienką warstwą utworów pylastych lessowatych. Charakterystycznym naturalnym surowcem wydobywanym na obszarze gminy Piaski i gminy Rybczewice jest odmiana białego kamienia, który stanowi naturalny budulec budynków i budowli. Właściwości kamienia powodują, iż szczególnie ta odmiana jest możliwa do użycia w budownictwie spełniając wszystkie konieczne parametry (np. odporności na przemarzanie). Większość kamienic w miasteczku Piaski wybudowanych przed 1989 rokiem jest zbudowana z tego kamienia. W przypadku powrotu do stanu dawnego (zdarcie tynków) miasteczko mogłoby stać się ciekawym miejscem turystycznym nie tylko w skali regionalnej, ale i krajowej.

ZASOBY ENERGII ODNAWIALNEJ

Tereny gmin Szlaku Jana III Sobieskiego cechuje najniższe zachmurzenie w Polsce 6,3-6,6 stopni w jedenasto stopniowej skali pokrycia nieba, a usłonecznienie sięga 50 usłonecznienia względnego przy jednoczesnym nasłonecznieniu w regionie 1500-1700 h/rok i rocznej sumie energii sięgającej 1000 kWh/m². Jest to obszar idealny do rozwoju energetyki słonecznej zarówno w celu ogrzewania wody, jak i produkcji energii elektrycznej. Dogodne warunki wietrzne w gminach: Mełgiew, Wólka, Spiczyn (zasoby wiatrów na wysokości 30 m sięgają 110 KW/rok) sprawiają, że możliwe jest uruchomienie w tym gminach elektrowni wiatrowych.

Gmina Piaski, Rybczewice oraz część gminy Wólka to obszary perspektywiczne dla rozwoju elektroenergetyki geotermalnej (temp.>150 stopni Celsjusza).

Ze względu na dobre gleby w gminach: Gorzków Piaski Rybczewice i Mełgiew, obszar ten jest predysponowany do upraw roślin energetycznych o dużych wymaganiach glebowych. W gminie Piaski powstała pierwsza w tym regionie elektrownia na biomasę o mocy blisko 1 MW. Rozpoczęcie procesu technologicznego miało miejsce 7 października 2011 r. Wytwarzanie biogazu odbywa się w procesie rozkładu biomasy pochodzenia rolniczego. Głównym surowcem do pozyskiwania biogazu będzie odnawialne źródło w postaci specjalnie przygotowanego wsadu roślinnego (kukurydzy) z dodatkiem substratów płynnych (serwatki i gnojownicy). Surowiec będzie pochodził z upraw prowadzonych w okolicznych gospodarstwach rolnych oraz z Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Piaskach. Wytwarzanie energii elektrycznej odbywać się będzie w skojarzeniu z wytwarzaniem ciepła w procesie tzw. kogeneracji.

Ponadto w gminach: Piaski i Gorzków istnieje dogodne miejsce do powstania elektrowni wodnej na istniejącym jazie na rzece Giełczew oraz na Zalewie w Gorzkowie.

Gminy Spiczyn i Wólka znajdują się również w obszarze perspektywicznych lokalizacji odwiertów badawczych związanych z energetyka geotermalną, a gmina Gorzków jako zasoby energii odnawialnej bierze pod uwagę drewno, którego pobiera 61/m³/ ha.

Koncepcja Strefy Energii Odnawialnej Scutum Sobiescianum (ScS) powstała po przeanalizowaniu endogennych potencjałów energii odnawialnych obszaru 6 gmin Szlaku JIIS (jedne z najlepszych w Polsce zasobów helioenergetycznych, dogodne warunki wietrzne, dogodne zasoby eksploatacyjne wód i energii geotermalnej – wody o temperaturze powyżej 150°C, dogodne warunki rolnicze dla upraw energetycznych, zaplecze dla produkcji biomasy i biogazu). Warunki te coraz częściej dostrzegają przedsiębiorcy, dlatego w obrębie gmin Szlaku JIIS powstają farmy wiatrowe i biogazownie (np. jedna z pierwszych w Polsce południowo-wschodniej bioelektrownia metanowa w Piaskach). Jedną z ważnych cech charakterystycznych koncepcji ScS jest akcentowanie oprócz efektywności energetycznej roli związku instalacji OZE z krajobrazem naturalnym i kulturowym. Wspieranie rozwoju systemu wykorzystania energii odnawialnej, w tym Pilotażowa Strefa Energii Odnawialnej Scutum Sobiescianum została wpisana do „Programu Ochrony Środowiska Województwa Lubelskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do roku 2019” przyjętego w dniu 30 lipca 2012 r. przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

5.2. Inwentaryzacja podregionu w kontekście zasobów kulturowych

5.2.1 Okres świetności podregionu

Miejscowości należące do gmin Szlaku Jana III Sobieskiego rozkwitły i nabrały ponadlokalnego znaczenia w okresie reformacji. W tym też czasie potęgi politycznej zaczął nabierać ród Sobieskich poczynając od Marka Sobieskiego – wojewody lubelskiego.

XVI w. przyniósł masowe konwersje zamieszkałej w województwie lubelskim szlachty katolickiej na protestantyzm, w tym głównie na kalwinizm, rzadziej luteranizm, jak również konwersje na arianizm, tak, że zamieszkali w podregionie protestanci stanowili większość tutejszych mieszkańców.

Konwersje przejawiały się m.in. zmianą jurysdykcji kościelnej z katolickiej na protestancką w takich chociażby miejscowościach jak: Nowogród/Kijany, Jakubowice Murowane, Piaski, Gardzienice, Mełgiew, Krzesimów, Częstoborowice, Stryjno, Gorzków i inne. Konwersje te dotyczyły także tutejszych „gałęzi” rodziny Sobieskich, tyle, że z czasem ewidentnie przeszkodziły członkom rodu wspinać się na wyższe szczeble kariery politycznej, dlatego

Marek Sobieski (ok. 1550-1605) – dziadek Jana III Sobieskiego w 1598 r. porzucił wyznanie kalwińskie i stał się katolikiem, co oczywiście nie skończyło związków rodziny Sobieskich z protestantyzmem. Jakub Sobieski (1590-1646) – ojciec króla Jana III był na przykład oskarżany publicznie w 1638 r. o sprzyjanie luteranom, grabież majątku kościelnego, ukrycie dokumentów, rozebranie świątyni katolickiej i wybudowanie na jej miejscu obory, a pamięć o związkach „heretyckiej” gałęzi rodu Lubienieckich (arianie - bracia polscy) z rodziną Sobieskich przechowywana była i z chęcią udostępniana przez rodzinę Lubienieckich przez wiele wieków przypominając, że Stanisław Lubieniecki (pradziad autora *Historia Reformationis Polonicae*) pojął za żonę wierną wyznawczynię kalwinizmu – Katarzynę Sobieską – siostrę Marka Sobieskiego (dziadka późniejszego króla Rzeczypospolitej). Z kolei Jan III Sobieski cenił sobie przyjaźń St. Lubienieckiego młodszego (1623-1675) – autora wspomnianego *Historia Reformationis Polonicae*, w tym powołał go na swego przedstawiciela dyplomatycznego w Hamburgu.

Opisane powyżej XVI i XVII wieczne zawirowania religijne w Rzeczypospolitej przełożyły się na ilość związków znanych osób z opisywanym obszarem i ogólnie na zwiększenie znaczenia miejscowości z tego terenu.

GORZKÓW (GMINA GORZKÓW)

Miejscowość umocniona znaczeniem na arenie międzynarodowej jakie posiadał Mikołaj Trąba (ok.1358-1422) pierwszy prymas Polski i Litwy – właściciel Gorzkowa – z czasem zachwiała się w swoim rozwoju i niemal upadła pod naporem najazdów tatarskich. Od 1568 r. na blisko 60 lat Gorzków stał się jedną z wielu miejscowości protestanckich, po przejściu Gorzkowskich na kalwinizm, a później arianizm, co ostatecznie swoją konwersją na katolicyzm przerwał Stanisław Gorzkowski rozpoczynając tu w 1623 r. budowę świątyni rzymsko-katolickiej, ukończonej w 1647 r.

To właśnie w trakcie budowy tego kościoła (w 1638 r.) doszło do poważnej scysji pomiędzy Jakubem Sobieskim – ojcem króla Jana III, a proboszczem z Krasnegostawu, ks. Czarnotorskim, który nie bezpodstawnie oskarżył Jakuba Sobieskiego o wspomnianą już grabież gruntów i profanację kościoła w pobliskim Chorupniku. Trybunał Koronny dla Małopolski w Lublinie powołał do wyjaśnienia sprawy specjalną komisję, która ustaliła, że Sobieski ma w ciągu 3 lat wystawić w Chorupniku nowy kościół wraz z plebanią. Po odwołaniu się od werdyktu, w wyniku ugody, Jakub Sobieski zbudował w Chorupniku kaplicę (część dóbr Gorzkowskich trafiła do włości rodu Sobieskich w 1644 r., pozostała w 1669 r.).

Mimo to Gorzków nie miał szczęścia: prawdopodobnie już po kilku latach zburzyli go Kozacy pod wodzą Bogdana Chmielnickiego, a kilka lat później rabowali tu Szwedzi pod wodzą Karola Gustawa. Odbudowy świątyni podjął się Jan III Sobieski, który w 1689 r. nadał

Gorzkowowi prawa miejskie, a rok później przywilej wydawania jarmarków. W ciągu kilku lat działalności Sobieskiego powstało tu miasteczko założone na planie otwartym, z czworobocznym rynkiem i czterema ulicami wychodzącymi z jego narożników, którego kształt architektoniczny zachował się po dziś dzień.

PILASZKOWICE (GMINA RYBCZEWICE)

W 1526 r. Pilaszkowice otrzymał Sebastian Sobieski (1552-1614), stryjek Jana III Sobieskiego. Później należały do rodziny Tęczyńskich, a od 1581 r. na stałe przyznano je rodzinie Sobieskich ukazem sejmowym. Mieszkał tu i najprawdopodobniej został pochowany twórca potęgi rodu Sobieskich – dziadek króla Marek Sobieski, wyznawca kalwinizmu, wojewoda lubelski cieszący się nieograniczonym zaufaniem króla Stefana Batorego, który ponoć niegdyś rzekł: *"Gdyby los całego królestwa od jednego harcu zależał, nikomu bym bezpieczniej w tym razie nie ufał nad Marka Sobieskiego"*.

We wsi tej Sobiescy wzniesli dwór, który spłonął podczas insurekcji kościuszkowskiej w 1794 r. i odtąd popadał w ruinę. Na podstawie opisów można pokusić się jednak o rekonstrukcję wyglądu budynku, który bardziej przypominał klasztor niż pałac. Składał się z długiej sieni z małą kaplicą w środku otoczonej po dwu stronach rzędem 6 jednakowych pokoi przypominających cele klasztorne, z których każdy miał osobne wejścia wychodzące na korytarz i okna otwarte na dziedziniec i na ogród. Dół pałacu zbudowany był z kamienia białego, zaś piętro z drewna. Dwór ten, na którego ciasnotę narzekała królowa Marysieńka, wzniesiono najprawdopodobniej wg projektu Tylmana z Gameren. Z zachowanego opisu w Encyklopedii Olgerbranda wynika, że za tym pałacem był *ogród osłoniiony z trzech stron wielkim szpalerem lip, nadto kilka lip zasadzonych w półkole w tymże ogrodzie, otaczało darniową kanapę naprzeciw pokoju królewskiego będącą, na której Jan III zwykle z upodobaniem spoczywał. Na przodzie zaś dworu rozciągał się na wysokim pagórku, obszerny dziedziniec ozdobiony kilku rzędami lip, pod którymi, jak niesie podanie miejscowe, król ten przed wyjściem na wyprawę wojenną, kazał zastawiać stoły długie i sprawiał ucztę swym żołnierzom. W kaplicy jaśniał w ołtarzu wizerunek Panny Maryi na płótnie malowany na podobieństwo Częstochowskiej, był on niegdyś oprawny w srebrne ramy. Z całego pałacu zachował się ten właśnie obraz, który, nim w uroczystej procesji został przeniesiony do kościoła rzymskokatolickiego w Częstoborowicach, przez wiele jeszcze lat znajdował się w zrujnowanej kaplicy w Pilaszkowicach, o czym informowała Klementyna Tańska Hoffmanowa pisząc w 1833 r.: *Z prawdziwym uczuciem wchodziłam do kaplicy, gdzie jeszcze dziś odprawia się nabożeństwo: w ołtarzu jest Matka Boska trzymająca Zbawiciela, w podobieństwie wszystkich Sokalskich i Częstochowskich; twarz wielka, ciemna, ale malowanie dobrze się utrzymujące. Ma ramy srebrne, też same co i za Sobieskiego; (miała drugie drewniane) sporządzone w ten sposób, iak owe ołtarzyki, które za processyą noszą**

(...).

Prócz miejsca po pałacu i szpaleru lip posadzonego w kształcie litery M na cześć Marii Kazimierzy de Arquien zachowały się także inne przekazy świadczące o niezwykłym na mapie Rzeczypospolitej znaczeniu tego miejsca. Należą do nich po pierwsze pamięć o znamienitych gościach przebywających w Pilaszkowickim majątku Sobieskich zarówno w czasach Marka, Jakuba, Jana jak i jego syna Jakuba, po drugie legendy i podania dotyczące potajemnej miłości przyszłego króla z przyszłą królową Marysieńką i potajemnego ślubu kochanków w Pilaszkowicach, a także, z punktu widzenia epistografii najważniejsze: zbiór kilkudziesięciu listów Jana III Sobieskiego do Marysieńki napisanych w Pilaszkowicach, z którego wymienić wypada co najmniej listy z 5.VI 1565 r., 13.IV 1666, 25.V.1666, 05.IX. 1666, 06.IX 1666, 10.IX 1666, 22.II 1668, 22.IV 1668, 30.IV 1668 r. (w wielu innych wspomina o Pilaszkowicach, dbając np. aby Maria Kazimiera miała w Warszawie świeże masło z Pilaszkowic [Pielaskowic]).

Wśród ważnych osób związanych z historią Pilaszkowic do czasów rozbiorów wymienić warto jeszcze kilku właścicieli majątku, a mianowicie: podkanclerzego koronnego Jana Szembeka (zm. 1731) – oddanego i zaufanego zwolennika króla Augusta II Mocnego.

BAZAR (GMINA RYBCZEWICE)

Przylegająca do Pilaszkowic miejscowość założona przez Jana III Sobieskiego dla dzieci i żon żołnierzy wojujących pod jego wodzą (żołnierskie żony dawniej nazywano *bazarkami*). Mieszkańcy miejscowości posiadali nadany przez króla przywilej uwalniający od pańszczyzny. Jak pisała Krystyna Tańska Hofmanowa w 1833 r.: (...) *do dzisiejszego dnia sami tam prawie rzemieślnicy mieszkają, a trzymający rolę ten jedynie mają obowiązek, że ich dziedzic może posyłać w jaką chce drogę, i że ogród Pilaszkowiecki chędożyć powinni*. Miejsce to było też mieszkaniem piwniczego króla Jana z wejściem do 6 wybornych lochów, gdzie można było pomieścić kilka tysięcy beczek, a w jednym z nich wybijał źródło wodny przy którym, korzystając także z dobrodziejstw owej piwniczki, król często ochłody szukał.

Według miejscowej legendy (opisanej częściowo m.in. w Encyklopedii Olerbranda) nazwa *Bazar* jest także pamiątką zwycięstw odniesionych przez Sobieskiego nad Turkami i wiąże się bezpośrednio z osadzeniem, a nawet handlem niewolnikami tureckimi. Sprawa zasługuje na poważne potraktowanie m.in. ze względu na kolejne fakty: legendę o ukrytym w okolicy niebanalnym skarbie Sobieskiego, przekazy i świadectwa o skośnookim wyglądzie tutejszych mieszkańców, a także opisy tureckich i tatarskich żołnierzy Jana III Sobieskiego i ich udokumentowane związki z Pilaszkowicami.

Jeden z takich opisów podaje, że Sobieski posiadał oddziały własnych janczarów składających się z tureckich dezertów i jeńców. Część z nich zdezerterowała w 1681 r.

z Kamieńca Podolskiego korzystając z zamieszania wywołanego przez przyjazd do Polski pośła sułtana Tureckiego pod pretekstem porwania króla Jana III Sobieskiego. Pomysłodawca dezercji zostawił oddział w okolicach Jaworowa, a sam zawiązał do Pilaszkowic, gdzie zaferował usługi Janowi III Sobieskiemu, który włączył zbiegów do swoich oddziałów przybocznych dnia 4 sierpnia 1681 r. Pod nazwą *semeni* wzięli oni udział w kampanii wiedeńskiej i w bitwie pod Wiedniem w 1683 r. Pikanterii temu miejscu nadaje także wzmianka na stronie kurii rzymskokatolickiej, że z polecenia Sobieskiego rozebrano tu cerkiew prawosławną przez wzgląd na brak wyznawców. Ta część Bazaru w której miałyby się znajdować owa cerkiew po dziś dzień nosi nazwę Popów, a i z nazwy sąsiedniej *Chodyłówki* można domyślać się związków tego miejsca – jeśli nie z wyznawcami prawosławia (lub grekokatolicyzmu), to z pewnością z językiem ukraińskim. Gdyby wiadomość ta okazała się prawdziwa mielibyśmy ewidentny przykład różnorodności kulturowej i religijnej na Szlaku Jana III Sobieskiego począwszy od braci polskich, poprzez wyznawców judaizmu, kalwinów, katolików, luteran, mahometan na prawosławnych kończąc. Do dziś dnia zachowały się piwnice Jana III Sobieskiego, częściowo zasypane.

Zdjęcie 2 Piwnice Jana III Sobieskiego

Źródło: Zasoby własne

CZĘSTOBOROWICE (GMINA RYBCZEWICE)

O parafii katolickiej w Częstoborowicach wzmianki historyczne pojawiały się już w 1326 r. (np. można o niej wyczytać w *Monumenta Poloniae Vaticana*) jednak, podobnie jak wiele sąsiednich parafii, nie wytrzymały one próby związanej z rozwojem reformacji. W 1565 r. istniała tu szkoła katolicka (jedna z 7 w granicach województwa lubelskiego). W 1570 r. Piotr Stryjeński po konwersji na protestantyzm zamknął świątynię. Jak wynika z danych parafii w Częstoborowicach – była to konwersja odważna, bo związana nie tyle z powszechnym bądź co bądź w XVI w. kalwinizmem, co z arianizmem, odrzuconym – i to dość szybko także przez pozostałe kościoły protestanckie. Ten okres w parafii w Częstoborowicach skończył się w 1604 r., wraz z przybyciem do Częstoborowic biskupa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego. Fakt ten zbieżny jest z konwersją na katolicyzm Marka Sobieskiego – ówczesnego właściciela Częstoborowic. Jego syn, Jakub Sobieski, ówczesny właściciel Pilaszkowic i Częstoborowic, zobligował w testamencie swoich synów: Marka i Jana do budowy kościoła, czego Sobiescy nie dopełnili, więc budowa świątyni katolickiej w Częstoborowicach trwała począwszy od 1696 r. do 1720 r. Kościół w przebudowanym kształcie stoi tu po dzień dzisiejszy.

Nie wiadomo dokładnie, kiedy do kościoła w Częstoborowicach przeniesiono obraz Matki Boskiej Zwycięskiej z kaplicy Sobieskich w Pilaszkowicach, wiadomo natomiast, że stało się to już po kolejnym pożarze kościoła w 1827 r., gdyż w 1833 r. znajdował się on jeszcze w zrujnowanej kaplicy w Pilaszkowicach. Zgodnie z miejscową legendą obraz ten kilkakrotnie przenoszony był w uroczystej procesji do Częstoborowic i kilkakrotnie w cudowny sposób przenoszony z powrotem do Pilaszkowic, zanim na stałe zagościł w ołtarzu kościoła częstoborowickiego. Jan III Sobieski ufał w cudowną moc tego obrazu do tego stopnia, że brał go z sobą niemal na każdą wyprawę, w tym oczywiście pod Wiedeń w 1683 r., gdzie wyruszył (przez Warszawę i Kraków) właśnie z Pilaszkowic.

STRYJNO - KOLONIA (GMINA RYBCZEWICE)

Pierwsze wzmianki o drewnianym dworze w Stryjnie pochodzą z lat 1595-1596. Czas ten zbiega się z konwersją Piotra Stryjeńskiego herbu Tarnawa właściciela majątku najpierw na kalwinizm, a w 1570 r. na arianizm. Piotr był znaną postacią ruchu innowierczego współpracując z Faustem Socynem i dworem ariańskim w Lusławicach.

Majątek około 1680 r., podobnie jak część pobliskich Gardzienic, stał się własnością Stanisława Stefana Czarnieckiego (?? – 1701), pisarza koronnego, syna najmłodszego brata Stefana Czarnieckiego – hetmana z hymnu Polski. Była to osoba wpływowa, majątna, z obozu politycznego przeciwnego Janowi III Sobieskiemu, dlatego kiedy pod wodzą Stanisława Stefana Czarnieckiego zawiązano w 1672 r. konfederację gołębiowską wierną

królowi Michałowi Korybutowi Wiśniowieckiemu, odpowiedzią była konfederacja szczebrzeszyńska pod wodzą Jana Sobieskiego. Spór pomiędzy sąsiadami ciągnął się jeszcze wiele lat i przyjmował różne formy – od publicznej opozycji po zjadliwe paszkwile, co nie przeszkadzało obydwu szlachcom wspólnie walczyć, w tym współpracować podczas bitwy wiedeńskiej, jak i bitwy pod Parkanami. Po bezpotomnej śmierci Czarnieckiego Stryjno na nowo trafiło do rodu Stryjeńskich, którzy zasadniczo swoją przynależność religijną określali jako protestancką. Majątkiem zarządzali tu Paweł i Zofia Suchodolska ze Stryjny znani z ufundowania w 1784 r. dzwonu do zboru kalwińskiego w Piaskach, przeniesionego potem do parafii luterańskiej w Lublinie, Zygmunt Stryjeński (1784-1843), wraz ze swoją żoną Reginą, wyznawca kalwinizmu, generał brygady w Powstaniu Listopadowym, który zmarł w Woli Sobieskiej i pochowany jest na cmentarzu ewangelickim przy ul. Lipowej w Lublinie, Paweł Stryjeński (ur. ok. 1750) szambelan króla Stanisława Augusta opisywany w pamiętnikach Kajetana Koźmiana jako wzór człowieka i obywatela, czy Marjanna Stryjeńska (1777-1848), córka wspomnianego Pawła Stryjeńskiego i Zofii z Suchodolskich Stryjeńskiej, autorka powieści, tłumaczeń i przekładów z języka włoskiego i niemieckiego. Za czasów Stryjeńskich pobudowano tu pałac oraz z oficyną oraz założono park. Obiekty te zachowały się po dziś dzień.

Zdjęcie 3 Stryjno

Źródło: Zasoby własne

WYGNANOWICE (GMINA RYBCZEWICE)

Związane były z rodziną Snopkowskich (z rodu babci króla Jana III Sobieskiego), a potem z rodzinami protestanckimi: Orzechowskimi, Stryjeńskimi (od mniej więcej 1615), Suchodolskimi, a jeszcze później z rodziną Jaślikowskich z nieodległego Jaślikowa, co do których wiadomo, że posiadali ten majątek co najmniej do 1690 r. W tym czasie, tj. w 1565 r. lub 1566 r., po zniszczeniach dokonanych przez wojska Karola Gustawa miejsce to odwiedził Jan Sobieski i spotkał się tu z młodzieńką jeszcze wtedy Marią Kazimierą de Arquien. Celem było samo spotkanie, natomiast pretekstem najprawdopodobniej symboliczna odbudowa pałacu w oparciu o biały kamień z pobliskich kamieniołomów. Tego najprawdopodobniej spotkania z Marysieńką dotyczy miejscowa legenda dotycząca wody o cudownych właściwościach z pobliskich źródeł, które miały w sobie moc łączenia serc ludzi, aż do śmierci. Podkreślić należy, że królowa Marysieńka odwiedzała to miejsce i to kilkakrotnie jako żona Jana Sobieskiego nudząc się pobytem w nieodległych Piłaszkowicach. Murowany, parterowy dwór najprawdopodobniej wystawiony przez wspomnianą rodzinę Jaślikowskich (i 25 ich poddanych) otoczony częstokołem został spalony w 1712 r. przez wojska moskiewskie, a następnie odbudowany w 1736 r. przez Długoszków. Przez kolejne lata pałac i park podworski zmieniały wielokrotnie właścicieli i były wielokrotnie przebudowywane jednak zachowały się po dziś dzień.

PIASKI (GMINA PIASKI)

Miejscowość opisywana już w 1325 r. okres prosperity zaczęła przeżywać wraz z nadejściem reformacji. Około 1570 r. ówczesny właściciel Piask Stanisław Orzechowski po konwersji na arianizm utworzył tu gminę wyznaniową braci polskich i sprowadził ich tutaj. Gmina na pierwszego kaznodzieję zboru wybrała Marcina Krowickiego słuchacza Melenchtona – postać barwną, znaną w całej ówczesnej Rzeczypospolitej (zmarł w Piaskach w 1573 r. i pochowano go na ówczesnym ariańskim cmentarzu). Dość szybko rodzina Orzechowskich rozbudowała znaczenie Piask jako miejsca innowierczego, zakładając tu cały kompleks różnowierczy, m.in. pałac (ruiny zachowały się po dziś dzień), bibliotekę, szkołę oraz organizując ogólnokrajowe synody i debaty innowiercze. Z tego też czasu pochodzą pierwsze wzmianki dotyczące związków Piask z rodziną Sobieskich, w tym z dziadkiem króla – Markiem Sobieskim.

Przed 1624 r. Piaski przeszły we władanie kolejnego rodu innowierczego – Suchodolskich, zarządzających miastem (z przerwą na władania Jana Teodora Potockiego) do połowy XIX w. Wzmocnili oni jeszcze znaczenie Piask na arenie ogólnopolskiej, a nawet europejskiej, gdyż kaznodziejami w zborze ariańskim byli tu między innymi Krzysztof Lubieniecki, Jan Crell czy Andrzej Wiszowaty – twórcy monumentalnego *Bibliotheca Fratrorum Polonarum*. W 1641 r. odbył się tu synod braci polskich, a pod koniec wieku synod

kalwiński. Z czasów gdy właścicielami Piask był ród Suchodolskich pochodzą kolejne wzmianki dotyczące związków miasteczka z rodem Sobieskich tj. wspomina się o Zbigniewie i Teodorze Suchodolskich, wiernych żołnierzach Jana III Sobieskiego. W tym czasie zbudowano w Piaskach świątynię ewangelicką (1644) i luterańską (1662), odbudowano, a raczej zbudowano na nowo katolicką (pomiędzy 1624-1633) i utrzymano bożnicę żydowską, co wskazuje, że współistnieli tu obok siebie ludzie różnych religii i wyznań (judaizm, katolicyzm, arianizm, kalwinizm, luteranizm). Tendencja ta, polegająca na w miarę tolerancyjnym współistnieniu wyznawców różnych religii, była zresztą utrzymywana w Piaskach jeszcze przez wiele wieków i zachowało się wiele świadectw ją dokumentujących, w tym spisy wyznawców z Piask, a i niewątpliwie fakt, że w czasach zaawansowanej kontrreformacji budowano tu świątynie różnych wyznań i religii potwierdza taki stan rzeczy. Przykładowo wspomniany już Teodor Suchodolski w 1785 r. wydał konsensus na wystawienie bożnicy dla Żydów w Piaskach, a w 1783 r. rozpoczął budowę kolejnego zboru kalwińskiego, którego ruiny pod nazwą „kościółec” zachowały się w Piaskach po dziś dzień. W czasach reformacji i później mieszkało tu wiele znanych osób różnych kultur, religii i narodów (w tym Niemcy, Szkoci i Żydzi), którzy zostaną skrótowo opisani w rozdziale dotyczącym osób związanych z obszarem objętym niniejszą Strategią. W tym miejscu wymienimy tylko 4 najznamienitsze: bp. Paweł Piasecki (1579-1649), Andrzej Wiszowaty (1608-1678), Antonii Norbert Patek (1811-1877) – twórca firmy Patek Philippe, Issac Bashevis Singer (1904-1991). Do dziś dnia z wielowiekowej, wieloreligijnej i wielonarodowej historii Piask zachowały się: kościół rzymskokatolicki, ruiny zboru kalwińskiego, ruiny pałacu Orzechowskich, miejsce po synagodze, dwa kirkuty, zapomniany cmentarz protestancki, cmentarz rzymskokatolicki oraz zabudowa miasteczka z widocznymi śladami budownictwa żydowskiego.

GARDZHENICE (GMINA PIASKI)

Gardzienice od 1578 r. należały do rodziny Snopkowskich – tj. do Jakuba Snopkowskiego herbu Rawicz, a od 1597 r. do jego syna Stefana. Jego siostra Jadwiga Snopkowska (ok. 1556 – ok. 1597) była babcią Jana III Sobieskiego, wojewodziną lubelską, dlatego niewątpliwie karierę polityczną i urzędniczą właścicieli Gardzienic, a i także rozkwit samych Gardzienic wiązać należy z protekcją rodu Sobieskich, których to ród w tym czasie piął się coraz wyżej po szczeblach kariery politycznej, urzędniczej i wojskowej.

W 1614 r. majątek Gardzienicki trafił w ręce rodów innowierczych: Spinków, Orzechowskich i Suchodolskich, dlatego budowę kaplicy ariańskiej uznawanej do niedawna za najstarszą część pałacu wiązano z Mikołajem Slingerem (Śmigielern), pracującym dla arianina Pawła Orzechowskiego. Później budowę pałacu w Gardzienicach przypisywano czołowemu architektowi lubelskiemu Jakubowi Balinowi, którego powiązania z Sobieskimi

i Snopkowskimi widoczne są poprzez nieprzypadkowe podobieństwa dekoracji szczytów kościołów bernardynów w Lublinie i Gardzienicach. Powiązania Snopkowskich z Sobieskimi mają też znaczenie dla rekonstrukcji dworu gardzienickiego jako budowli symetrycznej z zaakcentowaną reprezentacyjną częścią działu środkowego niezwykle podobnego do pałacu Marka Sobieskiego mieszczącego się w Lublinie.

Niewątpliwie koncepcja aranżacji podziałów wnętrza budowli, jak i skromna dekoracja elewacji pozwalają datować pałac na schyłek XVII w. lub sam początek XVIII w. i wpisać go w krąg budowli inspirowanych twórczością Tylmana z Gameren, co świadczy o kolejnym związku z rodziną Sobieskich (charakter silnie rozczłonkowanej bryły o zwartym korpusie z dostawionymi doń niemal samodzielnie segmentami pawilonów, skrzydeł bądź wież wyraźnie wyróżniających się konstrukcjami dachów stanowił jedną z głównych cech kompozycyjnych budynków projektowanych przez Tylmana).

W 1680 r. Gardzienice stały się własnością wspomnianego już Stanisława Stefana Czarnieckiego, pisarza koronnego, syna najmłodszego brata hetmana, który poślubił tutejszą dziedziczkę Katarzynę Hulewiczówną, zwaną też Anną. Gardzienice przeszły więc na własność Czarnieckich, by w roku 1689 r. przejść w ręce Potockich w wyniku małżeństwa Zofii Anieli Czarnieckiej – córki Stefana i Katarzyny Czarnieckich – z Michałem Potockim, starostą krasnostawskim i koronnym pisarzem polnym, późniejszym wojewodą wołyńskim. Kompleks pałacowo-parkowy w Gardzienicach był jeszcze wielokrotnie odbudowywany, przebudowywany i zmieniał właścicieli – zachował się jednak do dziś dnia stanowiąc przykład szlacheckiego kompleksu dworskiego, w którego skład wchodzi: pałac, kaplica przypałacowa, oficyna (czworak), rządówka, spichlerz, chlewnia, obora i inne budynki gospodarcze, gorzelnia oraz park otoczony murem.

Zdjęcie 4 Gardzienice

Źródło: Zasoby własne

BYSTRZEJOWICE (GMINA PIASKI)

Choć miejscowość wzmiankowana już była w XIV w., to dopiero XVI-XVII-wieczny okres reformacji przyniósł jej większe znaczenie. Podobnie jak inne dwory w okolicy, także bystrzejowicki związał się z kalwinizmem. Pod koniec 1592 r. przeniesiono tu drukarnię żydowską, najprawdopodobniej w obawie przed kolejną epidemią panującą w Lublinie. Wydano w niej bogato ilustrowany tekst *Hagady* obejmujący najpopularniejsze obrazy i wątki literatury żydowskiej dotyczące historii wybawienia z Egiptu, a także instrukcje na temat spożywania macy, teksty psalmów pochwalnych, hymnów i piosenek dla dzieci. Nie wiadomo dokładnie, kto przeznaczył część majątku bystrzejowickiego na potrzeby zakonu bernardynek w Lublinie, natomiast faktem pozostaje, że od samego początku funkcjonowania w Lublinie zmodernizowanego zakonu bernardynek blisko 200 ha Bystrzejowic darowano lubelskim bernarynkom i że stan ten trwał przez blisko 250 lat. Prawdopodobnie darowanie tych ziem wraz z jałmużną podczas fundacji zreformowanego zakonu bernardynek dokonała w 1617 r. Jadwiga Sobieska (z domu Snopkowska), która klasztor bogato uposażyła i na kilka pokoleń na stałe związała z rodziną Sobieskich, w tym z królem Janem III Sobieskim, który odwiedził go w 1674 r., a w 1678 roku spędził tu wraz z całym dworem Wielkanoc. Obok Bystrzejowic Trzecich we wsi Jadwisin znajduje się kopiec obsadzony drzewami. Wiąże się z nim legenda. Podobno kiedyś w tym miejscu była piękna

polana otoczona lasami i tam trzykrotnie przybywając na polowanie odpoczywał Jan III Sobieski. A było to w 1654, 1659 i 1663 r. Okoliczni chłopcy musieli przygotować dla króla i jego świty posiłek i spanie. Na pamiątkę tych odwiedzin usypano kopiec i obsadzono go dębami, a później wryto na nich okolicznościowe daty. Z dokumentów sądowych wynika, że w końcu XVIII w. i w początkach XIX w. właścicielem dóbr ziemskich obejmujących ziemie w Bystrzejowicach, Kawęczynie i Wierzchowiskach, był pisarz koronny króla Stanisława Augusta Poniatowskiego – Jakub Rzewuski, który dokonał uroczystego przeglądu wojsk tuż po uchwaleniu Konstytucji 3 Maja, a na dowódcę rewii zaprosił Tadeusza Kościuszkę. Do naszych czasów niestety nie zachował się dwór bystrzejowicki, natomiast w dobrym stanie zachowany jest kompleks pałacowo-architektoniczny sąsiednich Wierzchowisk.

WOLA GARDZIENICKA (GMINA PIASKI)

Z miejscem tym wiąże się legenda o tym, jak podczas polowania w 1565 r. w miejscowości Wola Gardzienicka zaginął ulubiony ogar Sobieskiego. Późniejszy król Polski poszukiwał psa po okolicznych lasach i wąwozach zapuszczając się na kilkukilometrowe wypady. Niestety, bezskutecznie. Wtedy to postanowił postawić tu, wśród pól swój namiot i czekał w nim na swojego ulubieńca blisko dwa tygodnie, do czasu, aż się pies znalazł.

KRZESIMÓW (GMINA MELGIEW)

Majątek wspomniany w XIII w., usytuowany w Krzesimowie, został przejęty w XVI w. przez rodzinę Orzechowskich, i podobnie jak nieodległe Piaski, z czasem przez rodzinę Suchodolskich za pośrednictwem Andrzeja Suchodolskiego (zm. 1628). Ponieważ obydwa rody były w owym czasie wyznawcami różnych wersji protestantyzmu, dość szybko osiedlili się tu lub przyjeżdżali na nabożeństwa i dysputy, zwolennicy różnych gałęzi protestantyzmu, w tym także osoby znane w całej Rzeczypospolitej – filozofowie polemicy, pisarze, a także ludzie nauki związani ze środowiskiem arian – braci polskich. Warto zaznaczyć, że żona Andrzeja Suchodolskiego była gorliwą wyznawczynią kalwinizmu, więc oprócz kręgu związanego z kościołem braci polskich przebywały tu także osoby związane z ewangelicyzmem reformowanym, a z czasem najprawdopodobniej także związane z luteranizmem. Zachował się przywilej wydany w Krzesimowie w 1650 r. przez Adama Suchodolskiego (ok. 1620-1656) syna wspomnianej już Jadwigi Podlodowskiej i Andrzeja Suchodolskiego dotyczący wybudowania świątyni luteranckiej w pobliskich Piaskach i rozpoczęcia jej działalności od 1662 r. Z Adamem Suchodolskim związana jest opowieść, która szybko obiegła całą Rzeczpospolitą, jakoby Adam po swojej konwersji z arianizmu na kalwinizm postrzelił śmiertelnie swoją siostrę, gdyż ta nie chciała zmienić wiary. Mniej natomiast znane są fakty związane z opowiedzeniem się tej nietuzinkowej postaci (sprawował liczne funkcje publiczne, wielokrotnie marszałkował sejmikowi województwa) za protekcją szwedzką Karola Gustawa w 1655 r. podczas potopu szwedzkiego, podobnie jak to

uczynił jego przyjacielem Jan III Sobieski.

Zachowały się także przekazy dotyczące wizyt Sobieskiego w dobrach Suchodolskich, w tym wizyty Jana III Sobieskiego podczas odwiedzin Stanisława Druszkiewicza z sąsiedniego Łańcuchowa, pułkownika wojsk polskich, który walczył z królem Janem III pod Wiedniem, skąd przywiózł bogate łupy i jeńców tureckich (pamięć po tym zachowała się w miejscowym nazewnictwie – Łąki Tureckie, Wał Turecki). Także kolejni z rodu Suchodolskich mocniej związali swoje losy z rodziną Sobieskich. Teodor Suchodolski (1651-1714) właściciel Krzesimowa był wzorowym obywatelem – brał udział w wojnach u boku Stanisława Jabłonowskiego, Hieronima Lubomirskiego, a także Jana III Sobieskiego. Do dziś dnia nie zachował się dwór rodziny Suchodolskich w Krzesimowie, natomiast istnieje pobudowany tu w latach późniejszych dwór otoczony parkiem.

MEŁGIEW (GMINA MEŁGIEW)

Wieś znana była w XIV w. należąc do rodu Mełgiewskich i Firlejów. W XV w. dziedzicem – dzierżawcą był Jan Podoleński herbu Lewart. Istniejący tu w XVI w. drewniany kościół został przejęty w okresie od 1556 r. do końca wieku XVI na potrzeby praktyk religijnych tutejszych kalwinów. Z "Lustracji województwa lubelskiego" wykonanej w 1565 r., a więc już za czasów protestanckich dobra mełgiewskie dzieliły się na Mełgiew Nicolai i Mełgiew Skinder. Majątek znajdował się we władaniu rodziny Orzechowskich i Spinków. W 1667 r. płacił tu pogłównie Jan Biskupski od 82 poddanych, a Stanisław Dunin Głuszyński od 57 poddanych. Zachował się tu miejscowy przekaz o koncentracji wojsk pod wodzą Sobieskiego w 1672 r., co prawdopodobnie związane jest z wyprawą pod dowództwem Jana Sobieskiego na czambuły tatarskie. Właścicielem Mełgwi i pobliskiego Podzamcza był Michał Wąsowicz herbu Łabędź, który jako jeden z wielu przyjaciół rodziny wspierał syna Jana III Sobieskiego – Jakuba (1667-1737) Sobieskiego w jego staraniach o tron, co nigdy nie zakończyło się sukcesem. W latach dwudziestych XVIII w. majątek Mełgwi trafił do rąk Jacka Stoińskiego herbu Janina (1664-1742) marszałka trybunału koronnego w Lublinie, który pobudował tu kościół rzymskokatolicki oraz dwór w Podzamczu stojące po dziś dzień. Po śmierci pochowano go na cmentarzu w Mełgwi.

JAKUBOWICE MUROWANE (GMINA WÓLKA)

Pałac w Jakubowicach Murowanych najprawdopodobniej został zbudowany przez któregoś z Tęczyńskich herbu Topór. Później pałac trafił we władanie rodziny Ostrogskich-Zasławskich, z których małoletni Dominik Ostrogski-Zasławski (1618-1656) ożeniony był z Katarzyną Sobieską (1634–1694) siostrą króla. Po śmierci Dominika opiekę nad majątkiem przejął Jan III Sobieski, zaś później majątek trafił do Jakuba Sobieskiego. Z wielu różnych źródeł wiadomo, że Jakub Sobieski dokonał tu także remontu i przebudowy, w tym

niewykluczone, że zbudował kaplicę. Niektóre źródła podają nawet (Encyklopedia Olgerbranda), że to właściwie Jakub Sobieski zbudował pałac w Jakubowicach Murowanych. W czasie okresu zwanego w historii polskiej wojną północną (1700-1721) obozował tu, i to zapewne kilkakrotnie, Karol XII Wittelsbach król Szwecji, który wslawił się jako doskonały dowódca, potrafiący walczyć i wygrywać z przeważającymi, koalicyjnymi wojskami: rosyjskimi, saksońskimi, duńskimi i polskimi oraz świetny polityk, który potrafił doprowadzić do wyboru na króla Polski Stefana Leszczyńskiego, a nie wspomnianego już Jakuba Sobieskiego. Czyżby zarzewiem konfliktu był pałac w Jakubowicach Murowanych? Źródła historyczne milczą na ten temat. Do dnia dzisiejszego zachowały się pozostałości pałacu i budowli przypałacowych oraz przydworski park.

ZAWIEPRZYCE (GMINA SPICZYN)

W spisach ksiąg parafii Bystrzyca oraz Nowogród (później Kijany) Zawieprzyce figurują od 1531 r. Wiadomo, że co najmniej od 1545 r. znajdowały się we władaniu Zawieprzskich herbu Janina. Pod koniec XVI w. majątek trafił we władanie rodziny Ciecierskich, by po kolejnych kilkudziesięciu latach trafić we władanie rodów protestanckich: Firlejów i Gorajskich, a z czasem Atanazego Miączyńskiego herbu Suchekomnaty (1639-1723), który, stworzył klucz zawieprzycki przez połączenie kilku okolicznych folwarków: Zawieprzyce, Spiczyn, Jawidz, Charleż.

Od 1671 r., tj. od momentu zakupu majątku przez Atanazego Miączyńskiego stają się Zawieprzyce miejscem kultywowania chwały oręża polskiego i świadkiem niecodziennej przyjaźni, jaką darzyli się Jan Sobieski i Atanazy Miączyński od młodości, aż do śmierci króla. Atanazy przystąpił do budowy, a w zasadzie przebudowy pałacu według pomysłu Tylmana z Gameren – nadwornego architekta Jana III Sobieskiego, a niektóre źródła podają, że powierzył mu także prowadzenie prac. W ten sposób pałac (kaplica, dworek, spichlerz, park) pobudowany, czy też przebudowany w latach 1674-1679 – wkomponowany został w XV wieczny zamek. Przypuszcza się, że cztery rysunki z Archiwum Tylmana z Gameren, określane jako rysunki rezydencji w „Kijannie”, są w rzeczywistości planami przebudowy zamku w Zawieprzycach na barokową rezydencję.

Na tym jednak nie koniec związków Jana III Sobieskiego i Atanazego Miączyńskiego – jak się okazuje, Atanazy Miączyński był przy boku króla w najważniejszych momentach jego życia: opiekował się nim w chorobie we wrześniu 1667 r., uczestniczył w kampanii podhajeckiej, w wyprawie na czambuły tatarskie (1672), bitwie chocimskiej (1673), pościgu za niedobitkami tureckimi w stronę Kamieńca Podolskiego, w koronacji Jana III (1676), w wyprawie wiedeńskiej (na którą przygotował trzy oddziały pancerne i jeden dragonów) podczas której spał z królem w namiocie monarszym i nie opuszczał go ani na krok, w bitwie pod Parkanami osłaniał Jana III, gdy ten znalazł się w bezpośrednim niebezpieczeństwie,

a mówiąc wprost ocalił mu życie. Uczestniczył także w wyprawie bukowińskiej hetmana Jabłonowskiego (1685) oraz w wyprawach króla do Mołdawii (1686, 1691). Później często towarzyszył monarsze, zwłaszcza podczas jego pobytów we Lwowie, no i oczywiście gościł króla w swej posiadłości. Należy też uświadomić sobie, że obydwaj bohaterowie tej przyjaźni kultywowali tradycję zapoczątkowaną przez swoich rodziców: Piotra Miączyńskiego i Jakuba Sobieskiego, którzy przyjaźnili się jeszcze przed narodzeniem Atanazego i Jana walcząc ramię w ramię, dlatego też Jan III Sobieski nazywał Atanazego Miączyńskiego przyjacielem domu (jego postać można zaobserwować na wielu obrazach dotyczących Sobieskiego).

Na pamiątkę uroczystej wizyty króla Jana III Sobieskiego w Zawieprzycach, która odbyła się już po powrocie z odsieczy wiedeńskiej prócz zorganizowania oczywistej uczy, posadził Atanazy Miączyński lipę, którą otoczono kultem, a której boczna odnoga rośnie w zespole pałacowo-parkowym w Zawieprzycach po dziś dzień. Możliwe też, że krzyż przed wejściem do pałacu jest świadectwem wielkiej wygranej w bitwie pod Wiedniem wojsk dowodzonych przez Jana III Sobieskiego, w której to bitwie A. Miączyński zdobył wielkie łupy, w tym namiot dowódcy wojsk tureckich – Kara Mustafy. Także freski znajdujące się w tutejszej kaplicy pałacowej odnoszą się do wiktorii wiedeńskiej, a raczej do smutnych reperkusji zbrodni uczynionej z miłości, której historia zaczyna się jakoby tuż po odsieczy wiedeńskiej, a swój finał znajduje w Zawieprzycach. Zbrodniarzem tym miał być A. Miączyński, zwany w popularnej książce pt. „Zawieprzyce” Granowskim, który z wyprawy pod Wiedniem wraz z jeńcami tureckimi przywiózł podobno piękną Greczynkę, którą ostatecznie zamordował i zamurował w zamku, gdy okazało się, że na pewno nie wyjdzie za niego za mąż.

Aleksander Bronikowski (1783-1834) napisał ten romans po niemiecku (na język polski przetłumaczono go dopiero w 1827 r.), a co do samej fabuły poinformował w przedmowie książki, że oparł ją na opowiadaniach służby zamkowej z Zawieprzyc.

Na szczęście są to tylko legendy – Miączyński nikogo w zamku nie zamurował i nie porwał go diabły, o czym świadczyć może fakt, że żył jeszcze długo po tym zdarzeniu, przeżył króla, i zmarł dopiero w 1723 r.

Możliwe jest także, że związki rodziny Sobieskich z Zawieprzycami nie ograniczają się tylko do postaci Atanazego Miączyńskiego, gdyż niektóre źródła podają, że na okres kilku lub kilkunastu lat Zawieprzyce należały do Karola Stanisława Radziwiłła (1669-1719), syna hetmana Michała Kazimierza i Katarzyny Sobieskiej (siostry Jana III Sobieskiego). Informacje o tym, że w 1696 r. dobra należały do syna Katarzyny Sobieskiej można wyczytać z dziennika Kazimierza Sarneckiego. W 1794 r. Ignacy Miączyński odsprzedał tutejsze dobra Aleksandrowi Morskiemu. Bywało tu wielu znanych ludzi (w tym noblistka Maria Skłodowska-Curie), o których nieco więcej informacji w podrozdziale dotyczącym znanych postaci związanych z opisywanym obszarem. Do dziś dnia zachował się zwarty kompleks

architektoniczny Zawieprzyc, na który składają się ruiny zamku, kaplica, oranżeria, lamus, oficyna, stajnia, wysoki krzyż murowany, park podworski otoczony murami wraz z bramą wjazdową oraz trzykondygnacyjne piwnice.

KIJANY, NOWOGRÓD (GMINA SPICZYN)

W 1325 r. występuje pierwsza wzmianka o istnieniu parafii katolickiej w Nowogrodzie. Właścicielem Kijan w 1488 r. był Mikołaj – łaźny królewski, natomiast w 1495 r. należały do Piotra z Kijan. Pierwsza wzmianka o zamku w Kijanach pochodzi z 1531 r., gdy właścicielem owych ziem był Komorowski. Za czasów reformacji właściciele Kijan przechodzą na kalwinizm, więc tutejszy kościół zamieniono w 1565 r. na zbór kalwiński, a później na arianizm (wiadomo, że Komorowscy po 1570 roku byli wyznawcami arianizmu).

Z zachowanych dokumentów wiadomo, że w 1583 r. kaznodzieją zboru ariańskiego był tu Stanisław Czechowski, a w 1602 r. ks. Vulfius. Wiadomo też, że w latach późniejszych swój zbór tutaj mieli luteranie (do lat trzydziestych XVII w.), co spowodowało, że w 1599 r. przeniesiono parafię rzymskokatolicką z Nowogrodu do Kijan (z zachowaniem tego samego terytorium), a nowogrodzką pozostawiono protestantom. Parafię rzymskokatolicką w Kijanach ufundował i uposażył Piotr Czerny – chorąży lubelski, ten sam, który wraz z babką króla Jana III Sobieskiego ufundował i uposażył w 1617 r. kościół bernardynek w Lublinie. Budowla ta dość szybko zasłynęła dzięki cudownemu obrazowi Matki Bożej Kijańskiej do którego zaczynały przybywać pielgrzymki. Zamek kijański z czasem jednak znów stał się własnością protestantów trafiając w ręce rodziny Firlejów, gdzie wzniesiono go niemal od podstaw według planów jednego z nadwornych architektów Sobieskich – Tylmana z Gameren (innym był Augustyn Locci autor m.in. pałacu z Wilanowie). Czworoboczny dziedziniec ograniczono wtedy murem obwodowym, przy którym zbudowano kwadratową wieżę mieszkalną, na wprost baszty bramowej. Pod jej oknami założono włoski ogród zielony otoczony parawanami z winogron oraz drzewami śliwkowymi i krzakami agrestowymi. Tuż za ogrodem i sadem założono zwierzyńiec wychodzący na rzekę Wieprz. W 1672 r. podróżnik Verdun zapisał, że widział w Kijanach *wielki zamek ciężko zbudowany, przy nim małą wieś z kościołem*. W 1683 r. Atanazy Miączyński przed wyprawą wiedeńską pod wodzą Jana III Sobieskiego złożył śluby przed cudownym obrazem Matki Boskiej Kijańskiej, że gdy szczęśliwie powróci, postawi w Kijanach murowany kościół i obraz Matki Bożej umieści w wielkim ołtarzu. Po szczęśliwym powrocie w 1686 r. rozpoczął realizację ślubowania, którą zakończył w 1723 r. jego syn Piotr Miączyński. Z inwentarza dóbr lubartowskich Książąt Sanguszków wynika, że w 1747 r. cały kompleks popadł w ruinę. Obecny wygląd zespołu pałacowo-parkowego w Kijanach zawdzięczamy rodzinie Sonnenbergów, którzy po 1880 r. gruntownie przebudowali cały kompleks według projektu Apoloniusza Pawła Nieniewskiego.

Zdjęcie 5 Kijany

Źródło: Zasoby własne

5.2.2 Miejsca w podregionie związane z rodziną Sobieskich

Wiadomo, że ślady lub pamiątki bytności króla i jego rodziny w podregionie zachowały się co najmniej w 20 miejscach, tj. w:

- **Bazarze** (gmina Rybczewice) – miejscowość z zachowanymi piwnicami Jana III Sobieskiego, pobudowana dla żon żołnierzy Sobieskiego, zasiedlona osadnictwem tureckim;
- **Chorupniku** (gmina Gorzków) – w którym Jakub Sobieski zniszczył kościół w 1638 r. i w ramach zadośćuczynienia postawił kaplicę;
- **Częstoborowicach** (gmina Rybczewice) – obraz Matki Boskiej Zwycięskiej zabierany przez króla na wszystkie ważniejsze bitwy, w tym pod Wiedeń w 1683 r.;
- **Gardzienicach** (gmina Piaski) – dwór pobudowany częściowo przez Stefana Snopkowskiego – szwagra Jakuba Sobieskiego z widocznymi elementami charakterystycznymi dla architektury budynków fundowanych przez Sobieskich;
- **Gorzkanie** (gmina Gorzków) – który dzięki macosze Jakuba Sobieskiego trafił w 1644 do dóbr rodu Sobieskich i któremu król nadał w 1689 r. prawa miejskie;
- **Jadwisinie** (gmina Piaski) – miejsce co najmniej trzech polowań króla – według legendy na pamiątkę tych wydarzeń z 1654, 1659 i 1663 roku usypano kopiec (tzw.

Królewski Stół) i obsadzono go dębami, a później wyryto na nich okolicznościowe daty;

- **Jakubowicach Murownych** (gmina Wólka) – pałac przebudowany lub pobudowany przez Jakuba Sobieskiego;
- **Kijanach** (gmina Spiczyn) – z kościołem pośrednio powstałym za sprawą Jana III Sobieskiego, gdyż Atanazy Miączyński, udając się na bitwę pod Wiedniem pod dowództwem Sobieskiego uczynił votum, że o ile Bóg pozwoli mu wrócić szczęśliwie, wybuduje w Kijanach murowany kościół;
- **Krzesimowie** (gmina Mełgiew) – nieistniejący już dwór będący świadkiem spotkania Sobieskiego z Teodorem Suchodolskim;
- **Mełgwi** (gmina Mełgiew) – miejsce zgrupowań wojsk pod wodzą Sobieskiego, co najprawdopodobniej miało związek z wyprawą na czambuły tatarskie w 1672 r.;
- **Piaskach** (gmina Piaski) – miejsce pobytu Sobieskiego we włościach rodziny Suchodolskich odwiedzane też przez Marka Sobieskiego zarządzane przez wiernych żołnierzy króla Jana III Sobieskiego;
- **Pilaszkowicach** (gmina Rybczewice) – miejsce po dworze zbudowanym dla królowej Marysieńki, który spłonął w czasie insurekcji kościuszkowskiej, kilkadziesiąt listów autorstwa Jana III Sobieskiego wysłanych stąd, potajemny ślub, przypałacowe piwnice – prawdopodobnie na wino;
- **Podzamczu** (gmina Mełgiew) – miejsce spotkania Michała Wąsowicza herbu Łabędź z Jakubem Sobieskim w ramach budowania koalicji na rzecz uznania Jakuba Sobieskiego za króla Polski;
- **Popowie** (gmina Rybczewice) – miejscowość, w której Jan III Sobieski rozebrał cerkiew;
- **Sobianowicach Kolonii** (gmina Wólka) – według legendy figurę Jana Nepomucena ufundował tu Jan III Sobieski jako votum dziękczynne za wygraną bitwę z Turkami, nad rzeką Bystrycą;
- **Strynie** (gmina Rybczewice) – miejsce rokowań Jana Sobieskiego ze Stefanem Czarnieckim w 1672 r. które nie przyniosły porozumienia i doprowadziły do dwóch konfederacji dowodzonych przez obu możnowładców: Gołębiowskiej i szczebrzeszyńskiej;
- **Turce** (gmina Wólka) – miejsce obozowania żołnierzy tureckich przed bitwą z wojskami Rzeczypospolitej pod wodzą Jana III Sobieskiego;

- **Uroczysku Dębniak** w Wygnanowicach (gmina Rybczewice) – „świadek” potajemnej miłości Sobieskiego i Marysieńki – późniejszej pary królewskiej;
- **Woli Gardzienickiej** (gmina Piaski) – według legendy miejsce oczekiwania na zgubionego psa Jana III Sobieskiego o imieniu Chłopiec;
- **Wygnanowicach** (gmina Rybczewice) – miejsce spotkań Sobieskiego z Marysieńką;
- **Zawieprzycach** (gmina Spiczyn) – posiadłości Atanazego Miączyńskiego wraz z lipą zasadzoną na pamiątkę przyjazdu króla do Zawieprzyc, legendy (w tym pisane i namalowane) dotyczące skarbów po wiktorii wiedeńskiej z 1683 r.

5.2.3 Dwory, dworki, pałace i kompleksy pałacowo-parkowe w podregionie

Baranica (gmina Gorzków) – pozostałości parku dworskiego.

Bazar (gmina Rybczewice) – zachowane piwnice z XVII wieku częściowo zasypane.

Brzezice (gmina Piaski) – dwór z pierwszej połowy XIX w. Zespół dworsko-parkowy, dwór murowany z I poł. XIX w. rozbudowany XIX/XX w., park z dojazdową aleją lipową z XVIII w. Zespół folwarczny: spichlerz murowany z 1868r., stodoła mur. z 1868 r., stajnia mur. z 1903 r., stajnia tzw. fornalska z 1924 r., obora z 1924 r., obora tzw. fornalska z 1924 r., magazyn z ok. 1937 r., budynek gospodarczy z I ćw. XX w.

Bystrzyca (gmina Wólka) – zespół pałacowo-parkowy, na który składają się: pałac z II połowy XVIII w. (od frontu budynek został ozdobiony portykiem wspartym na czterech kolumnach, kolistym podjazdem oraz klombem), obora, spichlerz z XIX w. oraz park o pięknych i malowniczych walorach krajobrazowych. Obok znajduje się zespół budynków gospodarczych: dwie obory i spichlerz wzniesione na przełomie XIX i XX w.

Chorupnik (gmina Gorzków) – dworek murowany z 1915 r.

Czysta Dębina Kolonia (gmina Gorzków) – pochodzące z pierwszej połowy XIX w.: dawna gorzelnia murowana, dawna rządówka murowana, dawna wozownia murowana, dawna suszarnia dworska murowana, dawny sześciorak murowany, dawna owczarnia murowana (nr 40) oraz kuźnia z końca XIX w.

Gardzienice Pierwsze (gmina Piaski) – pałac murowany co najmniej z XVI w. z fragmentami z wieku XII, w tym co najmniej XIV-wieczne piwnice, dwie oficyny murowane, w tym jedna z XVII wieku z zabytkowymi kafelkami z Delft, druga z 1852 r., zespół folwarczny: dwa czworaki z 1904 r. ruiny rządówki (ok. 1900 r.) spichlerz (ok. 1900 r.), stodoła (ok. 1853 r.), obora (chlewnia) – poł. XIX w., cielętnik – II poł. XIX w., brojlernia – poł. XIX w., kuźnia – ok. 1900 r. W pobliżu gorzelnia z XIX w. w stanie ruiny oraz park częściowo ogrodzony.

Gardzienice II (gmina Piaski) – ruiny dworu z XIX w. oraz park przydworski z XIX w. wraz z aleją dojazdową. W pobliżu obora dworska, murowana, z 1910 r. oraz spichlerz dworski z ok. 1908 r.

Janowice (gmina Mełgiew) – willa-dwór z lat 1918-20 w złym stanie technicznym, z ubytkami więźby dachowej, ze spękаныmi ścianami i stolarką w złym stanie. W otaczającym willę dawnym parku zatarty się dawne alejki jednak częściowo zachowany jest stary drzewostan w tym altana lipowa. Pobliskie stawy zarośnięte, a dawny budynek gospodarczy zrujnowany.

Jawidz (gmina Spiczyn) – zespół folwarczny w Jawidzu na który składają się: gorzelnia, magazyn spirytusu przy gorzelnii, rządówka (obecnie szkoła), dwa czworaki, stajnia, obora (magazyn), dawna kuźnia. W Jawidzu zachowały się też pozostałości po planowanej fabryce broni i amunicji.

Kawęczyn (gmina Piaski) – dwór z ok. 1830 r., spichlerz murowany z XVII w., park z ok. 1830 r., przekształcony w XX w. wg projektu S. Celichowskiego. W pobliżu kuźnia drewniana z ok. 1938 r.

Kęblów/ Piaski Wielkie (gmina Piaski) – pozostałości zespołu dworsko-parkowego: gorzelnia murowana z II poł. XIX w., brykociarnia mur. z II poł. XIX w., XVIII-wieczny park.

Kijany (gmina Spiczyn) – zespół pałacowo-parkowy w Kijanach, na który składają się: oficyna przypałacowa, dwa czworaki, stajnia (obecnie szkoła), obora, suszarnia (obecnie magazyn), dawna piekarnia, młyn, szkoła rolnicza z parkiem, dawna cukrowni (z 1853 r.) spalona częściowo w 1901 r. po której pozostały dwa budynki: siedziba zarządu cukrowni (tzw. budynek F) oraz obecny ośrodek zdrowia, gdzie mieścił się magazyn cukru.

Kozice Dolne (gmina Piaski) – zespół dworsko-parkowy: dwór, oficyna, spichlerz z XIX w., kordegarda z wieżą zegarową z XIX wieku, park XVIII/XIX w.

Kozice Górne (gmina Piaski) – pozostałości parku krajobrazowego ze stawami z XIX w.

Krępiec (gmina Mełgiew) – istniejący tu pałac należący do różnych rodzin, w tym do protestanckich Vetterów rozebrano w 1961 r. Z dawnego zespołu parkowo-dworskiego wpisem do rejestru zabytków objęto park z sadzawką i odnogą rzeki Stawek (przy zbiorniku rekreacyjnym) oraz murowany młyn z lat 1937-38. Poza rejestrem zabytków nieopodal zespołu znajdują się przebudowane, murowane czworaki z II połowy XIX w., obora murowana z II połowy XIX w. przebudowana w latach 60-tych XX w., zagroda młyńska z I połowy XX w., z drewnianym domem, murowaną oborą i spichlerzem.

Krzesimów (gmina Mełgiew) – eklektyczny, murowany pałac z pocz. XIX w., przebudowany; murowana oficyna późniejsza od pałacu (I połowa XIX w.), park z XIX w. oraz nie wpisane do rejestru zabytków: czworak z I połowy XX w., obora murowana z przełomu XIX/XX w., obora

z I połowy XX w., spichlerz z XIX/XX w., dwukondygnacyjny, murowany, otynkowany, z dekoracyjnie opracowanym szczytem; czterokondygnacyjna, murowana suszarnia chmielu z XIX w., młyn murowany z I połowy XX w.

Ludwików (gmina Spiczyn) – zespół folwarczny na który składają się oficyna podworska/rządówka z około 1850 r., czworaki z 1910 r. i z 1932 r., dwie obory oraz brama wjazdowa do dawnego folwarku.

Łuszczów (gmina Wólka) – do dziś zachowało się rozplanowanie zespołu obejmujące dawne stawy, zabytkowy drzewostan, aleję dojazdową oraz jeden budynek gospodarczy (dawna stajnia).

Mełgiew Podzamcze (gmina Mełgiew) – pałac XVIII wieczny wielokrotnie przebudowywany, oficyna kuchenna z II połowy XVIII w., brama wjazdowa z II połowy XVIII w., mur z neogotycką bramą z XIX/XX w., furta folwarcznej z I połowy XX w.; zrujnowany most parkowy, park z cennymi drzewostanami z przełomu XVIII i XIX w., a w pobliżu kapliczka św. Jana Nepomucena z XVIII w. z figurą Jana z czasów późniejszych.

Zdjęcie 6 Mełgiew Podzamcze

Źródło: Zasoby własne

Orchowiec (gmina Gorzków) – dawny dwór murowany z pierwszej połowy XIX w., pozostałości parku dworskiego, dawny budynek służby folwarcznej.

Piaski (gmina Piaski) – ruiny pałacu Orzechowskich z XVI w.

Piaski Szlacheckie (gmina Gorzków) – dawna kuchnia dworska, pozostałości parku dworskiego.

Pilaszkowice (gmina Rybczewice) – z dawnego okresu świetności zachował się park (11,2 ha, w tym 1,7 ha dawnego stawu) w granicach dawnego ogrodu kwatrowego, z alejami XVII w. i cennym drzewostanem: 240 pomnikowych lip oraz 150 dębów i grabów. Z dziedzianca wąski jar prowadził do Bazaru. W zespole dworsko-parkowym zachowane są następujące budynki gospodarcze: rządcówka z k. XIX w., spichlerz murowany z I poł. XIX w., 3 budynki gospodarcze murowane przebudowane. Zachowały się XIX-wieczna gorzelnia murowana, nadbudowana XIX/XX w. i magazyn gorzelniany murowany z k. XIX w. (oba budynki w stanie ruiny).

Pliszczyn (gmina Wólka) – zespół pałacowo-parkowy, na który składają się: dwór z II połowy XIX w., park z fosą, aleja dziesięciu lip drobnolistnych o wymiarach do 385 cm i sosna wejmutka o obwodzie 220 cm.

Rybczewice Drugie (gmina Rybczewice) – dwór z I połowy XIX w. przebudowany i rozbudowany w stylu secesyjnym na przełomie XIX i XX w. W pobliżu budynki gospodarcze z XIX w.: czworak, stajnia cugowa, obora, kurnik, spichlerz, kuźnia oraz park ogrodzony z jedną bramą z końca XIX w. W pobliżu młyn wodny o tradycjach XVI-XIX w. – drewniany, ze służą żelbetową oraz kuźnia murowana. W XIX w. istniała tu gorzelnia dworska (obecnie zachowany magazyn gorzelniany murowany) z końca XIX w.

Siedliszczki (gmina Piaski) – dwór zbudowany w połowie XIX w. na skarpie. Posiadał jedenaście pokoi, meble zaginęły podczas wojny. Popada w ruinę.

Sobianowice (gmina Wólka) – zespół pałacowo-parkowy na który składają się dwór z XIX w., w sąsiedztwie dworu znajduje się lodownia, której komora podziemna założona została na rzucie koła. Dawna kuźnia w stanie całkowitej ruiny.

Stryjno-Kolonia (gmina Rybczewice) – istniejący dwór murowany barokowy, wzniesiony w II połowie XVIII w., w 1880 r. przebudowany wg projektu Karola Gabrielowskiego. Oficyna murowana z II połowy XVIII w., stajnia z wozownią, murowana z II połowy XVIII w., park z II połowy XVIII w. W pobliżu miejsce po zniszczonym młynie drewnianym i zniszczona służa.

Świdnik Duży (gmina Wólka) – dwór z I połowy XIX w. w złym stanie otoczony parkiem. W parku możemy znaleźć następujące przykłady ciekawych drzew, m.in. 14 dębów szypułkowych o obwodach pni 230 – 460 cm w pobliżu niedalekiej leśniczówki z 1925 r.

Turka (gmina Wólka) – zespół pałacowo-parkowy z rozebrany dworem z XIX wieku i powstałą w tym miejscu nową budowlą, nieużytkowane stajnie, dawny chlew oraz park z fragmentami alei dojazdowej.

Wielobycz (gmina Gorzków) – pozostałości parku dworskiego z XIX w.

Wielkopole (gmina Gorzków) – dwór, park, młyn z XIX w.

Wierzchowiska (gmina Piaski) – zespół dworsko-parkowy z I poł. XIX w. Dwór, oficyna i park ze stawem. Brama wjazdowa i brama na folwark z drugiej połowy XIX w.

Wygnanowice (gmina Rybczewice) – dwór murowany z poł. XIX w. z cechami architektury szwajcarskiej, częściowo parterowy, częściowo jednopiętrowy, z ryzalitem poligonalnym od ogrodu. Murowany kurnik, czworak murowany przy zachodniej granicy (ob. remiza i sklep), stodoła murowana, zamieniona w czasie II wojny na kaplicę (obecnie kościół). Wokół park z XIX w. z dobrze zachowaną kompozycją i drzewostanem. W pobliżu czynny młyn wodny drewniany z 1900 r. z wyposażeniem z XVIII wieku, ze służą drewnianą.

Zawieprzyce (gmina Spiczyn) – zespół pałacowo-parkowy w Zawieprzycach z XV w. (wielokrotnie przebudowywany, w tym poważnie w XVI i XIX w.), na który składają się: pałac z XVI w. powstały jako rozbudowa wcześniejszego zamku, XVII wieczny lamus, kaplica z końca XVII w., oficyna z XVIII w., stajnia z XIX w., brama wjazdowa z XVII w. XIX wieczna oranżeria, park wzorowany w XVII w na wilanowskim z lipą Sobieskiego (odrost od korzenia) otoczony XIX wiecznym murem, wysoki krzyż na kopcu z XVII w. miejsce (podwaliny) po tzw. dworku Skłodowskich z XIX w., zasypane piwnice/lochy posiadające kilka kondygnacji.

Ziółków (gmina Spiczyn) – był tu folwark z młynem wodnym, tartakiem i kopalnią kamienia, karczmą cegielnią, gorzelnią oraz dwór rozebrany w 1910 r. Obecnie folwark praktycznie nie istnieje, można go jednak zlokalizować na podstawie map i fragmentów budowli.

Zygmuntów (gmina Rybczewice) – miejsce po folwarku z XIX w. oraz miejsce po wiatraku drewnianym typu holenderskiego z 1918 r., przeniesionym w 1976 r. do Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie.

5.2.4 Architektura sakralna w podregionie

Antoniówka (gmina Gorzków) – kapliczka drewniana z 1948 r., dwa krzyże drewniane.

Baranica (gmina Gorzków) – krzyż drewniany z 1949 r., kapliczka murowana z 1925 r.

Borów (gmina Gorzków) – kapliczka murowana z 1909 r.

Bystrzejowice (gmina Piaski) – tablica na szkole ku czci poległych za wolność ojczyzny oraz pomordowanych przez hitlerowców w latach 1939-1945, figura dębowa z 1905 r.

Bystrzyca (gmina Wólka) – zespół kościoła parafialnego pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP z I połowy XVIII w., z wystrojem i wyposażeniem w zabytki ruchome. Na szczególną uwagę zasługuje drewniany, rokokowy ołtarz główny prawdopodobnie z 1775 r., z obrazem Wniebowzięcia NMP (XVIII w.), obraz Św. Trójcy z postaciami prawdopodobnie fundatorów (XVIII lub XIX w.), a także cztery ołtarze boczne. Obok kościoła położony jest XIX-wieczny

cmentarz z pomnikiem rodziny Wierzbickich.

Czysta Dębina Kolonia (gmina Gorzków) – kapliczka murowana z 1907 r.

Charlęż (gmina Spiczyn) – kapliczka przydrożna.

Częstoborowice (gmina Rybczewice) – kościół pw. św. Ap. Piotra i Pawła wzniesiony w latach 1670-1678 zniszczony przez pożar w 1785 r., ponownie rozbudowany w latach 1879-95 spłonął w 1897 r. po raz kolejny. Budynek murowany z białego kamienia, otynkowany, jednonawowy, barokowy. We wnętrzu w ołtarzu bocznym obraz Matki Boskiej Zwycięskiej.

Cmentarz przykościelny otoczony murem z 4 kapliczkami. W murze dzwonnica-brama i kryte schody. Na dzwonnicy dwa stare dzwony, zakupione po II wojnie światowej: jeden z 1586 r., drugi z 1744 r.

Dwa cmentarze grzebalne, usytuowane naprzeciw siebie po dwu stronach głównej drogi: jeden stary, założony w I ćw. XIX w. i drugi tzw. „nowy”, założony 11 kwietnia 1923 r.

W dn. 27.07.1863 r. oddziały powstańcze stoczyły bitwę na polach Częstoborowic i Rybczewic. Poległa duża liczba powstańców, a ich mogiła znajduje się na tzw. „starym” cmentarzu grzebalnym. Obelisk „w czci i hołdzie” wzniesiony został w 1928 r., w X rocznicę odrodzenia Rzeczypospolitej.

Długie (gmina Wólka) – mogiła, dawne cmentarzysko z wojen tureckich.

Dominów (gmina Mełgiew) – współcześnie pobudowany kościół p.w. Maksymiliana Kolbego.

Gardzienice (gmina Piaski) – cmentarz z I wojny światowej, krzyże upamiętniające epidemię cholery.

Gorzków Osada (gmina Gorzków) – XVII-wieczny kościół rzymskokatolicki p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica i organistówka z XIX w., brama, mur z kapliczkami, drzewostan w granicach cmentarza przykościelnego, cmentarz grzebalny rzymskokatolicki, kaplica grobowa rodziny Skawińskich, mur ogrodzeniowy, drzewostan i nagrobki, kapliczka z figurą Matki Boskiej, murowana z 1900 r.

Kościół polskokatolicki, murowany z 1926 r.

Cmentarz żydowski założony w 1803 r.

Izdebno (gmina Rybczewice) – cmentarz wojenny z 1914 r. żołnierzy niemieckich i austriackich o powierzchni 0,6 ha w polu, przy drodze łączącej rozwidlenie dróg z Podizdebna i Marysina, zawierający 30 mogiłach zbiorowych. Jest to jeden z największych cmentarzy z I wojny światowej na Lubelszczyźnie.

Jawidz (gmina Spiczyn) – murowany kościół w Jawidzu pw. MB Nieustającej Pomocy,

wybudowany we wczesnych latach 80-tych jako filia par. Bystrzyca, dwie kapliczki przydrożne.

Kawęczyn (gmina Piaski) – w 1920 r. mieszkańcy Kawęczyna i sąsiednich wsi przenieśli tu z Siedliszcza kościół. W latach trzydziestych XX w., dokonano jego remontu i przebudowy. Obok kościoła znajduje się dzwonnica z 1931 r., a na niej dwa dzwony zakupione w 1946 r. W rogach cmentarza przykościelnego znajdują się kapliczki, w miejscowości dębowa figura z XIX w. upamiętniająca powstanie styczniowe, a także murowana, kapliczka przydrożna z 1933 r.

Kijany (gmina Spiczyn) – kościół parafialny p.w. Św. Anny z lat 1686-1723, założony na planie krzyża łacińskiego, jednonawowy, z kryptą pod prezbiterium. Bogate wnętrze rokokowe z końca XVIII w. i bogato wyposażona zakrystia. Dzwonnica dwukondygnacyjna z XX w.

Plebania jednokondygnacyjna z 1904 r. Cmentarz z nagrobkami z XIX w. został założony na planie czworoboku, z regularnym układem kwater, alejek i mogił. Wśród nich grób rodziny Skłodowskich w kształcie cokołu zwężającego się ku górze; krzyż przydrożny i kaplica z figurą św. Kajetana.

Kolonia Siedliszczki (gmina Piaski) – cmentarz z I i II wojny światowej.

Krępiec-Las (gmina Mełgiew) – miejsce straceń, gdzie hitlerowcy wymordowali ok. 30 000 Polaków, Żydów, Rosjan i obywateli innych narodowości, przywożonych z Lublina i obozu zagłady na Majdanku.

Krępiec (gmina Mełgiew) – figura Matki Boskiej usytuowana na kopcu.

Krzesimów (gmina Mełgiew) – dwa cmentarze z okresu II wojny światowej w Krzesimowie (wojenny i ofiar zarazy z 1943 r.). Ponadto wiadomo, że w Krzesimowie (Lasek Pruszkowski) spoczywają żołnierze armii rosyjskiej i austrowęgierskiej z 1915 r. oraz wymordowani w obozie pracy działającym od 1944 r. (być może nawet tysiąc osób). W 1998 usypano symboliczny kopiec i ustawiono tablice pamiątkową. W Krzesimowie także współcześnie wzniesiony kościół p.w. Narodzenia NMP.

Łuszczów (gmina Wólka) – zespół kościoła parafialnego pod wezwaniem Św. Barbary z I poł. XVIII w. W kościele znajdują się trzy drewniane ołtarze pochodzące z okresu baroku. W głównym znajduje się obraz św. Barbary z XVII w., w bocznym po lewej jest umiejscowiony krucyfiks, zaś w prawym obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, tzw. Matka Boska Śnieżna z XVII w. Obok ołtarza głównego umiejscowiony jest obraz Zwiastowania NMP z XVII w. Wokół ogrodzenie z dzwonnica-bramą i trzema dzwonami. Na cmentarzu przykościelnym figura Chrystusa i zabytkowy drzewostan.

Mełgiew (gmina Mełgiew) – dawny kościół parafialny, wzniesiony w latach 1726-30 z fundacji Jacka Stoińskiego, murowany, jednonawowy, z prostokątnym prezbiterium. Brama-kapliczka wzniesiona w XVIII w., być może współcześnie z kościołem. W 1910 r., w związku z poświęceniem nowego kościoła, budynek zamieniono na wikariat. Obecnie obiekt podzielony jest na 2 kondygnacje, z czego druga zachowała pierwotne sklepienie.

Nowy kościół p.w. św. Wita zbudowany w stylu neogotyckim, jest murowany z cegły, trójnawowy. Przy prezbiterium znajduje się zakrystia i z przeciwnej strony kaplica. Na froncie kościoła wysoka wieża, mieszcząca w przyziemiu kruchtę. W wyposażeniu kościoła ołtarze rokokowe z obrazem św. Tekli z XVII w. i św. Jana Nepomucena z XVIII w. oraz ołtarze neogotyckie.

Cmentarz parafialny z kaplicą grobową wzniesioną w 1872 r. przez Franciszka Sawickiego, w stylu klasycystycznym, z kolumnowym portykiem. Zabytkowe jest również murowane, pełne ogrodzenie cmentarza, przy którym stoi zapomniana i zaniedbana kostnica.

Figura Jana Nepomucena przy kościele.

Mełgiew Podzamcze (gmina Mełgiew) – figura Jana Nepomucena.

Minkowice (gmina Mełgiew) – współcześnie wzniesiony kościół p.w. św. Anny.

Orchowiec (gmina Gorzków) – cmentarz grzebalny parafialny (rzymskokatolicki), XX w.

Piaski (gmina Piaski) – kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z okresu od ok. 1720 r. do 1836 r. Rozbudowany w 1866 (wtedy też zbudowano dzwonnice). Po pożarze odbudowano go całkowicie w latach 1945-48 (z dawnej budowli zachowały się częściowo mury prezbiterium i zakrystia). Od 1966 do naszych czasów kościół remontowano kilkakrotnie.

Ruiny zboru kalwińskiego z lat 1783-1785, usytuowane na wzgórzu otoczonym stawami zwanym „kościelec” w pobliżu ruin dworu Orzechowskich i dawnego kompleksu budynków protestanckich.

Zdjęcie 7 Zbór kalwiński (Piaski)

Źródło: Zasoby własne

Obok ruin zboru teren zapomnianych cmentarzy protestanckich: luterańskiego, kalwińskiego i ariańskiego, zarośniętych (na części z nich usytuowano stadion piłkarski). Znalezione tu podczas budowy boiska portrety trumienne zaginęły.

Zachowana dolna część synagogi (obecnie mieści się tu remiza strażacka).

Kirkut przy ul. 500-lecia czynny od XVIII w. do 1938 r. Kilkanaście lat temu widoczne jeszcze były macewy. Na części pobudowane bloki, na części odbywa się jarmark.

Kirkut nowszy (z czasów II wojny światowej) przy ul. Mickiewicza (za szkołą).

Cmentarz rzymskokatolicki malowniczo położony, zawierający nagrobki z XVIII w. Pochowany na nim m.in. Józef Franczak – ostatni partyzant RP.

Budynek dawnego kościoła polsko-katolickiego z 1926 r. – zdesakralizowany (obecnie mieści się w nim sklep maszyn i części rolniczych).

Piaski Szlacheckie (gmina Gorzków) – figura murowana z 1906 r.

Pilaszkowice (gmina Rybczewice) – drewniany kościół z XIX w., przeniesiony w 1986 r. z ul. Kunickiego w Lublinie. Z małej architektury sakralnej – kapliczka murowana sprzed II wojny światowej. Ponadto w miejscowości drewniane krzyże o unikatowej formie.

Pliszczyn (gmina Wólka) – znajduje się tu klasztor o.o. Sercanów.

Podizdebno (gmina Rybczewice) – obelisk upamiętniający walki z czasów I wojny światowej.

Rybczewice (gmina Rybczewice) – cmentarz założony w 1915 r. po walkach toczonych w okresie od lipca do sierpnia 1915 r. przez armię austriacką z wojskami rosyjskimi. Cmentarz z pojedynczymi mogiłami o żeliwnych krzyżach (zachowane częściowo tabliczki imienne) wśród zadrzewienia, głównie lip.

Obelisk ku czci poległych w latach 1939-44, usytuowany w parku.

Spiczyn (gmina Spiczyn) – kaplica z figurą św. Floriana, kaplica z figurą Najświętszej Maryi Panny.

Stoczek (gmina Spiczyn) – niewielka parafia Kościoła Katolickiego Mariawitów pod wezwaniem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, kaplica przydrożna.

Stryjno (gmina Rybczewice) – kapliczka murowana z II pół. XIX w.

Wiśniów (gmina Gorzków) – krzyż drewniany.

Wierzchowiska (gmina Piaski) – kościół zupełnie niedawno pobudowany, poświęcony w 1990 r.

Wola Gardzienicka (gmina Piaski) – 2 krzyże z okresu powstania styczniowego.

Wola Piasecka (gmina Piaski) – pomnik ku czci poległych w 1920 r., samotna mogiła lotnika polskiego z 1943 r., mogiła nieznanego żołnierza z 1944 r.

Wygnanowice (gmina Rybczewice) – kaplica pod wezwaniem św. Jana Nepomucena, a później kościół parafialny powstały z zabudowań podworskich. Parafię erygowano w 1946 r. i wybudowano tu kościół pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny w latach 1947-48 wg projektu Tadeusza Witkowskiego.

Figura MB z 1936 r. fundacji K. Milowieża.

Zawieprzyce (gmina Spiczyn) – kopiec z krzyżem z XVII wieku oraz kaplica przypałacowa z XVII w., z późnobarokową polichromią z lat 1723-48, cmentarz wojenny z I wojny światowej, kaplica z figurą Jana Nepomucena.

Zygmuntów (gmina Rybczewice) – kapliczka przydrożna murowana z końca XIX w., pomnik ku czci partyzantów i ofiar pacyfikacji w dn. 23 listopada 1942 r.

Ponadto nieodłącznym elementem krajobrazu gmin są kapliczki oraz krzyże z atrybutami arma christi.

5.2.5 Znane osoby z podregionu

Poza rodziną Sobieskich, z których najważniejszymi osobami związanymi z podregionem byli: Sebastian Sobieski, Jan Sobieski (ok. 1518-1564), Sebastian Sobieski (ok. 1552-1614), Katarzyna Sobieska, Marek Sobieski (1550-1605), Jadwiga Sobieska (1556-1597), Jakub Sobieski (1590-1646), Jan III Sobieski (1629- 1696), Katarzyna Sobieska (1634-1694), Jakub Sobieski (1667-1737), osobami, które zdobyły ponadlokalną sławę były osoby wymienione poniżej.

Mikołaj Trąba (ok.1358-1422) – pierwszy prymas Polski i Litwy, przewodniczący polskiej delegacji na soborze w Konstancji, zwolennik aktywnej polityki antykrzyżackiej, kandydat na papieża, właściciel Gorzkowa. Z jego inicjatywy spisano "*Cronica conflictus*" i wydano w 1420 r. Statut Trąby. Zmarł w 1422 na Węgrzech. Po śmierci ciało sprowadzono do Gniezna.

ks. Władysław Lohn (1889-1961) – jezuita, profesor teologii, urodzony w Gorzkowie. W 1934 r. w Lublinie otworzył katedrę teologii dogmatycznej i ascetycznej. W 1947 r. był spowiednikiem i świadkiem nawrócenia na wiarę katolicką niemieckiego zbrodniarza Rudolfa Hoess'a. Jest autorem 5 książek i kilkudziesięciu artykułów.

Piotr Stryjeński – wiadomo, że był dziedzicem Częstoborowic (gmina Rybczewice), i że przed 1570 r. był już jednym z ważnych wyznawców arianizmu. Po śmierci Fausta Socyna w 1604 r., Piotr Stryjeński na kamiennej płycie nagrobkowej w Lusławicach kazał wryć słowa: "Chi semina virtu raccoglie fama. E vera fama supera la morte !" („Kto sieje cnotę – ten zbiera sławę. A prawdziwa sława przeżywa śmierć!").

Władysław Ślewiński (1856-1918) – kuzyn Józefa Chełmońskiego, profesor warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych, malarz secesyjny, który związał swe życie z Paryżem, gdzie zmarł i jest pochowany. W 1886 r. przejął odziedziczony po matce majątek Pilaszkowice (gmina Rybczewice). W 1888 r. musiał uciekać przed podatkami do Paryża. Z zachowanych obrazów najważniejszymi są następujące dzieła: *Czesząca się kobieta*, *Anemony w wazonie*, *Sierota z Poronina*, *Autoportret*.

Franciszek Ksawery Dmochowski (1762-1808) – poeta, publicysta, tłumacz, zakonnik zwolniony ze ślubów, osobisty sekretarz Hugona Kołłątaja. W czasie insurekcji kościuszkowskiej stał się członkiem Rady Najwyższej Narodowej, wydawał oficjalną gazetę powstańców – *Gazetę Rządową*. Podczas powstania Kościuszkowskiego ukrywał się w Stryjnie (gmina Rybczewice). Jest autorem co najmniej 20 książek, m.in. pierwszej polskiej poetyki *Sztuka rymotwórcza*, współautorem *O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 maja 1791 r.*, oraz tłumaczem z wielu języków (m.in. dzieła E. Younga- *Sąd ostateczny*, *Noc Junga*, Johna Milтона – *Raj utracony*, Horacego *Listów*, Wergiliusza *Eneidy*, *Iliady*

i fragmentów *Odysei*).

Marianna Stryjeńska (1777-1848) – poetka, pisarka, tłumaczka. Córka Pawła Stryjeńskiego i Zofii z Suchodolskich Stryjeńskiej. W 1829 r. napisała poczytne dzieło pt. *Dziedzic i poddani z podań wieku XVII*, w 1834 r. oraz wydane w Wilnie *Dwanaście dni pożycia rodziny chińskiej*, w rękopisach zaś pozostała *Panna Floriana*. Tłumaczyła z różnych języków, m.in. dokonała przekładu tragedii *Regulus* z języka włoskiego i *Kazań Księdza Zelikoffe* z j. niemieckiego. Zmarła w Stryjnie (gmina Rybczewice).

Zygmunt Stryjeński (1784-1843) – żołnierz, generał. Służył w Armii Królestwa Polskiego. Od 1815 r. szef sztabu Dywizji Strzelców Konnych. W czasie powstania listopadowego objął dowództwo Brygady Jazdy, a krótko po tym Dywizji Jazdy. Od 1831 r. zamieszkał w swoim majątku w Stryjnie (gmina Rybczewice). Pochowany na cmentarzu protestanckim w Lublinie.

Marcin Krowicki (zm. 1573) – ok. 1570 r. osiadł w gościnie u Stanisława Orzechowskiego, podkomorzego lubelskiego. Stąd w 1573 r. wystosował list do Stanisława Budzyńskiego (przedrukowany później przez Sz. Budnego w dziele „*O urzędzie miecza używającym*” 1583), w którym przeciwstawiał się radykalnym poglądom społecznym ariańskiego obozu rakowskiego (był też zresztą przeciwny poglądom lubelskiego obozu ariańskiego). Zmarł w Piaskach, we wrześniu 1573 r.; w testamencie sporządzonym niedługo przed zgonem zawarł autobiografię. Małżeństwo Krowickiego – tj. pierwsze jawne małżeństwo duchownego w Polsce, wywołało w kraju wielkie wrażenie; zwolennicy reformacji przyjęli je entuzjastycznie, hierarchia kościelna z oburzeniem, dlatego zdecydował się M. Krowicki schronić do centrum ruchu różnowierczego Wittenbergi, gdzie wpisał się do metryki tamtejszego uniwersytetu; został słuchaczem Melanchtona, z którym prowadził poufne rozmowy na temat protestantyzacji Polski. W Wittenberdze poświęcił się opracowaniu pisma agitacyjnego o charakterze programowym w rodzaju i na wzór słynnego orędzia M. Lutra. Druk pisma znajduje się w oficynie Michała Lottera w Magdeburgu (zaznaczyć należy, iż jest to jedyny druk reformacyjny w języku polskim wykonany w Niemczech).

Na lata sześćdziesiąte XVI w. przypadła najbardziej ożywiona działalność literacka Krowickiego. Otworzyła ją książka polemiczna pt. *Obrona nauki prawdziwej i wiary starodawnej krześcijańskiej*, ze wszystkich utworów Krowickiego czytana najbardziej, która doczekała się trzech wydań (Pińczów 1560, Wilno w 1584 pod zmienionym tytułem *Apologia więtsza*, i Wilno 1604) oraz przekładu na język niemiecki, pióra C. Mollera (Wilno 1602). Drugim był utwór polemiczno-paszkwilowy: *Obraz a konkret własny Antykrystów z pisma Św. dostatecznie wymalowany* (1561). Trzecim utworem napisanym przez M. Krowickiego w 1560 r. anonimowo była polemika z S. Orzechowskim, podjęta w imieniu zborów.

Krzysztof Lubieniecki (młodszy) h. Rola (1598-1648) – był synem Krzysztofa (starszego)

Lubienieckiego i Anny z Otwinowskich. W 1616 r. wyruszył na studia do Altdorfu. Usunięty wraz z grupą współwyznawców przybył do Leidy, gdzie imatrykulował się 30 XI 1616 r., podając, że ma 18 lat. W dwa lata później wyjechał wraz z innymi arianami w podróż po Francji. Po trzech latach pobytu na Zachodzie Europy powrócił do kraju i objął stanowisko ministra w Rakowie. W 1626 r. związał się z Lublinem, a potem blisko 20 lat z Piaskami, zaś po 1643 r. (po przeniesieniu parafii ariańskiej) z Siedliskami. Lubieniecki pozostawił po sobie kilkanaście listów, częściowo zachowanych oraz parę prac okolicznościowych, z których znany obszerny traktat teologiczny *Antidotum In adversis* (znajdujący się w B. Remonstrantów w Rotterdamie, rkp. 527). Zmarł w 1648 r. (po 27 IV) w Siedliskach.

Ludwik Kacper Melchior Zembrzusi (1871-1962) – lekarz chirurg, historyk medycyny, pułkownik, ur. w Brzezicach (gmina Piaski). W okresie międzywojennym pracował jako kierownik Wydziału Szpitalnictwa Departamentu Sanitarnego Ministerstwa Spraw Wojskowych. W 1933 r. stał się członkiem korespondentem, a w 1951 r. członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Do jego ważniejszych prac zalicza się: *Rys dziejów chirurgii wojennej polskiej*, *Służba zdrowia w wojskach starożytnego świata*, *Dzieje chirurgii w Polsce*, *Dzieje leczenia ran*, *Dzieje kierunków teorii i doktryn filozoficzno-lekarskich*.

Edmund Scipio del Campo (1859-1923) – przez długie lata gospodarzył w Brzezicach, był jednym z prezesów aeroklubu lubelskiego.

Jan Ludwik Raczyński (1777-1831) – poseł ziemi lubelskiej, właściciel majątku w Kozicach (gmina Piaski), pochowany w Piaskach. Z tym rodem Raczyńskich był związany prezydent Rzeczypospolitej na uchodźctwie Edward Bernard Raczyński (1891-1993).

Lubieniecki Stanisław młodszy h. Rola (1623-1675) – pisarz i działacz ariański, historyk i astronom. Lata dzieciństwa spędził w Piaskach. W 1652 r. na synodzie w Czarkowcach wyznaczono go na koadiutora ministrowi Janowi Ciachowskiemu w Siedliskach, a więc blisko miejsca dzieciństwa i młodości.

Z licznych manuskryptów Lubienieckiego większość zaginęła. Z ocalałych najważniejszym jest *Historia Reformationis Polonicae*. Na wymienienie zasługuje jego relacja z dysputacji z Mühlmanem oraz interesujący wywód *Galio magistratibus principibusque Christianis exhibitus* zawierający teoretyczne uzasadnienie potrzeby tolerancji wyznaniowej. Jorgensen odnalazł obszerny traktat Lubienieckiego *Veritatis promaevae compendium* liczący ponad pięćset stron; przynosi on wykład dogmatyki unitariańskiej, utrzymany w duchu daleko posuniętego racjonalizmu. Lubieniecki pisywał również poezje o charakterze rodzinno-okolicznościowym oraz zajmował się astronomią. Wyrazem jego zainteresowań w tym kierunku było obszerne dzieło *Teatrum cometicum*, które ukazało się w trzech częściach

w Amsterdamie w latach 1666-68. Zawiera ono zestawienie wszystkich komet, jakie pojawiły się do 1665 r. Po wymuszonej emigracji do Hamburga Stanisław Lubieniecki został tam posłem Jana III Sobieskiego. Zmarł śmiercią tragiczną. Na jego cześć nazwano jeden z księżyców.

Lubieniecki Teodor Bogdan h. Rola (1654-ok. 1718) – malarz, grafik związany z Siedliskami i pobliskimi Piaskami. Dużo podróżował. Prawdopodobnie z okresu pobytu we Florencji pochodzą dwa obrazy z Muzeum Narodowego w Warszawie: *Król Pikus i Kirke* oraz *Bitwa*. Wyraźnie wpływy włoskie posiada *Zuzanna w Kąpieli* (Zbiory Wawelskie). Uznawane za najlepsze dzieło *Portret rodziny* (Muzeum Narodowe w Warszawie) jest sygnowane, a fragment daty daje się odczytać jako „16.0”, a więc zapewne przyjęć należy r. 1690 r.

Ciachowski Jan – kaznodzieja, tłumacz, filozof. Synod ariański z ok. r. 1641, który obradował w Piaskach, mianował Ciachowskiego kaznodzieją zboru w Tuchomiu koło Lachowiec. Na synodzie w Siedliskach w 1643 r. przyznano Ciachowskiemu stypendium na wyjazd do Gdańska, gdzie miał pomagać Marcinowi Rurowi w pracy zborowej i uczyć języka niemieckiego. W 1650 r. przeniesiono go do zboru w Siedliskach koło Piask. Dalsze koleje losu nie są znane.

Ciachowski Jerzy – tłumacz, polemista związany z Piaskami i sąsiednimi Siedliskami. Na synodzie w Siedliskach w 1644 r. pozwolono mu udać się za granicę na dalsze studia i udzielono na ten cel stypendium z funduszy zborowych. Na synodzie raskowskim w 1655 r. zebrani zobowiązali Ciachowskiego do przetłumaczenia na j. polski dzieła Crella *Prima ethices elementa* i przerobienie go na podręcznik dla młodzieży szkolnej.

Józef Sobiesiak (1914-1970) – urodzony w Pilaszkowicach (gmina Rybczewice), urzędnik państwowy, żołnierz, partyzant radziecki, pisarz, działacz komunistyczny, z-ca dowódcy marynarki wojennej w latach 1963-1968. Autor książek wydanych w latach 60 i 70-tych XX wieku: *Burzany*, *Brygada "Grunwald" Przebraże*, *Ziemia płonie*.

Crell-Spinowski Krzysztof (1622-1680) – pisarz, tłumacz, poeta, minister ariański (od 1618 r. w Piaskach). W 1648 r. synod w Dążewie wysłał go za granicę. W 1650 r. wrócił do Polski i objął stanowisko kaznodziei w Krzelowie (pow. Książki), majątności Cikowskich, potem w r. 1651 w Raskowie. Ordynowany w Siedliskach k. Piask w 1653 r. na ministra. Zbierał rękopisy swego ojca oraz dzieła polemiczne przeciw niemu wymierzone i skrypty jego wykładów, zaopatrywał we wstęp jego etykę (*Dissertatio de virtuti Christiana et gentili*, 1650), dokonał rewizji niemieckiego przekładu psalmów Jana Preussa, itd. Już w 1659 r., po ogłoszeniu praw przeciwariańskich, ruszył za granicę.

Karol Rudolf Vetter (1810-1883) – przemysłowiec i piwowar. Po zakończeniu postania

listopadowego założył w Zawieprzycach (gmina Spiczyn) wytwórnię porteru i likierów. W 1844 r. kupił zabudowania dawnego kościoła św. Kazimierza i klasztoru reformatorów w Lublinie przy ul. Bernardyńskiej i założył w jego miejscu najpierw destylarnię wódek, a potem browar.

Juliusz Vetter (1853-1917) – przemysłowiec, działacz społeczny, filantrop. W skład jego majątku oprócz dóbr w Lublinie wchodził majątek w Jabłonnej oraz gospodarstwo rybne w Krępcu (gmina Mełgiew). Po jego śmierci Krępiec należał do jego żony Bronisławy Vetter, zm. 1937 r.

Jacek Stoiński – sędzia ziemski lubelski na gruncie miasta Lubartowa. Od 1726 r. właściciel dóbr mełgiewskich. Żonaty z Krystyną Brodowską, miał dwie córki i syna Dominika. W 1736 r. dostąpił godności marszałka Trybunału Koronnego w Lublinie. Z fundacji Jacka Stoińskiego wzniesiono w Mełgwi kościół murowany (1726 -1730), konsekrowany w 1739 r. Pochowany na cmentarzu w Mełgwi.

Anna Henryka Pustowójtówna Lewenhard (1838-1881) – urodzona 26 lipca 1838 r. w Wierzchowiskach (gmina Piaski) z małżeństwa polskiej szlachcianki Marianny z Kossakowskich, herbu Ślepowron i rosyjskiego oficera Trofima Pawłowicza Pustowojtowa, uważała się Polką i wzięła udział w powstaniu styczniowym. Brała udział w kilku bitwach powstania, w tym wiele miesięcy towarzyszyła generałowi Marianowi Langiewiczowi; do literatury przeszła właśnie jako kochanka dowódcy powstania styczniowego, co opisano w dramacie *Dyktator* Jerzego Żuławskiego z 1903 r. Po klęsce powstania przebywała na emigracji, w Paryżu wyszła za mąż za Stanisława Loevenhard'a. Tam zmarła.

Gośławski Adam h. Oksza (ok. 1577-ok. 1642) – pisarz i działacz ariński, związany z Piaskami pod koniec życia. Kilkakrotnie powierzano mu odpowiedzialną funkcję cenzora dzieł pisarzy zborowych, np. na synodzie w Rakowie 27-28 V 1612 r. występuje (obok Szmalca i Moskorzewskiego) jako jeden z cenzorów dzieła M. Gitticha *De satisfactione Christi*. W 1622 r. synod rakowski powierzył kilku najwybitniejszym teologom, a wśród nich Gośławskiemu przejrzanie i poprawienie dzieła Jana Volkla *De vera religijne*. Uczestniczył na synodzie w Piaskach w 1641 r. Umarł przed 1643 r. W 1643 r. na synodzie w Siedliskach k. Piask polecono M. Ruarowi zająć się wydaniem książki Gośławskiego *Disputatio de persona*. Pozostało po nim nieznanne dziś dzieło *Contra Metaphisicam Kesleri*.

Paweł Piasecki (1579-1649) – biskup katolicki urodzony w Piaskach. Od 1596 studiował w Akademii Krakowskiej, potem w Rzymie, Ołomuńcu, Pradze. Został sekretarzem Zygmunta III Wazy. Był archidiaconem warszawskim, lubelskim, biskupem kamienieckim (1627), przemyskim (1644), chełmskim (1640). Jego dzieło życia *Praxis episcopalis* wydane w Wenecji dotyczące historii i przepisów prawa doczekało się dziesięciu wydań. Drugą jego

książkę pisaną po łacinie przetłumaczono na język polski po blisko 200 latach.

Samuel Chrościkowski (1760-1799) – pisarz, zakonnik tłumacz. Urodził się w 1730 r. w Piaskach. W 1745 r. wstąpił do zakonu pijarów. Pisał podręczniki. W 1761 r. napisał książkę do nauki o moralności w szkołach pijarskich pt. *Powinności każdego człowieka w rozmowie mianej od kawalerów uczących się in Collegio Nobilium Scholarum Piarum*. W 1764 r. napisał pierwszy podręcznik do fizyki po polsku pt. *Fizyka doświadczeniami potwierdzona*. W 1766 r. powstało jego kolejne ważne dzieło, zatytułowane *Fizizofia chrześcijańska o początkach praw moralnych przeciwko deistom*. Pisał wykłady etyki, tłumaczył wiele z angielskiego na polski. Zmarł 16.10.1799 r. w Chełmie.

Antoni Norbert Patek (1811-1877) – najslynniejszy zegarmistrz świata. Urodził się w Piaskach 14 czerwca 1811 r. Jego rodzicami byli Anna z domu Piasecka i Joachim Patek (herbu Prawdzic). Po kilkunastu latach rodzina przeprowadziła się do Warszawy. A.N. Patek wziął udział w powstaniu listopadowym i odznaczono go Złotym Krzyżem *Virtuti Militari*, więc gdy powstanie upadło musiał emigrować. Z polecenia gen. Bema organizował szlak ewakuacyjny dla polskich powstańców z Prus do Francji. Po kilku latach wyjechał do Szwajcarii. To właśnie w Genewie, wraz z innym polskim emigrantem – zegarmistrzem Franciszkiem Czapkiem (z pochodzenia Czechem) utworzyli najbardziej znaną na świecie firmę zegarmistrzowską, udoskonalona przez Adriana Philippe, noszącą po dziś dzień nazwę PATEK-PHILIPPE. Zegarki tej firmy posiadali m.in. F.T. Rooswelt, Walt Disney, czy Królowa Wiktorja. Antonii Patek do końca swoich dni pozostał działaczem katolickim. Od Piusa IX otrzymał tytuł hrabiowski. Zmarł 1 marca 1877 r. w Genewie.

Józef Franczak (1918-1963) – ostatni partyzant RP. Urodził się w Kozicach Górnych w gminie Piaski. II wojna światowa zastała go w Równem. Aresztowany przez sowietów uciekł z niewoli i wstąpił do AK. W 1944 siłą wcielono go do II Armii Wojska Polskiego, skąd uciekł w 1945 r. Wkrótce zaczęło szukać go NKWD. Rozpoczęło to kilkunastoletni okres ukrywania się przed utrwalaczami władzy ludowej, brawurowych akcji i ucieczek. Zginął w obławie grupy operacyjnej ZOMO dnia 11 października 1963 r. w Majdanie Kozic Górnych. Hołd jego pamięci oddano dopiero w 2006 r.

lcchak Bereg Berszlin vel Mosze Goldsztejn (1905-1941) – poeta żydowski. Urodził się na początku czerwca 1905 r. w Piaskach. Ukończył warszawskie seminarium Żydowskiej Centralnej organizacji Szkolnej (CISZO). Pod koniec lat 20-tych XX w. przeniósł się do Łodzi, skąd z początkiem II wojny światowej uciekł do Białegostoku. Debiutował w lwowskiej gazecie *Arbeter Cajtung* (Gazeta Robotnicza). Współpracował z komunistyczną gazetą *Literarische Bleter i Frajbait* (Warszawa).

Izaak Bashevis Singer (1904-1991) – laureat nagrody Nobla w 1978 r. Autor wielu powieści,

opowiadań, w tym najbardziej znanej: *Sztukmistrz z Lublina*. Często w utworach Singera pojawia się nazwa Piaski odnosząca się do Piaski Luterskich znanych w jego prozie jako miasto złodziei. I.B. Singer przywoływał wielokrotnie złodziejskie Piaski, np. w opowiadaniu: *O tym jak Szlemiel robił interesy* (opowieść dzieje się między Chełmem, Piaskami i Lublinem), czy w serii opowiadań *Zjawa*.

Tadeusz Czacki (1765-1813) – polski działacz oświatowy i gospodarczy, pedagog, historyk, ekonomista, bibliofil, numizmatyk, członek Komisji Edukacji Narodowej, współtwórca Konstytucji 3-go maja. Wiązany z Jakubowicami Murowanymi (gmina Wólka) poprzez właścicielkę – Konstancję Szeptycką z domu Czacką. Na cześć tych odwiedzin postawiono w parku kopiec, a na nim kamień z okolicznościowym napisem. Napisał ponad 60 listów, odezw, mów i polemicznych komentarzy, które w czasie oświecenia cieszyły się dużą poczytnością.

Wincenty Leon Szeptycki (1782-1836) – doświadczony żołnierz, generał brygady powstania listopadowego, dowódca obrony Wisły i szef militarny woj. lubelskiego. Kapitulował w zaborze austriackim. Właściciel Jakubowic w gminie Wólka.

Zdzisław Broński ps. „Uskok” (1912-1949) – dowódca oddziału AK związany z lasami Zawieprzycami i z gminą Spiczyn. Po wkroczeniu Armii Czerwonej przeszedł do działań dywersyjnych, w tym został żołnierzem WIN. Zdradzony zginął 21 maja 1949 r. Jego symboliczna mogiła znajduje się na cmentarzu parafialnym w Kijanach. W miejscowym kościele została wmurowana tablica pamiątkowa poświęcona „Uskokowi” i jego oddziałowi.

Antoni Jan Ostrowski herbu Rawicz (1782-1845) – generał, poseł, wojewoda lubelski, przemysłowiec, prezes senatu, pisarz. W czasach Księstwa Warszawskiego był posłem, w czasach Królestwa Kongresowego poświęcił się działalności gospodarczej (założył Tomaszów). Był też właścicielem Zawieprzyc w gminie Spiczyn. W 1831 r. otrzymał stanowisko prezesa senatu. Po upadku powstania listopadowego wyemigrował. W Paryżu w 1836 r. powstało jego dzieło pt.: *Żywot Tomasza Ostrowskiego, ministra Rzeczypospolitej, później prezesa senatu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*.

Janusz Sokołowski (1954-1996) – malarz z Charleża (gmina Spiczyn). Jego obrazy można podziwiać w licznych galeriach w kraju jak i za granicą.

Jan z Kijan – pochodzący z Kijan poeta, tworzący na przełomie XVI i XVII w. Należał do grupy żyjących z dnia na dzień wędrownych literatów reprezentujących w swej twórczości radykalny nurt plebejski. Znany jest jako twórca utworów sowizdrzałskich. W 1614 r. ukazały się w Krakowie dwa tomy fraszek: *Nowy Sowizdrzał* oraz *Fraszki Sowizdrzała Nowego*.

Maria Curie Skłodowska (1867-1934) – na przełomie XIX i XX w. w Zawieprzycach mieszkał Ksawery Skłodowski – brat dziadka Marii Skłodowskiej Curie. Uczona była tu na

wakacjach.

Włodzimierz Staniewski (ur. 1950) – aktor, reżyser, współzałożyciel teatru Gardzienice i jego Ośrodka Praktyk Teatralnych „Gardzienice”, wieloletni dyrektor tegoż Ośrodka, związany z Gardzienicami (gmina Piaski) od lat siedemdziesiątych XX w. do dziś dnia. Autor międzynarodowych programów, twórca autorskiej metody treningu aktorskiego, autor esejów teatralnych. Z najważniejszych spektakli w jego reżyserii wymienić należy: *Spektakl Wieczorny*, *Gusta*, *Żywoł protopopa Awwakuma*, *Carmina Burana*, *Metamorfozy*, *Ifigenia w Aulidzie*. OPT „Gardzienice” mieszczą się obecnie w całym kompleksie pałacowo-parkowym w Gardzienicach (przez wiele lat OPT „Gardzienice” użytkował tylko oficynę przypałacową, dawną kaplicę ariańską i część parku).

Bogdan Bracha – związany z Pilaszkowicami (gmina Rybczewice), założyciel zespołu Orkiestra św. Mikołaja, który od lat plasuje się w czołówce polskich zespołów folkowych; zespół wykonał ponad 1000 koncertów w Europie. Założyciel festiwalu Mikołajki Folkowe. Wraz z Orkiestrą wydał następujące płyty: *Muzyka gór*, *Z wysokiego pola*, *Czas do domu*, *Kraina Bojnów*, *Z dawna dawnego*, *O miłości przy grabieniu siana*, *Huculskie muzyki*, *Lemagination*, *Nowa Muzyka*, a także kompilacje koncertów Orkiestry.

Karolina Michalczuk (ur. 1979) – bokserka urodzona w Brzezicach, uczennica szkoły w Piaskach, przez wiele lat związana z Piaskami (stąd też pochodzi jej trener Władek Maciejewski). W 2006 roku w mistrzostwach świata w New Delhi zdobyła srebrny medal, dwa lata później w Ningbo złoty medal w mistrzostwach świata w boksie amatorskim. To pierwszy złoty medal w historii dotychczasowych startów reprezentantek Polski w mistrzostwach świata). W 2010 roku w Bridgetown nie zdołała obronić tytułu mistrzyni świata i zdobyła brązowy medal, podobnie jak w 2012 roku w Qinhuangdao. Mistrzyni Europy z 2005 i 2009 r., zdobywczyni brązowych medali w 2007 i 2011 w Rotterdamie.

Andrzej Adam Zaorski – aktor, artysta kabaretowy, pisarz urodzony w Piaskach. W 1991 otrzymał nagrodę Wiktora (w kategorii osobowości telewizyjnej). W latach 1991-1993 współtworzył telewizyjny cykl Polskie ZOO. Po przebyciu w 2004 r. udaru mózgu napisał wydaną w 2006 r. autobiograficzną powieść *Ręka, noga, mózg na ścianie*, w której opisał proces wychodzenia z choroby.

Marcin Świetlicki (ur. 1961) – poeta, powieściopisarz, dziennikarz, wokalista, malarz. Urodzony w Piaskach tu także spędził młodość. Debiutował w lubelskim czasopiśmie *Akcent*. Jego pierwszym tomikiem były *Zimne kraje*, wydane w 1992 r. Od tego czasu wydał 18 tomików poezji (*Zimne kraje*, *Schizma*, *Zimne kraje 2*, *Berlin*, *37 wierszy o wódce i papierosach*, *Trzecia połowa*, *20 niezapomnianych przebojów i 10 kultowych fotografii*,

Zimne kraje 3, Stare chłopcy prowadzą rowery na techno, Pieśni profana, Czynny do odwołania, Nieczynny, Wiersze wyprane, 49 wierszy o wódce i papierosach, Muzyka środka, Nieoczywiste, Niskie pobudki, Wiersze). Jako dziennikarz związany jest ze stacją radiową Roxy FM, w której prowadzi audycję "Ostatnia Niedziela". W prozie debiutował w 2001 r. ale pod własnym nazwiskiem w 2006, wydając książkę *Dwanaście*, która dała początek trylogii – następnie ukazały się *Trzynaście* w 2007 i *Jedenaście* w 2008 (odznaczony nagrodą literacką Gdynia w kategorii kryminał). Występował także w filmie, w tym pt. *Anioł w Krakowie*. Współprowadził także program *Pegaz*. W 1992 r. założył grupę *Świetliki*, w której występował (i występuje dalej) jako solista. Współpracował także z grupą *The Users*, *Czarne Ciasteczka*, *Pidżama Porno*. W 2009 r. wydano jego *Rysunki zebranie*.

5.2.6 Stan obecnych działań kulturalnych podregionu

Obecnie kwestie kultury w podregionie znajdują się w gestii wielu podmiotów. Z poziomu gmin na Szlaku JIIS działają tu następujące instytucje:

Gmina Wólka – 3 świetlice dla dzieci młodzieży: w Łuszczowie, Pliszczynie i Turce, prowadzące zajęcia o charakterze socjoterapeutycznym. Przy Szkole Podstawowej w Sobianowicach działa utworzona we współpracy z PCK w ramach programu „Okno na świat” świetlica środowiskowa oraz powstał plac zabaw z projektu "Radosna Szkoła". Funkcjonuje tu gminna Biblioteka Publiczna. Funkcjonuje też Internetowe Centrum Kulturalno-Oświatowe "Wioska Internetowa".

Gmina Spiczyn – w gminie, w miejscowości Zawieprzycy działa Wiejski Dom Kultury. Funkcjonuje też gminna Biblioteka Publiczna w Spiczynie z filią w Zawieprzycach i w Jawidzu. W Jawidzu działa też centrum kształcenia na odległość.

Gmina Mełgiew – sieć biblioteczna w gminie Mełgiew liczy obecnie trzy placówki, tj. biblioteka w Mełgwi oraz filia w Krępcu i w Krzesimowie. Przy gminnej bibliotece działa też Izba Pamięci Regionalnej.

Gmina Piaski – w Piaskach mieści się miejskie Centrum Kultury oraz Miejska Biblioteka Publiczna z 3 filiami: w Bystrzejowicach, Gardzienicach, Woli Piaseckiej, a także świetlice integracyjne w Gardzienicach, Brzeżicach, Kozicach Górnych, Siedliszczkach.

Gmina Rybczewice – w Rybczewicach funkcjonuje gminna Biblioteka Publiczna.

Gmina Gorzków – w Gorzkowie działa Gminna Biblioteka Publiczna.

Z poziomu poza administracyjnego sprawami kultury w podregionie zajmują się:

- Ośrodek Praktyk Teatralnych „Gardzienice” usytuowany w Gardzienicach (gmina Piaski),

- chorągiew rycerska nadwieprzańska Suche Komnaty specjalizująca się w okresie czasów Jana III Sobieskiego usytuowana w Kijanach (gmina Spiczyn),
- znany zespół folkowy Orkiestra pw. Świętego Mikołaja funkcjonujący w Pilaszkowicach (gmina Rybczewice),
- Lokalna Grupa Działania Dolina Giełczwi w Gardzienicach (gmina Piaski).

Poza tym w podregionie działa ponad 100 organizacji pozarządowych, z których większość realizuje działania w szeroko rozumianym zakresie kultury. Do najbardziej aktywnych należą: Stowarzyszenie Kobiet Aktywnych „Liderki” z siedzibą w Gorzkowie (gmina Gorzków), Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Gorzkowskiej z siedzibą w Gorzkowie (gmina Gorzków), OSP Pilaszkowice-Bazar z siedzibą w Pilaszkowicach (gmina Rybczewice), Fundacja Portus z siedzibą w Pilaszkowicach II (gmina Rybczewice), Koło Gospodyń Wiejskich z siedzibą w Pilaszkowicach (gmina Rybczewice), Klub Sportowy Victoria Rybczewice z siedzibą w Rybczewicach (gmina Rybczewice), Ochotnicza Straż Pożarna z siedzibą w Choinach (gmina Rybczewice), Ochotnicza Straż Pożarna z siedzibą w Podizdebnie (gmina Rybczewice), Koło Gospodyń Wiejskich z siedzibą w Strynie (gmina Rybczewice), Stowarzyszenie na rzecz rozwoju edukacji i aktywizacji społecznej „Sukces” z siedzibą w Jakubowicach Murowanych (gmina Wólka), Fundacja Rozwoju Kultury i Nauki „Prawy Brzeg” z siedzibą w Turce (gmina Wólka), Fundacja „Hipokrates” Oddział w Turce z siedzibą w Turce (gmina Wólka), Stowarzyszenie „Nadwieprzańskie Horyzonty” z siedzibą w Jawidzu (gmina Spiczyn), Stowarzyszenie „Pomocna Dłoń” – świetlica w Spiczynie (gmina Spiczyn), Fundacja „Międzynarodowe Towarzystwo Weteranów Misji ONZ i Wolontariuszy” z siedzibą w Charleżu (gmina Spiczyn), Fundacja „Nadwieprzańskie Horyzonty” z siedzibą w Kijanach (gmina Spiczyn), Stowarzyszenie Wsparcia Społecznego „Dąb” z siedzibą w Krzesimowie (gmina Mełgiew), Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych „Takt” z siedzibą w Mełgwi (gmina Mełgiew), Stowarzyszenie „Na Peryferiach” z siedzibą w Podzamczu (gmina Mełgiew), Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społecznej „Modrzew”, Fundacja „Gardzienice” z siedzibą w Gardzienicach (gmina Piaski), Klub sportowy „Grom Gardzienice” z siedzibą w Gardzienicach (gmina Piaski), Stowarzyszenie Teatralne „Chorea” z siedzibą w Gardzienicach (gmina Piaski), UKS Wicher Bystrzejowice w Bystrzejowicach (gmina Piaski), Regionalne Stowarzyszenie Przyjaciół Piask Lubelskich z siedzibą w Piaskach (gmina Piaski), Koło Gospodyń Wiejskich z siedzibą w Gardzienicach (gmina Piaski), Lokalna Grupa Działania „Dolina Giełczwi” z siedzibą w Gardzienicach (gmina Piaski), Ochotnicza Straż Pożarna z siedzibą w Gardzienicach (gmina Piaski), Koło Gospodyń Wiejskich z siedzibą w Kębłowie (gmina Piaski), Klub Abstynenta OGNIWO z siedzibą w Piaskach (gmina Piaski), Ochotnicza Straż Pożarna z siedzibą w Piaskach (gmina Piaski), Stowarzyszenie Inicjatyw Trawnackich Oddział Piaski z siedzibą w Piaskach (gmina Piaski),

Koło Gospodyń Wiejskich z siedzibą w Woli Piaseckiej (gmina Piaski), Ekologiczny Klub UNESCO Pracownia na Rzecz Bioróżnorodności z siedzibą w Piaskach (gmina Piaski)

Wsparciem Organizacji Pozarządowych zajmują się dwie tutejsze organizacje: Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społecznej „Modrzew” (gmina Mełgiew) oraz Ekologiczny Klub UNESCO (gmina Piaski) prowadzący Centrum Informacji i Wsparcia Organizacji Pozarządowych z siedzibą w Piaskach.

Podregion korzysta z 5 Lokalnych Grup Działania: LGD „Dolina Giełczwi”, LGD „Nasza Nadzieja”, LGD „Kraina Wokół Lublina”, LGD „Polesie”, LGD „Krasnystaw Plus”.

5.2.7 Tradycje kulturalne podregionu

W podregionie zachowały się tradycje:

- kamieniarskie (wydobycie i obróbka białego kamienia) – zachowało się rzemiosło, kopalnie oraz budownictwo z białego kamienia,
- garncarskie – zachowała się pracownia garncarska, którą kultywuje mistrz Piotr Skiba,
- kowalskie – zachowało się rzemiosło, kuźnie (często w ruinie) oraz kowale,
- stolarskie,
- restauratorskie/ kucharskie.

Zdjęcie 8 Warsztaty kowalskie

Źródło: Zasoby własne

Poza tym w podregionie funkcjonuje rzemiosło artystyczne o znaczenie lokalnym w takich m.in. dziedzinach jak malarstwo, hafciarstwo, poezja.

W miejscowości Piaski zachowało się wiele tradycji rzemieślniczych, w tym tradycje oraz osoby które te tradycje kontynuują z zakresu czapnictwa, szewstwa, zegarmistrzostwa, krawiectwa, piekarnictwa, itd.

Warto również wspomnieć o kultywowanych tradycjach piekarniczych (Centrum Rzemieślników Piekarnictwa z siedzibą w Bystrzejowicach), mleczarskich (Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska z siedzibą w Piaskach), przetwórstwa ziół (firma przetwórstwa ziół w gminie Piaski) oraz sadowniczych (Grupa Producentcka „Stryjno Sad” z siedzibą w gminie Piaski).

5.3. Inwentaryzacja zasobów podregionu w kontekście rolnictwa i hodowli

Przedstawione w niniejszym podrozdziale zasoby podregionu z zakresu rolnictwa i hodowli stanowią łącznik między sferą środowiska przyrodniczego, a sferą środowiska kulturowego. Zasobów szeroko rozumianego rolnictwa są ważne dla rozwoju turystyki zarówno jako element tradycyjnego krajobrazu, jak i jako potencjał do rozwoju przetwórstwa stanowiącego

składową oferty turystycznej.

5.3.1 Gleby

Na terenie Szlaku Jana III Sobieskiego występują głównie gleby II, i III i IV kategorii bonitacyjnej, są to gleby dobre lub średnio dobre, więc gminy te mają charakter typowo rolniczy.

W gminie Gorzków występują gleby wytworzone głównie na lessach, które są glebami dobrymi i pokrywają większą część gminy, natomiast w dolinach rzecznych występują gleby torfowe i torfowo-mułowe, na których zlokalizowane są łąki i pastwiska. Gleby w gminie należą do II i III klasy bonitacyjnej.

W gminie Spiczyn przeważają gleby bielcowe i brunatne wytworzone z piasków słabo gliniastych, niecałkowicie naglinowanych i nawapiennionych. Stanowią one niemal 60% gleb. W zachodniej i południowej części gminy występują lessy, natomiast w środkowej i wschodniej przeważają pyły o różnej miąższości, przeważnie na piaskach słabo gliniastych warstwowanych.

Z wykazu gruntów w klasach bonitacyjnych w gminie Spiczyn, wynika, że niemal 80% gleb zaliczono do gleb klas III i IV, czyli do gleb średnio dobrych.

Na terenie gminy Mełgiew w przestrzennym obrazie rozmieszczenia gleb dominują gleby płowe, towarzyszą im gleby brunatne wyraźnie zajmujące mniejsze powierzchnie, najmniejszy udział jest gleb w postaci rędzin.

Użytki rolne w gminie Piaski w większości są położone na dobrych glebach (większość III klasa bonitacyjna). Na terenie podregionu zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi nie występuje, a wartości stężeń metali ciężkich w gruntach jest naturalne. Erozja występująca na terenie podregionu w większości ma charakter erozji wodnej i wietrznej. Zagrożenie gruntów rolnych wzmożoną erozją posiadają gleby lessowe, bardzo silnie podatne na spłukiwanie powierzchniowe, co ma miejsce w gminie Gorzków.

Dzięki dobrym i czystym glebom występującym na tym terenie oraz wypracowanej specjalizacji sadowniczej w produkcji rolnej, istnieje znaczny potencjał rozwoju rolnictwa i owoców miękkich.

5.3.2 Podział gruntów na terenie podregionu

Poniżej przedstawiono rodzaj gruntów w podziale na poszczególne gminy.

Tabela 3 Rodzaj gruntów w podziale na poszczególne gminy

Powierzchnia w ha	Gmina Piaski	Gmina Rybczewice	Gmina Melgiew	Gmina Spiczyn	Gmina Wólka	Gmina Gorzków
Grunty orne	13214	6875	6444	4416	4800	8494
Sady	353	887	218	114	94	60
Łąki	391	165	871	810	410	63
Pastwiska	131	190	86	95	332	119
Lasy	1780	908	234	1984	1009	888
Nieuzytki i pozostałe grunty	1104	573	242	890	33	29

Źródło: Opracowanie własne

Z zestawienia tabelarycznego wynika, że gminy Szlaku Jana III Sobieskiego to gminy typowo rolnicze, w których prym wiodą grunty orne, a na kolejnych miejscach znalazły się lasy, (6803 ha) które w blisko 50% należą do prywatnych właścicieli (poza gminą Rybczewice, w której lasy w 100% należą do nadleśnictwa, i zlokalizowane są na terenie Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego, bądź w jego otulinie).

5.3.3 Produkcja roślinna

W produkcji roślinnej prowadzonej na obszarze Szlaku Jana III Sobieskiego zauważalna jest, podobnie jak i w całym województwie lubelskim, dominacja upraw zbóż. Są to oczywiście (ze względu na dobrą jakość gleb) przede wszystkim pszenica i jęczmień. Blisko 70 % upraw do zboża, kolejnym są buraki cukrowe, ziemniaki, oraz rzepak. Z uwagi na sąsiedztwo Lublina, będącego naturalnym rynkiem zbytu na warzywa, uprawia się także spore ilości kalafiorów, kapusty, marchwi, fasolki szparagowej, brokułów, pomidorów itp.

Struktura upraw na obszarze gmin podregionu ulega oczywiście stałej ewolucji, w miarę zmieniającego się popytu. Tak na przykład na obszarach łąk leżących w dolinach rzecznych, a także na innych terenach podmokłych pojawiają się plantacje wierzby energetycznej.

Wśród upraw sadowniczych przeważają: jabłka, grusze, śliwy i wiśnie, a wśród krzewów owocowych – porzeczki i maliny. Ma to związek z wypracowywanymi przez lata rozwiązaniami i powstaniem w 1998 roku na tym terenie Zrzeszenia Sadowników „Stryjno Sad”. Zrzeszenie Producentów Owoców „Stryjno-Sad” powstało z inicjatywy sadowników z gminy Rybczewice. Zarejestrowane zostało w dniu 4 grudnia 1998 roku. Od początku istnienia głównym celem grupy było organizowanie wspólnej sprzedaży owoców, a w szczególności jabłek. Początkowo sprzedaż odbywała się z wykorzystaniem kontaktów indywidualnych posiadanych przez członków. Obecnie Zrzeszenie współpracuje głównie z sieciami handlowymi. W dniu 15 października 2006 roku Z.P.O. „Stryjno Sad” zostało wpisane do rejestru Marszałka Województwa Lubelskiego jako wstępnie uznana grupa producentów owoców. Obecnie grupa liczy 97 producentów owoców z całej Lubelszczyzny,

a także z sadowniczych rejonów Wilgi, Warki i Sandomierza.

W gospodarstwach produkowane jest 12 000 t jabłek rocznie. Z roku na rok powiększane są nasadzenia owoców deserowych: czereśni, gruszek i śliwek. Ważną sferą naszej działalności jest produkcja owoców przemysłowych: czarnej porzeczki (1 500 t), wiśni (1 000 t), a także czerwonej porzeczki i agrestu.

Na Szlaku Jana III Sobieskiego ze względu na dogodne warunki mikroklimatyczne (nasłonecznienie, dobre warunki glebowe i hydrologiczne) występują plantacje chmielu oraz plantacje tytoniu. Obserwuje się także zwiększające się areale uprawy kukurydzy zarówno ze względu na sprzedaż ziaren, jak również jako materiał do zasilania elektrowni metanowej w Piaskach. Na terenie Szlaku Jana III Sobieskiego wzrasta znaczenie upraw ziół, w tym m.in. tymianku, mięty, melisy); na terenie Szlaku znajdują się również uprawy egzotycznych roślin np. żeń-szenia.

Produkcja jęczmienia, chmielu oraz tradycje browarnictwa w regionie dają predyspozycje temu obszarowi do powrotu do historii i produkcji trunków.

5.3.4 Produkcja zwierzęca

Można uznać że na Szlaku Jana III Sobieskiego dobrze rozwinięta jest hodowla bydła i trzody chlewnej, np. w gminie Mełgiew liczba bydła wynosi 1 924 szt., a trzody chlewnej 18 969 szt., co związane jest ze wzrostem opłacalności tego sektora oraz tradycjami mleczarskim w regionie. Na terenie podregionu znajduje się jedna mleczarnia w Piaskach. Trzeba również wspomnieć o mleczarni Krasnystaw (sąsiaduje z gminą Gorzków), która jest głównym odbiorcą mleka dla producentów z gminy Gorzków.

Mleczarnia w Piaskach powstała w 1948 roku. Oferuje swoim klientom najwyższej klasy produkty dzięki trosce o wysoką jakość pozyskiwanego z czystych ekologicznie terenów Lubelszczyzny surowca. Ponad 99% dostawców spółdzielni produkuje mleko klasy EXTRA, najwyższej jakości zgodnie z wytycznymi dyrektyw jakościowych Unii Europejskiej. Bardzo ważne są inwestycje w zautomatyzowane linie technologiczne, pozwalające na produkcję artykułów nabiałowych przy zachowaniu aseptyki i sterylności. W maju 2004 OSM Piaski otrzymała HACCP, a w czerwcu 2004 została zakwalifikowana do zakładów spełniających wysokie wymagania Dyrektywy Unijnej 92/46/EWG; jako zakład unijny może zatem dystrybuować swoje produkty na terenie całej Unii Europejskiej. OSM Piaski współpracuje z kontrahentami z Włoch, gdzie sprzedawana mozzarella uzyskała wysokie noty za swoją jakość. OSM Piaski specjalizuje się w produkcji twarogów, konkurując tym z powodzeniem na rynku krajowym i zagranicznym.

Ważnym elementem na szlaku Jana III Sobieskiego (szczególnie w gminach: Piaski i Rybczewice ze względu na dużą ilość sadów) jest hodowla pszczół i produkcja miodu, która

może przyczynić się do produkcji miodów pitnych w podregionie i np. z domieszką ziół. W ostatnim czasie, m.in. za sprawą wpisania miodów: półtoraka, dwójniaka, trójniaka i czwórniaka do rejestru Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności UE w sierpniu 2008 r., ten segment rynku dynamicznie się rozwija i ma szanse stać się motorem napędowym podregionu.

Do zjawisk korzystnych zachodzących na przestrzeni ostatnich kilku lat należy zaliczyć wzrost średniej wielkości gospodarstw rolnych oraz poziomu wykształcenia rolniczego ich użytkowników. Co prawda ponad połowa gospodarstw w podregionie jest wielkości do 5ha, jednak w wyniku wdzierzawiania od właścicieli nieposiadających sił i środków do prowadzenia produkcji rolnej na odpowiednim poziomie, następuje powiększanie powierzchni gospodarstw, co zwiększa ich opłacalność.

Tereny Szlaku Jana III Sobieskiego to tereny, na których występowanie dzikich zwierząt (sarny, dziki) jest wykorzystywane do pozyskiwania mięsa przez lokalnych przedsiębiorców produkujących lokalne wędliny (na terenie podregionu działają punkty skupu dziczyzny).

Produkcja zwierzęca to również hodowla ryb, która na terenie podregionu stanowi dość widoczny element w krajobrazie i gospodarce, zważywszy na fakt, że na terenie blisko 150 ha, rocznie odławia się ponad 200 ton ryb, głównie Karpia, Lina i Karasia. Potencjał tej dziedziny pozwala myśleć o utworzeniu Lokalnej Grupy Rybackiej (LGR).

5.4. Inwentaryzacja podregionu pod kątem przedsiębiorczości i przetwórstwa

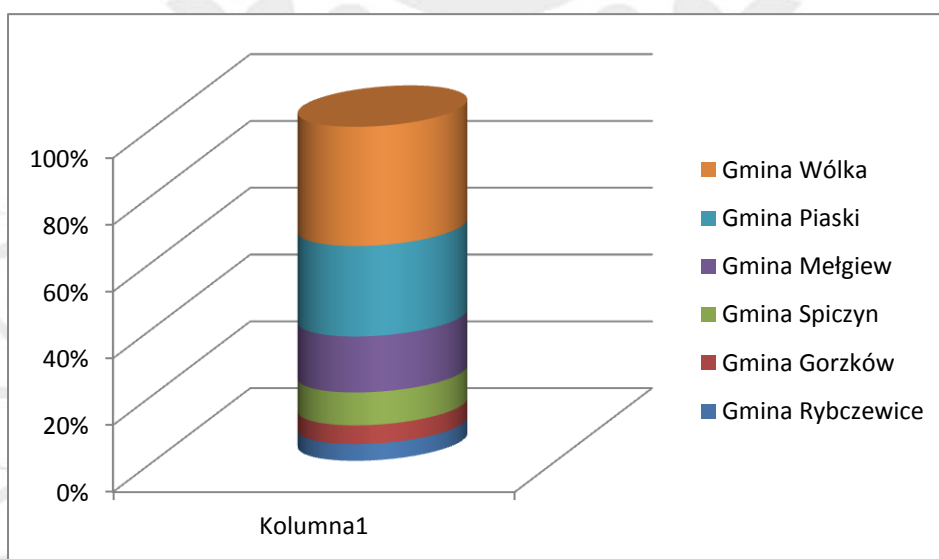
5.4.1 Charakterystyka ilościowa działalności gospodarczej w podregionie

Na terenie podregionu sześciu gmin Szlaku Jana III Sobieskiego w województwie lubelskim funkcjonuje 1 300 podmiotów działalności gospodarczej o statusie „Aktywny” w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (dane z dnia 31.10.2012). Największa ilość aktywnych pozarolniczych podmiotów działalności gospodarczej przypada w gminach, w których ilość mieszkańców jest najwyższa i oscyluje w granicach 10 tys., a struktura społeczna jest bardziej różnorodna, niż w gminach typowo wiejskich. Należą do nich w podregionie gmina Wólka – 464 podmiotów działalności gospodarczej (gmina bezpośrednio sąsiadująca z aglomeracją lubelską; znajduje się w niej Osiedle Borek stanowiące zaplecze sypialne głównie dla mieszkańców Lublina) i gmina Piaski – 352 podmiotów działalności gospodarczej (jedyna w podregionie gmina miejsko-wiejska, oddalona o 25 km od Lublina). Do gmin o przeciętnej ilości działalności gospodarczej należą w podregionie gminy o populacji od 5 do 9 tys. mieszkańców: gmina Mełgiew –

218 podmiotów działalności gospodarczej i gmina Spiczyn – 128 podmiotów działalności gospodarczej. Obydwe gminy notują stały wzrost mieszkańców za sprawą migracji ludności z Lublina.

Najmniejsza liczba podmiotów działalności gospodarczej notowana jest w podregionie w gminie Gorzków – 73 podmioty działalności gospodarczej i w gminie Rybczewice – 65 podmiotów działalności gospodarczej. Obydwe gminy są najbardziej peryferyjnymi w podregionie w stosunku do Miasta Lublin. Obydwe również notują postępujący spadek liczby ludności ze względu na typowo rolniczy charakter, niewystarczającą liczbę miejsc pracy i dużą odległość od Lublina.

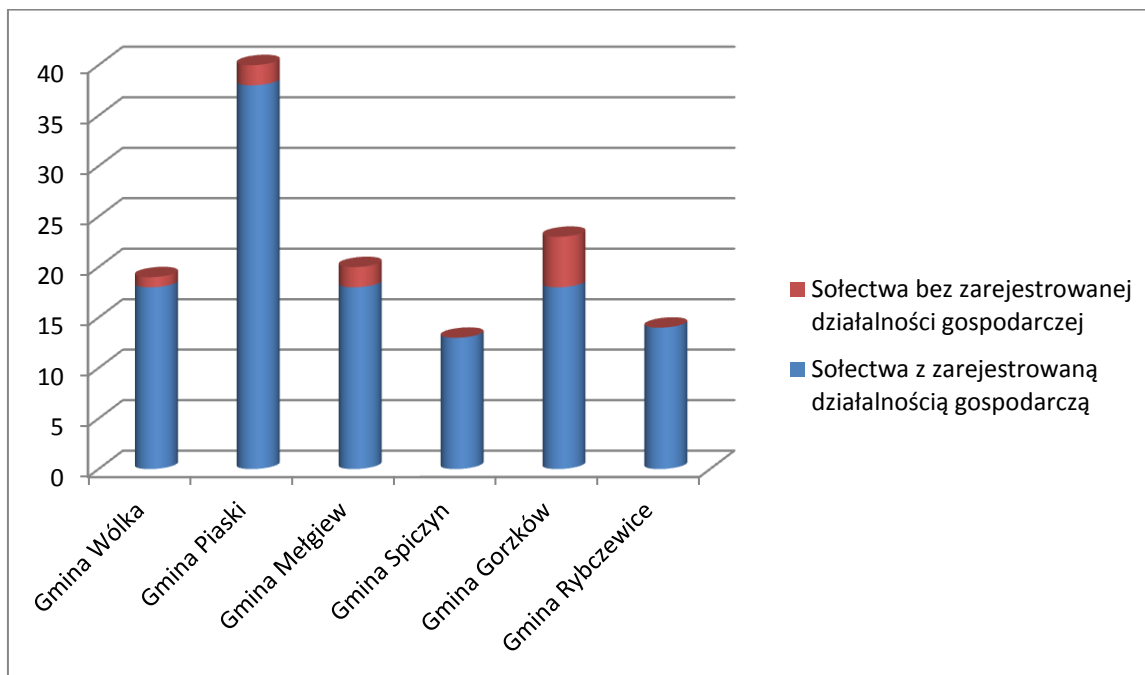
Wykres 4 Procentowa liczba podmiotów działalności gospodarczej w podziale na gminy

Źródło: Opracowanie własne

Niezależnie od ilości funkcjonujących w danej gminie przedsiębiorstw, na terenie podregionu istnieją wciąż sołectwa, w których nie funkcjonują żadne firmy. Największa ich ilość przypada w gminie Gorzków – 5 sołectw w stosunku do 18, w których funkcjonują zarejestrowane podmioty działalności gospodarczej. Z kolei do gmin, w których działalność gospodarcza rozmieszczona jest równomiernie i brak w nich białych plam na mapie działalności gospodarczej należą: gmina Spiczyn i gmina Rybczewice.

Wykres 5 Sołectwa gmin partnerskich z zarejestrowaną i niezarejestrowaną działalnością gospodarczą

Źródło: Opracowanie własne

5.4.2 Typologia działalności gospodarczej w podregionie

Zgodnie z typologią PKD w podregionie prowadzona jest działalność gospodarcza oznaczona 233 kodami. Do przeważających w podregionie typów działalności gospodarczej należą drobne usługi dla ludności oraz handel. Poniższa tabela obrazuje 100 najpopularniejszych w podregionie typów wykonywanej działalności gospodarczej.

Tabela 4 Najpopularniejsze w podregionie typy wykonywanej działalności gospodarczej

Lp.	Kod PKD	Nazwa działalności gospodarczej	Ilość firm w podregionie
1.	<u>49.41.Z</u>	Transport drogowy towarów	84
2.	<u>45.20.Z</u>	Konserwacja i naprawa pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli	81
3.	<u>47.11.Z</u>	Sprzedaż detaliczna prowadzona w niewyspecjalizowanych sklepach z przewagą żywności, napojów i wyrobów tytoniowych	73
4.	<u>96.02.Z</u>	Fryzjerstwo i pozostałe zabiegi kosmetyczne	25
5.	<u>41.20.Z</u>	Roboty budowlane związane ze wznoszeniem budynków mieszkalnych i niemieszkalnych	23
6.	<u>43.22.Z</u>	Wykonywanie instalacji wodno-kanalizacyjnych, ciepłych, gazowych i klimatyzacyjnych	22
7.	<u>49.32.Z</u>	Działalność taksówek osobowych	21
8.		Brak danych	19
9.	<u>43.21.Z</u>	Wykonywanie instalacji elektrycznych	19
10.	<u>43.31.Z</u>	Tynkowanie	18

11.	<u>47.76.Z</u>	Sprzedaż detaliczna kwiatów, roślin, nasion, nawozów, żywych zwierząt domowych, karmy dla zwierząt domowych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	18
12.	<u>47.19.Z</u>	Pozostała sprzedaż detaliczna prowadzona w niewyspecjalizowanych sklepach	17
13.	<u>33.12.Z</u>	Naprawa i konserwacja maszyn	16
14.	<u>41.10.Z</u>	Realizacja projektów budowlanych związanych ze wznoszeniem budynków	16
15.	<u>47.99.Z</u>	Pozostała sprzedaż detaliczna prowadzona poza siecią sklepową, straganami i targowiskami	16
16.	<u>43.39.Z</u>	Wykonywanie pozostałych robót budowlanych wykończeniowych	15
17.	<u>47.91.Z</u>	Sprzedaż detaliczna prowadzona przez domy sprzedaży wysyłkowej lub Internet	15
18.	<u>43.91.Z</u>	Wykonywanie konstrukcji i pokryć dachowych	14
19.	<u>47.81.Z</u>	Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych prowadzona na straganach i targowiskach	14
20.	<u>66.22.Z</u>	Działalność agentów i brokerów ubezpieczeniowych	14
21.	<u>25.62.Z</u>	Obróbka mechaniczna elementów metalowych	13
22.	<u>45.11.Z</u>	Sprzedaż hurtowa i detaliczna samochodów osobowych i furgonetek	13
23.	<u>96.03.Z</u>	Pogrzeby i działalność pokrewna	13
24.	<u>01.61.Z</u>	Działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną	12
25.	<u>32.99.Z</u>	Produkcja pozostałych wyrobów, gdzie indziej niesklasyfikowana	12
26.	<u>70.22.Z</u>	Pozostałe doradztwo w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej i zarządzania	12
27.	<u>86.22.Z</u>	Praktyka lekarska specjalistyczna	12
28.	<u>43.32.Z</u>	Zakładanie stolarki budowlanej	11
29.	<u>43.99.Z</u>	Pozostałe specjalistyczne roboty budowlane, gdzie indziej niesklasyfikowane	11
30.	<u>47.24.Z</u>	Sprzedaż detaliczna pieczywa, ciast, wyrobów cukierniczych i cukierniczych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	11
31.	<u>47.71.Z</u>	Sprzedaż detaliczna odzieży prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	11
32.	<u>69.20.Z</u>	Działalność rachunkowo-księgową; doradztwo podatkowe	11
33.	<u>75.00.Z</u>	DZIAŁALNOŚĆ WETERYNARYJNA	11
34.	<u>42.11.Z</u>	Roboty związane z budową dróg i autostrad	10
35.	<u>43.33.Z</u>	Posadzkarstwo; tapetowanie i oblicowywanie ścian	10
36.	<u>46.21.Z</u>	Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt	10
37.	<u>46.31.Z</u>	Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw	10
38.	<u>46.73.Z</u>	Sprzedaż hurtowa drewna, materiałów budowlanych i wyposażenia sanitarnego	10
39.	<u>47.82.Z</u>	Sprzedaż detaliczna wyrobów tekstylnych, odzieży i obuwia prowadzona na straganach i targowiskach	10
40.	<u>56.10.A</u>	Restauracje i inne stałe placówki gastronomiczne	10
41.	<u>62.01.Z</u>	Działalność związana z oprogramowaniem	10
42.	<u>71.12.Z</u>	Działalność w zakresie inżynierii i związane z nią doradztwo techniczne	10

43.	<u>16.10.Z</u>	Produkcja wyrobów tartacznych	9
44.	<u>43.12.Z</u>	Przygotowanie terenu pod budowę	9
45.	<u>86.21.Z</u>	Praktyka lekarska ogólna	9
46.	<u>16.23.Z</u>	Produkcja pozostałych wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa	8
47.	<u>46.61.Z</u>	Sprzedaż hurtowa maszyn i urządzeń rolniczych oraz dodatkowego wyposażenia	8
48.	<u>47.73.Z</u>	Sprzedaż detaliczna wyrobów farmaceutycznych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	8
49.	<u>14.19.Z</u>	Produkcja pozostałej odzieży i dodatków do odzieży	7
50.	<u>25.11.Z</u>	Produkcja konstrukcji metalowych i ich części	7
51.	<u>43.11.Z</u>	Rozbiórka i burzenie obiektów budowlanych	7
52.	<u>46.19.Z</u>	Działalność agentów zajmujących się sprzedażą towarów różnego rodzaju	7
53.	<u>74.90.Z</u>	Pozostała działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, gdzie indziej niesklasyfikowana	7
54.	<u>81.21.Z</u>	Niespecjalistyczne sprzątanie budynków i obiektów przemysłowych	7
55.	<u>86.90.C</u>	Praktyka pielęgniarek i położnych	7
56.	<u>10.71.Z</u>	Produkcja pieczywa; produkcja świeżych wyrobów ciastkarskich i ciastek	6
57.	<u>46.11.Z</u>	Działalność agentów zajmujących się sprzedażą płodów rolnych, żywych zwierząt, surowców dla przemysłu tekstylnego i półproduktów	6
58.	<u>46.90.Z</u>	Sprzedaż hurtowa niewyspecjalizowana	6
59.	<u>47.89.Z</u>	Sprzedaż detaliczna pozostałych wyrobów prowadzona na straganach i targowiskach	6
60.	<u>66.19.Z</u>	Pozostała działalność wspomagająca usługi finansowe, z wyłączeniem ubezpieczeń i funduszy emerytalnych	6
61.	<u>69.10.Z</u>	Działalność prawnicza	6
62.	<u>74.10.Z</u>	Działalność w zakresie specjalistycznego projektowania	6
63.	<u>81.30.Z</u>	Działalność usługowa związana z zagospodarowaniem terenów zieleni	6
64.	<u>86.23.Z</u>	Praktyka lekarska dentystryczna	6
65.	<u>02.40.Z</u>	Działalność usługowa związana z leśnictwem	5
66.	<u>14.13.Z</u>	Produkcja pozostałej odzieży wierzchniej	5
67.	<u>25.12.Z</u>	Produkcja metalowych elementów stolarki budowlanej	5
68.	<u>28.25.Z</u>	Produkcja przemysłowych urządzeń chłodniczych i wentylacyjnych	5
69.	<u>46.17.Z</u>	Działalność agentów zajmujących się sprzedażą żywności, napojów i wyrobów tytoniowych	5
70.	<u>47.52.Z</u>	Sprzedaż detaliczna drobnych wyrobów metalowych, farb i szkła prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	5
71.	<u>63.11.Z</u>	Przetwarzanie danych; zarządzanie stronami internetowymi (hosting) i podobna działalność	5
72.	<u>68.31.Z</u>	Pośrednictwo w obrocie nieruchomościami	5
73.	<u>73.11.Z</u>	Działalność agencji reklamowych	5
74.	<u>81.29.Z</u>	Pozostałe sprzątanie	5
75.	<u>85.59.A</u>	Nauka języków obcych	5

76.	<u>85.59.B</u>	Pozostałe pozaszkolne formy edukacji, gdzie indziej niesklasyfikowane	5
77.	<u>22.29.Z</u>	Produkcja pozostałych wyrobów z tworzyw sztucznych	4
78.	<u>31.02.Z</u>	Produkcja mebli kuchennych	4
79.	<u>43.34.Z</u>	Malowanie i szklenie	4
80.	<u>45.19.Z</u>	Sprzedaż hurtowa i detaliczna pozostałych pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli	4
81.	<u>45.31.Z</u>	Sprzedaż hurtowa części i akcesoriów do pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli	4
82.	<u>45.32.Z</u>	Sprzedaż detaliczna części i akcesoriów do pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli	4
83.	<u>46.13.Z</u>	Działalność agentów zajmujących się sprzedażą drewna i materiałów budowlanych	4
84.	<u>46.75.Z</u>	Sprzedaż hurtowa wyrobów chemicznych	4
85.	<u>46.77.Z</u>	Sprzedaż hurtowa odpadów i złomu	4
86.	<u>47.21.Z</u>	Sprzedaż detaliczna owoców i warzyw prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	4
87.	<u>47.42.Z</u>	Sprzedaż detaliczna sprzętu telekomunikacyjnego prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	4
88.	<u>47.75.Z</u>	Sprzedaż detaliczna kosmetyków i artykułów toaletowych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	4
89.	<u>47.79.Z</u>	Sprzedaż detaliczna artykułów używanych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach	4
90.	<u>49.39.Z</u>	Pozostały transport lądowy pasażerski, gdzie indziej niesklasyfikowany	4
91.	<u>52.29.C</u>	Działalność pozostałych agencji transportowych	4
92.	<u>79.12.Z</u>	Działalność organizatorów turystyki	4
93.	<u>85.53.Z</u>	Pozaszkolne formy edukacji z zakresu nauki jazdy i pilotażu	4
94.	<u>86.90.A</u>	Działalność fizjoterapeutyczna	4
95.	<u>01.11.Z</u>	Uprawa zbóż, roślin strączkowych i roślin oleistych na nasiona, z wyłączeniem ryżu	3
96.	<u>01.62.Z</u>	Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich	3
97.	<u>08.12.Z</u>	Wydobywanie żwiru i piasku; wydobywanie gliny i kaolinu	3
98.	<u>23.69.Z</u>	Produkcja pozostałych wyrobów z betonu, gipsu i cementu	3
99.	<u>25.93.Z</u>	Produkcja wyrobów z drutu, łańcuchów i sprzężyn	3
100.	<u>32.50.Z</u>	Produkcja urządzeń, instrumentów oraz wyrobów medycznych, włączając dentystyczne	3

Źródło: Opracowanie własne

5.4.3 Przedsiębiorstwa o szczególnym znaczeniu dla podregionu

Spośród 100 najczęściej występujących w podregionie typów działalności gospodarczej w kontekście budowania silnej marki Szlaku Jana III Sobieskiego na uwagę zasługują te przedsiębiorstwa, które z racji funkcjonowania na rynku mogą okazać się pierwszymi filarami budującymi jego ofertę.

Pomiędzy licznymi niewielkimi przedsiębiorstwami, pracującymi głównie w oparciu o lokalny

popyt, można w podregionie wskazać kilkanaście firm o wyraźnym znaczeniu egzogenicznym. Firmy te pracują na rzecz klientów spoza gminy – i to nie tylko z miasta Lublina, ale także z innych regionów Polski, a nawet z zagranicy. Niektóre spośród tych przedsiębiorstw, których profil odpowiada założeniom dotyczącym projektowanych produktów i usług Szlaku Jana III Sobieskiego to m.in.:

- 6 piekarni i 11 wyspecjalizowanych sklepów piekarskich/cukierniczych, w tym znane w całym województwie Piekarnia „Grela” posiadająca sieć sklepów firmowych w Lublinie, Łęcznej, Świdniku i Mełgwi, Piekarnia „Krępiec”, Piekarnia Dariusz Tkaczyk, Piekarnia S.C. Kłębukowscy Piaski, Firma ZENMAR z Bystrzejowic,
- 2 wytwórnie wody mineralnej, w tym firma „Simba” z miejscowości Długie, dostarczająca na rynek wodę „Bystra” oraz napoje smakowe,
- firmy z dziedziny dostawy i przetwórstwa mięsa: INDYKPOL – zakład wylęgu drobiu, zlokalizowany w Turce, Centrum Drobiarskie „MJA – Drób” w Podzamczu,
- Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Piaskach specjalizująca się w wyrobach śmietan i serów,
- 10 firm specjalizujących się w hurtowej sprzedaży zboża oraz Przedsiębiorstwo Zbożowo-Młynarskie Tkaczyk, Młyn Gryczan Piaski,
- 10 firm zajmujących się hurtową sprzedażą warzyw i owoców, w tym „Stryjno Sad” – zrzeszenie sadowników Lubelszczyzny produkujące 12 tys. ton jabłek rocznie, ale dostarczające na rynek również czarną i czerwoną porzeczkę, agrest, gruszki i śliwki,
- prężne w podregionie Stowarzyszenie Pszczelarzy – dostarcza w podregionie miód pszczeli, który może stanowić bazę do produkcji miodu pitnego,
- 10 firm zajmujących się hurtową sprzedażą drewna wskazuje na możliwości rozwoju przetwarzania drewna w postaci np. zabawek, gadżetów, mebli,
- firmy specjalizujące się w produkcji opakowań, które na Szlaku Jana III Sobieskiego mogą również odnaleźć niszę produkcyjną w zakresie dostarczania na rynek np. opakowań ozdobnych,
- 10 restauracji, w tym słynna z serwowania najlepszych na Lubelszczyźnie flaków restauracja „Rarytas”, wielokrotnie nagradzana, w tym w ramach Europejskiego Festiwalu Smaków 2011, kuchnia restauracji „U Elizy”, „Restauracja Pałacowa” oferująca swym gościom również możliwość gry w golfa, restauracje „W Młynie”, „Gościniec”, Pizzeria „Bella Vita”,
- 4 organizatorów turystyki,
- 2 działalności gospodarcze związane z wystawianiem przedstawień artystycznych.

Do innych znaczących podmiotów gospodarczych w podregionie należą:

- CMB Group – Jacków,
- HYDROPLAST – Nowy Krępiec,
- PRASMET – Nowy Krępiec,
- GRIL – POL – Lubieniec,
- ROL – MAX – Jacków,
- PARPOL – Jacków,
- WALO – POL – Franciszków,
- KARMET – Franciszków,
- PPH „STALMET”- Franciszków,
- KABIS – produkujący dywany i wykładziny, zlokalizowany w Łuszczowie Pierwszym,
- PAKO – producent opakowań, mieszczący się w Jakubowicach Murowanych,
- DREWIT – działający w Długiem producent schodów, altan i domków letniskowych,
- Zakład Produkcji Uszczelek i Opakowań Spółdzielni Inwalidów, mieszczący się w Łuszczowie Pierwszym,
- HANKER – działający w Świdniku Dużym producent wyrobów metalowych (złącz, łańcuchów, śrub itp.),
- CENTRO-CHEM – przedsiębiorstwo hurtowego handlu artykułami chemicznymi, zlokalizowane w Turce.

Dostrzegalnym brakiem w podregionie w kontekście budowania marki Szlaku Jana III Sobieskiego jest brak rozwiniętej bazy noclegowej.

5.4.4 Znaczące czynniki rozwoju przedsiębiorczości w podregionie

Do podstawowych czynników mających pozytywny wpływ na rozwój przedsiębiorczości w podregionie należy bliskość podregionu w stosunku do Miasta Lublin. Czynnikiem ten wpływa pozytywnie na zasiedlenie podregionu przedsiębiorczymi mieszkańcami emigrującymi z miasta, które jednocześnie stanowi rynek zbytu produktów i usług Szlaku Jana III Sobieskiego.

Drugim elementem zwiększającym atrakcyjność podregionu w kontekście lokowania tutaj działalności gospodarczej jest zwiększająca się dostępność komunikacyjna podregionu: otwarcie Portu Lotniczego znajdującego się w obrębie dwóch gmin Szlaku Jana III Sobieskiego – gminy Wólka i gminy Mełgiew oraz budowa obwodnicy Lublina nr 809.

Trzecim elementem stanowiącym o atrakcyjności umiejscawiania na terenie podregionu szczególnie działalności gospodarczej związanej z usługami turystycznymi jest ukształtowanie terenu, które predysponuje Szlak Jana III Sobieskiego do zapewniania swoim odbiorcom usług w zakresie parków linowych, stoków narciarskich, spływów rzecznych, przejażdżek konnych.

5.5. Waloryzacja podregionu pod kątem rozwoju turystyki

Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji w zakresie zasobów kulturowych oraz środowiskowych obszarów opracowano następujące wnioski w ramach waloryzacji potencjału podregionu pod kątem rozwoju turystyki:

- Obszar szlaku Jana III Sobieskiego charakteryzuje się dużą różnorodnością szaty roślinnej, która stanowi jego niewątpliwy walor z punktu widzenia turystyki.
- W regionie występuje 46 gatunków roślin leczniczych i użytkowych, z czego kilka objętych ścisłą lub częściową ochroną prawną. Większość lasów to lasy mieszane, których charakter sprzyja występowaniu grzybów jadalnych oraz owoców leśnych.
- Na obszarze regionu występuje wiele rzadkich gatunków ssaków, ptaków, ryb, bezkręgowców oraz gadów i płazów.
- Gminy Szlaku Jana III Sobieskiego znajdują się w obrębie trzech parków krajobrazowych (Krzczonowskiego, Nadwieprzańskiego oraz Kozłowieckiego). Ponadto w regionie znajdują się inne obszary chronione (użytki ekologiczne, rezerваты oraz pomniki przyrody).

Znajdujące się w regionie rzeki Giełczew, Sierotka, Wieprz, Żółkiewka oraz Bystrzyca, a także stawy rybne zwiększają potencjał turystyczny gmin (istnieją projekty pełniejszego wykorzystania możliwości związanych z zasobami wodnymi).

- Obszar Szlaku Jana III Sobieskiego jest stosunkowo zasobny w surowce mineralne, ale aktualnie nie są one wykorzystywane.
- Warunki naturalne predestynują obszar szlaku do pozyskiwania energii odnawialnej (energia słoneczna, wiatrowa, geotermalna, rośliny energetyczne), czego wyrazem jest koncepcja Strefy Energii Odnawialnej Scutum Sobiescianum.
- Region szlaku nabrał znaczenia w okresie reformacji, kiedy to nastąpił również wzrost znaczenia roku Sobieskich. W XVI i XVII, będących okresem świetności regionu miało miejsce wiele wydarzeń istotnych dla miejscowości położonych w regionie.
- Dowodem silnych związków regionu z rodem Sobieskich są liczne pamiątki bytności Jana III Sobieskiego w poszczególnych miejscach.
- Na obszarze sześciu badanych gmin znajdują się liczne dwory, dworki, pałace i kompleksy pałacowo-parkowe a także przykłady architektury sakralnej (wśród nich element specyficzny stanowią kapliczki oraz krzyże z elementami arma christi).
- Poza rodem Sobieskich z regionem związanych jest również wiele innych osób – wojskowych, władz kościelnych i działaczy religijnych, twórców, uczonych oraz

polityków. Należą do nich między innymi Mikołaj Trąba, Franciszek Ksawery Dmochowski, Antoni Norbert Patek, Izaak Bashevis Singer oraz Tadeusz Czacki.

- Obecnie w sferze kultury w regionie działa wiele podmiotów reprezentujących zarówno samorząd gminny jak i organizacje pozarządowe oraz 5 Lokalnych Grup Działania.
- W regionie zachowały się liczne tradycje (między innymi kamieniarskie, garncarskie, kowalskie, stolarskie oraz restauratorskie) oraz rzemiosło artystyczne.

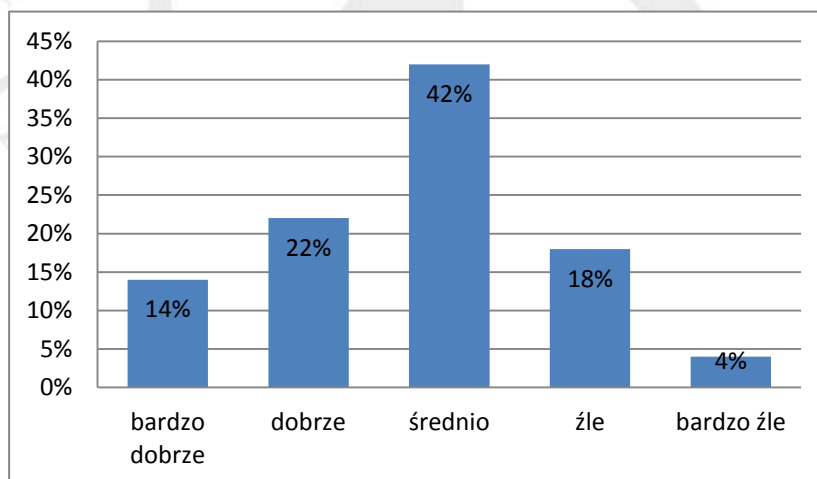
5.5.1. Opinie mieszkańców gmin na temat szans rozwoju turystyki Szlaku Jana III Sobieskiego

Dla waloryzacji podregionu pod kątem rozwoju turystyki ważne są również opinie jego mieszkańców wyrażone w ankiecie mailingowej. Na pytanie o to, czy gmina jest miejscem atrakcyjnego wypoczynku turystów badani w większości odpowiedzieli, że nie – 54% odpowiedzi.

Ważnymi czynnikami oceny potencjału turystycznego gminy są opinie mieszkańców na temat sytuacji kulturalnej oraz środowiska naturalnego.

Jeśli chodzi o sytuację kulturalną to 42% badanych oceniło ją jako średnią. 21% spodziewa się, że uczestnictwo w projekcie Szlak Jana III Sobieskiego może przyczynić się do poprawy tej sytuacji. Źle i bardzo źle o stanie kultury w gminie wypowiada się prawie co czwarty ankietowany (22%).

Wykres 6 Ocena sytuacji kulturalnej

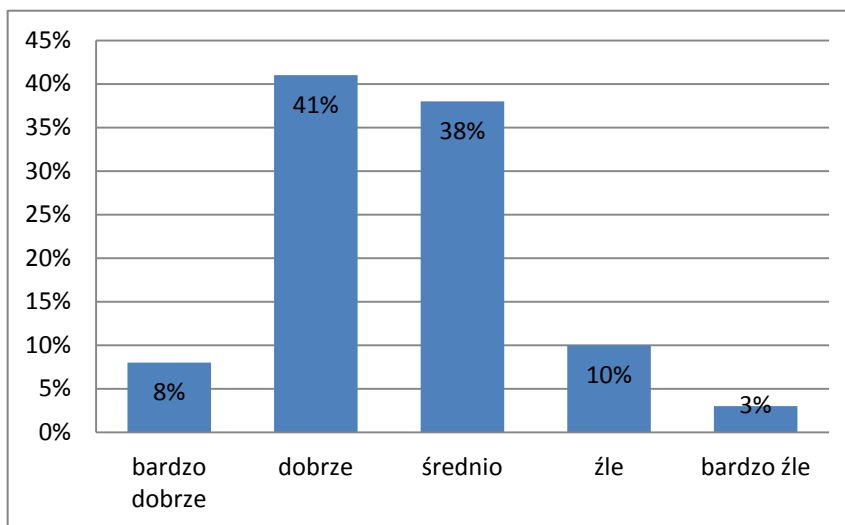

Źródło: Opracowanie własne

Wyjątkowo dobrze mieszkańcy oceniają stan swojej gminy w zakresie ochrony środowiska. Większość z nich jest zdania, że jest ona dobra lub bardzo dobra – 49% wszystkich

odpowiedzi.

Wykres 7 Ocena stanu rozwoju gminy w obszarze środowiska naturalnego

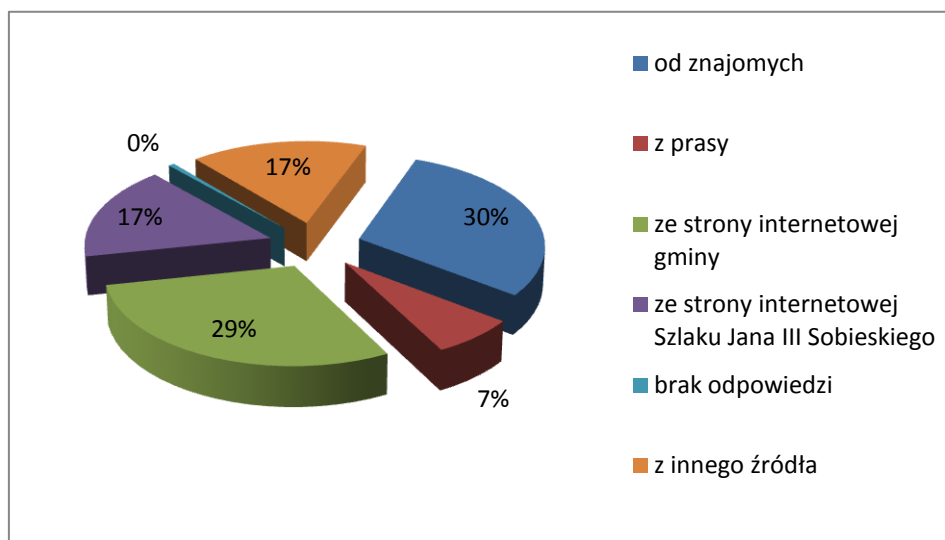
Źródło: Opracowanie własne

Mieszkańcom gminy zadano również pytania odnoszące się bezpośrednio do Szlaku Jana III Sobieskiego.

Na pytanie o to, czy słyszeli o Szlaku Jana III Sobieskiego w zdecydowanej większości ankietowani (88%) odpowiadali, że tak. Tylko 12% badanych przyznało się do tego, że nigdy nie słyszało o tym projekcie.

Respondenci, którzy mieli świadomość istnienia i działania Szlaku zostali poproszeni o wskazanie źródła, z którego się o tym dowiedzieli. Wśród odpowiedzi najczęściej pojawiały się stwierdzenia, że usłyszeli o nim od znajomych – aż 30% wszystkich odpowiedzi oraz że znaleźli informację na stronie internetowej swojej gminy. Stosunkowo rzadko respondenci wybierali odpowiedź, że o istnieniu Szlaku dowiedzieli się z prasy – 7% badanych.

Wykres 8 Źródła informacji na temat Szlaku Jana III Sobieskiego

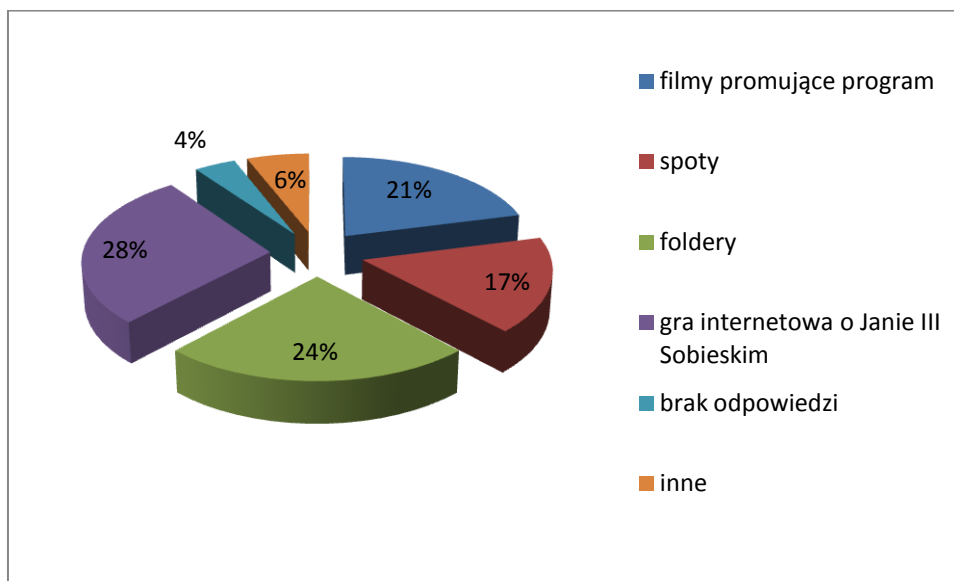
Źródło: Opracowanie własne

Stosunkowo dużą kategorię odpowiedzi stanowiły źródła, które nie zostały wymienione w kafeterii (17%). Wśród nich znalazły się między innymi:

- telewizja regionalna,
- informacje udzielane przez pracowników gminy, biura Szlaku lub przez samych twórców projektu,
- facebook,
- szkolenia (np. z zakresu pozyskiwania funduszy Unijnych przez organizacje pozarządowe).

Najczęściej spotykanymi działaniami promocyjnymi Szlaku są – zgodnie z odpowiedziami respondentów - gra internetowa o Janie III Sobieskim (28% odpowiedzi), foldery (24%) oraz filmy promujące program (21%). Wśród pozostałych odpowiedzi pojawiły się takie jak konferencje, spotkania i imprezy (majówka).

Wykres 9 Działania promocyjne Szlaku Jana III Sobieskiego na które natrafili respondenci

Źródło: Opracowanie własne

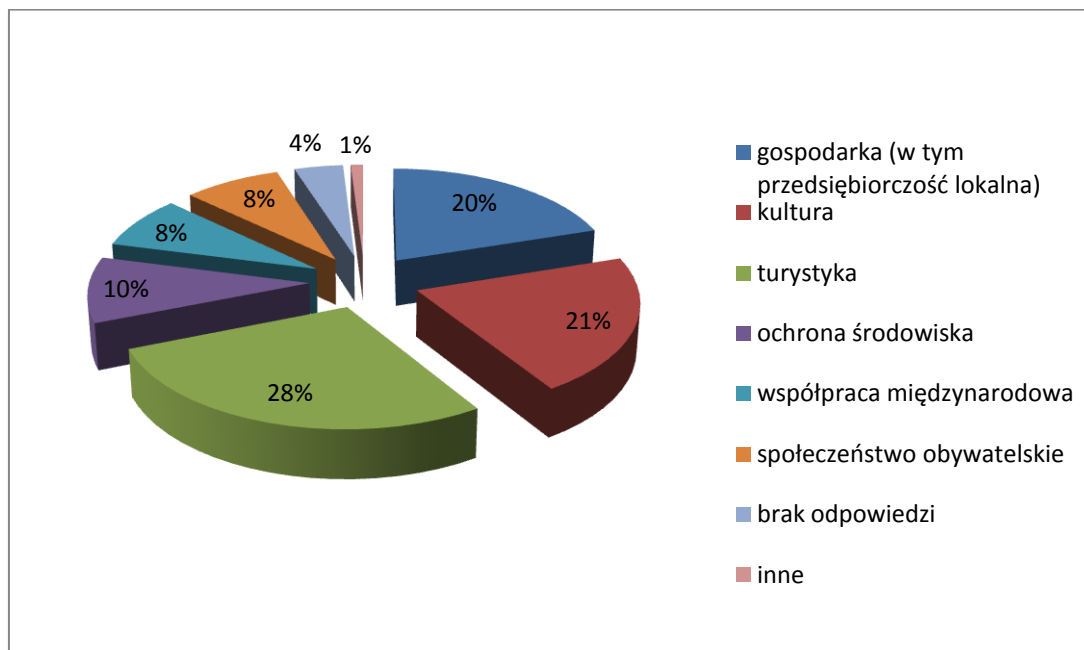
W ocenie respondentów, w planowaniu przyszłych działań promocyjnych Szlaku Jana III Sobieskiego należałoby uwzględnić przede wszystkim konkretne usługi (np. turystyczne) – 28% odpowiedzi, walory przyrodnicze miejscowości biorących udział w projekcie – 27% oraz współpracę w regionie – 22%.

Wśród dodatkowych propozycji działań promocyjnych pojawiły się np.:

- skuteczniejsze upowszechnianie informacji wśród mieszkańców gmin członkowskich projektu – także przedstawienie korzyści, jakie mogą się z tym wiązać, a także sposobów na to, aby mieszkańcy mogli czynnie zaangażować się w działania związane z projektem,
- promowanie inicjatywy w dalszym otoczeniu gmin – punktów węzłowych Szlaku, by zwiększyć skuteczność samego projektu.

Wobec kwestii o to, czy udział w projekcie może przyczynić się do rozwoju gminy, respondenci mieli zdecydowanie pozytywne nastawienie – 85% z nich odpowiedziało, że „tak”. Przewidywane przez respondentów obszary tego rozwoju to w głównej mierze: turystyka (28% wszystkich odpowiedzi), kultura (21%) i gospodarka wraz z przedsiębiorczością lokalną (20%).

Wykres 10 Spodziewane obszary rozwoju gminy związane z udziałem w projekcie „Szlak Jana III Sobieskiego”

Źródło: Opracowanie własne

Stosunkowo najrzadziej respondenci oczekują zmian związanych z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego (8%), poprawy sytuacji w obszarze współpracy międzynarodowej (8%), a także ochrony środowiska (10%). Wśród dodatkowych odpowiedzi pojawiły się takie obszary jak budownictwo i budowa ośrodka wodnej rekreacji.

5.6. Waloryzacja podregionu pod kątem rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa

Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji gmin szlaku Jana III Sobieskiego w kontekście przedsiębiorczości i przetwórstwa a także rolnictwa i hodowli opracowano następujące wnioski w ramach waloryzacji potencjału regionu pod kątem rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa:

- Wysoka jakość gleb sprawia, że gminy regionu mają przede wszystkim charakter rolniczy, z dominacją uprawy zbóż (głównie pszenicy i jęczmienia) a także warzyw (dla których rynkiem zbytu jest Lublin)
- Dla upraw sadowniczych znaczenie ma Zrzeszenie Producentów Owoców „Stryjno-Sad”. Najliczniej uprawianymi drzewami owocowymi są jabłka, grusze, śliwy i wiśnie, a wśród krzewów owocowych – porzeczki i maliny.
- W regionie uprawiane są również chmiel (co daje szansę na odrodzenie tradycji browarnictwa), tytoń, kukurydza oraz zioła.

- Na terenie Szlaku istnieje rozwinięta hodowla bydła (tradycje mleczarskie) i trzody chlewnej. Istotna jest również hodowla pszczoł i produkcja miodu. W regionie istnieją również punkty skupu dziczyzny oraz hodowle ryb.
- Do pozytywnych zjawisk na przestrzeni ostatnich lat należy wzrost średniej wielkości gospodarstw rolnych oraz poziomu wykształcenia rolniczego gospodarującego na nich osób.
- Na terenie podregionu sześciu gmin Szlaku Jana III Sobieskiego funkcjonuje 1300 działalności gospodarczych. Największa liczba pozarolniczych aktywności gospodarczych przypada na gminę Wólka, zaś najmniej na gminę Rybczewice.
- Do przeważających typów działalności gospodarczej należą drobne usługi dla ludności oraz handel (najwięcej działalności należy do sekcji PKD: Transport drogowy towarów, Konserwacja i naprawa pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli oraz Sprzedaż detaliczna prowadzona w niewyspecjalizowanych sklepach z przewagą żywności, napojów i wyrobów tytoniowych).
- W regionie znajduje się kilkanaście firm posiadających klientów z poza regionu. Niektóre z nich (głównie firmy związane z przetwórstwem żywności i sprzedażą żywności) mają znaczenie dla budowania marki szlaku Jana III Sobieskiego.
- W regionie działa 10 restauracji i 4 organizatorów turystyki a także 2 działalności gospodarcze związane z przedstawieniami artystycznymi. Problemem z punktu widzenia szlaku jest natomiast brak bazy noclegowej.
- Do czynników wspierających rozwój przedsiębiorczości w regionie należą: bliskość miasta Lublin, dostępność komunikacyjna oraz potencjał turystyczny ukształtowania terenu.

5.6.1. Opinie mieszkańców gmin na temat szans rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa.

Również w przypadku waloryzacji pod kątem szans rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa ważnym źródłem informacji była ankieta skierowana do mieszkańców gmin Szlaku Jana III Sobieskiego.

Nieznacznie ponad połowa (53%) respondentów jest zdania, że ich gmina posiada dobry wizerunek, zachęcający do podejmowania na jej terenie działalności gospodarczej. Jednak prawie połowa wybrała odpowiedź, że nie – 47%. Badanych poproszono również o wskazanie działań, które w ich opinii mogłyby przyczynić się do poprawy sytuacji w tym zakresie. Wśród wymienionych propozycji najczęściej powtarzały się:

- intensywne promowanie gminy, ale i całego regionu („konieczne jest odpowiednie

wypromowanie zachodzących na terenie gminy zmian”; „pomogłaby dobra reklama - pokazanie jej walorów (gminy)”, „większa promocja regionu”, „promowanie marki”, „wyprodukować i wypromować jakąś markę, która będzie kojarzyła się z gminą”, „wykreowanie lokalnych produktów, wytwarzanych z wykorzystaniem potencjału regionu, które na stałe staną się wizytówką gminy”),

- pozyskiwanie inwestorów i promowanie działalności gospodarczej na terenie gminy i w regionie („zachęcić inwestorów do podejmowania działalności na terenie gminy”, „poszukiwanie chętnych firm do inwestycji na terenach wiejskich”, „prowadzić lepszą politykę zachęcającą przedsiębiorców do inwestowania”, „dobrym rozwiązaniem byłyby ulgi dla przedsiębiorców lub transakcje wiązane: umorzenia podatków, korzystne warunki dzierżawy lub wykupu gruntów pod inwestycje w zamian za gwarancje utworzenia miejsc pracy, tak aby korzystali na tym okoliczni mieszkańcy, można by też próbować wysyłania ofert do potencjalnych inwestorów, których zakres działalności harmonicznie współdziałał z działalnością mieszkańców (głównie produkcja rolnicza).
- wpieranie i podejmowanie działań związanych z rozwojem kultury, w tym organizowanie cyklicznych imprez o silnej renomie („więcej spotkań kulturalnych w szerszym zakresie i z większym echem”, „wspierać działania gminy o charakterze kulturowym”, „poprawa atrakcyjności oferty spędzania czasu wolnego przez mieszkańców gminy”, „cykliczne barwne imprezy z tradycjami lokalnymi”),
- rozwijanie i promowanie turystyki w gminie i w regionie („inwestycje w turystykę”, „rozwój branży turystyczno-wypoczynkowej w gminie, lepsze wykorzystanie terenów rekreacyjnych i turystycznych, zwiększenie atrakcyjności gminy jako ekologicznie czystej z atrakcjami sprzyjającymi spędzaniu czasu w sposób czynny i atrakcyjny”, „można stworzyć większe szanse rozwoju agroturystyki”).

Dodatkowo pojawiły się też pomysły:

- prowadzenia w rolnictwie produkcji zdrowej żywności, która stanie się symbolem gminy,
- poprawy stanu infrastruktury w gminach – wprowadzenie planu zagospodarowania przestrzennego, budowa infrastruktury drogowej, oczyszczalni ścieków,
- zwiększenia bezpieczeństwa mieszkańców,
- szkolenia mieszkańców z zakresu różnych form pozyskiwania środków z Unii Europejskiej.

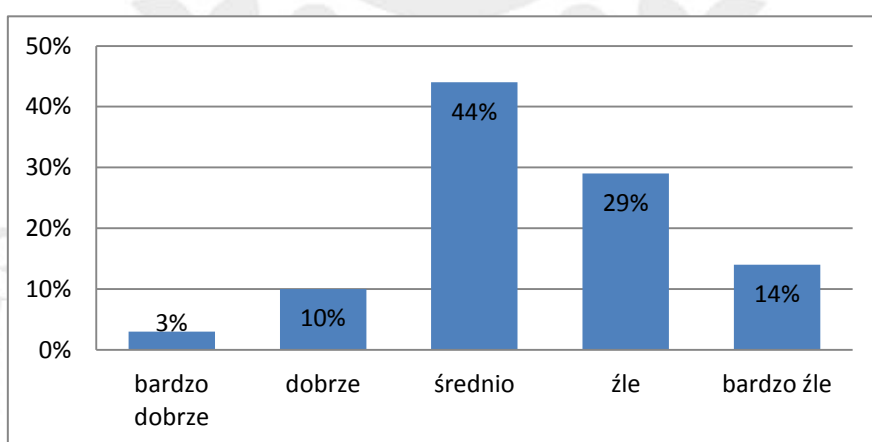
Badani są zdecydowanie przekonani o tym, że udział ich gminy w projekcie Szlak Jana III

Sobieskiego może przyczynić się do rozwoju gospodarki w regionie – 81% wszystkich odpowiedzi.

Kluczowym elementem z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorczości i przetwórstwa jest niewątpliwie sytuacja ekonomiczna, jednak istotne są również inne czynniki: społeczne, związane z edukacją, współpracą międzynarodową oraz współpracą pomiędzy gminami w regionie.

Sytuację w gminie pod względem ekonomicznym respondenci ocenili jako średnią - 44% wszystkich badanych. Najrzadziej wybierali ocenę bardzo dobrą – tylko 3% wszystkich wskazań.

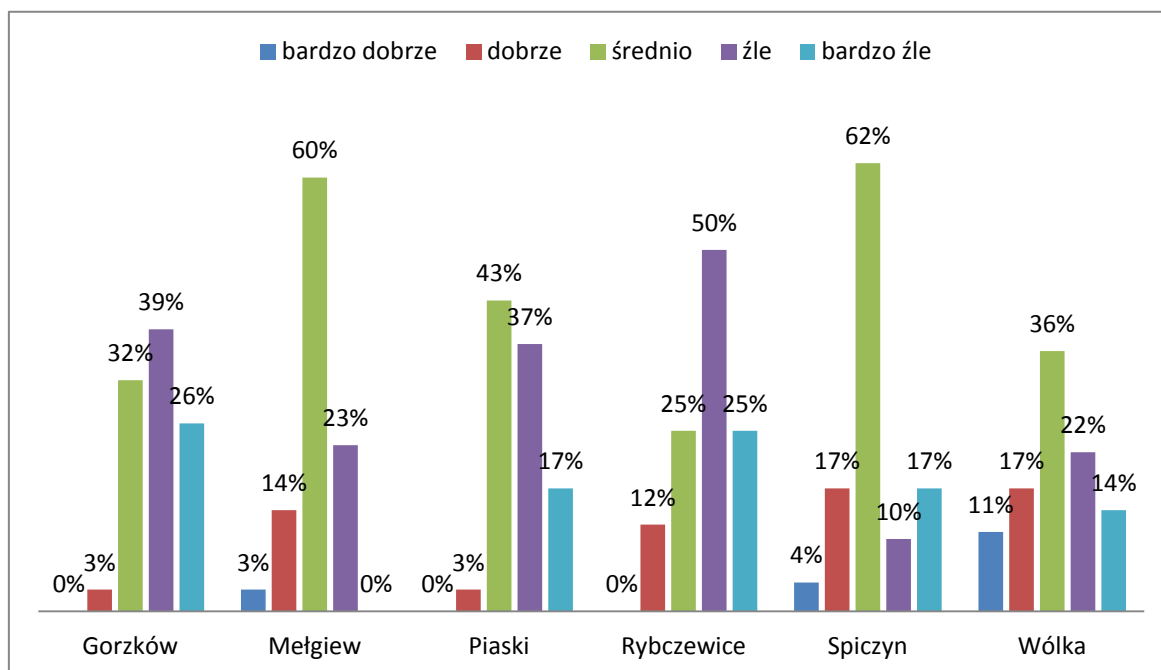
Wykres 11 Ocena sytuacji ekonomicznej

Źródło: Opracowanie własne

Najgorzej sytuację ekonomiczną oceniają mieszkańcy Gminy Rybczewice – w sumie 75% osób. Najlepsze zdanie na ten temat mają ankietowani zamieszkujący tereny należące do gminy Wólka – 28%.

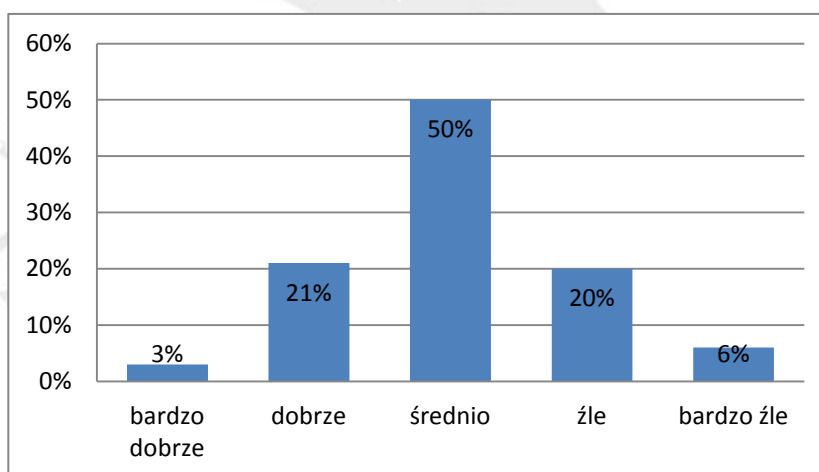
Wykres 12 Ocena sytuacji ekonomicznej w poszczególnych gminach

Źródło: Opracowanie własne

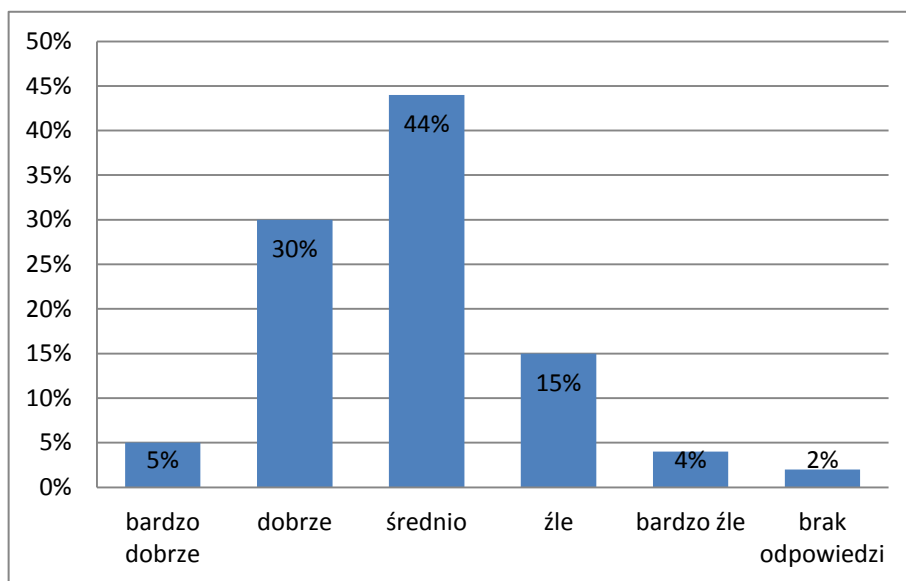
Bardzo podobnie wyniki rozkładają się jeśli chodzi o ocenę sytuacji społecznej w gminie. 50% wszystkich odpowiedzi to ocena średnia, najmniej – 3% to ocena bardzo dobra.

Wykres 13 Ocena sytuacji społecznej

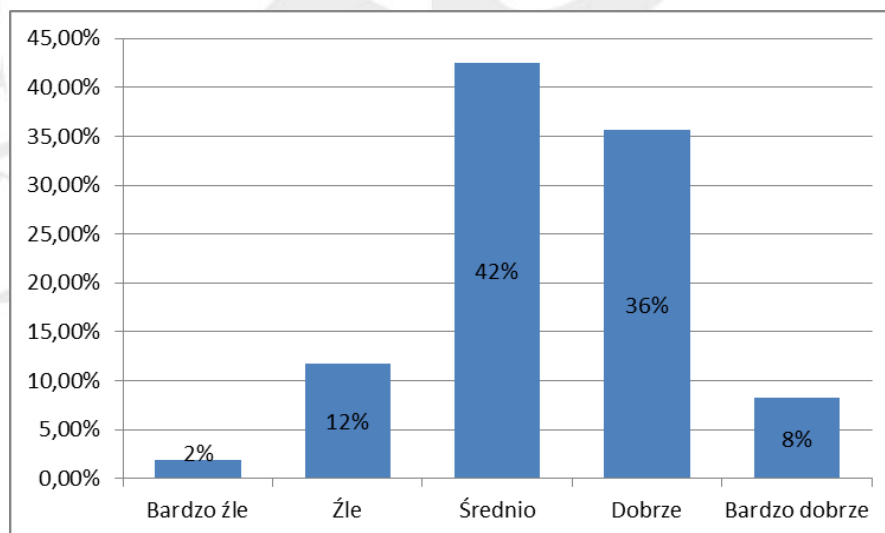
Źródło: Opracowanie własne

Tak, jak opisywane dotąd obszary, tak samo stan gminy pod względem edukacji badani oceniają w większości średnio – 44% wszystkich odpowiedzi. Pozostali są w większości dobrego zdania na temat stanu edukacji w swojej gminie – 35% ocen dobrych i bardzo dobrych. Złe opinie na ten temat ma w sumie 19% ankietowanych.

Wykres 14 Ocena sytuacji pod względem edukacji

Źródło: Opracowanie własne

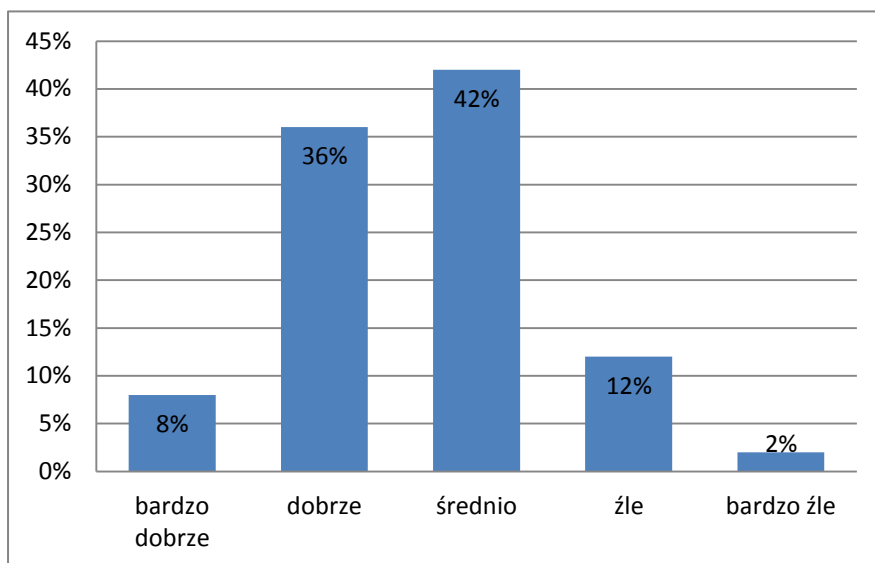
Największy odsetek mieszkańców gminy określił stan współpracy swojej gminy z innymi gminami w regionie jako średni (42%). Jednak ocenę dobrą lub bardzo dobrą wybrało łącznie 44%, natomiast złą lub bardzo złą znacznie mniej, bo 14%.

Wykres 15 Ocena rozwoju gminy w zakresie współpracy z innymi gminami w regionie

Źródło: Opracowanie własne

Większość badanych wybrała także ocenę średnią jeśli chodzi o stan gminy w obszarze współpracy międzynarodowej – 42% odpowiedzi. Kiedy jednak podsumuje się oceny bardzo dobre i dobre, jest ich więcej od ocen średnich (44%.)

Wykres 16 Ocena rozwoju gminy w obszarze współpracy międzynarodowej

Źródło: Opracowanie własne

Respondenci, poproszeni o dokonanie oceny obecnej sytuacji w swojej gminie w odniesieniu do sytuacji w gminach sąsiednich, najczęściej wybierali odpowiedź pośrednią – sytuacja jest średnia/przeciętna – 53%. W ich opinii nie jest ona ani dużo lepsza ani dużo gorsza (choć ta odpowiedź była wybierana nieco częściej – 28%).

6. Segmentacja rynku

6.1. Zdefiniowanie kryteriów segmentacji

Aby prawidłowo wyodrębnić segment należy wyróżnić cechy obiektywne konsumenta, tzw. kryteria segmentacji (zmiennie opisujące). Mogą to być:

- kryterium geograficzne, miejsce zamieszkania (miasto, wieś), klimat, topografia (ukształtowanie terenu), wielkość miasta (liczba mieszkańców), gleba, ustrój polityczny;
- kryterium demograficzne: wiek, płeć, rasa, wyznanie (np.: różne sposoby żywienia), pochodzenie etniczne, wykształcenie, stan cywilny, zdrowie, budowa ciała;
- kryterium ekonomiczne: zawód, dochód na osobę, dochód gospodarstwa domowego, źródła dochodów, majątek;
- kryterium społeczne: klasa społeczna, grupa odniesienia, styl życia, stadium życia rodzinnego, osobowość;
- kryterium psychograficzne: styl życia, osobowość, preferencje, motywacje podróżowania.

Dzielią się one na:

1. Zmiennie obiektywne:

- kryteria demograficzne m.in.: wiek, płeć, faza cyklu życia rodziny, wielkość gospodarstwa domowego, zawód, dochód, wykształcenie, narodowość;
- kryteria geograficzne m.in.: obszar geograficzny, odległość pomiędzy miejscem zamieszkania, a miejscem docelowym, typ miejsca zamieszkania,
- kryteria geodemograficzne.

2. Zmiennie subiektywne: cel podróży, poszukiwanie korzyści, kryteria psychospołeczne i styl życia, osobowość, nawyki, przyzwyczajenia, zwyczaje, postawy, podatność na wpływ innych osób, styl życia, szczególne wydarzenia w życiu człowieka, reakcja na produkt, status nabywcy, częstotliwość zakupu, sposób zakupu, stopień lojalności, faza podejmowania decyzji nabywczej, cena produktu.

Do kryteriów poprawnej segmentacji natomiast należą:

1. Identyfikowalność – segment powinien być relatywnie łatwy do wyróżnienia, czyli posiadać specyficzne cechy, które wyróżniają go na całym rynku.
2. Komunikatywność – polega na łatwości dotarcia z określoną propozycją marketingową do konkretnego konsumenta.

3. Pojemność, rozległość segmentów – konsumenci wchodzący w skład danego segmentu powinni być na tyle liczni, aby opłacało się zastosowanie konkretnej strategii.
4. Opłacalność – koszty wejścia na rynek i funkcjonowania na tym rynku powinny być znacznie niższe, niż uzyskiwane na tym rynku dochody.
5. Dostępność, związana z brakiem barier prawnych, organizacyjnych oraz technicznych przy wejściu przedsiębiorstwa na rynek.
6. Wymierność – możliwość uzyskania informacji o cechach konsumentów tworzących dany segment rynku.

Cechami prawidłowo wyodrębnionego segmentu są:

- mierzalność – określenie, jaką ilość konsumpcji daje zysk,
- rozległość – określenie, na jakim obszarze opłaca się producentowi działać,
- dostępność – określenie miejsc, w których konsumenci na pewno kupią dany produkt.

Jak widać segmentacji rynku można dokonywać wg różnych kryteriów przy czym należy pamiętać, iż ten sam rynek może być segmentowany wielokrotnie wg różnych kryteriów. Z punktu widzenia budowania oferty turystycznej, kluczowe znaczenie mają jednak motywy związane z podejmowaniem aktywności turystycznej. W związku z powyższym poniżej dokonano segmentacji według tzw. kryterium motywacji podróży, za wyjątkiem turystyki weekendowej pozostającej na pograniczu kryterium motywacji i długości pobytu oraz turystyki tranzytowej i przygranicznej (kryterium według cechy zasadniczej, z punktu widzenia podmiotu turystyki).

6.2. Opis poszczególnych segmentów

Opis poszczególnych segmentów został sporządzony wg następującego schematu:

- ogólny opis segmentu,
- opis segmentu wg zmiennych geograficznych i demograficznych,
- opis preferencji i zainteresowań,
- prezentacja wykorzystywanych potencjałów,
- opis motywów uprawiania danego rodzaju turystyki.

Segmenty podstawowe:

- turyści kulturowi,
- dzieci i młodzież (turystyka edukacyjna),
- turyści aktywni i specjalistyczni,
- agroturystyka, turystyka na obszarach wiejskich, ekoturystyka,

- turyści weekendowi.

Segmenty uzupełniające:

- turyści motywacyjni i integracyjni.
- Hobbyści.

SEGMENTY PODSTAWOWE

Tabela 5 Segmenty podstawowe – turystyka kulturowa

SEGMENT: TURYSTYKA KULTUROWA	
<p>Turystyka kulturowa związana jest z motywem poznawczym. Jej uczestnicy podróżują w celu poznania historii, zwiedzania zabytków, muzeów, w związku z odbywającymi się imprezami, etc. Należy zwrócić uwagę, iż zmienia się charakter turystyki kulturowej, która obecnie przyjmuje formę związaną z dużą aktywnością turysty. Pragnie on bowiem angażować się w proces poznawczy. Stąd bardzo duże znaczenie interaktywnych form eksponowania walorów kulturowych oraz różnego rodzaju imprez tematycznych (m.in. rekonstrukcje wydarzeń historycznych, żywe lekcje historii), w tym przede wszystkim tematycznych szlaków kulturowych, które są jedną z najszybciej przeobrażających się i najbardziej popularnych form turystyki kulturowej.</p> <p>Są zdecydowanie świadomi swoich potrzeb. W związku z powyższym zwracają uwagę na zagospodarowanie ciekawych miejsc i ich odpowiednie wyeksponowanie.</p> <p style="text-align: center;">Segment ten obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ turystykę związaną z historią regionu (powiązanie z historią rodu Sobieskich oraz innych powiązanych z nimi), ▪ turystykę związaną ze sławnymi ludźmi (miejsca związane z pobytem Sobieskich), ▪ turystykę związaną z kulturą ludową i działalnością kulturalną, opartą o tradycje rękodzieła ludowego, historycznego przemysłu i rzemiosła, obrzędowość oraz unikalne imprezy. 	
Kryteria geograficzne, demograficzne	<p>Wiek: 10+</p> <p>Płeć: kobiety i mężczyźni</p> <p>Wykształcenie: średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i powyżej</p> <p>Geografia:</p> <p>Polska – województwo lubelskie, województwo mazowieckie, podlaskie, świętokrzyskie</p> <p>Zagranica – Ukraina, Rosja, Słowacja, Węgry, Austria</p>
Preferencje i zainteresowania	<p>Osoby poszukujące ciekawych możliwości spędzenia wolnego czasu w różnych formach obcowania z kulturą</p> <p>Osoby zainteresowane zwiedzaniem ciekawych miejsc związanych z historią, architekturą, kulturą, etc. – muzea, zabytki, miejsca pamięci, cmentarze.</p> <p>Osoby pragnące poznać tradycje i historię obszaru objętego projektem – poprzez udział w imprezach, rekonstrukcjach oraz osoby zainteresowane udziałem w warsztatach, pokazach, etc.</p> <p>Osoby zainteresowane udziałem w imprezach tematycznych, np. związanych z ważnymi wydarzeniami historycznymi etc.</p> <p>Osoby poszukujące ciekawych form zwiedzania, nie tylko w kontekście interaktywności, ale również w kontekście pakietowania oferty (np. tradycyjna kuchnia, ciekawe obiekty noclegowe, imprezy fabularne etc.).</p> <p>Osoby te często pragną łączyć zwiedzanie z poznaniem przyrody, są wrażliwe na piękno otaczającego ich krajobrazu.</p>

	Rodziny z dziećmi, chcące zainteresować młode pokolenie historią, chcące wychowywać w duchu patriotycznym.
Motywy	Kierują się motywem poznania, przy czym poszukują aktywnych form poznania kultury, historii, w tym przypadku historii Bitwy Warszawskiej etc. Uprawianie turystyki kulturowej może stanowić ich hobby, sposób na realizację pasji.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 6 Segmenty podstawowe – turystyka edukacyjno-rekreacyjna dzieci i młodzieży

SEGMENT: TURYSTYKA EDUKACYJNO-REKREACYJNA DZIECI I MŁODZIEŻY	
<p>Turystyka edukacyjna dzieci i młodzieży związana jest z wyjazdami na tzw. białe i zielone szkoły oraz obozy, czy kolonie. Jest to również turystyka związana z wyjazdami jednodniowymi, stanowiącymi żywe lekcje historii. Jej podstawowym celem jest „uczyć poprzez podróżowanie”. Zakłada przede wszystkim zwiedzanie ciekawych pod względem kulturowym miejsc, a także korzystanie z wypoczynku aktywnego. Edukacyjne wyjazdy w teren są uzupełnieniem programu szkolnego. W kontekście Szlaku Jana III Sobieskiego to nie tylko lekcja historii, ale również patriotyzmu i powrót do chwały polskiego oręcza.</p>	
Kryteria geograficzne, demograficzne	<p>Wiek: 7-18</p> <p>Płeć: dziewczynki i chłopcy/młode kobiety i młodzi mężczyźni</p> <p>Wykształcenie: w trakcie procesu kształcenia (szkoły podstawowe, szkoły średnie)</p> <p>Dochód: średnia krajowa, nieco poniżej średniej krajowej</p> <p>Geografia:</p> <p>Polska – województwo lubelskie, województwo mazowieckie, podlaskie, świętokrzyskie</p>
Preferencje i zainteresowania	<p>Dzieci i młodzież szkolna ukierunkowana na poznawanie walorów obszaru objętego projektem zarówno naturalnych, jak i kulturowych.</p> <p>Wykorzystują infrastrukturę paraturystyczną (szlaki turystyczne, obiekty sportowo-rekreacyjne), biorą udział w imprezach sportowych, rekreacyjnych i kulturalnych, warsztatach, pokazach, inscenizacjach, lekcjach edukacji ekologicznej oraz lekcjach muzealnych.</p> <p>Są gotowi współtworzyć produkt pod warunkiem zaangażowania nauczycieli (plenery malarskie, fotograficzne, rzeźbiarskie, konkursy wiedzy, zbieranie informacji, współtworzenie historii mówionej).</p>
Motywy	<p>Chęć poznania i wypoczynku</p> <p>Integracja grupy szkolnej</p> <p>Realizacja programu nauczania = odbycie żywej lekcji historii, biologii etc.</p>

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 7 Segmenty podstawowe – turystyka aktywna i specjalistyczna

SEGMENT: TURYSTYKA AKTYWNA I SPECJALISTYCZNA
<p>Turystyka aktywna i specjalistyczna związana z różnymi formami aktywnego spędzania czasu wolnego, m.in. w formule np. turystyki rowerowej, konnej, kajakowej, etc. Dotyczy ona przede wszystkim osób pracujących umysłowo, mieszkańców większych miast, którzy najbardziej efektywnie odpoczywają aktywnie. Z punktu widzenia turysty niezwykle ważna jest tutaj infrastruktura głównie paraturystyczna i rekreacyjna, która pozwala na bezpieczne wykorzystywanie istniejących walorów naturalnych, głównie w postaci zagospodarowanych szlaków, kąpielisk, etc.</p>

Kryteria geograficzne, demograficzne	<p>Wiek: 18+</p> <p>Płeć: kobiety i mężczyźni</p> <p>Wykształcenie: średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i powyżej</p> <p>Geografia:</p> <p>Polska – głównie mieszkańcy Lubelszczyzny, Mazowsza (aglomeracja warszawska), ponadto świętokrzyskiego, małopolskiego oraz dolnośląskiego</p> <p>Zagranica – Ukraina, Białoruś, Rosja, Niemcy, Belgia, Holandia</p>
Preferencje i zainteresowania	<p>Osoby poszukujące możliwości relaksu poprzez aktywność fizyczną w jej różnych formach, ceniące sobie wysoki poziom bezpieczeństwa.</p> <p>Osoby ceniące sobie możliwość ciekawego spędzenia wieczorów: grill, ognisko, regionalna impreza.</p> <p>Osoby zainteresowane walorami naturalnymi i krajoznawczymi obszaru, ceniące przyrodę i zwracające uwagę na jej ochronę oraz formułę ich wykorzystania i eksponowania (szlaki rowerowe, zagospodarowanie akwenów wodnych i rzek).</p> <p>Osoby poszukujące możliwości połączenia form aktywnego wypoczynku i aktywnego poznania dziedzictwa kulturowego.</p>
Motywy	<p>Chęć aktywnego wypoczynku, odstresowanie się, odpoczynek od zgiełku dużego miasta i codziennych obowiązków.</p> <p>Poznanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych.</p> <p>Realizacja pasji.</p>

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 8 Segmenty podstawowe – turystyka na obszarach wiejskich, agroturystyka i ekoturystyka

SEGMENT: TURYSTYKA NA OBSZARACH WIEJSKICH, AGROTURYSTYKA I EKOTURYSTYKA	
<p>Jest to segment wyodrębniony w nawiązaniu do walorów przyrodniczych, produkcji zdrowej żywności oraz funkcjonujących gospodarstw agroturystycznych lub dysponentów kwater prywatnych na wsi. Z tej formy wypoczynku korzystają osoby nastawione na zdrowy tryb życia, poszukujące ciszy i spokoju, pragnące poznać smak życia na wsi.</p> <p>Turystyka na terenach wiejskich, w przeciwieństwie do turystyki masowej oferowanej przez przemysł turystyczny stwarza możliwość bliskiego kontaktu z przyrodą, poznania lokalnej kultury, lokalnych zwyczajów, korzystania ze zdrowej żywności, itp.</p> <p>Najistotniejszym czynnikiem, który przyciąga turystów jest nieskażone środowisko naturalne. Drugim czynnikiem, mającym duże znaczenie dla turystów są walory kulturowe regionu: interesujące obiekty, tradycyjne rzemiosło, gwara, dania regionalne, imprezy folklorystyczne.</p>	
Kryteria geograficzne, demograficzne	<p>Wiek: 10+</p> <p>Płeć: kobiety i mężczyźni</p> <p>Wykształcenie: średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i powyżej</p> <p>Geografia:</p> <p>Polska – mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego i małopolskiego</p> <p>Zagranica – mieszkańcy Ukrainy i Białorusi (w tym w szczególności ruch</p>

	tranzytowy), Włochy
Preferencje i zainteresowania	<p>Przywiązują znaczenie do ekologii i kontaktu z przyrodą.</p> <p>Przyciąga ich dobra kuchnia, przede wszystkim „zdrowa żywność”, żywność ekologiczna, produkty wytworzone w gospodarstwie.</p> <p>Lubią wycieczki po okolicy (lasy, jeziora, zabytki).</p> <p>Turysta sezonowy, związany z przerwami szkolnymi dzieci oraz okresem świątecznym, choć wybierający również podróże podczas weekendów.</p> <p>Oczekują bezpiecznej infrastruktury dla dzieci.</p> <p>Cena jest istotnym kryterium przy wyborze bazy noclegowej bądź gastronomicznej, wybierają jednak średni, dobry standard.</p> <p>Preferują podróżowanie samochodem.</p>
Motywy	<p>Poszukiwanie ciszy i spokoju, kontaktu z otoczeniem.</p> <p>Chęć odpoczynku na łonie wsi i uczestniczenie w życiu gospodarstwa, szczególnie istotne w odniesieniu do turystów z dziećmi.</p> <p>Konkurencyjność cenowa gospodarstw.</p> <p>Możliwość spotkań i poznania ludzi (często gospodarze stają się dobrymi przyjaciółmi, turyści spędzają w gospodarstwach nie tylko wakacje, ale także święta).</p> <p>Wypoczynek w czystym otoczeniu.</p>

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 9 Segmenty podstawowe – turystyka weekendowa

SEGMENT: TURYSTYKA WEEKENDOWA	
<p>Turystyka weekendowa jest w Polsce najbardziej rozwojową formą turystyki z uwagi na powszechność długich weekendów oraz popularność wyjazdów weekendowych. Jej popularność dotyczy krótkotrwałego wypoczynku poza miejscem pracy i zamieszkania, ale w niezbyt dużej odległości od tych miejsc. Potrzeba odbudowy, zachowania oraz ochrony sił fizycznych i psychicznych współczesnego człowieka po cotygodniowej pracy i życiu w zwłaszcza dużym mieście stanowi ważny czynnik popytu na ten rodzaj turystyki.</p> <p>Turystyka weekendowa jest bardzo specyficzną formą turystyki, trudno poddającą się klasyfikacji. Turyści weekendowi korzystają z całego potencjału tj. walorów naturalnych i antropogenicznych oraz atrakcji, usług i infrastruktury.</p> <p>Turystyka weekendowa może być zorganizowana lub indywidualna. Turysta weekendowy, przyjeżdżający na wypoczynek w pobliże miejsca zamieszkania na czas stosunkowo krótki zgłasza szczególne wymagania, jeśli chodzi o usługi noclegowe, żywieniowe i wypoczynkowe. Turysta weekendowy szuka spokoju i dba o czynne spędzanie czasu wolnego oraz o rozrywkę. Popularne są też wyjazdy weekendowe odbywane w konkretnym celu, nierzadko ten cel może stać się pretekstem wyjazdu.</p>	
Kryteria geograficzne, demograficzne	<p>Wiek: 18-65</p> <p>Płeć: kobiety i mężczyźni</p> <p>Wykształcenie: średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i powyżej</p> <p>Geografia:</p> <p>Polska – mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego i małopolskiego</p> <p>Zagranica – mieszkańcy Ukrainy i Białorusi (w tym w szczególności ruch tranzytowy)</p>

Preferencje i zainteresowania	<p>Osoby poszukujące 2-3 dniowego wypoczynku, w niedalekiej odległości od miejsca zamieszkania.</p> <p>Poszukują ciekawej oferty noclegowej i gastronomicznej oraz różnych form spędzania czasu wolnego, począwszy od wypoczynku biernego, skończywszy na uprawianiu sportów.</p> <p>Wyjazdy często przyjmują formę wyjazdów „kombinezonowanych” – łączących poznanie walorów naturalnych z kulturowymi.</p> <p>Często poszukują bliskich kontaktów z gestorami bazy noclegowej.</p> <p>Poszukują atrakcyjnej możliwości spędzenia wolnego czasu.</p>
Motywy	<p>Odpoczynek fizyczny i psychiczny od dnia codziennego i pracy (nierzadko intensywnej, stresującej, o długim dniu).</p> <p>Poznanie i aktywność fizyczna.</p> <p>Uczestnictwo w ciekawych imprezach.</p> <p>Wyjazd z przyjaciółmi.</p>

Źródło: Opracowanie własne

SEGMENTY UZUPEŁNIAJĄCE

Tabela 10 Segmenty uzupełniające – turystyka motywacyjna

SEGMENT: TURYSTYKA MOTYWACYJNA	
<p>Turystyka motywacyjna (tzw. incentive tours) obejmuje pobyty pracowników wysyłanych przez pracodawcę w tzw. podróż motywacyjną uważaną za środek nowoczesnego zarządzania, element motywacji pracowników do lepszej pracy oraz formę nagrody.</p> <p>Jest to turystyka grupowa o specyficznych wymaganiach klienta, który oczekuje oferty pakietowej, komplementarnej i wyróżniającej się oryginalnością.</p>	
Kryteria geograficzne, demograficzne	<p>Wiek: 25-60</p> <p>Płeć: kobiety i mężczyźni</p> <p>Wykształcenie: średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i powyżej</p> <p>Geografia:</p> <p>Polska – mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego i małopolskiego</p>
Preferencje i zainteresowania	<p>Ciekawa baza noclegowa i gastronomiczna (wyposażona w sale konferencyjne wraz ze sprzętem).</p> <p>Łatwy dostęp do produktów i usług, umożliwiających realizację celu wyjazdów integracyjnych i motywacyjnych.</p> <p>Możliwie zdywersyfikowana oferta.</p> <p>Stosunkowo wysoka jakość usług.</p> <p>Duża ilość atrakcji zorganizowanych typu team building lub atrakcji tematycznych.</p> <p>Możliwość zorganizowania imprez wieczornych (ogniska, grillowanie, dancingi, itp.).</p>
Motywy	<p>Motywacja pracowników, wyjazd = nagroda za dobrą pracę.</p> <p>Zintegrowanie grupy pracowników.</p>

	Aktywny wypoczynek (np. w formie zawodów, survival, etc), umożliwiające bardziej efektywną pracę po powrocie.
--	---

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 11 Segmenty uzupełniające – turystyka hobbystyczna

SEGMENT: TURYSTYKA HOBBYSTYCZNA	
<p>Turystyka hobbystyczna dotyczy osób, które z uwagi na chęć realizacji swoich pasji, podróżują w miejsca, które im to umożliwiają. Poszukują nie tylko możliwości samorealizacji, ale również kontaktów z innymi hobbystami. Dobrze przygotowana oferta jest w stanie przyciągnąć ich nawet z dalekich zakątków Polski, Europy, a nawet świata.</p>	
Kryteria geograficzne, demograficzne	<p>Wiek: 18-65</p> <p>Płeć: kobiety i mężczyźni</p> <p>Wykształcenie: średnie i wyższe</p> <p>Dochód: średnia krajowa i powyżej</p> <p>Geografia:</p> <p>Polska – mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego i małopolskiego</p> <p>Zagranica – Ukraina, Rosja, Słowacja, Węgry, Austria</p>
Preferencje i zainteresowania	<p>Tania baza noclegowa o akceptowalnym standardzie.</p> <p>Łatwy dostęp do produktów i usług, umożliwiających realizację pasji.</p> <p>Osoby zainteresowane historią, w tym w szczególności dziejami rodu Sobieskich, dziejami XVII – wiecznej Europy, kulturą sarmacką etc.</p>
Motywy	<p>Realizacja zainteresowań, hobby.</p> <p>Spotkania z ludźmi o podobnych zainteresowaniach.</p> <p>Uczestnictwo w imprezach związanych z zainteresowaniami (rekonstrukcje historyczne, pokazy, inscenizacje, poszukiwanie informacji, śledztwa historyczne).</p> <p>Odpoczynek od zgiełku życia codziennego.</p> <p>Wyjazd z przyjaciółmi.</p>

Źródło: Opracowanie własne

7. Analiza SWOT, wnioski i rekomendacje rozwojowe

Analiza SWOT stanowi jedno z najbardziej popularnych narzędzi diagnozowania, wykorzystywanych w procesie planowania strategicznego. Prezentuje ona mocne i słabe strony obszaru oraz szanse i zagrożenia, sprzyjające lub mogące utrudnić ich rozwój.

Analiza SWOT powstaje na bazie wizji lokalnej, przesłanych ankiet i spotkań z mieszkańcami, jak również w oparciu o wyniki diagnozy strategicznej dokonanej przez konsultantów. Składa się z dwóch części:

- analizy wnętrza, czyli analizy obszaru pod kątem jego mocnych i słabych stron,
- analizy otoczenia zewnętrznego, czyli wszelkich czynników, które mają / mogą mieć wpływ na rozwój obszaru, a na które obszar nie ma żadnego wpływu.

SWOT stanowi swoistego rodzaju podsumowanie analizy obszaru i jest punktem wyjścia do podjęcia strategicznych decyzji. Jest podstawą do wyznaczenia kierunków rozwoju i działań oraz opracowania zintegrowanych koncepcji.

Tabela 12 Analiza SWOT. Obszar: środowisko, rozwój rolnictwa i przetwórstwa w podregionie

Obszar: środowisko, rozwój rolnictwa i przetwórstwa w podregionie	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Dobre klasy gleb w gminie Spiczyn – Działające grupy producenckie – Wysoki procent zalesienia podregionu, bogata fauna i flora (w szczególności: bobry, sarny, łosie) – Tworzenie planów zagospodarowania przestrzennego w gminach – Prowadzone inwestycje związane z budową zbiorników wodnych (rekreacja, retencja) – Rosnąca liczba gospodarstw domowych korzystających z systemu odbioru nieczystości – Inwestycje w odnawialne źródła energii w gminie Melgiew – Walory terenów leśnych i historycznych zespołów pałacowo-parkowych – Istniejące pomniki przyrody – Rosnąca estetyka terenów zielonych – Bogate zasoby wód powierzchniowych – Bogate źródła wysokiej jakości wody pitnej – Wysokie walory krajobrazowe – Nienaruszone tereny bagienne – Niski poziom zanieczyszczenia powietrza – Brak ruchliwych tras samochodowych – Wysoka świadomość rolników w zakresie stosowania środków chemicznych – Wysoka lokalna produkcja owoców miękkich 	<ul style="list-style-type: none"> – Rozdrobnione gospodarstwa rolne – Utrwalone i tolerowane zachowania zanieczyszczania środowiska - dzikie wysypiska śmieci, spalanie śmieci – Nieefektywny system zbiórki odpadów stałych – Brak systemu odprowadzania i oczyszczania ścieków – Brak wyciągania konsekwencji (kary) za zanieczyszczanie środowiska, nie stosowanie możliwych sankcji prawnych dla osób zanieczyszczających środowisko – Niewykorzystany potencjał krajobrazu i przestrzeni z punktu widzenia estetyki (niski stopień utrzymania miejsc publicznych) – Nierozwinięta współpraca pomiędzy rolnikami – Nieufność i mała gotowość do współpracy wśród mieszkańców – Zanikająca hodowla zwierząt (ale: <i>jest to proces naturalny</i>) – Brak wykorzystania odnawialnych źródeł energii w gminie Rybczewice – Niska klasa gleb w gminie Rybczewice - niższa wydajność w uprawach polowych – Ukształtowanie terenu niekorzystne dla

<p>oraz jabłek, gruszek i orzechów laskowych</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dobra jakość produktów sadowniczych – Tradycje w produkcji sadowniczej – Stanowiska archeologiczne – Dziedzictwo historyczne Jana III Sobieskiego – Funkcjonowanie LO o profilu turystyczno-krajoznawczym w jednej z gmin – Duże zasoby wolnej siły roboczej – Bardzo różnorodne i atrakcyjne ukształtowanie terenu (doliny rzek, wąwozy, różnorodność flory i fauny) – Rosnąca kultura zagospodarowania gospodarstw rolnych – Bliskość lotniska – Zagospodarowanie terenu po wysypisku śmieci – Rozbudowa systemu odbioru ścieków – Występowanie obszaru Natura 2000 – Funkcjonujące lokalne przedsiębiorstwa przetwórcze – warzywa, owoce, masarnie – Funkcjonujące ujęcia gazu – W miarę dobra kondycja największych gospodarstw – Dobre przygotowanie zawodowe większości rolników – Duże zróżnicowanie w produkcji rolnej (produkcja: zbóż, rzepaku, ogrodnictwo, sadownictwo, produkcja mleka, zielarstwo) – Działające 2 młyny – Działające piekarnie o dużych tradycjach – Działające Stowarzyszenie Rzemieślników Piekarstwa RP – Potencjał do rozwoju agroturystyki i rolnictwa ekologicznego – Duże tradycje produkcji zbóż, hodowli zwierząt i ogrodnictwa – Działający ośrodek doradztwa rolniczego w Piaskach – Postępująca poprawa wyglądu, estetyki w gminach – Dominująca produkcja roślinna, następnie sadownicza (malina, wiśnia, leszczyna), najmniej zwierzęca – Zabytki przyrody – drzewa – Tradycje chmielarskie i tytoniowe – Samoistna współpraca producentów wiśni – Inwestorzy działający w otoczeniu m. in. w zakresie przetwórstwa (możliwość ich pozyskania) 	<p>rozwoju rolnictwa, część terenów rolniczych jest górzysta</p> <ul style="list-style-type: none"> – Brak specjalizacji w produkcji rolniczej (poza sadownictwem) – Mała liczba młodych rolników – Brak liderów wśród rolników – Bardzo ograniczona dostępność gruntów pod rozwój produkcji rolnej – Brak przekonania wśród mieszkańców o korzyściach wynikających z prowadzenia agroturystyki – Mała wiedza mieszkańców w zakresie agroturystyki – Brak tradycji w zakresie prowadzenia agroturystyki – Niski poziom promocji walorów turystycznych – Ograniczone możliwości inwestycyjne ze względu na wyznaczenie Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego – Znaczący odpływ młodzieży – Brak terenów inwestycyjnych w gminie Rybczewice – Zły stan techniczny dróg – Niedrożność cieków wodnych i szkody w rolnictwie oraz zagrożenie na drogach powodowane przez dziką zwierzynę – Zanieczyszczanie powietrza przez oczyszczalnię ścieków w Jakubowicach – Tendencja do wzrostu cen gruntów, działek budowlanych – Niezagospodarowany, niezrekultywowany teren byłej oczyszczalni ścieków – Duża powierzchnia nieużytków – Niski stopień skanalizowania niektórych obszarów – Mała liczba przydomowych ekologicznych oczyszczalni ścieków – Niewystarczająca weryfikacja działań gospodarczych z punktu widzenia oddziaływania na środowiska – Brak edukacji ekologicznej dorosłych
Otoczenie	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Dostępne środki pomocowe na rozwój rolnictwa i agroturystyki (unijne, z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska) – Istniejący rynek zbytu na płody rolne – Lublin, Ukraina 	<ul style="list-style-type: none"> – Lokowanie inwestycji uciążliwych dla środowiska – Niski poziom opłacalności produkcji rolnej – Niestabilność cen na produkty rolne i ogrodnicze – Powszechność stosowania chemicznych

<ul style="list-style-type: none"> – Współpraca w ramach projektu JIIS – Małe gospodarstwa stanowią szansę dla rozwoju agroturystyki i produktów regionalnych – Istniejący bliski rynek odbiorców oferty turystycznej – Lublin – Dostępne środki pomocowe (krajowe i unijne) na rozwój infrastruktury technicznej – Realizacja projektu budowy lotniska w Świdniku – Realizacja projektu budowy trasy ekspresowej – Funkcjonujące grupy producenckie – Moda na ekologię u konsumentów – Nowe regulacje prawne w zakresie utylizacji odpadów 	<ul style="list-style-type: none"> – środków ochrony roślin – Przepisy prawne uniemożliwiające przetwórstwo na poziomie gospodarstwa rolnego – Realizacja projektu budowy lotniska w Świdniku – uciążliwość hałasu – Zakłócona równowaga biologiczna w zakresie populacji zwierząt (dziki, lisy, bobry, ptaki drapieżne) – Działania proekologiczne wymagają ponoszenia zbyt dużych kosztów – Duża skala zachowań nieracjonalnych w sferze wykorzystania zasobów środowiska
--	---

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 13 Analiza SWOT. Obszar: rozwój przedsiębiorczości, turystyki, kultury i promocji

Obszar: rozwój przedsiębiorczości, turystyki, kultury i promocji	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Walory przyrodnicze podregionu (potencjał dla rozwoju turystyki) – Korzystne położenie geograficzne i komunikacyjne podregionu (bliskość Lublina, bliskość lotniska) – Istniejące obiekty i miejsca dziedzictwa kulturowego w podregionie (np. zespoły pałacowe, kościoły, kapliczki) – Organizowane wydarzenia i imprezy (np. Festiwal Flaków, „Majówka historyczna w Zawieprzycach”, dni miejscowości, dożynki) – Projekt Szlak Jana III Sobieskiego potencjałem do rozwoju gospodarczego (fundusz lokalny im. JIIS, istniejące miejsca dziedzictwa kulturowego Jana III Sobieskiego) – Współpraca 6 gmin przy projektowaniu i wdrażaniu projektu Szlak Jana III Sobieskiego – Potencjał terenów inwestycyjnych – Aktywność kół gospodyń wiejskich – Bogate tradycje (w tym kulinarne) i historia – Działalność kulturalna (ludowy zespół Podzamcze, orkiestra dęta, zespół ludowy pieśni i tańca Jaworek) – Atrakcyjność położenia dla budownictwa indywidualnego (walory przyrodnicze + niższe ceny ziemi niż w miastach i okolicach dużych miast) – Istniejące produkty lokalne (w tym mleczarskie, świeże owoce, flaki, naczynia z gliny, uprawa i przetwórstwo ziół, ryby słodkowodne, miody, kamień wapienny) – Bardzo dobre i znane tradycyjne pieczywo (identyfikowalne w województwie) – Przykłady niszowej produkcji/przetwórstwa 	<ul style="list-style-type: none"> – Niepełne plany zagospodarowania przestrzennego w gminach lub ich brak (niewydzielone tereny pod inwestycje) – Bardzo słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna (baza noclegowa, gastronomia) – Niewystarczająca promocja walorów turystycznych – Niewystarczające wykorzystanie posiadanych walorów i obiektów przyrodniczych i kulturowych w promocji gmin podregionu – Brak tradycji i doświadczenia w zakresie turystyki – Niewielkie środki przeznaczane na promocję – Niedobór instytucji kultury – Niewielka ilość imprez kulturalnych, sportowych – Niewielka liczba miejsc pracy na terenie podregionu – Brak współpracy wśród przedsiębiorców – Brak przedsiębiorstw w branży turystycznej – Niewystarczająca infrastruktura techniczna – Niewykorzystany potencjał obiektów kulturowych – Słabo rozwinięta oferta kulturalna – Nierozwinięta oferta turystyczna – Stosunkowo mały udział mieszkańców w imprezach lokalnych – Mało skuteczna informacja o organizowanych imprezach – Niewykorzystany potencjał organizacji pozarządowych do działań promocyjnych – Niskie nakłady finansowe na działania promocyjne – Bardzo słaba dostępność podregionu

<p>rolno-spożywczego</p> <ul style="list-style-type: none"> – Działające i dobrze prosperujące firmy na terenie podregionu, w tym firmy innowacyjne – Działające Centrum Obsługi Inwestora oraz portal dla inwestorów – Przygotowywane i realizowane projekty promocyjne – Istnienie nieformalnych więzi, sieci kontaktów, powiązań, wsparcia – Strategia rozwoju przedsiębiorczości jednej z gmin podregionu – Przygotowywane i realizowane przedsięwzięcia inwestycyjne (zbiornik retencyjny, renowacja kompleksu pałacowego w miejscowości Podzamcze, przygotowanie terenów inwestycyjnych) – Istniejące obiekty i miejsca związane z historią regionu (wpisane do rejestru zabytków), w tym miejsca pamięci narodowej (m.in. Krępiec, Krzesimów) – Realizowana inwestycja budowy trasy szybkiego ruchu S17 – Bliskość Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego – Wsparcie w ramach projektów m.in. szwajcarskiego – Duży potencjał przyrodniczy (Nadwieprzański Park Krajobrazowy) i kulturowy (proponowany park kulturowy przez ośrodek dokumentacji zabytków w województwie) dla potrzeb rozwoju turystyki – Istniejący potencjał kulturowy: Zespół Pałacowo Parkowy w Zawieprzycach i Kijanach, Kościół św. Anny i cmentarz w Kijanach z grobowcem rodziny Skłodowskich, Kompleks gorzelni, zespół zabytkowych kapliczek, stanowiska archeologiczne (m.in. kurhany rzymskie) – Jedna z pierwszych cukrowni na lubelszczyźnie – Kulturowane tradycje i zwyczaje (m.in. legenda zawieprzycka) – Tradycje partyzanckie – Nadwieprzańska Chorągiew Suche Komnaty - Grupa rekonstrukcji historycznej (XVII w sarmacja) – Pamiątki historyczne z okresu powstania styczniowego i pierwszej wojny światowej – mogiły – Oś przyrodniczo-kulturowa dolin rzecznych – Doświadczenie ludzi działających od lat w sektorze pozarządowym którzy wspierają nowopowstałe i niedoświadczone organizacje pozarządowe – Duży potencjał do rozwinięcia produktów lokalnych (mleko, owoce miękkie, sadownictwo) – Działające centrum kultury – Istniejące pozostałości po szkole 	<p>komunikacją publiczną</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dominujący rolniczy charakter podregionu – Słabo rozwinięta działalność pozarolnicza – Zły stan części obiektów zabytkowych – Niedostępność części obiektów zabytkowych dla publiczności – Brak oferty dla inwestora (tereny nie są uzbrojone technicznie) – Mała różnorodność branż w działalności gospodarczej – Niewielkie doświadczenia w zakresie wykorzystywania lokalnych produktów i ich przetwórstwa – Małe zainteresowanie mieszkańców podnoszeniem kwalifikacji zawodowych – Odptyw młodych i energicznych ludzi – Starzenie się społeczności – Problemy z dostępem do Internetu na terenie podregionu – Odptyw wykwalifikowanych pracowników za granicę – Niski wskaźnik pozyskiwania środków unijnych – Ograniczona wiedza przedsiębiorców nt. możliwości pozyskiwania środków pomocowych – Brak ulg, preferencji dla przedsiębiorców tworzących nowe miejsca pracy w gminie Wólka – Niska aktywność w zakresie poszukiwania zatrudnienia na terenie podregionu – Brak marki turystycznej
--	---

<p>podoficerów i podchorążych w lesie między Olesinem a Jasikowem</p> <ul style="list-style-type: none"> – Istniejący zespół kulinarny oraz kapela ludowa na terenie jednej z gmin podregionu – Organizowane co roku dożynki, spotkania ludowe wielkanocne i bożonarodzeniowe dla dzieci i młodzieży – Dostępne wykwalifikowane zasoby ludzkie – Lokalna Grupa Działania Dolina Giełczwi – Dobrze oceniana obsługa bankowa w gminie Piaski – Działające stowarzyszenia producentów (zboż, produkcji owoców) – Bardzo atrakcyjny krajobraz przyrodniczy z malowniczymi dolinami rzecznyymi i źródłami – Pierwsze na „ścianie wschodniej” pole golfowe – Dobrze udokumentowana historia i dorobek kulturowy podregionu – Rozwijająca się baza noclegowa agroturystyczna w gminie Piaski – Oferta rzemiosła artystycznego ginących zawodów - galeria i pracownia garncarska, kuźnia kowalstwa ludowego – Potencjał i światowa marka teatru Gardzienice – Znane postaci związane z podregionem: Antoni Patek, Izaak Singer, Józef Franczak, Andrzej Zaorski, Marcin Świetlicki, Tadeusz Lechnicki, Lucjan Świetlicki, Scypio Del Campo, Kajetan Koźmian, Henryka Pustowójtówna, Marcin Krowicki (Arianie Polscy), Stefan Stanisław Czarniecki – Duże zasoby siły roboczej – Pomoc ze strony gmin przy podejmowaniu działalności gospodarczej – Otwartość i gościnność mieszkańców – Zagłębie owoców miękkich i orzechów – Rozwinięte rękodzieło artystyczne – Liceum o profilu turystyczno-krajoznawczym – Przedsiębiorstwa lokalne stosują innowacyjne, nowoczesne technologie – Duże zasoby piasku na terenie podregion – Istniejące szlaki turystyczne – Duża powierzchnia prywatnych działek-terenów inwestycyjnych – Zgłaszane zapotrzebowanie mieszkańców na ofertę kulturalną 	
Otoczenie	
Szanse	Zagrożenia
– Dostępność zewnętrznych środków	– Duża konkurencja w zakresie produktów

<p>finansowych w ramach m.in. UE, środków szwajcarskich</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rosnący popyt na lokalne/regionalne produkty - Planowany do wprowadzenia Certyfikat Jakości Produktów Regionu (kreowanie marki produktów) - Realizowane inwestycje w zakresie infrastruktury komunikacyjnej - Atrakcyjność podregionu dla turystyki weekendowej - Współpraca samorządów lokalnych w regionie przy tworzeniu zintegrowanej infrastruktury turystycznej - Działania promocyjne w mediach (m.in. film promocyjny gminy Mełgiew na YouTube, audycje radiowe, artykuły prasowe, informatory turystyczne) - Rynek pracy Lublina jako szansa, gdy brakuje miejsc pracy w podregionie - Istniejący rynek zbytu – Lublin, Ukraina - Szeroko rozwinięta oferta usług doradczych i szkoleniowych w Lublinie - Środki pomocowe na działalność gospodarczą - Realizacja projektu budowy lotniska w Świdniku - Funkcjonujące firmy konsultingowe, osoby pomagające pozyskiwać środki pomocowe - Tendencja wśród mieszkańców Lublina do osiedlania się na terenie podregionu 	<p>turystycznych w województwie lubelskim</p> <ul style="list-style-type: none"> - Problemy z prawami własności do obiektów - Brak regulacji wspierających byt małych organizacji pozarządowych - Stereotyp patrzenia na NGO jako na organizację działającą społecznie (taką, której nie trzeba płacić za podejmowane działania) - Bardzo słaba współpraca gmin w zakresie infrastruktury drogowo-mostowej - Ograniczenia wynikające z wyznaczenia Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego - Ograniczenia wynikające z prawodawstwa dotyczącego ochrony środowiska - Nieuczciwość odbiorców lokalnych produktów – opóźnione płatności - Zbyt drogie usługi firm konsultingowych - Utrudniony dostęp do środków pomocowych na rozwój (długie, skomplikowane procedury, potrzeba wkładu własnego) - Wysokie koszty utrzymania pracowników - Bariery formalne we wprowadzeniu produktów lokalnych na rynek w szczególności spożywczych w aspekcie sanitarnym
---	---

Źródło: Opracowanie własne

PODSUMOWANIE I REKOMENDACJE

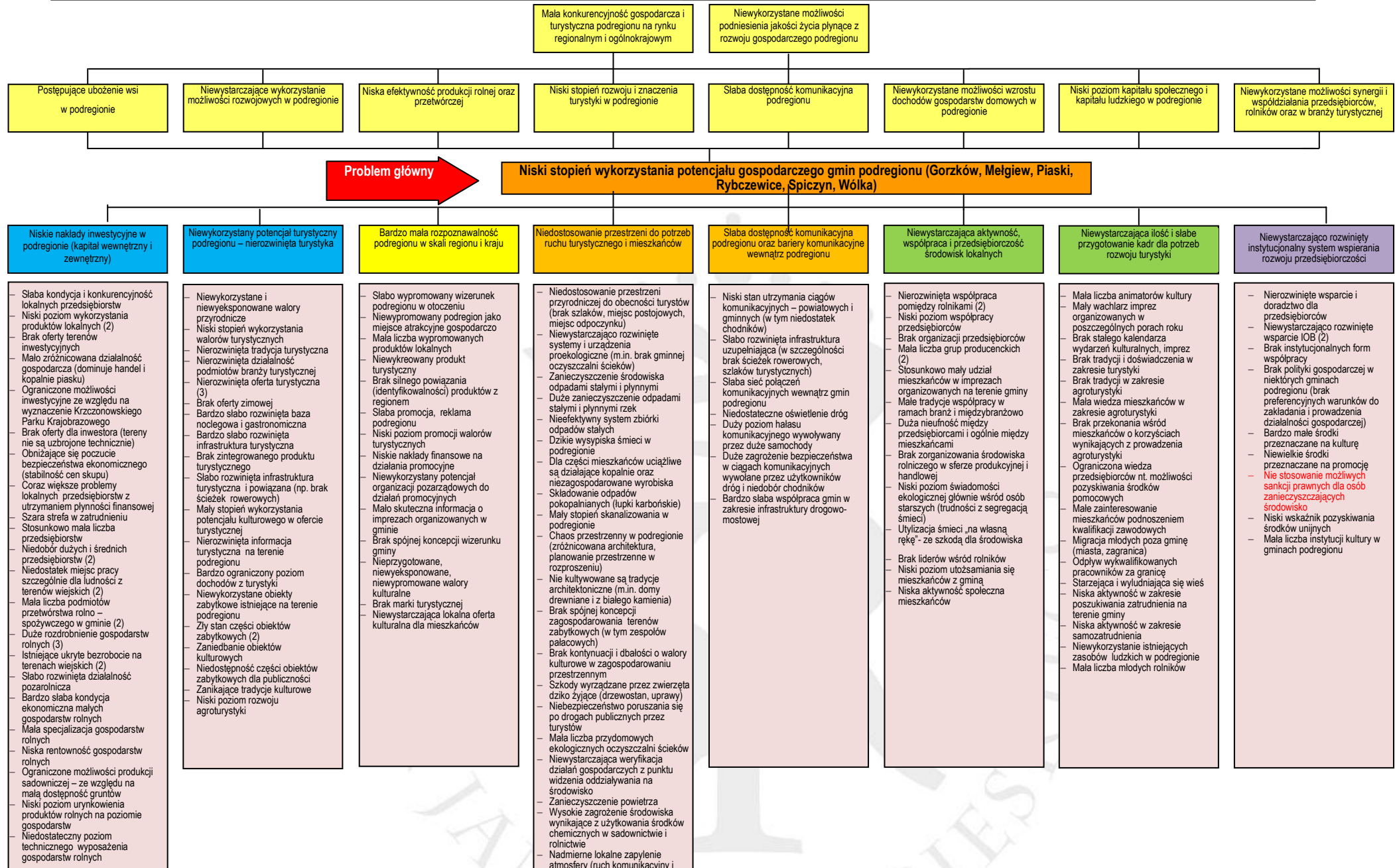
Silne i słabe strony	<p>Wyraźna przewaga silnych stron nad słabymi w obu analizowanych obszarach. Silne strony wynikają przede wszystkim z: uwarunkowań przyrodniczych i antropogenicznych (w tym wysokich walorów naturalnych i kulturowych), niskiego poziomu zanieczyszczenia środowiska, zróżnicowania produkcji rolnej oraz przetwórstwa rolno-spożywczego oraz stosunkowo dobrze rozwiniętego rzemiosła oraz rękodziela artystycznego. Ważne jest to, iż wśród mocnych stron znalazło się również dziedzictwo związane z Janem III Sobieskim oraz Szlak Jana III Sobieskiego.</p> <p>Słabe strony podregionu związane są przede wszystkim ze słabym zagospodarowaniem infrastrukturalnym technicznym, turystycznym, społecznym, paraturystycznym, słabą promocją posiadanego potencjału, niską świadomością ekologiczną mieszkańców, słabą ofertą turystyczną, brak tradycji turystycznych, niski stopień współpracy oraz słabo rozwinięta działalność pozarolnicza.</p>
Szanse i zagrożenia	<p>Przewaga szans rynkowych jest dosyć wyraźna, co wskazuje, iż kierunek obrany dotyczący rozwoju podregionu jest słuszny. Podregion posiada potencjał rozwojowy, a stymulatorem tego rozwoju może być szeroko pojęta gospodarka turystyczna, wykazująca powiązania z rolnictwem, przetwórstwem, ekologią, lokalną wytwórczością etc.</p> <p>Certyfikowane produkty lokalne, produkty ekologiczne, agroturystyka zdefiniowane zostały jako szanse rozwojowe obok rozwoju infrastruktury, współpracy w ramach Szlaku Jana III Sobieskiego, a także dostępnych zewnętrznych źródeł finansowania.</p>
Wnioski	<p>Strategia tzw. harmonijnego rozwoju obszaru oraz strategia dyferencjacji na rynku ofert turystycznych poprzez kreację i wdrożenie koncepcji rozwoju zintegrowanego produktu turystycznego podregionu.</p> <p>Do elementów realizacji strategii powinny należeć m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opracowanie i wdrożenie koncepcji budowy i rozwoju markowego produktu turystycznego Szlak Jana III Sobieskiego, pozwalającego na budowę silnego wizerunku podregionu; • oparcie elementów promocji o wypracowany znak – logo promocyjne oraz hasło przekazujące główny benefit marki;
Rekomendacje	<p>Strategia rozwoju podregionu powinna opierać się na kilku filarach:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozwój przedsiębiorczości, w tym szeroko pojętej turystyki - rozwój zasobów ludzkich - kształtowanie przestrzeni i środowiska - rozwój systemu instytucjonalnego - wdrożenie skutecznych narzędzi marketingowych. <p>Wziąwszy pod uwagę, iż turystyka stanowić ma koło zamachowe lokalnej przedsiębiorczości kluczowe znaczenie mają oferowane produkty turystyczne, które powinny być sprzedawane pod marką parasolową podregionu, jaką jest Szlak Jana III Sobieskiego. W tym kontekście najważniejsza jest jakość oferowanych produktów i usług, która musi być potwierdzona odpowiednim certyfikatem.</p>

8. Drzewo problemów

Jest to niezwykle istotny element Strategii i efektywny instrument oceny status quo. Celem analizy problemów jest uzyskanie przybliżenia stanu rzeczywistego, obrazującego główne przeszkody i elementy negatywne obecnej sytuacji turystyki i przetwórstwa na obszarze 6 gmin obszaru projektowego oraz wzajemne relacje pomiędzy tymi elementami.

Drzewo problemów odzwierciedla wnioski sformułowane podczas spotkań warsztatowych przeprowadzonych i moderowanych w ramach opracowywania Strategii. Wynikają one także z analizy stanu obecnego obszaru w kontekście możliwości rozwoju turystyki oraz analizy SWOT. Stanowi swoistego rodzaju syntetyczne podsumowanie, definiując bezpośrednio problemy, które mają zostać rozwiązane poprzez wdrażanie Strategii. Stanowi więc punkt wyjścia do budowania drzewa celów, które bezpośrednio musi się odwoływać do istniejących problemów obszaru 6 gmin obszaru projektowego.

Drzewo problemów pokazuje również ich hierarchizację oraz zależności przyczynowo-skutkowe.

9. Długofalowa koncepcja rozwoju

Koncepcja rozwoju Szlaku JIIS oparta jest w swoich najszerszych ramach na idei dialogu kultur, dając szansę zrozumienia i docenienia wpływu, jaki miał islam w XVII wieku na kulturę Europy. Odwołuje się przy tym do potrzeby zrównoważonego rozwoju, dążąc do zmniejszenia rozwarstwienia między miastami i terenami wiejskimi oraz do zmniejszenia presji człowieka na środowisko naturalne. Koncepcja opiera się na wykorzystywaniu odnawialnych zasobów przyrody i kultury, harmonizując działania rozwojowe z potrzebą ochrony zasobów, obejmując obecny i przyszły okres programowania funduszy strukturalnych. Rozwój Szlaku JIIS zakłada łączenie dwu rodzajów podejść do rozwoju, tj. podejścia odgórnego i podejścia oddolnego. Z jednej strony tworzone są ramy instytucjonalne, przestrzenne i ideowe, z drugiej rozwijane jest partnerstwo lokalne na rzecz rozwoju Szlaku JIIS. Obydwie formy działania prowadzone są równolegle, przenikając się wzajemnie, choć w zależności od realizowanego projektu przeważa jedno lub drugie podejście.

Rdzeniem Szlaku (core area) są miejscowości położone na Ukrainie, Polsce, Słowacji, Czechach, Węgrzech, Austrii w których zachowało się dziedzictwo Jana Sobieskiego, zaś naturalnym przedłużeniem Szlaku są z jednej strony tereny Turcji, Rumuni i Mołdawii, a z drugiej strony Niemiec, Holandii i Francji związane z działalnością Jana III Sobieskiego. Są to najcenniejsze miejsca w kontekście zachowanego dziedzictwa Sobieskiego (miejsca pobytu, bitew, pozostałości materialnych, itd.). Miejsca te otoczone są swoistą otuliną (Buffer zone) wyznaczoną granicami gmin (poziom NUTS 5), w których położone są miejscowości rdzenne. Trzecią, ostatnią sferą Szlaku JIIS, jest strefa przejściowa (transitional zone) obejmująca terytorium powiatów (NUTS 4), do których przynależą miejscowości związane z Janem III Sobieskim. To właśnie na tym poziomie Szlak jest spójny terytorialnie, obejmując na obecnym etapie planowania połączone terytorium powiatów (i ich odpowiedników w innych krajach) położonych między Oleskiem na Ukrainie, gdzie urodził się król a Wiedniem, w którego pobliżu wygrał jedną z najważniejszych bitew Europy.

Takie ustrukturalizowanie Szlaku JIIS zmierza do jego wpisania na listę Europejskich Szlaków Dziedzictwa Kulturowego Rady Europy w kategorii „Znani ludzie”. W podejściu ramowym szczególnie nacisk położony jest na spójność w sensie terytorialnym, ekonomicznym i społecznym.

Podstawą tworzenia Szlaku JIIS jest proces stałego rozszerzania partnerstwa, dlatego oprócz ram koncepcyjnych tworzone są oddolne porozumienia podmiotów z różnych sektorów, realizujące projekty i programy, które mogą, lecz nie muszą być uznane za działania pilotażowe dla całego Szlaku. To podejście do rozwoju Szlaku JIIS kładzie nacisk

na działania wypracowane przez społeczności lokalne, oparte na ich rzeczywistych potrzebach, odwołujące się do zauważanych przez nie problemów i barier oraz potencjałów, które społeczności te uznają za atuty. To podejście zakłada stopniowe rozszerzanie terytorium obecnego porozumienia gmin Szlaku JIIS (w trakcie opracowywania dokumentu pn.: „Zarys Zintegrowanej Strategii Rozwoju Szlaku Jana III Sobieskiego w Gminach: Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Gorzków” kolejna, szоста gmina dołączyła do partnerstwa), jak również budowanie nowych porozumień na poziomie podregionów. W podejściu oddolnym szczególny nacisk położony jest na wypracowanie metod, modeli i rozwiązań, które po dokonaniu odpowiednich korekt mogą zostać wykorzystane w innych miejscach Szlaku JIIS. To podejście zakłada także dookreślenie specyfiki podregionów Szlaku JIIS.

Kluczowe dla koncepcji rozwoju Szlaku JIIS jest zwrócenie uwagi na: dialog kultur, przenikanie się świata kultury i natury, potrzebę tolerancji, konieczność wykorzystywania endogennych zasobów oraz niezbywalną rolę wsi i terenów wiejskich w rozwoju regionalnym. Dzięki koncepcji Szlaku JIIS po raz pierwszy imię wielkiego Króla Rzeczypospolitej Polskiej może być wykorzystywane w celach marketingowych, gospodarczych i społecznych przez mieszkańców terenów wiejskich, na których znajdują się ślady bytności Sobieskiego. Szlak ma docelowo ująć w całość obszary naznaczone kulturowym dziedzictwem materialnym i niematerialnym związanym z sylwetką Jana III Sobieskiego, dając szanse mieszkańcom tych terenów do odwoływania się i praktycznego wykorzystywania tego dziedzictwa. Modelowe rozwiązania, jakich wypracowanie w tym zakresie stawia przed sobą zespół pomysłodawców Szlaku JIIS, stanowią o innowacyjności i niepowtarzalności założeń w skali Europy.

Koncepcja połączenia potencjałów 6 gmin Lubelszczyzny Szlakiem JIIS jest absolutnie unikatowa. Dziedzictwo Sobieskiego postrzegane jest w niej jako konglomerat wielu tradycyjnych usług i produktów związanych z postacią i kolejami losów króla, przy czym nie traktuje się w niej tej spuścizny, ani jako domeny typowo marketingowej (co od wielu lat z dużym powodzeniem realizują firmy wykorzystujące w nazwach produktów nazwisko króla – np. wódka Sobieski, papierosy Sobieski, kawa Sobieski, itd.), ani jako domeny typowo teoretycznej (np. naukowcy traktujący to dziedzictwo jako element pamięci narodowej, lub regionaliści traktujący je tylko i wyłącznie jako swoistą ciekawostkę lokalną). Koncepcja Szlaku JIIS, a w szczególności koncepcja Szlaku JIIS w obszarze realizacji programu polega na łączeniu obu tych „podejść” poprzez stosowanie zasad marketingu terytorialnego. Rezerwuje się w niej miejsce zarówno dla myślenia o Sobieskim w kategoriach ochrony i zachowania dziedzictwa, jak i w kategoriach wykorzystywania i adaptacji dziedzictwa, a zrównoważony rozwój regionalny ukazuje się jako najlepsze pole dla przenikania się

obydwu podejść.

9.1. Koncepcja rozwoju Szlaku Jana III Sobieskiego

Koncepcja rozwoju obszaru 6 gmin zgodnie z zasadami planowania strategicznego została sformułowana w postaci wizji, misji oraz drzewa celów.

9.1.1. Wizja

Wizja to opis stanu idealnego, tego jaki ma być obszar w przyszłości. Wizja jest opowieścią o przyszłości, wyobrażeniem o obszarze i jego kluczowych cechach i atutach. Wizja jest opisem wizerunku, koncepcją pewnego modelu funkcjonowania. Niewątpliwie do głównych elementów wizji należą następujące czynniki: rozpoznawalność obszaru w Europie i w Polsce, zamożność mieszkańców, atrakcyjność dla inwestorów, rozwój przedsiębiorczości dzięki kreacji i wdrożeniu marki, atrakcyjność turystyczna obszaru, wysokie walory środowiska naturalnego, atrakcyjna oferta kulturalna, autentyzm, estetyczna przestrzeń, dobra dostępność komunikacyjna, spójność terytorialna, wysoki poziom współpracy pomiędzy partnerami publicznymi, społecznymi i prywatnymi, wysoka jakość systemu edukacji, powiązaniem z rynkiem pracy, produktu i usługi o wysokiej jakości, innowacyjne produkty, wysoka tożsamość obszaru.

Wizją niniejszej strategii jest:

Szlak Jana III Sobieskiego – europejską marką turystyczną stanowiącą o sile społeczno-gospodarczej i potencjale turystycznym podregionu, gmin: WÓLKA, SPICZYN, MEŁGIEW, PIASKI, RYBCZEWICE, GORZKÓW.

9.1.2. Misja

Misja to deklaracja dążeń i wartości. Misja koncentruje się na istocie rzeczy, dostosowuje kierunki działań do długoterminowych celów, pełni też funkcje motywacyjne i promocyjne. Misja określa charakter obszaru i pokazuje jego atuty. Z misji także bezpośrednio wynikają obszary głównej koncentracji działań. Na obszarze projektowym podstawowe elementy misji to: rozwój gospodarczy i społeczny, dobre miejsce do życia, prowadzenia działalności i wypoczynku, gwarancja niezapomnianych wrażeń, miłej atmosfery, infrastruktura o wysokiej jakości, czyste i niezmięcone środowisko.

Misją niniejszej strategii jest:

Szlak Jana III Sobieskiego źródłem procesów rozwojowych w podregionie umożliwiających trwałą i zrównoważony rozwój, przyczyniający się do wzrostu gospodarczego, atrakcyjności turystycznej i poprawy poziomu życia mieszkańców gmin: WÓLKA, SPICZYN, MEŁGIEW, PIASKI, RYBCZEWICE, GORZKÓW.

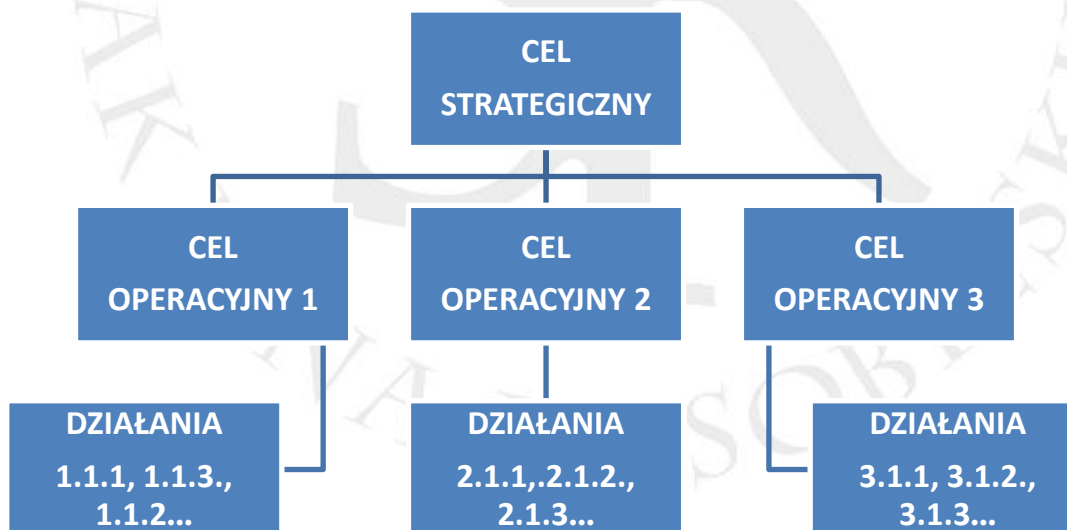
9.1.3. Drzewo celów Strategii

Schemat drzewa celów

Drzewo celów Strategii jest skonstruowane na bazie pięciu obszarów priorytetowych. Cele strategiczne przyporządkowane poszczególnym obszarom podlegają pod najważniejszy cel Strategii, czyli cel nadrzędny.

Struktura opisu obszaru priorytetowego została przedstawiona na poniższym schemacie.

Cel nadrzędny – kluczowy cel Strategii, podstawa wyznaczania pozostałych celów i działań, ściśle podporządkowanych osiągnięciu celu nadrzędnego. Odpowiada na pytanie: co chcemy osiągnąć?

Cele strategiczne – główne cele określone w 5 domenach priorytetowych. Stanowią odpowiedź na kluczowe problemy zidentyfikowane w obszarach. Pokazują jednocześnie,

jakie problemy w obszarach priorytetowych muszą zostać rozwiązane, aby osiągnąć cel nadrzędny.

Domeny strategiczne – główne obszary koncentracji działań skupione wokół głównych obszarów problemowych. W ramach poszczególnych domen zidentyfikowany jest główny cel strategiczny (1 dla każdej domeny) oraz cele operacyjne i działania służące osiągnięciu celów. Domeny strategiczne określone są w nawiązaniu do głównego zagadnienia wokół którego koncentruje się rozwój gospodarczy i społeczny obszaru tj. zrównoważonego rozwoju regionalnego. W związku z powyższym określone domeny należy postrzegać jako obszary priorytetyzacji zadań konieczne do osiągnięcia celu nadrzędnego Strategii. Kołem zamachowym stymulującym ten rozwój jest gospodarka turystyczna wpisana w poszczególne domeny.

Cele operacyjne – wyznaczane dla celów strategicznych, operacjonalizują zapisy celów strategicznych.

Działania – identyfikowane dla celów operacyjnych, pokazują szczegółowe zadania, jakie muszą zostać wykonane, by osiągnąć cele (operacyjne, strategiczne, przyczyniając się do osiągnięcia celu nadrzędnego).

Tabela 14 Drzewo celów strategii

CEL NADRZĘDNY STRATEGII Rozwój gospodarczy i społeczny podregionu oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców dzięki silnej marce produktu turystycznego Szlaku Jana III Sobieskiego.				
OBSZAR PRIORYTETOWY 1.: ZASOBY LUDZKIE CEL STRATEGICZNY 1: Przygotowanie kadr podregionu do aktywnego i efektywnego uczestnictwa w budowaniu marki Szlaku JIIS.	OBSZAR PRIORYTETOWY 2.: PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ CEL STRATEGICZNY 2: Rozwój przedsiębiorczości podregionu w efekcie wdrażania produktu turystycznego Szlaku JIIS.	OBSZAR PRIORYTETOWY 3.: PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO CEL STRATEGICZNY 3: Optymalne wykorzystanie posiadanych zasobów środowiskowych oraz przestrzeni turystycznej w sposób przyczyniający się do zrównoważonego rozwoju podregionu.	OBSZAR PRIORYTETOWY 4.: WSPARCIE INSTYTUCJONALNE CEL STRATEGICZNY 4: Wypracowanie i wdrożenie rozwiązań systemowych zapewniających wszystkim interesariuszom Szlaku JIIS uczestnictwo w efektywnym funkcjonowaniu w jego ramach.	OBSZAR PRIORYTETOWY 5.: MARKETING TERYTORIALNY CEL STRATEGICZNY 5: Zbudowanie tożsamości podregionu oraz jego rozpoznawalności w oparciu o markę produktu turystycznego Szlaku Jana III Sobieskiego za sprawą wprowadzenia innowacyjnych działań marketingowych.
Cel operacyjny 1.1: Rozwój aktywności społecznej oraz współpracy środowisk lokalnych Cel operacyjny 1.2: Przygotowanie mieszkańców podregionu do obsługi turystów Cel operacyjny 1.3: Osiągnięcie wysokiej świadomości poszanowania dziedzictwa kulturowego przez mieszkańców podregionu	Cel operacyjny 2.1: Stworzenie i stały rozwój infrastruktury turystycznej i około turystycznej podregionu, dostosowanej do potrzeb odwiedzających Cel operacyjny 2.2: Rozwój szeroko dostępnej, atrakcyjnej i dostosowanej do potrzeb odwiedzających oferty turystycznej podregionu Cel operacyjny 2.3: Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o Szlak JIIS Cel operacyjny 2.4 Rozwój rolnictwa i przetwórstwa w podregionie Cel operacyjny 2.5 Rozwój gospodarczy podregionu	Cel operacyjny 3.1: Rozwój zmodernizowanej i rozbudowanej infrastruktury technicznej w podregionie Cel operacyjny 3.2: Utrzymywanie wysokiego poziomu czystości środowiska Cel operacyjny 3.3: Stałe podnoszenie estetyki i ładunku przestrzennego podregionu	Cel operacyjny 4.1: Rozwój form wsparcia przedsiębiorców Cel operacyjny 4.2 Rozwój form wsparcia dla rolnictwa Cel operacyjny 4.3: Rozwój form wspierania promocji i rozwoju kultury w podregionie	Cel operacyjny 5.1: Rozwój oferty kulturalnej dla mieszkańców i turystów Cel operacyjny 5.2: Wykreowanie i wdrożenie rozpoznawalnego wizerunku podregionu w kraju Cel operacyjny 5.3: Rozwój skutecznej promocji podregionu

Źródło: opracowanie własne

Dla poszczególnych celów operacyjnych w ramach obszarów priorytetowych zdefiniowano główne kierunki działania. Szczegółowe informacje na ten temat przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 15 Główne kierunki działań w ramach obszarów priorytetowych strategii

OBSZAR PRIORYTETOWY 1.: ZASOBY LUDZKIE
CEL STRATEGICZNY 1: Przygotowanie kadr podregionu do aktywnego i efektywnego uczestnictwa w budowaniu marki Szlaku JIIS.
Cel operacyjny 1.1: Rozwój aktywności społecznej oraz współpracy środowisk lokalnych <ul style="list-style-type: none"> – wspieranie silnych i dobrych relacji międzyludzkich społeczności subregionu (wzajemne wsparcie i współpraca) – prowadzenie inicjatyw kulturalnych w zakresie aktywizowania społeczności lokalnej – zaangażowanie młodzieży w przedsięwzięcia kulturalne na terenie gminy – stworzenie atrakcyjnych warunków dla pozostania i rozwoju młodzieży na wsi
Cel operacyjny 1.2: Przygotowanie mieszkańców podregionu do obsługi turystów <ul style="list-style-type: none"> – profesjonalna obsługa „ambitnych” turystów (np. przewodnicy, przewoźnicy, informacja turystyczna, bazarze) – organizowanie szkoleń dla mieszkańców z zakresu obsługi turystycznej – stworzenie dla mieszkańców możliwości konsultowania pomysłów na „biznes” turystyczny z ekspertami (np. w urzędach gmin)
Cel operacyjny 1.3: Osiągnięcie wysokiej świadomości poszanowania dziedzictwa kulturowego przez mieszkańców podregionu <ul style="list-style-type: none"> – odtworzenie ginących zawodów (kował, stolarz, szewc, tkacz, rzeźbiarz, krawiec, kamieniarz, bartnik, kołodziej, rymarz, itd.) – ochrona dziedzictwa kulturowego gminy, przekazywanie dorobku następnym pokoleniom
OBSZAR PRIORYTETOWY 2.: PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ
CEL STRATEGICZNY 2: Rozwój przedsiębiorczości podregionu w efekcie wdrażania produktu turystycznego Szlaku JIIS.
Cel operacyjny 2.1: Stworzenie i stały rozwój infrastruktury turystycznej i około turystycznej podregionu, dostosowanej do potrzeb odwiedzających <ul style="list-style-type: none"> – utworzenie bazy noclegowej (przede wszystkim poprzez rozwój gospodarstw agroturystycznych) – utworzenie bazy gastronomicznej (w tym z lokalnymi produktami kulinarnymi) – utworzenie miejsc wypoczynku i rekreacji – utworzenie infrastruktury towarzyszącej: parkingi, miejsca biwakowe, wypożyczalnie sprzętu, oznakowanie atrakcji turystycznych – utworzenie i rozwój systemu informacji turystycznej – on-line, punkty informacyjne w terenie – tablice, mapy, foldery, przewodnik – renowacja i rewitalizacja miejsc/obiektów cennych kulturowo/historycznie/przyrodniczo
Cel operacyjny 2.2: Rozwój szeroko dostępnej, atrakcyjnej i dostosowanej do potrzeb odwiedzających oferty turystycznej podregionu <ul style="list-style-type: none"> – zaprojektowanie i utworzenie sieci szlaków turystycznych, (w tym szlaków pieszych, ścieżek rowerowych, konnych, wodnych)

<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie tworzenia nowych atrakcji turystycznych (np. paintball, quady, baseny, galerie, stadniny koni, wioski tematyczne, parki rozrywki, zoo itd.) - utworzenie oferty imprez turystycznych (w rozumieniu ustawy – np. organizowanie rajdów pieszych, motoryzacyjnych, wycieczek turystycznych związanych z życiem Jana III Sobieskiego i Marysieńki, foto safari) - wspieranie działania i współpracy gospodarstw tematycznych w gminach podregionu (np. Gorzków wsią tematyczną (pasieki – produkcja miodu, sadownictwo - produkcja i przetwórstwo owoców lokalnych, rzemiosło – wikliniarstwo, kowalstwo, przetwórstwo mleczne, obserwacja dzikich zwierząt)) - rozwój turystyki kulinarnej w podregionie (np. kuchnia z epoki Jana III Sobieskiego – dziczyzna, ryby, festiwale kulinarne – propozycja festiwalu: <i>Festiwal cukierników „Arkas” (arkas to potrawa z czasów Jana III Sobieskiego z mleka słodkiego ocukrzonego, z szafranem, cytryną i wódką różaną)</i>) - rozwój turystyki rekreacyjnej w podregionie (m.in.: narty biegowe, wyciąg narciarski, biegi na orientację, mistrzostwa Polski w grzybobraniu, tematyczne gry terenowe, mistrzostwa Europy środkowo-wschodniej w nord-walkingu) - rozwój turystyki kulturalnej w oparciu o historię subregionu, (np. warsztaty ginących zawodów)
<p>Cel operacyjny 2.3: Rozwój przedsiębiorczości w oparciu u Szlak JIIS</p> <ul style="list-style-type: none"> - zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej - wspieranie rozwoju przedsiębiorczości związanej z rozwojem Szlaku JIIS
<p>Cel operacyjny 2.4 Rozwój rolnictwa i przetwórstwa w podregionie</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie współpracy w dziedzinie rolnictwa i przetwórstwa (np. budowanie i promowanie katalogu spożywczych produktów regionalnych) - wspieranie ekologicznych upraw (np. pszenica durum) i ekologicznego chowu zwierząt - wspieranie tworzenie i działalności lokalnych przetwórci - wspieranie wykorzystywania nowoczesnych technologii w rolnictwie
<p>Cel operacyjny 2.5 Rozwój gospodarczy podregionu</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie rozwoju i powstawanie nowych innowacyjnych przedsiębiorstw - wspieranie tworzenia i rozwoju innowacyjnych produktów i usług (świadczonych w oparciu o Internet) - wspieranie rozwoju przedsiębiorczości opartej na lokalnych zasobach i produktach (m.in. rozlewnia wody źródlanej, zakłady mięsne w technologii tradycyjnej, produkcja nalewek tradycyjnych)

OBSZAR PRIORYTETOWY 3.:
PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

CEL STRATEGICZNY 3: Optymalne wykorzystanie posiadanych zasobów środowiskowych oraz przestrzeni turystycznej w sposób przyczyniający się do zrównoważonego rozwoju podregionu.

<p>Cel operacyjny 3.1: Rozwój zmodernizowanej i rozbudowanej infrastruktury technicznej w podregionie</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozbudowanie sieci oświetlenia dróg (w szczególności w oparciu o oświetlenie hybrydowe) - modernizacja sieci dróg gminnych i powiatowych (razem z chodnikami, pobocznymi) - utworzenie sieci ścieżek rowerowych, pieszych, konnych w podregionie - skoordynowanie sieci dróg gminnych ze szlakami turystycznymi, atrakcjami turystycznymi, parkingami, małą architekturą (kosze na śmieci, ławeczki) - uporządkowanie gospodarki wodnej (melioracja, zbiorniki retencyjne, stawy, budowa przystani i plaży z rozwiniętą wodną infrastrukturą rekreacyjną – kajaki, rowery wodne, wyznaczenie szlaku wodnego) - rozwój sieci i dostępu do szerokopasmowego Internetu - rozwój infrastruktury kanalizacyjnej (zagospodarowanie ścieków, wsparcie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków)
<p>Cel operacyjny 3.2:</p>

Utrzymywanie wysokiego poziomu czystości środowiska

- zwiększanie poziomu kultury ekologicznej mieszkańców i osób przyjezdnych
- wzrost poziomu wykorzystywania odnawialnych źródeł energii (np. elektroniczne wiatrowe, pompy ciepła, kolektory słoneczne, biopaliwa, lampy hybrydowe)
- wspieranie działań proekologicznych (np. poprzez promowanie produktów ekologicznych)
- utworzenie Strefy Energii Odnawialnej Scutum Sobiescianum (ScS)

Cel operacyjny 3.3:

Stałe podnoszenie estetyki i ładu przestrzennego podregionu

- z inventaryzowanie walorów przyrodniczych podregionu
- podnoszenie estetyki miejscowości w podregionie
- stała dbałość o walory przyrodnicze podregionu (w tym o ogrody prywatne, parki zabytkowe, lasy)
- wyznaczenie punktów widokowych, szlaków turystycznych, szlaków wodnych
- wprowadzenie wymagań przestrzennych „Szlaku Jana III Sobieskiego” do zapisów weryfikowanych planów zagospodarowania (określenie i ujednoczenie zasad oznakowania Szlaku Jana III Sobieskiego w przestrzeni)
- Weryfikacja planów zagospodarowania przestrzennego zgodnie ze strategią rozwoju

OBSZAR PRIORYTETOWY 4.: WSPARCIE INSTYTUCJONALNE

CEL STRATEGICZNY 4:

Wypracowanie i wdrożenie rozwiązań systemowych zapewniających wszystkim interesariuszom Szlaku JIIS uczestnictwo w efektywnym funkcjonowaniu w jego ramach.

Cel operacyjny 4.1:

Rozwój form wsparcia przedsiębiorców

- utworzenie gminnych mini „stref ekonomicznych”, określonych w MPZP, nie kolidujących z rozwojem branży turystycznej
- powołanie komórki doradczo-informacyjnej służącej wspieraniu przedsiębiorczości a w szczególności innowacyjności, ukierunkowanej na obsługę osób rozpoczynających działalność gospodarczą
- opracowanie i wdrożenie katalogu form wsparcia dla przedsiębiorców

Cel operacyjny 4.2

Rozwój form wsparcia dla rolnictwa

- wspieranie grupowych form aktywności producentów rolnych
- utworzenie przez Zespół Wsparcia Zarządzania (ZWZJIIS) komórki doradczo-informacyjnej wspierającej produkcję rolną (roślinną i zwierzęcą)
- przyznawanie certyfikatów na poziomie podregionu dla ekologicznych producentów rolnych
- rozwinięte usługi dla rolnictwa (naprawa sprzętu mechanicznego, świadczące usługi agrotechniczne)
- programy wsparcia jakości produktów rolnych

Cel operacyjny 4.3:

Rozwój form wspierania promocji i rozwoju kultury w podregionie

- funkcjonujący system wsparcia w procesie certyfikacji produktów lokalnych (uznane certyfikaty krajowe i europejskie)
- utworzenie przez Zespół Wsparcia Zarządzania (ZWZJIIS) centrum koordynacyjnego zajmującego się m.in. koordynowaniem wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, marketingowo-promocyjnych w regionie (maksymalizacja promocji w mediach, film promocyjny)
- utworzenie lokalnego stowarzyszenia promującego podregion przez Zespół Wsparcia Zarządzania (ZWZJIIS)
- Dalsza promocja subregionu jako miejsca atrakcyjnego dla przedsiębiorców, zbudowanie systemu zachęt dla przedsiębiorców (ulgi podatkowe)
- wspieranie finansowe gminnych centrów kultury podtrzymujących miejscowe tradycje, aktywizujących lokalną społeczność (muzyka instrumentalna, śpiew, rękodzieło, kuchnia regionalna, sport, itp.)

**OBSZAR PRIORYTETOWY 5.:
 MARKETING TERYTORIALNY**
CEL STRATEGICZNY 5:

Zbudowanie tożsamości podregionu oraz jego rozpoznawalności w oparciu o markę produktu turystycznego Szlaku Jana III Sobieskiego za sprawą wprowadzenia innowacyjnych działań marketingowych.

Cel operacyjny 5.1:

Rozwój oferty kulturalnej dla mieszkańców i turystów

- realizowanie inicjatyw kulturalnych związanych np. z teatrem, tańcem, muzyką, legendami, kabaretem, wystawami, audio wizualizacjami, wernisażami malarskimi; pokazy i rekonstrukcje, gry terenowe
- promowanie oferty usług turystycznych (np. kuligi, przejażdżki konne, bryczką)
- opracowanie kalendarza imprez kulturalnych w podregionie (w tym cykliczny festiwal przyciągający mieszkańców regionu i kraju)
- promowanie kultury epoki XVII wieku (stroje, tańce, obyczaje, stylizacja produktów)
- wsparcie finansowe funkcjonowania domów kultury w gminach podregionu
- prowadzenie spotkań tematycznych, kluby dyskusyjne, służące pobudzeniu rozwoju kulturalnego, edukacji i komunikacji mieszkańców subregionu (m.in. spotkania ze sławnymi osobami, związanymi z subregionem)

Cel operacyjny 5.2:

Wykreowanie i wdrożenie rozpoznawalnego wizerunku podregionu w kraju

- wspieranie identyfikowania podregionu jako centrum kultury Lubelszczyzny
- wzmacnianie wizerunku istniejącej kapeli ludowej oraz zespołu kulinarnego (poprzez stroje ludowe, odpowiednie wyposażenie i włączenie młodszego pokolenia)
- wspieranie rozwoju kulinarnych produktów lokalnych
- produkcja gadżetów powiązanych tematycznie ze Szlakiem JIIS, z wykorzystaniem istniejącego już logotypu Szlaku
- wspieranie rozwoju produktów lokalnych związanych ze Szlakiem JIIS
- opracowanie koncepcji zintegrowanych, sieciowych produktów turystycznych na bazie potencjału kulturowego
- opracowanie koncepcji zintegrowanych, sieciowych produktów turystycznych na bazie potencjału Szlaku JIIS
- tworzenie inicjatyw kulturalnych wokół wytworzonych produktów lokalnych, np. „Święto Cydru”

Cel operacyjny 5.3:

Rozwój skutecznej promocji podregionu

- utworzenie oraz stała promocja marki „Szlak JIIS”
- promowanie produktów lokalnych na obszarze kraju
- wspieranie rozwoju usług lokalnych
- wykorzystywanie nowoczesnych metod promocji (np. poprzez Internet)
- atrakcyjna, czytelna, stale uaktualniana strona internetowa podregionu
- skuteczne kampanie promocyjne podregionu
- promowanie lokalnych walorów kulturowych
- prowadzenie promocji gospodarczej gmin
- uczestnictwo w kiermaszach, wystawach, targach regionalnych, krajowych i zagranicznych

9.2. Docelowa koncepcja rozwoju obszaru gmin Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Gorzków jako modelowe rozwiązanie w zakresie stymulowania rozwoju na poziomie lokalnym

Docelowa koncepcja rozwoju obszaru gmin Wólka, Spiczyn, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Gorzków ma charakter programowalny i długofalowy, granicznym terminem osiągnięcia stanu docelowego dla zapisów zawartych w strategii określono rok 2020.

Utworzone w ramach strategii zespoły powinny docelowo zajmować się:

- udzielaniem dotacji (obsługą środków Funduszu Lokalnego i zewnętrznych źródeł finansowania,
- analizami rynkowymi, społeczno-gospodarczymi i branżowymi,
- obsługą doradczą, szkoleniową i konferencyjną,
- kreacją i promocją marki Szlaku Jana III Sobieskiego.

Do poszczególnych zespołów w przyszłości należy powołać instytucje, których zadaniem będzie przejęcie prac zespołu zapewniając m.in. trwałość i ciągłość celów strategii. Owe instytucje powinny mieć charakter transparentnych fundacji, jednocześnie posiadających Radę Społeczną, złożoną z lokalnych liderów, przedstawicieli organizacji pozarządowych, autorów i animatorów koncepcji Szlaku Jana III Sobieskiego.

Powołane instytucje powinny docelowo zbudować ofertę w następujących obszarach tematycznych:

- edukacja (w tym społeczności lokalnej, dzieci i młodzieży), doradztwo, szkolenia, wizyty studyjne i staże,
- kreowanie i budowanie marki Szlaku Jana III Sobieskiego i podregionu, szeroko rozumiany marketing terytorialny i przemysły kreatywne,
- certyfikacja produktów i usług oraz certyfikacja turystyczna i informacja turystyczna,
- innowacyjność, B + R, odnawialne źródła energii, zrównoważony rozwój,
- wsparcie finansowe i grantowe lokalnej przedsiębiorczości i społeczności.

Koncepcja długofalowa zakłada iż wprowadzony model będzie się finansował, jednocześnie przyczyniając się do rozwoju podregionu marki szlaku, a przy tym aktywizował będzie na wielu polach lokalną społeczność i inicjował rozwiązania prowadzące do pozytywnych zmian społeczno-gospodarczych bilansując się przy tym ekonomicznie.

9.3. Operacyjne scenariusze rozwoju

Przeanalizowany potencjał obszaru projektowego oraz jego uwarunkowania rozwojowe wymuszają sformułowanie pierwszoplanowych i długofalowych scenariuszy rozwoju.

W pierwszym etapie koncentracja dotyczyć będzie wykorzystania potencjałów umożliwiających rozwój turystyki poprzez kreację i komercjalizację produktów turystycznych i oferty turystycznej, ustalenie i wdrożenie wspólnych standardów, możliwych do spełnienia przez większość usługodawców, wspólną i zintegrowaną promocję, system grantowy bezpośrednio ukierunkowany na turystykę oraz system grantowy ukierunkowany na wsparcie i rozwój oferty produktów tradycyjnych i regionalnych przeznaczonych w pierwszym etapie dla turystów.

Długofalowo koncepcja rozwoju dotyczy kreacji marki Szlaku JIIS jako stymulatora szeroko pojętej przedsiębiorczości, w tym również przetwórstwa.

Dla poszczególnych obszarów priorytetowych sporządzono scenariusze rozwoju.

Tabela 16 Scenariusze rozwoju

OBSZAR PRIORYTETOWY 1.: ZASOBY LUDZKIE
<p>Scenariusz rozwoju:</p> <p>Należy dążyć do przygotowania i wdrożenia systemu szkoleń i doradztwa dla mieszkańców podregionu. Konieczne jest przeprowadzenie działań edukacyjno-konsultingowych związanych ze wspieraniem dobrych relacji międzyludzkich i budowania partnerstw na poziomie podregionu. Należy jednocześnie prowadzić działania animacji kulturalnej z mieszkańcami, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży tworząc tym sposobem atrakcyjne warunki dla mieszkańców obszarów wiejskich, przyjezdnych i planujących się osiedlić w podregionie. Jednocześnie niezbędna jest intensyfikacja działań mających na celu przygotowanie mieszkańców do obsługi ruchu turystycznego w podregionie. Innym niezmiernie ważnym działaniem jest stworzenie stałego systemu wsparcia mieszkańców zainteresowanych uruchomieniem biznesu turystycznego lub około turystycznego w ramach Szlaku Jana III Sobieskiego. Należy także położyć nacisk na ochronę dziedzictwa kulturowego podregionu, zarówno w ujęciu materialnym, jak i niematerialnym. Koniecznym jest promowanie ginących zawodów przyciągających turystów i umożliwiających jednocześnie pielęgnowanie historycznych tradycji.</p> <p>Realizacja scenariusza odbywać się powinna przy wsparciu środkami zewnętrznymi w okresach programowania 2007-2013 i 2014-2020.</p> <p>Zaleca się w ramach niniejszego scenariusza rozwoju współpracę regionalną i ponadregionalną przy realizacji projektów.</p>

**OBSZAR PRIORYTETOWY 2.:
PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ**

Scenariusz rozwoju:

Głównym elementem rozwoju przedsiębiorczości w podregionie powinno być stworzenie odpowiedniej infrastruktury technicznej, turystycznej i około turystycznej umożliwiającej obsługę dynamicznie wzrastającej, dzięki popularyzacji Szlaku Jana III Sobieskiego, liczby turystów. Definiując szczegółowo infrastrukturę niezbędną do wybudowania w celu rozwoju przedsiębiorczości opartej o Szlak Jana III Sobieskiego należałoby wskazać na budowę następujących składników: baza noclegowa, baza gastronomiczna, obiekty i tereny sportowo-rekreacyjne, parkingi, miejsca biwakowe, wypożyczalnie sprzętu turystycznego i sportowego, rewitalizacja miejsc i obiektów historycznie i kulturowo cennych, stworzenie cyfrowego i analogowego systemu informacji turystycznej.

Działania z zakresu infrastruktury powinny być wspierane budowaniem szerokiej, tematycznej oferty turystycznej o charakterze sieciowym, promować i wspierać należy nowe atrakcje turystyczne, kreowane przez przedsiębiorców. Intensyfikować należy tematyczne imprezy turystyczne łącząc jednocześnie ich działania z ofertą gospodarstw tematycznych. W podregionie powinna się również rozwijać turystyka kulturowa i rekreacyjna. Potencjał podregionu pozwala na utworzenie klastra turystycznego.

Inwestycje infrastrukturalne i wsparcie w postaci kreowania współpracy i nowych produktów stanowią wartość dodaną, która powinna być eksponowana w formie promocji inwestycyjnej podregionu na arenie krajowej i międzynarodowej, promując przy tym Szlak Jana III Sobieskiego.

Jednym z ważniejszych aspektów budowy marki podregionu jest rolnictwo i przetwórstwo, na bazie których należałoby stworzyć lokalną kuchnię i lokalne produkty. Zaleca się też wprowadzenie do procesów rolnictwa i przetwórstwa nowoczesnych eko-technologii oraz wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Transfer technologii i inne rozwiązania prowadzące do kreowania produktów i usług innowacyjnych powinny stać się jedną z cech charakterystycznych podregionu, zwłaszcza w powiązaniu z ekologią i szeroko rozumianymi przemysłami turystycznymi.

Zmiany technologiczne powinny się również koncentrować na zwiększeniu znaczenia narzędzi informatycznych i Internetu w tworzeniu i rozwijaniu działalności gospodarczej oraz e-usług.

Zmiany podyktowane scenariuszem powinny również wynikać z aktywności rozwojowej przedsiębiorstw czerpiących z lokalnych zasobów, tradycji i potencjału ludzkiego.

Realizacja scenariusza odbywać się powinna przy wsparciu środkami zewnętrznymi w okresach programowania 2007-2013 i 2014-2020.

Zaleca się w ramach niniejszego scenariusza rozwoju współpracę regionalną i ponadregionalną przy realizacji projektów.

**OBSZAR PRIORYTETOWY 3.:
PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO**

Scenariusz rozwoju:

Kluczowym elementem kształtowania warunków w przestrzeni jest dostępność infrastruktury technicznej: drogi, chodniki, trasy piesze, konne i rowerowe ekologiczne oświetlenie, parkingi, mała architektura. Uporządkowanie gospodarki wodno – ściekowej w podregionie stworzy warunki do rozwijania sportów wodnych i tego typu infrastruktury. Niezbędnym dla rozwoju podregionu jest dostęp do szerokopasmowego Internetu na całym obszarze podregionu.

Celem utrzymania wysokiej jakości środowiska i przestrzeni należy realizować kampanie, wydarzenia i akcje informacyjno-promocyjne propagujące kulturę ekologiczną, dedykowane zarówno mieszkańcom, jak i turystom.

Pozytywny wpływ na przestrzeń i środowisko będzie miało zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii i promocja postaw proekologicznych w podregionie.

Planowane jest również utworzenie Strefy Energii Odnawialnej Scutum Sobiescianum (ScS).

Uzupełnieniem w ramach niniejszego scenariusza rozwoju powinny być działania dotyczące zagospodarowania przestrzeni, ład i estetyki, dbałości o walory przyrodnicze z jednoczesną waloryzacją i planowaniem przestrzennym.

Realizacja scenariusza odbywać się powinna przy wsparciu środkami zewnętrznymi w okresach programowania 2007-2013 i 2014-2020.

Zaleca się w ramach niniejszego scenariusza rozwoju współpracę regionalną i ponadregionalną przy realizacji projektów.

**OBSZAR PRIORYTETOWY 4.:
WSPARCIE INSTYTUCJONALNE**

Scenariusz rozwoju:

Zrównoważony rozwój powinien zapewniać również wsparcie instytucjonalne wszystkim interesariuszom zaangażowanym w rozwój Szlaku Jana III Sobieskiego. Wsparcie to powinno być ukierunkowane na stworzenie gminnej „mini strefy ekonomicznej” nie kolidującej z funkcjami turystycznymi podregionu. Niezbędnym jest również systemowe i długofalowe wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, transferu technologii i innowacji w formie komórki powołanej do tego typu celów (doradczo – informacyjno – promocyjno – animacyjnej), która to w konsekwencji powinna opracować i wdrożyć katalog form wsparcia dla przedsiębiorców.

Niezbędne jest wsparcie dedykowane producentom rolnym, których produkty i usługi stanowiąc będą o specyfice Szlaku Jana III Sobieskiego. Także niezbędnym zadaniem jest uruchomienie komórki odpowiedzialnej za działalność doradczą-informacyjną wspierającą produkcję rolną. Jednocześnie należy wdrażać system certyfikacji produktów oraz usługi serwisowe w zakresie maszyn, urządzeń i technologii dla rolnictwa.

Kolejnym aspektem wskazanym do objęcia wsparciem instytucjonalnym jest rozwój i promocja kultury w podregionie. Zaleca się powołanie centrum koordynującego działania kulturalne i marketing kultury. Jednocześnie niezbędnym staje się stworzenie oferty w postaci Gminnego Centrum Kultury pielęgnującego miejscowe tradycje, obrzędy, kulturę, dziedzictwo historyczne i obyczajowe, jednocześnie aktywizujące mieszkańców i turystów do uczestnictwa w kulturze.

Realizacja scenariusza odbywać się powinna przy wsparciu środkami zewnętrznymi w okresach programowania 2007-2013 i 2014-2020.

Zaleca się w ramach niniejszego scenariusza rozwoju współpracę regionalną i ponadregionalną przy realizacji projektów.

OBSZAR PRIORYTETOWY 5.: MARKETING TERYTORIALNY

Scenariusz rozwoju:

Należy usystematyzować ofertę kulturalną dla mieszkańców i turystów. Oferta powinna mieć różnorodny charakter, prowadzona powinna być pod marką Szlaku Jana III Sobieskiego. Promocja oferty powinna odbywać się w oparciu o kalendarz imprez, wykorzystaniem instytucji kultury w podregionie.

Niezbędne jest wykreowanie i wdrożenie rozpoznawalnego wizerunku podregionu w kraju. W oparciu o odpowiedni system identyfikacji wizualnej i koncepcje sieciowych produktów turystycznych. Jednocześnie realizując działania związane z długofalową koncepcją promocji i rozwoju marki Szlak Jana III Sobieskiego.

Zaleca się stosowanie wielości form i narzędzi promocji dla działań w niniejszym obszarze priorytetowym.

Realizacja scenariusza odbywać się powinna przy wsparciu środkami zewnętrznymi w okresach programowania 2007-2013 i 2014-2020.

Zaleca się w ramach niniejszego scenariusza rozwoju współpracę regionalną i ponadregionalną przy realizacji projektów.

Źródło: Opracowanie własne

9.4. Oddziaływanie realizacji Strategii na inne gminy regionu

W niniejszym rozdziale zawarte są informacje dotyczące potencjalnego zakresu oddziaływań, w tym w szczególności dotyczące planowanych oddziaływań na pozostałe gminy.

Zakres potencjalnych oddziaływań ściśle związany jest z pozycją Szlaku JIIS w regionie. Zbyt słaba pozycja grozi brakiem realnych możliwości oddziaływań, z kolei pozycja zbyt silna może uruchomić negatywne procesy wśród pozostałych gmin region. Dlatego założeniem Strategii jest prowadzenie przemyślanej polityki w oparciu o zasady zrównoważonego

rozwoju, w szczególności w odniesieniu do możliwych skutków społecznych, ekonomicznych, środowiskowych i terytorialnych prowadzonych działań.

Prowadzona w ten sposób polityka strategiczna zakłada:

- przemyślenie możliwych skutków w regionie (natychmiastowych i długodystansowych) związanych z wdrażaniem w podregionie działań Strategii,
- zaplanowanie działań, które służyć będą bezpośrednio innym gminom podregionu,
- opracowanie mechanizmu, który pozwoli reagować na zmiany wizerunku podregionu.

Wśród wielu możliwych skutków oddziaływania realizacji Strategii na inne gminy podregionu istnieją skutki, którym należy poświęcić szczególną uwagę, a ich pojawienie się należy uznać za wskaźniki określające poziom, zakres i kierunki oddziaływania. Do tej grupy należą skutki w postaci:

- zapisów strategicznych odnoszących się do Szlaku JIIS zawartych w dokumentach wyższego stopnia,
- ilości gmin zainteresowanych współpracą, w tym ilości gmin, które przyłączą się do Szlaku,
- ilości podmiotów spoza podregionu zainteresowanych korzystaniem z wypracowanego modelu lub z jego części składowych.

W celu ukierunkowania oddziaływania Strategii na uzyskanie pozytywnych efektów zaplanowano szereg działań. Do najważniejszych z nich należy:

- prowadzenie seminariów i warsztatów dla przedstawicieli gmin regionu, dotyczących koncepcji, modelu, mechanizmów i działań wdrażanych przez Strategię,
- wykreowanie systemu sukcesywnego rozszerzania partnerstwa wraz z otwarciem możliwości podpisywania umów partnerskiej współpracy z partnerstwem gmin podregionu,
- udostępnianie wypracowanego know-how wśród podmiotów z regionu,
- dostarczanie informacji strategicznych administracji wyższych szczebli, lobbying służący umieszczeniu Szlaku JIIS w dokumentach strategicznych wyższego szczebla (powiaty, województwa) oraz w branżowych dokumentach strategicznych.

Szlak Jana III Sobieskiego, jako koncepcja Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Kulturowego, jest z założenia koncepcją szeroką. Wyznacznikiem jej zakresu terytorialnego jest obecność i działalność Jana III Sobieskiego w obszarze od Turcji po kraje Europy Zachodniej, a w szczególności na obszarze od Ukrainy, gdzie się urodził do Wiednia, gdzie wspiął się bezprecedensową ówczesnie odsieczą miasta.

W zamierzeniu autorów koncepcji partnerstwo międzygminne 6 gmin odgrywa rolę lidera merytorycznego, podejmującego trud opracowania oraz wdrożenia innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju regionalnego, ze szczególnym uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Rozwiązaniami tymi jednakże mogą zostać objęte, na zasadzie transferu dobrych praktyk, inne obszary, które podejmą dialog z istniejącym na ich terenie dziedzictwem Jana III Sobieskiego, w tym w pierwszym rzędzie okoliczne dla partnerstwa gminy z reprezentowanych obecnie w partnerstwie 4 powiatów Województwa Lubelskiego.

W kontekście szerszego zastosowania proponowanego w programie modelu rozwoju regionalnego oraz potencjalnego transferu dobrych praktyk, ważki jest fakt, iż w chwili obecnej Szlak Jana III Sobieskiego wskazywany jest przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego jako kluczowa oś rozwoju regionalnego.

Kolejne projekty pozyskiwane przez partnerstwo międzygminne uzupełniają się nawzajem, tworząc coraz pełniejszą mapę wsparcia obszaru podregionu, który traktowany jest jak model rozwojowy i służyć ma wdrożeniu innowacyjnych rozwiązań przede wszystkim w dziedzinie marketingu terytorialnego, turystyki, przetwórstwa produktów rolnych i leśnych oraz rozwiązań systemowych służących utrzymaniu proponowanych mechanizmów (m.in. lokalny fundusz). Wypracowywany model już pobudza wyobraźnię mieszkańców i oficjeli gmin sąsiadujących z partnerstwem. Z czasem służyć będzie również innym regionom w Polsce i poza jej granicami.

Oddziaływanie strategii powinno mieć charakter naturalny, po części ograniczony czynnikiem geograficznym. W celu zwiększenia potencjału rozwojowego podregionu należy początkowo koncentrować działania integracyjne na obszarze czterech powiatów, stanowiących miejsce inicjacji Szlaku Jana III Sobieskiego.

Specyfika realizowanych działań, zwłaszcza turystycznych i około turystycznych powoduje że niniejsza strategia powinna w znaczący sposób oddziaływać również regionalnie i ponadregionalnie. Przy czym owo oddziaływanie powinno przejawiać się w realizacji wspólnych inicjatyw sieciowych, w tym dofinansowanych środkami zewnętrznymi.

Oddziaływanie strategii powinno docelowo doprowadzić do wsparcia podregionu środkami finansowymi 2014 -2020 w ramach przedsięwzięć kluczowych w województwie lubelskim. Zagwarantowanie odpowiednich, dedykowanych dla Szlaku Jana III Sobieskiego środków z UE wpisanych np. do budżetu programu regionalnego i programów centralnych umożliwi dynamiczny rozwój obszaru, a w konsekwencji wygeneruje zmianę społeczno-gospodarczą.

W ramach realizacji przedsięwzięć związanych ze Szlakiem Jana III Sobieskiego należy dokumentować dobre praktyki, które mogą stanowić znaczne wsparcie w procesie zwiększania oddziaływania strategii i działań z niej wynikających.

Proces zarządzania oddziaływaniem strategii, a co za tym idzie rozszerzania i sieciowania marki Szlak Jana III Sobieskiego powinien mieć charakter zamierzony i systemowy, ale także wynikający z rachunku społecznego i ekonomicznego. Tym samym należy mieć świadomość że poszerzanie obszaru oddziaływania strategii i włączanie do podregionu kolejnych gmin, powiatów wiązać się będzie z jednoczesnym otwarciem dostępu do źródeł finansowania, np. lokalnego funduszu, co powoduje konieczność zwiększenia jego aktywów.

Oddziaływanie strategii powinno być ściśle powiązane z aspektami promocyjno-informacyjnymi wdrażanych w jej konsekwencji działań.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że docelowo priorytetem w oddziaływaniu Strategii powinno być stworzenie obszaru funkcjonalnego, zaś jego zasięg geograficzny może ewaluować.

10. Wdrażanie Strategii

10.1. Organizacja i koordynacja wdrażania

Rozdział dotyczy ogólnych zasad wdrażania w zakresie:

- określenia koordynatora oraz innych podmiotów zaangażowanych we wdrażanie dokumentu oraz ich kompetencji,
- określenia zasad i modelu wdrażania działań i scenariuszy rozwoju,
- określenia ogólnego harmonogramu realizacji działań oraz potencjalnych źródeł finansowania,
- zdefiniowania zasad prowadzenia monitoringu i ewaluacji podczas wdrażania dokumentu.

Zasady wdrażania i monitorowania są przedstawione w formie rekomendacji. Ich uszczegółowienie powinno być jednym z pierwszych elementów dalszych prac nad realizacją poszczególnych działań i projektów w ramach niniejszego dokumentu. Przy podejmowaniu tych decyzji należy jednak pamiętać o właściwym umocowaniu instytucji wdrażającej i monitorującej.

Kluczowe zasady wdrażania Kierunków to:

- zasada komplementarności podejmowanych działań w stosunku do instrumentów i mechanizmów wspierania gospodarki,
- partnerstwo włączające różne podmioty zainteresowane rozwojem Szlaku Jana III Sobieskiego w realizację poszczególnych działań,
- dywersyfikacja źródeł finansowania wdrażania,
- transparentność podejmowanych przedsięwzięć,
- partycypacja społeczna / obywatelska.

Wdrażanie strategii odbywać się będzie w dwóch płaszczyznach – wdrażania całego dokumentu i wdrażania poszczególnych scenariuszy rozwoju oraz wymagać będzie spełnienia następujących warunków:

- ciągłości prowadzenia prac wdrożeniowych w okresie 2013 – 2020,
- równoległości realizacji przez wszystkie zainteresowane podmioty własnych zadań, których wyniki posłużą w różnych etapach wyżej wymienionego okresu do osiągnięcia celów,
- spójności realizowanych działań z oczekiwaniami rynku – koncentracji na

gospodarczym aspekcie,

- stworzenia funkcjonalnej płaszczyzny komunikacyjnej pomiędzy poszczególnymi podmiotami umożliwiającej synergiczne wdrażanie poszczególnych działań,
- podjęcia przez instytucje wspólnych zadań służących rozwojowi Szlaku Jana III Sobieskiego.

Rekomenduje się, aby ogólny nadzór nad wdrażaniem dokumentu, śledzenie przebiegu jego całościowej realizacji i monitoring stopnia wdrażania poszczególnych działań, powierzony został Koordynatorowi Strategii, co będzie z jednej strony personifikować wysoki priorytet, a z drugiej będzie operacyjnie korzystne z uwagi na interdyscyplinarność strategii i jej powiązania z działalnością różnych sektorów. Koordynatorowi powinny podlegać Zespoły Wdrożeniowe. Koordynator Strategii powinien zostać powołany przez lidera projektu.

Do zadań Zespołów Wdrożeniowych należeć powinno:

- wyznaczanie koordynatorów obszarowych (projekt, produkt, marka, platforma współpracy i informacji),
- zatwierdzanie zasobów koniecznych do realizacji projektów,
- zatwierdzanie harmonogramów działania,
- przygotowanie i wdrożenie procedury opracowania projektów,
- opracowanie i wdrożenie procedury monitorowania realizacji projektów,
- ogólny nadzór nad realizacją wszystkich projektów,
- wprowadzanie korekt do realizowanych projektów.

Zespoły Wdrożeniowe będą wspierany przez Koordynatorów Obszarowych, który będą uczestniczyć w procesie wdrażania dokumentów poprzez:

- współpracę w zakresie wskazania koordynatorów obszarów,
- wdrażanie poszczególnych projektów,
- współpracę w zakresie monitorowania realizowanych projektów,
- nadzór nad operacyjnym wdrażaniem działań i zadań.

Koordynatorzy obszarów będą odpowiedzialni za:

- określenie konkretnych działań do realizacji zadań wdrożeniowych, sporządzenie planu operacyjnego,
- operacyjne wdrażanie projektów,
- nadzór nad harmonogramem wdrażania,

- monitoring wdrażania obszaru.

Podmioty zaangażowane we wdrażanie dokumenty na poziomie poszczególnych celów i działań obrazuje poniższa tabela.

Tabela 17 Podmioty zaangażowane w realizację strategii

Cel operacyjny	Działania	Podmioty realizujące
Cel operacyjny 1.1: Rozwój aktywności społecznej oraz współpracy środowisk lokalnych	<ul style="list-style-type: none"> - Wspieranie silnych i dobrych relacji międzyludzkich społeczności subregionu (wzajemne wsparcie i współpraca) - Prowadzenie inicjatyw kulturalnych w zakresie aktywizowania społeczności lokalnej - Zaangażowanie młodzieży w przedsięwzięcia kulturalne na terenie gminy - Stworzenie atrakcyjnych warunków dla pozostania i rozwoju młodzieży na wsi 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje Pozarządowe - Instytucje Kultury - Grupy nieformalne - Przedsiębiorcy
Cel operacyjny 1.2: Przygotowanie mieszkańców podregionu do obsługi turystów	<ul style="list-style-type: none"> - Profesjonalna obsługa „ambitnych” turystów (np. przewodnicy, przewoźnicy, informacja turystyczna, bazarze) - Organizowanie szkoleń dla mieszkańców z zakresu obsługi turystycznej - Stworzenie dla mieszkańców możliwości konsultowania pomysłów na „biznes” turystyczny z ekspertami (np. w urzędach gmin) 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje pozarządowe - Przedsiębiorcy
Cel operacyjny 1.3: Osiągnięcie wysokiej świadomości poszanowania dziedzictwa kulturowego przez mieszkańców podregionu	<ul style="list-style-type: none"> - Odtworzenie ginących zawodów (kował, stolarz, szewc, tkacz, rzeźbiarz, krawiec, kamieniarz, bartnik, kołodziej, rymarz, itd.) - Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy, przekazywanie dorobku następnym pokoleniom 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje Pozarządowe - Przedsiębiorcy - Instytucje Wsparcia - Instytucje Kultury - Organizacje Branżowe - Organizacja Turystyczne
Cel operacyjny 2.1: Stworzenie i stały rozwój infrastruktury turystycznej i około turystycznej podregionu, dostosowanej do potrzeb odwiedzających	<ul style="list-style-type: none"> - Utworzenie bazy noclegowej (przede wszystkim poprzez rozwój gospodarstw agroturystycznych) - Utworzenie bazy gastronomicznej (w tym z lokalnymi produktami kulinarnymi) - Utworzenie miejsc wypoczynku i rekreacji - Utworzenie infrastruktury towarzyszącej: parkingi, miejsca biwakowe, wypożyczalnie sprzętu, oznakowanie atrakcji turystycznych - Utworzenie i rozwój systemu informacji turystycznej – on-line, punkty informacyjne w terenie – tablice, mapy, foldery, przewodnik 	<ul style="list-style-type: none"> - Przedsiębiorcy - JST - Organizacje pozarządowe - Organizacje Turystyczne - Osoby prywatne / właściciele obiektów i terenów

	<ul style="list-style-type: none"> - Renowacja i rewitalizacja miejsc/obiektów cennych kulturowo/historycznie/przyrodniczo 	
<p>Cel operacyjny 2.2: Rozwój szeroko dostępnej, atrakcyjnej i dostosowanej do potrzeb odwiedzających oferty turystycznej podregionu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zaprojektowanie i utworzenie sieci szlaków turystycznych, (w tym szlaków pieszych, ścieżek rowerowych, konnych, wodnych) - Wspieranie tworzenia nowych atrakcji turystycznych (np. paintball, quady, baseny, galerie, stadniny koni, wioski tematyczne, parki rozrywki, zoo itd.) - Utworzenie oferty imprez turystycznych (w rozumieniu ustawy – np. organizowanie rajdów pieszych, motoryzacyjnych, wycieczek turystycznych związanych z życiem Jana III Sobieskiego i Marysieńki, foto safari) - Wspieranie działania i współpracy gospodarstw tematycznych w gminach podregionu (np. Gorzków wsią tematyczną (pasieki – produkcja miodu, sadownictwo - produkcja i przetwórstwo owoców lokalnych, rzemiosło – wikliniarstwo, kowalstwo, przetwórstwo mleczne, obserwacja dzikich zwierząt)) - Rozwój turystyki kulinarnej w podregionie (np. kuchnia z epoki Jana III Sobieskiego – dziczyzna, ryby, festiwale kulinarne – propozycja festiwalu: <i>Festiwal cukierników „Arkas” (arkas to potrawa z czasów Jana III Sobieskiego z mleka słodkiego ocukrzonego, z szafranem, cytryną i wódką różaną)</i>) - Rozwój turystyki rekreacyjnej w podregionie (m.in.: narty biegowe, wyciąg narciarski, biegi na orientację, mistrzostwa Polski w grzybobraniu, tematyczne gry terenowe, mistrzostwa Europy środkowo-wschodniej w nord-walkingu) - Rozwój turystyki kulturalnej w oparciu o historię subregionu, (np. warsztaty ginących zawodów) 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje pozarządowe - Organizacje turystyczne - Instytucje kultury - Gospodarstwa Rolne i Agroturystyczne - Restauracje - Kluby sportowe i właściciele infrastruktury sportowo-rekreacyjnej - Przedsiębiorcy
<p>Cel operacyjny 2.3: Rozwój przedsiębiorczości w oparciu u Szlak JIIS</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej - Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości związanej z rozwojem Szlaku JIIS 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Przedsiębiorcy - Organizacje pozarządowe - Instytucje doradcze
<p>Cel operacyjny 2.4 Rozwój rolnictwa i przetwórstwa w podregionie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wspieranie współpracy w dziedzinie rolnictwa i przetwórstwa (np. budowanie i promowanie katalogu spożywczych produktów regionalnych) - Wspieranie ekologicznych upraw (np. pszenica durum) i ekologicznego chowu zwierząt - Wspieranie tworzenia i działalności 	<ul style="list-style-type: none"> - Klastry, sieci i spółdzielnie przedsiębiorców - Gospodarstwa rolne - Przemysł przetwórstwa spożywczego

	lokalnych przetwórci - Wspieranie wykorzystywania nowoczesnych technologii w rolnictwie	- JST - Operatorzy telekomunikacyjni - Przedsiębiorcy
Cel operacyjny 2.5 Rozwój gospodarczy podregionu:	- Wspieranie rozwoju i powstawanie nowych innowacyjnych przedsiębiorstw - Wspieranie tworzenia i rozwoju innowacyjnych produktów i usług (świadczonych w oparciu o Internet) - Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości opartej na lokalnych zasobach i produktach (m.in. rozlewnia wody źródlanej, zakłady mięsne w technologii tradycyjnej, produkcja nalewek tradycyjnych)	- Sektor B + R - JST - Przedsiębiorstwa - Instytucje doradcze - Organizacje branżowe
Cel operacyjny 3.1: Rozwój zmodernizowanej i rozbudowanej infrastruktury technicznej w podregionie	- Rozbudowanie sieci oświetlenia dróg (w szczególności w oparciu o oświetlenie hybrydowe) - Modernizacja sieci dróg gminnych i powiatowych (razem z chodnikami, pobocznymi) - Utworzenie sieci ścieżek rowerowych, pieszych, konnych w podregionie - Skoordynowanie sieci dróg gminnych ze szlakami turystycznymi, atrakcjami turystycznymi, parkingami, małą architekturą (kosze na śmieci, ławeczki) - Uporządkowanie gospodarki wodnej (melioracja, zbiorniki retencyjne, stawy, budowa przystani i plaży z rozwiniętą wodną infrastrukturą rekreacyjną – kajaki, rowery wodne, wyznaczenie szlaku wodnego) - Rozwój sieci i dostępu do szerokopasmowego Internetu - Rozwój infrastruktury kanalizacyjnej (zagospodarowanie ścieków, wsparcie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków)	- JST - Jednostki podległe JST
Cel operacyjny 3.2: Utrzymywanie wysokiego poziomu czystości środowiska	- Zwiększanie poziomu kultury ekologicznej mieszkańców i osób przyjezdnych - Wzrost poziomu wykorzystywania odnawialnych źródeł energii (np. elektronie wiatrowe, pompy ciepła, kolektory słoneczne, biopaliwa, lampy hybrydowe) - Wspieranie działań proekologicznych (np. poprzez promowanie produktów ekologicznych) - Utworzenie Strefy Energii Odnawialnej Scutum Sobiescianum (ScS)	- JST - Organizacje pozarządowe - Organizacje turystyczne - Organizacje ekologiczne - Przedsiębiorcy
Cel operacyjny 3.3: Stałe podnoszenie estetyki i ładu przestrzennego podregionu	- Zinwentaryzowanie walorów przyrodniczych podregionu - Podnoszenie estetyki miejscowości w podregionie - Stała dbałość o walory przyrodnicze podregionu (w tym o ogrody prywatne, parki zabytkowe, lasy)	- JST - Organizacje pozarządowe

	<ul style="list-style-type: none"> - Wyznaczenie punktów widokowych, szlaków turystycznych, szlaków wodnych - Wprowadzenie wymagań przestrzennych „Szlaku Jana III Sobieskiego” do zapisów weryfikowanych planów zagospodarowania (określenie i ujednoczenie zasad oznakowania Szlaku Jana III Sobieskiego w przestrzeni) - Weryfikacja planów zagospodarowania przestrzennego zgodnie ze strategią rozwoju 	
<p>Cel operacyjny 4.1: Rozwój form wsparcia przedsiębiorców</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Utworzenie gminnych mini „stref ekonomicznych”, określonych w MPZP, nie kolidujących z rozwojem branży turystycznej - Powołanie komórki doradczo-informacyjnej służącej wspieraniu przedsiębiorczości a w szczególności innowacyjności, ukierunkowanej na obsługę osób rozpoczynających działalność gospodarczą - Opracowanie i wdrożenie katalogu form wsparcia dla przedsiębiorców 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje pozarządowe
<p>Cel operacyjny 4.2 Rozwój form wsparcia dla rolnictwa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wspieranie grupowych form aktywności producentów rolnych - Utworzenie przez Zespół Wsparcia Zarządzania (ZWZJIIS) komórki doradczo-informacyjnej wspierającej produkcję rolną (roślinną i zwierzęcą) - Przyznawanie certyfikatów na poziomie podregionu dla ekologicznych producentów rolnych - Rozwinięte usługi dla rolnictwa (naprawa sprzętu mechanicznego, świadczące usługi agrotechniczne) - Programy wsparcia jakości produktów rolnych 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje pozarządowe - Gospodarstwa rolne - Przedsiębiorcy
<p>Cel operacyjny 4.3: Rozwój form wspierania promocji i rozwoju kultury w podregionie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Funkcjonujący system wsparcia w procesie certyfikacji produktów lokalnych (uznane certyfikaty krajowe i europejskie) - Utworzenie przez Zespół Wsparcia Zarządzania (ZWZJIIS) centrum koordynacyjnego zajmującego się m.in. koordynowaniem wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, marketingowo-promocyjnych w regionie (maksymalizacja promocji w mediach, film promocyjny) - Utworzenie lokalnego stowarzyszenia promującego podregion przez Zespół Wsparcia Zarządzania (ZWZJIIS) - Dalsza promocja subregionu jako miejsca atrakcyjnego dla przedsiębiorców, zbudowanie systemu zachęt dla przedsiębiorców (ulgi 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Instytucje kultury - Organizacje pozarządowe - Przedsiębiorcy

	<ul style="list-style-type: none"> - podatkowe) - Wspieranie finansowe gminnych centrów kultury podtrzymujących miejscowe tradycje, aktywizujących lokalną społeczność (muzyka instrumentalna, śpiew, rękodzieło, kuchnia regionalna, sport, itp.) 	
<p>Cel operacyjny 5.1: Rozwój oferty kulturalnej dla mieszkańców i turystów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Realizowanie inicjatyw kulturalnych związanych np. z teatrem, tańcem, muzyką, legendami, kabaretem, wystawami, audio wizualizacjami, wernisażami malarskimi; pokazy i rekonstrukcje, gry terenowe - Promowanie oferty usług turystycznych (np. kuligi, przejażdżki konne, bryczką) - Opracowanie kalendarza imprez kulturalnych w podregionie (w tym cykliczny festiwal przyciągający mieszkańców regionu i kraju) - Promowanie kultury epoki XVII wieku (stroje, tańce, obyczaje, stylizacja produktów) - Wsparcie finansowe funkcjonowania domów kultury w gminach podregionu - Prowadzenie spotkań tematycznych, kluby dyskusyjne, służące pobudzeniu rozwoju kulturalnego, edukacji i komunikacji mieszkańców subregionu (m.in. spotkania ze sławnymi osobami, związanymi z subregionem) 	<ul style="list-style-type: none"> - Instytucje kultury - Organizacje pozarządowe - Organizacje turystyczne - Grupy nieformalne
<p>Cel operacyjny 5.2: Wykreowanie i wdrożenie rozpoznawalnego wizerunku podregionu w kraju</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wspieranie identyfikowania podregionu jako centrum kultury Lubelszczyzny - Wzmacnianie wizerunku istniejącej kapeli ludowej oraz zespołu kulinarnego (poprzez stroje ludowe, odpowiednie wyposażenie i włączenie młodszego pokolenia) - Wspieranie rozwoju kulinarnych produktów lokalnych - Produkcja gadżetów powiązanych tematycznie ze Szlakiem JIIS, z wykorzystaniem istniejącego już logotypu Szlaku - Wspieranie rozwoju produktów lokalnych związanych ze Szlakiem JIIS - Opracowanie koncepcji zintegrowanych, sieciowych produktów turystycznych na bazie potencjału kulturowego - Opracowanie koncepcji zintegrowanych, sieciowych produktów turystycznych na bazie potencjału Szlaku JIIS - Tworzenie inicjatyw kulturalnych wokół wytworzonych produktów lokalnych, np. „Święto Cydru” 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje pozarządowe - Przedsiębiorcy
<p>Cel operacyjny 5.3: Rozwój skutecznej promocji podregionu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Utworzenie oraz stała promocja marki „Szlak JIIS” - Promowanie produktów lokalnych na obszarze kraju - Wspieranie rozwoju usług lokalnych 	<ul style="list-style-type: none"> - JST - Organizacje pozarządowe - Przedsiębiorcy

	<ul style="list-style-type: none"> - Wykorzystywanie nowoczesnych metod promocji (np. poprzez Internet) - Atrakcyjna, czytelna, stale uaktualniana strona internetowa podregionu - Skuteczne kampanie promocyjne podregionu - Promowanie lokalnych walorów kulturowych - Prowadzenie promocji gospodarczej Gmin - Uczestnictwo w kiermaszach, wystawach, targach regionalnych, krajowych i zagranicznych 	
--	--	--

Źródło: Opracowanie własne

WDRAŻANIE PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH SZLAKU JANA III SOBIESKIEGO - CERTYFIKACJA

Z uwagi na fakt, iż produkty turystyczne Szlaku Jana III Sobieskiego są kluczowe w kontekście rozwoju obszaru objętego strategią i podregionu, ich wdrażanie powinno być szczegółowo zaprogramowane i monitorowane. Działaniem niezbędnym do wdrożenia produktów turystycznych jest szczegółowa identyfikacja oferty i zainteresowania udziałem w produktach poszczególnych obiektów i atrakcji turystycznych. Działanie to powinno być realizowane przy zachowaniu jednolitych standardów, opracowanych w formie regulaminów i wzorów umów uczestnictwa.

We wdrażaniu produktów turystycznych, zamiast proponować gotowe rozwiązania, tak jak w standardowym planie strategicznym, zdecydowano się opisać proces na poziomie bardziej modelowym, z określeniem podmiotów/instytucji mających prawo do podejmowania decyzji strategicznych oraz odgrywających kluczową rolę podczas wdrażania produktów. W ten sposób można zapewnić większą elastyczność, a także kreatywność w procesie kreacji produktów dzięki definiowaniu reguły tworzenia i dopracowywania rozwiązań zamiast prezentowania zamkniętego planu. Ponadto, podejście procesowe jest pomocne, gdy dokument strategiczny jest budowany w oparciu o złożone relacje z wieloma podmiotami. Dopiero w trakcie podejmowanych działań możliwa jest ocena potencjałów i zagrożeń, tak aby je wykorzystać lub podjąć działania korygujące. W przypadku rozwoju produktów turystycznych konieczna jest partycypacja wielu różnych podmiotów i partycypacja społeczna.

W kontekście priorytetyzacji produktów należy podkreślić, iż z punktu widzenia Szlaku Jana III Sobieskiego szczególnie istotne są takie produkty, które są komplementarne tzn. składają się z wielu dóbr, usług i subproduktów, stanowiąc spójną kompozycję korzyści dla turysty. Im bardziej złożony produkt, tym większa możliwość dyferencjacji, i tym większa atrakcyjność dla klientów z uwagi na jego różnorodne elementy. W naszym rozumieniu stanowić one będą

wiodące produkty Szlaku Jana III Sobieskiego.

W ramach obszaru produktowego należy skoncentrować się na produktach komplementarnych, to jest takich, które są budowane na poziomie wielu zasobów i kompetencji zakorzenionych w podregionie oraz dają możliwość dywersyfikacji, to znaczy tworzenia produktów i usług dla więcej niż jednego rynku. W oparciu o produkt komplementarny (złożony) powinny być dalej tworzone produkty proste, z jasno określoną odpowiedzialnością za ich wprowadzanie na rynek i zarządzanie.

Jak wskazano we wcześniejszej części opracowania podregion ma znaczący potencjał i odpowiednią lokalizację do tworzenia produktów turystycznych. W tym procesie jednak należy zdefiniować produkty priorytetowe (wiodące) oraz produkty uzupełniające. W kontekście wspierania finansowego rozwoju produktów podział ten ma znaczenie.

Kluczowym proponowanym działaniem w zakresie wdrażania produktów turystycznych jest organizowana cyklicznie certyfikacja produktów i usług markowych. Działanie takie powinno być realizowane w początkowym okresie (to jest w ciągu pierwszych piętnastu miesięcy od momentu obowiązywania strategii). Certyfikacja powinna być powtarzana co 24 miesiące, celem utrzymania wysokiej jakości oferty.

Ponieważ wśród proponowanych inicjatyw mogą się pojawiać takie, które są już w pełni gotowe do wdrożenia, jak i takie gdzie wymagana jest praca nad przygotowaniem produktu przyjęto podstawowe kryteria wg których oceniane będą produkty.

Kryteria te zostały podzielone na dwie części:

- Kryteria podstawowe (sine qua non)
 - Zgodność produktu z marką Jana III Sobieskiego
 - Związek z obszarem geograficznym podregionu
 - Zgodność z istniejącymi trendami i tendencjami rynku turystycznego
 - Wpływ na długość sezonu turystycznego
 - Segmentacja rynku – sprofilowanie produktów, dopasowanie do potrzeb i oczekiwań grup docelowych (odbiorców)
 - Bazowanie na potencjale podregionu
 - Potencjał do wyróżnienia rynkowego – budowy marki produktu
 - Atrakcyjność dla turystów
 - Komplementarność produktu – różnorodność jego elementów
 - Oryginalność, innowacyjność

- Wywoływanie efektów synergicznych
 - Kryteria odnoszące się do specyficznych elementów promocyjnych i produktowych podregionu (zgodność z planami promocyjnymi regionu, Polski i UE)

Tego typu kryteria powinny być określone każdorazowo w odniesieniu do każdego produktu, wynikają bowiem również z czynników otoczenia zewnętrznego, które są definiowane krótkookresowo.

W pierwszym etapie należy podjąć następujące działania:

- Przygotować księgę procesu i regulamin certyfikacji,
- Przeprowadzić badania terenowe podmiotów certyfikowanych,
- Opracować raport z badania certyfikacyjnego,
- Udostępnić certyfikat,
- Promować i wspierać produkty.

10.2. Obszary koncentracji działań

Działania wdrożeniowe powinny być skoncentrowane na 5 zdefiniowanych obszarach tj.:

- Zasoby ludzkie,
- Przedsiębiorczość,
- Przestrzeń i środowisko,
- Wsparcie instytucjonalne,
- Marketing terytorialny.

Dla każdego z obszarów koncentracji działań sugeruje się powołanie Zespołów Wdrożeniowych, odpowiedzialnych za realizację na poziomie programowym, w przyszłości (docelowo) Zespoły te należałoby przekształcić w instytucje, trwale realizujące działania w wyznaczonych obszarach. Instytucje takie powinny mieć status niezależnych organizacji pozarządowych, które mają możliwość pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania, a JST zabezpieczają w tej sytuacji w przedsięwzięciach tzw. Wkład własny. Jednocześnie Zespoły Wdrożeniowe powinny realizować procesy obsługi grantowej środkami Funduszu Lokalnego, w ramach obszarów, którymi będą się zajmować. Proces ów powinien mieć charakter transparentny.

W realizacji działań dla poszczególnych obszarów należy uwzględnić efekt synergii, tym samym skoordynować w odniesieniu do czasu realizacji i osiągniętych wskaźników poszczególne działania ze sobą.

Szerokie spektrum działań musi być realizowane w oparciu o zachowanie motywu przewodniego rozwoju społeczno-gospodarczego gmin objętych strategią jakim jest Szlak Jana III Sobieskiego i jego specyfika turystyczna. To marka i atrakcyjna oferta turystyczna powinny stać się motorem napędowym do rozwoju innych dziedzin życia takich jak: przedsiębiorczość i przetwórstwo, innowacje, nowe technologie, ochrona środowiska i OZE, zasoby ludzkie, infrastruktura, czy działalność społeczno-kulturalna.

Nie należy przy tym zapominać o szansach jakie stwarza kreowanie produktów i usług sieciowych, a tym samym docelowy ponadregionalny, czy nawet ponadnarodowy charakter planowanej do wdrożenia inicjatywy Szlaku Jana III Sobieskiego.

10.3. Harmonogram wdrażania

Poniżej wskazano na główne, rekomendowane obszary koncentracji działań w poszczególnych okresach wdrażania.

Szczegółowy harmonogram powinien zostać opracowany (na podstawie poniższych wytycznych) przez Zespół Wdrożeniowy.

Tabela 18 Ogólny harmonogram wdrażania

Obszary koncentracji działań	2012	2013-2015	2015-2020
Przyjęcie i rozpoczęcie wdrażania strategii			
Ustanowienie Koordynatora Strategii Powołanie Zespołów Wdrożeniowych Wyznaczenie Koordynatorów Obszarowych. Monitoring możliwości finansowania realizacji działań			
Realizacja działań operacyjnych			
Analiza okresowa - analiza ex middle - oraz po zakończeniu cyklu poszczególnych projektów – analiza ex post			
Analiza ex-post całego dokumentu			

Bieżący monitoring procesu wdrażania			
--------------------------------------	--	--	--

Źródło: Opracowanie własne

W ramach pierwszego etapu wdrażania przypadającego na koniec roku 2012 oraz początek 2013 roku, po przyjęciu strategii, powinny się rozpocząć prace związane z wdrażaniem dokumentu, gdzie okres ten dotyczy przygotowania technicznego oraz tworzenia struktur wdrożenia i zarządzania. Do głównych zadań warunkujących skuteczne wdrożenie oraz efektywny proces zarządzania należy zaliczyć powołanie Koordynatora Strategii i Zespołów Wdrożeniowych (w których w skład powinni wejść eksperci posiadający wiedzę i kompetencje umożliwiające realizację działań operacyjnych). Kolejne zadanie to przeprowadzenie certyfikacji. W następnym etapie, na podstawie kryteriów związanych ze źródłami finansowania poszczególnych projektów, nastąpi inicjacja działań, w tym inwestycyjnych.

W celu zobrazowania intensywności podejmowanych działań zestawiono je w tabeli poniżej.

Tabela 19 Harmonogram wdrażania uwzględniający intensywność podejmowanych działań wg działań

Cele operacyjne	Intensywność realizacji działań							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Cel operacyjny 1.1: Rozwój aktywności społecznej oraz współpracy środowisk lokalnych	XXX	XXX	XX	XX	X	X	X	X
Cel operacyjny 1.2: Przygotowanie mieszkańców podregionu do obsługi turystów	XXX	XXX	XXX	XX	XX	X	X	X
Cel operacyjny 1.3: Osiągnięcie wysokiej świadomości poszanowania dziedzictwa kulturowego przez mieszkańców podregionu	X	X	XX	XX	X	X	X	X
Cel operacyjny 2.1: Stworzenie i stały rozwój infrastruktury turystycznej i okolo turystycznej podregionu, dostosowanej do potrzeb odwiedzających	X	X	X	XXX	XXX	XXX	X	X
Cel operacyjny 2.2: Rozwój szeroko dostępnej, atrakcyjnej i dostosowanej do potrzeb odwiedzających oferty turystycznej podregionu	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XX	X	X
Cel operacyjny 2.3: Rozwój przedsiębiorczości w oparciu u Szlak JIIS	XXX	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XX	XX
Cel operacyjny 2.4 Rozwój rolnictwa i przetwórstwa w podregionie	XXX	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XX	XX
Cel operacyjny 2.5 Rozwój gospodarczy podregionu	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XX	XX	X
Cel operacyjny 3.1: Rozwój zmodernizowanej i rozbudowanej infrastruktury technicznej w podregionie	X	X	X	XXX	XXX	XXX	XX	X
Cel operacyjny 3.2: Utrzymywanie wysokiego poziomu czystości środowiska	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX
Cel operacyjny 3.3: Stałe podnoszenie estetyki i ładu przestrzennego podregionu	X	X	XX	XX	XX	XXX	XX	X
Cel operacyjny 4.1: Rozwój form wsparcia przedsiębiorców	XXX	XXX	XXX	XX	XXX	XX	X	XX
Cel operacyjny 4.2 Rozwój form wsparcia dla rolnictwa	XXX	XXX	XXX	XX	XXX	XX	X	XX
Cel operacyjny 4.3: Rozwój form wspierania promocji i rozwoju kultury w podregionie	XX	xx	X	XXX	XX	XX	X	X
Cel operacyjny 5.1: Rozwój oferty kulturalnej dla mieszkańców i turystów	XXX	XXX	XXX	XX	XX	X	X	X
Cel operacyjny 5.2: Wykreowanie i wdrożenie rozpoznawalnego wizerunku podregionu w kraju	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	X	X	X
Cel operacyjny 5.3: Rozwój skutecznej promocji podregionu	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XXX	X	XX

Źródło: Opracowanie własne

10.4. Potencjalne źródła finansowania

Opracowanie niniejszej strategii w tym momencie chronologicznym posiada swoje konsekwencje dla wskazania źródeł finansowania działań. W chwili obecnej nie ma wiarygodnych i zatwierdzonych informacji na temat kształtu i wielkości środków Unii Europejskiej w następnym okresie programowania, stąd nie ma możliwości precyzyjnego wskazania ani kwot, ani programów, z których będzie można korzystać podczas wdrażania strategii. Jednocześnie, w związku z kończącą się perspektywą finansową 2007-2013, trudno przewidzieć, konkretnie, w których programach i działaniach będą (w latach 2013 – 2015) jeszcze dostępne fundusze. W tym kontekście należy niniejszy rozdział traktować jedynie jako próbę przybliżonego wskazania dedykowanych rodzajów finansowania do wykorzystania podczas realizacji poszczególnych działań.

Przy realizacji przedsięwzięć można korzystać z następujących możliwości finansowych:

1. Finansowanie krajowe.

Finansowanie krajowe obejmuje środki pochodzące z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządów terytorialnych i funduszy celowych, których wykorzystanie określa ustawa o finansach publicznych.

Są to m.in. środki: Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, dotacje Ministerstwa Sportu i Turystyki, dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, Lubelskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej.

2. Finansowanie Europejskie.

Programy 2007-2013 wg kalendarza naborów wniosków ogłaszanych przez instytucje wdrażające wśród, których do głównych należą: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Do głównych programów należą: Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego 2007-2013, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka.

W toku wdrażania dokumentu należy dokonać analizy dostępnych źródeł finansowania w kolejnym okresie programowania.

3. Finansowanie publiczno-prywatne.

Projekty turystyczne (podobnie jak inne przedsięwzięcia inwestycyjne) mogą być realizowane w formie partnerstwa publiczno-prywatnego. Stanowi ono interesujący i warty rozważenia sposób realizacji różnego rodzaju przedsięwzięć – głównie infrastrukturalnych, również z zakresu inwestycji turystycznych.

Wszędzie tam gdzie współdziała kapitał publiczny z prywatnym inwestycje są realizowane szybciej i efektywniej ekonomicznie oraz projekty są bardziej innowacyjne, gdyż wymusza to konkurencja rynkowa. PPP przynosi także korzyści polegające na redukcji wydatków inwestycyjnych gmin oraz stymulowaniu lokalnych inwestorów do angażowania się w nowe obszary aktywności gospodarczej (stwarzanie przez gminę takich możliwości).

4. Fundusz Lokalny – koncepcja trwałego finansowania zapisów strategii.

Do osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego niezbędnym jest stworzenie mechanizmu umożliwiającego samofinansowanie, czy też długotrwałe wspieranie zmian społeczno-gospodarczych wynikających z wdrożenia założeń Szlaku Jana III Sobieskiego. Takim narzędziem może być Fundusz Lokalny z kapitałem pomnażanym i przeznaczony na realizację zapisów strategii w formie grantów, dotacji. Fundusz powinien mieć charakter długoterminowego narzędzia finansowania i współfinansowania przedsięwzięć. Funduszem powinny zarządzać Zespoły Wdrożeniowe, które jednocześnie w ramach świadczonych usług zewnętrznych byłyby w stanie generować zysk powiększający wartość funduszu, tym samym rozszerzając możliwości finansowe.

Finansowanie działań – projektów wynikających z zapisów strategii, szczególnie w przypadku dotacji ze Szwajcarskiego Programu Współpracy z Nowymi Krajami Członkowskimi Unii Europejskiej, prowadzonych w drodze konkursowej, na zasadzie dotacji dla przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, czy grup nieformalnych – inicjatorów pomysłów powinno się odbywać w oparciu o czytelne kryteria. Ocena wniosków aplikacyjnych powinna się odbywać na zasadach transparentności. Do oceny projektów powołana powinna zostać w trybie konkursowym Komisja Przyznająca Dotacje (KPD). Wymagania dla niezależnych ekspertów Komisji Przyznającej Dotacje (KPD) zostaną określone przez Partnera Zamawiającego tj. Fundusz Lokalny im. Jana III Sobieskiego w dokumentacji dotyczącej regrantingu.

10.5. Monitoring i ewaluacja Strategii

Podczas realizacji założeń dokumentu odbywać się powinien bieżący monitoring procesu wdrażania. Celem monitorowania jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i programu z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami oraz zarządzanie informacją – wspomaganie procesu decyzyjnego. Końcowym etapem powinno być opracowanie wniosków dotyczących stopnia wdrożenia jako analiza ex post.

Dla skutecznego prowadzenia monitoringu niezbędne jest gromadzenie i analizowanie odpowiednich informacji, związanych z przyjętymi założeniami, parametrami, wskaźnikami oraz uwarunkowaniami rozwoju. W celu monitoringu wdrażania niniejszego dokumentu konieczne będzie prowadzenie cyklicznych badań konsumenckich, przepustowości, monitorowania stanu środowiska naturalnego oraz jakości usług turystycznych. System monitoringu oraz ewaluacji powinien być oparty na kilku płaszczyznach, w tym m.in.:

- pomiar wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania,
- monitoring wewnętrzny prowadzony przez podmioty uczestniczące we wdrażaniu dokumentu,
- monitoring na poziomie operacyjnym, tj. realizacji pojedynczych projektów – zastosowanie metodyki zarządzania projektem, we współpracy z wybranym ekspertem zewnętrznym lub partnerem społecznym programu,
- monitoring cykliczny z przebiegu i efektów prac bieżących,
- oficjalne raporty z analiz okresowych – w tym dwa raporty w trakcie realizacji (analiza ex middle) oraz po zakończeniu cyklu poszczególnych projektów – analiza ex post, w tym raport (ocena) z oddziaływania oraz wdrażanych działań,
- raport z oddziaływania całego projektu po jego zakończeniu oraz wdrożonych w trakcie realizacji działań.

WSKAŹNIKI WERYFIKACJI REALIZACJI STRATEGII

Zaawansowany system monitoringu oraz ewaluacji Strategii oparty jest na kilku płaszczyznach, w tym m.in.:

- Wskaźniki Strategii – określenie wskaźników realizacji strategii, w tym poszczególnych obszarów priorytetowych.
- Monitoring wewnętrzny Strategii.
- Monitoring na poziomie systemowym.

- Monitoring na poziomie operacyjnym, w tym pojedynczych projektów – zastosowanie metodyki zarządzania projektem.
- Monitoring cykliczny z przebiegu i efektów prac bieżących.
- Oficjalne raporty z analiz okresowych (audyty strategii) – w tym dwa raporty w trakcie realizacji (analiza ex middle) oraz po zakończeniu cyklu poszczególnych projektów – analiza ex post, w tym raport (ocena) z oddziaływania Strategii oraz wdrażanych w jej ramach działań.
- Raport z oddziaływania Strategii oraz wdrożonych w jej ramach działań.

Poniżej podano propozycje wskaźników dla weryfikacji stopnia realizacji Strategii. Proponowane wskaźniki powinny zostać zweryfikowane w pierwszym etapie wdrażania Strategii poprzez uwzględnienie metodologiczne możliwości instytucji realizującej Strategię oraz zdefiniowanie źródeł pozyskiwania informacji.

<i>Wskaźniki produktu</i>	<i>Wskaźniki rezultatu</i>	<i>Wskaźniki oddziaływania</i>
Przygotowanie kadr podregionu do aktywnego i efektywnego uczestnictwa w budowaniu marki Szlaku JIIS.		
<ul style="list-style-type: none"> • Ilość zrealizowanych programów podnoszenia kwalifikacji • Ilość programów szkoleniowych dla różnych grup zawodowych • Ilość zdanych egzaminów w zakresie pozyskiwania środków finansowych w zakresie wdrożenia produktów turystycznych • Ilość zdanych egzaminów w zakresie szkoleń językowych • Ilość podróży studyjnych oraz wymian zagranicznych • Ilość wspólnie zrealizowanych międzynarodowych projektów • Ilość wspólnie zrealizowanych projektów międzyregionalnych • Ilość przeprowadzonych szkoleń • Liczba pilotów i przewodników • Ilość wydanych certyfikatów • Liczba osób bezrobotnych i wykluczonych społecznie, które znalazły zatrudnienie w turystyce • Ilość osób, które przeszły reorientację zawodową 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost kompetencji zawodowych kadr na skutek szkoleń • Wzrost poziomu usług turystycznych na terenach wiejskich • Poziom zatrudnienia w turystyce w porównaniu do roku bazowego • Wzrost ilości miejsc pracy stworzonych bezpośrednio przy nowych produktach • Wzrost liczby miejsc pracy stworzonych przez obiekty turystyczne • Wzrost liczby specjalistów i menedżerów wykształconych na potrzeby turystyki na obszarze objętym projektem • Wzrost efektywności programów powrotu do pracy, zdobywania nowych umiejętności <p>Działający system badań zgodnych z wymogami UE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa jakości obsługi ruchu turystycznego • Wzrost jakości obsługi klienta • Wzrost zatrudnienia w sferze turystycznej i okołoturystycznej • Wzrost stabilności miejsc pracy, minimalizacja ryzyka utraty pracy • Poprawa jakości życia mieszkańców <p>Wzrost stopnia satysfakcji klientów</p>

<ul style="list-style-type: none"> Liczba osób zatrudnionych w sektorze usług turystycznych Procent absolwentów w ilości osób podejmujących pracę w branży turystycznej Średnia trwałość zatrudnienia w turystyce Liczba podjętych samozatrudnień w turystyce Liczba absolwentów szkół turystycznych poszukujących pracę <p>Liczba zgłoszonych przez pracodawcę wolnych miejsc pracy w turystyce</p>		
Rozwój przedsiębiorczości podregionu w efekcie wdrażania produktu turystycznego Szlaku JIIS.		
<ul style="list-style-type: none"> Ilość powstałych obiektów turystycznych Wartość inwestycji okołoturystycznych Liczba zintegrowanych produktów, np. szlaków turystycznych Liczba ofert skierowanych do biur poroży Ilość stworzonych pakietów Ilość wprowadzonych na rynek nowych produktów turystycznych Ilość wprowadzonych do sprzedaży produktów w poszczególnych obszarach markowych 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost ilości inwestycji turystycznych w Regionie Wzrost przychodów ze sprzedaży produktów lokalnych Poprawa jakości oferty turystycznej na obszarze objętym projektem Wzrost osób zatrudnionych w turystyce Wzrost ilości pobytów turystycznych Wzrost wydatków turystów Liczba turystów, którzy skorzystali z oferty nowych produktów turystycznych, nowych obiektów infrastruktury turystycznej 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost dochodów gmin na obszarze objętym projektem Wzrost inwestycji turystycznych i około turystycznych Wykorzystanie oraz utrzymywanie walorów naturalnych i antropogenicznych
Optymalne wykorzystanie posiadanych zasobów środowiskowych oraz przestrzeni turystycznej w sposób przyczyniający się do zrównoważonego rozwoju podregionu		
<ul style="list-style-type: none"> Długość nowych i zmodernizowanych dróg uwzględniających dojazdy do atrakcji turystycznych Liczba nowo uruchomionych tras i połączeń wakacyjno-turystycznych (także sezonowych np. kolejowych, autobusowych) Liczba powstałych obiektów należących do infrastruktury usługowej Ilość opracowanych planów zagospodarowania przestrzennego Liczba nowych obiektów 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost liczby turystów Stopień natężenia ruchu turystycznego w poszczególnych subregionach Wzrost liczby pasażerów w liniach przewozów kolejowych, autobusowych oraz innych prywatnych przewoźników Wzrost ilości udostępnionych turystom atrakcji Wzrost zagospodarowania szlaków turystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> Podniesienie konkurencyjności oferty turystycznej obszaru objętego projektem Poprawa jakości infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej Efektywne wykorzystanie potencjału turystycznego obszaru

<ul style="list-style-type: none"> noclegowych i gastronomicznych • Ilość zbudowanych obiektów sportowych i rekreacyjnych • Ilość miejsc noclegowych • Liczba kilometrów profesjonalnie wytyczonych, oznakowanych i zagospodarowanych szlaków turystycznych • Liczba elementów małej infrastruktury • Ilość zagospodarowanych akwenów wodnych • Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych • Ilość zabezpieczonych obiektów kulturowych i antropogenicznych • Liczba projektów innowacyjnych służących ochronie środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby obiektów noclegowych w stosunku do roku bazowego • Wzrost liczby obiektów gastronomicznych w stosunku do roku bazowego • Zwiększenie stopnia estetyzacji krajobrazu 	<p>objętego projektem</p> <ul style="list-style-type: none"> • Likwidacja dysproporcji w infrastrukturze na obszarze województwa
Wypracowanie i wdrożenie rozwiązań systemowych zapewniających wszystkim interesariuszom Szlaku JIIS uczestnictwo w efektywnym funkcjonowaniu w jego ramach.		
<ul style="list-style-type: none"> • Ilość założonych LOT²-ów • Ilość zarejestrowanych organizacji branżowych • Ilość stworzonych ośrodków doradztwa dla branży turystycznej • Ilość osób podejmujących działalność gospodarczą w sektorze turystyki • Liczba wspartych grantami oraz pomocą rzeczową i niematerialną organizacji pozarządowych • Ilość przeprowadzonych warsztatów kreatywności i innowacyjności • Liczba projektów wdrażanych przez organizacje pozarządowe w zakresie turystyki • Kwota środków publicznych dostępnych na turystykę • Liczba podmiotów, które otrzymały wsparcie przy opracowywaniu, koncepcji rozwoju i wdrażaniu produktów lokalnych • Ilość wprowadzonych programów umożliwiających odbywanie praktyk, szkoleń i staży zagranicą 	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba organizacji pozarządowych, które zwiększyły swoją aktywność w zakresie statutowej działalności dzięki otrzymanemu wsparciu • Liczba podmiotów branży, które poprawiły zdolność kredytową • Liczba podmiotów, które dzięki wsparciu i pomocy wdrożyły skutecznie projekt, pozyskały środki z UE • Zwiększenie efektywności dystrybucji informacji pomiędzy partnerami • Wzrost dochodów ze wspólnych przedsięwzięć 	<ul style="list-style-type: none"> • Efektywna współpraca organów rządowych i organizacji pozarządowych w zakresie turystyki • Rozwinięty sektor pozarządowy działający w obszarze turystyki • Zaangażowanie obywateli w rozwój turystyczny obszaru objętego projektem • Wzrost atrakcyjności obszarów recepcyjnych • Rozwój współpracy międzynarodowej • Zbudowanie platformy współpracy pomiędzy przedsiębiorcami zaangażowanymi w rozwój turystyki w województwie

² LOT – Lokalna Organizacja Turystyczna

<ul style="list-style-type: none"> • Ilość wspólnie złożonych wniosków o dofinansowanie z UE • Ilość przeprowadzonych przedsięwzięć informacyjnych w zakresie formuły PPP • Ilość przeprowadzonych spotkań przedstawicieli wszystkich grup interesariuszy – spotkania trójsektorowe • Liczba inicjatyw zrealizowanych w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego • Liczba terenów z uregulowanym stanem prawnym przeznaczonych pod inwestycje turystyczne 		<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost inwestycji w turystykę
Zbudowanie tożsamości podregionu oraz jego rozpoznawalności w oparciu o markę produktu turystycznego Szlaku Jana III Sobieskiego za sprawą wprowadzenia innowacyjnych działań marketingowych.		
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba imprez i wydarzeń przyciągających turystów oraz podnoszących atrakcyjność produktów i samego województwa • Liczba wydanych map specjalistycznych i produktowych • Liczba zorganizowanych press i study tourów • Liczba opracowań promocyjnych • Liczba przeprowadzonych kampanii marketingowych • Ilość udziałów w targach i imprezach turystycznych promujących województwo w kraju i zagranicą • Ilość zorganizowanych konkursów o charakterze regionalnym • Liczba nowych punktów informacji turystycznej • Ilość zamontowanych kiosków elektronicznych (infokiosków) • Ilość oznakowanych atrakcji turystycznych • Ilość oznakowanych dróg publicznych oraz szlaków turystycznych • Ilość oznakowanych obiektów turystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost poziomu rozpoznawalności marki i wizerunku województwa • Zwiększenie ruchu turystycznego w efekcie prowadzonej kampanii promocyjnej • Wzrost stopnia wykorzystania nowych technik marketingowych • Liczba potencjalnych turystów, którzy uzyskali informacje o produktach turystycznych będąc na obszarze objętym projektem • Wzrost długości pobytu turysty na analizowanym obszarze • Działający system badań zgodny z wymogami UE 	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa ogólnego wizerunku obszaru objętego projektem w kraju i za granicą • Wzrost atrakcyjności oferty turystycznej województwa wśród turystów • Wzrost internetowej sprzedaży oferty turystycznej województwa • Wzrost poziomu aktywności marketingowej

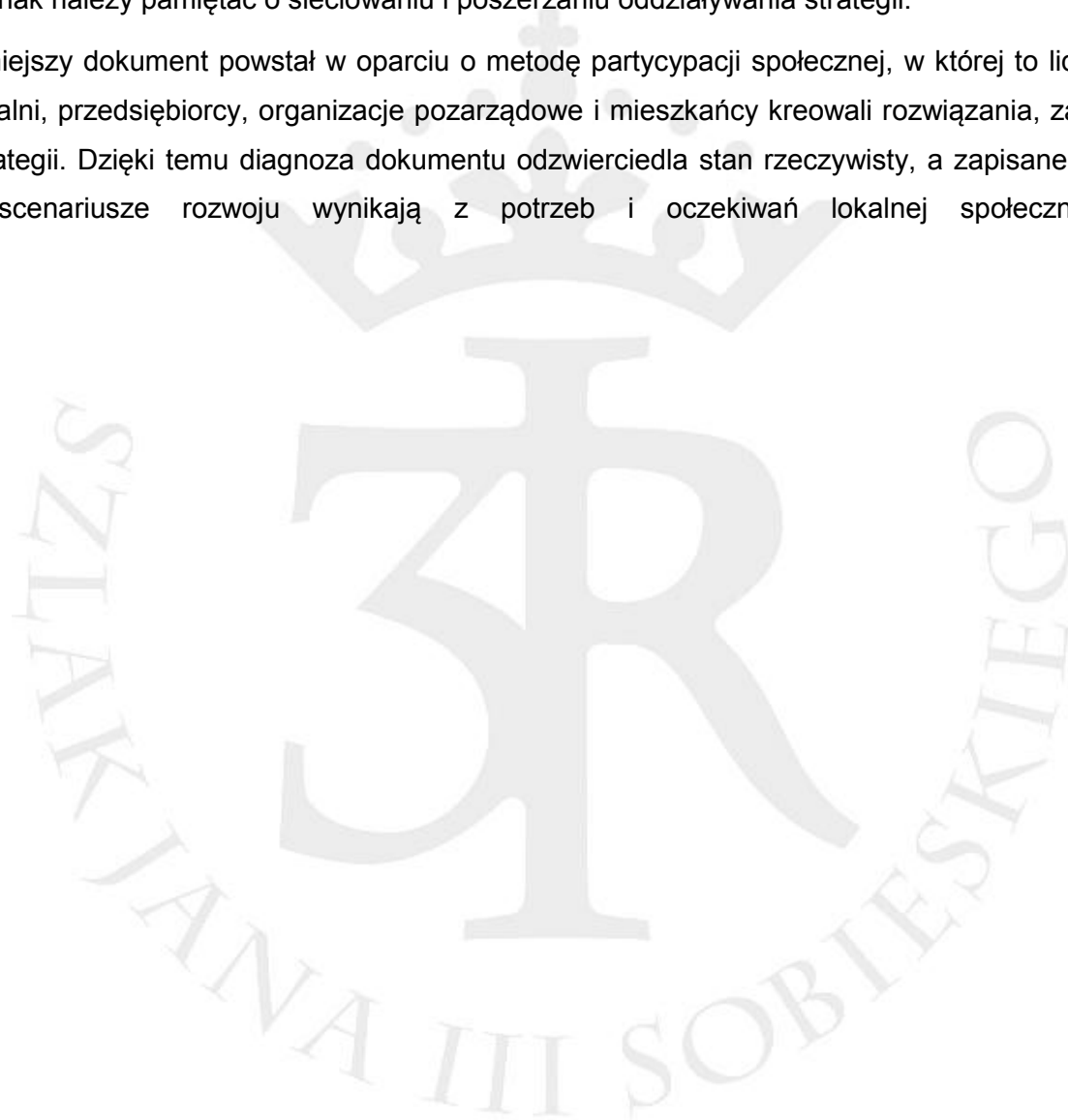
<ul style="list-style-type: none"> • Ilość wydanych materiałów multimedialnych • Ilość wdrożonych i realizowanych programów badawczych • Ilość przeprowadzonych badań konsumenckich i marketingowych • Udział środków na badania w zakresie rynku turystycznego 		
---	--	--

11. Zakończenie

Przedmiotowa strategia ma charakter długofalowy, kreuje perspektywę rozwoju społeczno-gospodarczego dla interesariuszy zaangażowanych we wdrażanie i popularyzowanie Szlaku Jana III Sobieskiego. W szczególności zapisy dokumentu, a następnie jego wdrożenie przyczyni się w znaczący sposób do rozwoju podregionu objętego strategią. W przyszłości jednak należy pamiętać o sieciowaniu i poszerzaniu oddziaływania strategii.

Niniejszy dokument powstał w oparciu o metodę partycypacji społecznej, w której to liderzy lokalni, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe i mieszkańcy kreowali rozwiązania, zapisy strategii. Dzięki temu diagnoza dokumentu odzwierciedla stan rzeczywisty, a zapisane cele i scenariusze rozwoju wynikają z potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności.

12. Załączniki

Załącznik nr 1: Ocena aktualnego stanu rozwoju punktów węzłowych Szlaku Jana III Sobieskiego. Raport z badania

Załącznik nr 2: I warsztat strategiczny – Gmina Mełgiew

Załącznik nr 3: I warsztat strategiczny – Gmina Spiczyn

Załącznik nr 4: I warsztat strategiczny – Gmina Gorzków

Załącznik nr 5: I warsztat strategiczny – Gmina Piaski

Załącznik nr 6: I warsztat strategiczny – Gmina Rybczewice

Załącznik nr 7: I warsztat strategiczny – Gmina Wólka

Załącznik nr 8: II warsztat strategiczny – Gmina Gorzków

Załącznik nr 9a: II warsztat strategiczny – Gmina Piaski (misja)

Załącznik nr 9b: II warsztat strategiczny – Gmina Piaski (cele)

Załącznik nr 10: II warsztat strategiczny – Gmina Mełgiew

Załącznik nr 11: II warsztat strategiczny – Gmina Wólka

Załącznik nr 12: II warsztat strategiczny – Gmina Rybczewice

Załączniki od 1-12 są dostępne w wersji elektronicznej.